

USKON JA RAKKAUDEN ASIALLA

Oppi, usko ja etiikka Suomen evankelis-luterilaisen
kirkon eettisissä kannanotoissa 2005–2010

Tuomas Hynynen

Uskon ja rakkauden asialla

Kirkon opetus, oppi, usko ja etiikka
Suomen evankelis-luterilaisen
kirkon eettisissä kannanotoissa
2005–2010

Tuomas Hynynen

Uskon ja rakkauden asialla.

Kirkon opetus, oppi, usko ja etiikka Suomen evankelis-luterilaisen
kirkon eettisissä kannanotoissa 2005–2010

© Kirkon tutkimuskeskus

Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 130

Taitto: Grano Oy

Kansi: Linnea Ekstrand

ISBN: 978-951-693-390-3 (nid.)

ISBN: 978-951-693-391-0 (PDF)

ISSN: 1459-2681 (painettu)

ISSN: 2343-306X (verkkojulkaisu)

Paino: Grano Oy

Kuopio 2019

Tuomas Hynynen

Uskon ja rakkauden asialla

Kirkon opetus, oppi, usko ja etiikka
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon
eettisissä kannanotoissa 2005–2010

Akateeminen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan
suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi
Porthaniassa (Yliopistonkatu 3, Helsinki), salissa PIII,
lauantaina 9. marraskuuta 2019 klo 10.

Kirkon haaste on tulkita Jumalan sanaa uskollisesti mutta kuitenkin aktuaalisesti kulloisessakin historiallisessa tilanteessa. Nykytiedon ja raamatuntulkinnan suhde on elävä prosessi. Kyse on työstä, joka tapahtuu eksegeettisen ja historiallisen tutkimustiedon, hengellisen viisauden ja kirkon uskontajun, teologisen argumentaation, omakohtaisen elämäntietämyksen ja tieteellisen tiedon vuorovaikutuksessa.

Perustevaliokunnan mietintö 4/2010, 8

Pelastus sisältää näin ollen sekä tuonpuoleisen ulottuvuuden että sen ”heijastusvaikutukset” tässä maailmassa. Työ luonnon tasapainon säilyttämiseksi on tästä näkökulmasta osa kristillisten kirkkojen hengellistä elämää. Ilmastonmuutos nostaa tämän ajan hengellisyyden tärkeiksi osatekijöiksi huolenpidon köyhimmistä ihmisistä sekä luonnosta: ilmakehästä, vesistä, metsistä ja eläimistä. Teologiset perusteet kietoutuvat elämäntavan uudistukseen: uskoa ja käytännön elämää ei voi erottaa toisistaan.

Ilmasto-ohjelma 2008, 36–37

On kuitenkin muistettava, että rauhan, kehityksen ja oikeudenmukaisuuden kysymyksissä ei ole läheskään aina löydettävissä yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua. Eettinen harkinta voi johtaa eri tilanteissa toisistaan poikkeaviin toimintamalleihin. Usein joudutaan valitsemaan kahdesta pahasta pienempi. Niinpä kristillinen kirkko ei voi eikä saa tehdä joistakin toimenpideohjeista uutta lakia tai pelastusoppia. Se vääristäisi uskon moralismiksi ja käskyjen noudattamiseksi.

Ihmiseksi luomakunnassa 1997, 20

SISÄLLYS

Abstract	9
Tiivistelmä	11
Esipuhe	13
1 Johdanto	14
1.1 Tutkimuskysymykset.....	15
1.2 Aineiston valinta	16
1.3 Menetelmä.....	21
1.4 Aiempi tutkimus.....	29
2 Kirkon opetus, usko, etiikka ja tilanne 2005–2010	35
2.1 Oppi kuvaa systemaattisesti kirkon opetusta	35
2.2 Luterilainen etiikka on luonnollisen moraalilain etiikkaa	40
2.3 Usko on Jumalan läsnäolon, yhteyden ja turvan kokemus	47
2.4 Katekismus, <i>Elämän oikea ja väärä</i> ja <i>Kansalaisvastuun katekismus</i>	51
2.5 Luterilaisia kysymysten jaottelun ja eettisen harkinnan välineitä	56
2.6 Kirkko kannanottajana 2005–2010	62
2.7 Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 2005–2010.....	64
3 Rakkauden lahja – piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta	68
3.1 Kirkon aiempi opetus parisuhteesta, perheestä ja seksuaalisuudesta.....	69
3.2 Rakkaus on mahdollista ja tavallinen elämä riittää.....	71
3.3 Raamattu, ihmisen luonto, omatunto ja kokemus ohjaavat samaan suuntaan.....	74
3.4 Avioliitto edistää hyvää elämää ja välittää Jumalan siunauksen ..	79
3.5 Kirkon opetus, usko ja etiikka <i>Rakkauden lahja</i> -teoksessa.....	81

4	Kirkkohallituksen lausunto hedelmöityshoitolaian valmisteluun	84
4.1	Kirkon aiempi opetus hedelmöityshoidoista.....	86
4.2	Vain aviopareille parin omilla sukusoluilla.....	87
4.3	Kirkkohallitus korostaa avioliiton erityisasemaa ja lapsen etua...	88
4.4	Kirkon opetus, usko ja etiikka hedelmöityshoitolausunnossa.....	92
5	Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkökanta Euroopan unionin maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaan, erityisesti palautusdirektiiviin.....	95
5.1	Kirkon aiempi opetus pakolaiskysymyksistä ja heikompien suojelemisesta	96
5.2	Perusihmisoikeudet eivät saa vaarantua EU:n ulkorajoilla.....	99
5.3	Ihmisarvo ja ihmisoikeudet perustuvat luomiseen	100
5.4	Kirkon opetus, usko ja etiikka palautusdirektiivilausunnossa...	102
6	Perustevaliokunnan mietintö 4/2010 piispainkokouksen esityksestä 2/2010: Parisuhdelain seuraukset kirkossa	105
6.1	Kirkon aiempi opetus homoseksuaalisuudesta	107
6.2	Perustevaliokunnan mietintö tukee parisuhderukoushetken mahdollisuutta.....	111
6.3	Luonnonoikeus ja Raamattu ohittavat asianosaisten kokemuksen.....	113
6.4	Kirkon oppi ei määritä kantaa rekisteröidyn parisuhteen siunaukseen	117
6.5	Avioliittokäsitys kuuluu kirkon oppiin ja ihmiskuvaan.....	119
6.6	Homoseksuaalisuus uhkaa kirkon ykseyttä.....	123
6.7	Kirkon opetus, usko ja etiikka parisuhdemietinnössä	125
7	Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vastuullisen sijoittamisen ohjeet	129
7.1	Kirkon aiempi opetus taloudesta ja vastuullisesta sijoittamisesta.....	130
7.2	Kirkko asettuu vastuunkantajan ja keskustelijan asemaan.....	134
7.3	Järkevää ja suosituttua kultaisten säännön etiikkaa.....	135
7.4	Onko ihminen itsekäs?.....	137
7.5	Kirkon opetus, usko ja etiikka <i>Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa</i>	140

8 Anna meille jokapäiväinen leipämme – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen kannanotto maailman ruokaturvan puolesta.....	144
8.1 Kirkon aiempi opetus ruokaturvasta ja globaalista vastuusta....	145
8.2 Ruokaturvan puolesta on toimittava nopeasti yhdessä.....	147
8.3 Kirkko ei julista vaan elää uskoaan todeksi.....	148
8.4 Ihmisyys on meille kaikille yhteistä.....	151
8.5 Kirkon opetus, usko ja etiikka ruokaturvakannanotossa.....	153
9 Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma.....	156
9.1 Kirkon aiempi opetus ympäristö- ja ilmastokysymyksistä.....	157
9.2 Ilmasto-ohjelma antaa konkreettisia toimenpide-ehdotuksia ...	161
9.3 Ilmastoteologia jäsentyy uskon ytimeen.....	163
9.4 Kaksi luterilaista lähestymistapaa ympäristökriisiin.....	167
9.5 Ilmastokysymysten paikka kirkon opetuksessa ja päätöksenteossa.....	172
9.6 Kirkon opetus, usko ja etiikka ilmasto-ohjelmassa.....	174
10 Opetus, oppi, usko ja eettinen harkinta kirkon kannanotoissa.....	178
10.1 Raamattua ja kirkon opetusta hyödynnetään kannanotoissa eri tavoin.....	178
10.2 Kirkon etiikka perustuu luomisen teologiaan.....	182
10.3 Kirkon eettinen harkinta ammentaa monesta lähteestä.....	189
10.4 Usko tekee etiikasta ymmärrettävää ja kannustaa toimimaan....	200
10.5 Kirkon opetus, elämän todellisuus ja ihmisen hyvä ovat sopusoinnussa.....	202
10.6 Kannanotot määrittelevät ja asemoivat kirkkoa.....	205
10.7 Kannanotot rajoittavat pahaa ja innostavat hyvään.....	208
10.8 Kannanottojen jatkumo muodostaa kirkon eettisen opetuksen.....	210
11 Johtopäätökset.....	214
12 Lähteet ja kirjallisuus.....	219
12.1 Lähteet.....	219
12.2 Kirjallisuus.....	220

Luettelo kuvioista

Kuvio 2.1	Luonnollisen lain etiikka Jorma Laulajan mukaan.	54
Kuvio 3.1	Mikä on keskeistä <i>Rakkauden lahjassa</i> ?	82
Kuvio 4.1	Mikä on keskeistä hedelmöityshoitolausunnossa?	93
Kuvio 5.1	Mikä on keskeistä palautusdirektiivilausunnossa?	103
Kuvio 6.1	Mikä on keskeistä parisuhdemietinnössä?	126
Kuvio 7.1	Mikä on keskeistä <i>Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa</i> ?	142
Kuvio 8.1	Mikä on keskeistä ruokaturvakannanotossa?	154
Kuvio 9.1	Mikä on keskeistä ilmasto-ohjelmassa?	175

Luettelo taulukoista

Taulukko 7.1	Vastuullista sijoittamista koskevien asiakirjojen teologiset perustelut.	138
Taulukko 10.1	Raamattu ja kirkon opetus tutkituissa kannanotoissa.	183
Taulukko 10.2	Kysymysten jaottelu ja eettisen harkinnan perusteet tutkituissa kannanotoissa.	190

ABSTRACT

This study describes the nature of teaching, doctrine, faith and approaches to ethical issues in the ethical statements of the Evangelical Lutheran Church of Finland. The research material consists of seven ethical or ethics-related statements approved by the bishops, a committee of the General Synod, or the Church Council between 2005–2010. These statements treat questions related to family ethics, medical ethics, treatment of asylum seekers, homosexuality, ethical investment, global responsibility and climate change.

The study begins with a description of doctrine, faith, ethics, teaching, the nature of ethical statements and the general situation of the Church of Finland in 2005–2010. The main part of the study consists of analysing the seven statements. The analysis is conducted first studying each statement by itself (chapters 3–9) and then all seven together (chapter 10), resulting in an overview of the teaching, doctrine, faith and approaches to ethical issues, together with some critical observations.

The ethical teaching of the Church of Finland is based on the Golden Rule and the dignity given to every human in Creation. The seven statements analysed differ from one another in their use of the Bible and their references to the teaching, faith, and previous ethical statements of the Church of Finland. Some statements rely on arguments based on the Bible and Church teaching. Others build their arguments on human rights and assumed consequences on those affected. The research material contains very few references to the Ten Commandments, the Lutheran Confessions or the Catechism of the Church of Finland approved by the General Synod in 1999.

The ethical statements seem to form a tradition or continuum of teaching. This tradition is not as authoritative as the doctrine or the Catechism of the Church. Yet the clergy and other employees of the Church are to some extent expected to commit to the teaching outlined in these statements.

The ethical statements analysed build their arguments on consequences on those affected, stakeholders or the Created world, rather than the experience or expectations of those affected. Christian faith is described in the statements as a source of motivation to ethical action. Some statements encourage Christians to take active role in ethical action. Global trends or the example

of other churches are portrayed as sources of motivation in these statements. Other statements outline what should or should not be allowed in the Church or the Finnish society. These statements portray the teaching of the Bible and the Church as normative.

The statements are formulated in a way that portrays the Bible, Church teaching, the nature of mankind and good consequences all pointing to the same ethical conclusions in harmony. This harmony is achieved by making compromises in the way each is portrayed. The statements analysed emphasise careful situational ethical reasoning, yet the teaching expressed in the statements is based on a tradition of Biblical teaching, Church documents and ecumenical interests. It is possible that some ethical statements are also used to build ecumenical relations or the position of the Church in the Finnish society.

The statements are written in the middle of a tension between different ways to interpret the Bible, Church teaching and different expectations. Each statement draws arguments from different sources that support the position taken by the authors of the statement. Based on the research, the ethical reasoning of the Church contains and combines a number of different methods, arguments and conclusions, and therefore it is not possible to draw a uniform picture of the nature of these statements.

TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa kuvaan kirkon opetusta, oppia, uskoa ja eettistä harkintaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eettisissä kannanotoissa. Aineistona on seitsemän kirkkohallituksen, kirkolliskokouksen valiokunnan tai piispojen kannanottoa vuosilta 2005–2010.

Kuvaan tutkimuksen aluksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uskoa ja etiikkaa koskevan opetuksen yleiset piirteet kirjallisuuden avulla. Tämän jälkeen tarkastelen kirkon opetusta, oppia, uskoa ja eettistä harkintaa kussakin tutkimusaineistoon valitsemassani kannanotossa. Käsittelen kunkin kannanoton herättämiä kysymyksiä kirkon opetuksesta, uskosta ja eettisestä harkinnasta sekä erikseen että yhdessä. Tätä kautta hahmottelen kuvaa kirkon opetuksesta, opista, uskosta ja eettisestä harkinnasta kirkon kannanotoissa.

Tutkimuksen perusteella kirkon eettisen harkinnan perustana on luomiseen perustuva ihmisarvo sekä kultaisen säännön soveltaminen. Kannanotot eroavat toisistaan siinä, kuinka paljon Raamattua, kirkon opetusta, uskoa ja kirkon aiempia kannanottoja käytetään esitetyn kannan perusteluina. Osa kannanotoista tukeutuu Raamattuun, kirkon opetukseen tai sisarkirkkojen kantaan, osa vetoaa ihmisoikeuksiin ja asianosaisille, sidosryhmille tai luomakunnalle aiheutuviin seurauksiin. Katekismukseen ja kymmeneen käskyyn viitataan tutkituissa kannanotoissa hyvin vähän. Kirkon eettiset kannanotot näyttävät muodostavan jonkinlaisen opetuksellisen tradition, johon kirkon työntekijöiden odotetaan jossain määrin sitoutuvan.

Kannanottojen eettisessä harkinnassa arvioidaan asianosaisille tai luomakunnalle koituvia seurauksia enemmän kuin asianosaisten omia toiveita tai kokemuksia. Usko auttaa ymmärtämään eettisiä johtopäätöksiä oikein ja motivoi kristittyjä liikkeelle tekemään hyvää. Osa kannanotoista innostaa ihmisiä liikkeelle toimimaan hyvän edistämiseksi ja ammentaa motivaatiota useista eri lähteistä. Toisissa kannanotoissa arvioidaan, mikä on mahdollista tai mahdotonta Raamatun ja kirkon opetuksen rajoissa, ja pyritään rajoittamaan vääriä tekoja ja niiden huonoja seurauksia.

Raamatun ja kirkon opetusta, eettistä hyvää ja ihmisyyden luonnetta kuvataan kannanotoissa tavalla, joka osoittaa niiden olevan sopusoinnussa keskenään. Ristiriidattoman kokonaisuuden edellytys näyttää paikoin olleen

joustavien ilmaisujen löytäminen siihen, miten kirkon opetusta, uskoa ja ihmisyyden luonnetta kuvataan. Samalla kun kannanotot korostavat lähimmäisenrakkauden periaatetta ja tilannekohtaista eettistä harkintaa, ne kuitenkin tukeutuvat Raamattuun, kirkon aiempaan opetukseen ja sisarkirkkojen näkemyksiin. On mahdollista, että kannanottojen sisältö selittyy joissain kohdissa paremmin pyrkimyksellä rakentaa kirkon ekumeenisia suhteita tai yhteiskunnallista asemaa, kuin pyrkimyksellä ottaa kantaa käsiteltävään eettiseen kysymykseen.

Kukin kannanotto perustelee sen laatijoiden valitsemaa kantaa erilaisten raamatuntulkintojen, uskonkäsitysten, intressien ja odotusten sekä kirkon oman aseman rakentamisen välisessä jännitteessä. Kirkon eettinen harkinta näyttäytyy siten tutkimuksen perusteella monimuotoisena menetelmiensä, perustelujensa ja johtopäätöstensä osalta.

ESIPUHE

Ryhtyessäni valmistelemaan väitöskirjaa vuonna 2012 en olisi voinut kuvitellaakaan, kuinka paljon oma teologinen ajatteluni muuttuu prosessin aikana. Tutkimuksen myötä olen onneksi viisastunut ja ymmärtän tietäväni vähemmän kuin luulin. Toivon, että tutkimukseni kautta voin tarjota myös lukijoilleni herätteleviä havaintoja kirkon opetuksen ja eettisen harkinnan luonteesta.

Tutkimus ei synny yksin eikä tyhjiössä. Kiitän ohjaajiani Jaana Hallamaata ja Pekka Kärkkäistä. Heidän ohjauksessaan olen saanut sekä arvokkaita näkökulmia työhöni että kannustusta ja vahvistusta sille, että tutkimus etenee oikeaan suuntaan. Kiitän myös työni esitarkastajia Tage Kurténia ja Antti Rauniota rakentavista, kriittisistä ja asiantuntevista parannusehdotuksista.

Kirkon tutkimuskeskuksen ja erityisesti tutkija Maarit Hytösen apu on ollut korvaamatonta. Hytönen on toiminut epävirallisena kolmantena ohjaajanani, kommentoinut työtäni useita kertoja ja kannustanut eteenpäin. Kielentarkastaja Satu Ikonen on tehnyt tekstistäni sujuvampaa ja huolitellumpaa. Lisäksi kiitän Kirkon tutkimuskeskusta tutkimusrahoituksesta, joka on mahdollistanut opintovapaiden pitämisen. Ilman apurahaa ja työnantajani Lopen seurakunnan joustavuutta tutkimukseni toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista.

Kiitän Hauhontien Hautomo -työhuoneessa työskennelleitä ystäviäni työn tuskan jakamisesta ja pitkäksi venyneistä lounastauoista. Sosiaalietiikan seminaari on tarjonnut sekä mielenkiintoisia keskusteluja että virkistävää kokemusten vaihtoa. Kiitos myös muille sukulaisilleni ja ystävilleni ajatusten vaihdosta ja virkistävistä hetkistä.

Suuri kiitos kuuluu myös perheelleni. Ilman teidän tukeanne ja joustavuuttanne tutkimuksen teko ei olisi ollut mahdollista, eikä elämäni olisi niin rikasta kuin se on.

Lopella 31.5.2019

Tuomas Hynynen

1 JOHDANTO

Julkisessa keskustelussa kysytään usein Suomen evankelis-luterilaisen kirkon¹ kantaa johonkin eettiseen tai moraaliseen² kysymykseen. Kirkon kannan tai kirkon virallisen kannan määrittely on usein vaikeaa.³ Kirkon kantaa kuvattaessa voidaan vedota esimerkiksi Raamattuun, kirkon oppiin, opetukseen, uskoon, ihmiskuvaan tai johonkin yksittäiseen asiakirjaan. Kirkon kannan sisällöstä käytävä keskustelu kääntyy toisinaan keskusteluksi siitä, kuka käyttää kirkon ääntä ja millä tavalla kirkon kanta määritellään tai pitäisi määritellä.⁴

Kirkon virallisena kantana kuvataan usein jonkin toimielimen tiettyä tarkoitusta varten laatimaa asiakirjaa. Yksittäiset toimielinten lausunnot on usein tarkoitettu kirkon kannanotoiksi tiettyä prosessia, esimerkiksi lainvalmistelua varten. Ei ole selvää, voidaanko tällaisia kannanottoja pitää kirkon kannanottoina yksittäistä prosessia yleisemmällä tasolla ja kuinka pitkän ajan. Ei myöskään ole selvää, missä määrin kirkon työntekijöiden tai jäsenten tulisi sitoutua yksittäiseen kannanottoon.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä on toistuvasti esitetty toive etiikan käsikirjan tai sosiaaliopin laatimisesta.⁵ Vaikka erilaisia luterilaisen etiikan kuvauksia on laadittu, millään niistä ei ole vastaavaa asemaa kirkossa kuin kristinopilla eli Katekismuksella. Luterilaisen käsityksen mukaan eettisiä kysymyksiä ei pidä ratkaista lukemalla valmiita vastauksia vaan huolellisen

1 Tekstin sujuvoittamiseksi käytän tässä tutkimuksessa useimmiten sanaa ”kirkko” tarkoittamaan Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa organisaationa. Kohdissa, joissa on tarpeellista erottaa Suomen evankelis-luterilainen kirkko esimerkiksi maailmanlaajasta kristillisestä kirkosta, kirjoitan ilmaisut auki.

2 Käytän tässä tutkimuksessa ilmaisua ”etiikka” tai ”eettiset kysymykset” silloinkin, kun kyse on moraalista tai moraalista kysymyksistä. Ks. luku 2.2.

3 Haikalan 2016 kuvaus kirkon kannan määrittelyn vaikeudesta kuvanee tilannetta myös tämän tutkimuksen ajanjakson 2005–2010 aikana.

4 Esimerkiksi Seppälä 2005. Lisäksi Serkkola 2008 kuvaa eri tahoja, jotka käyttävät kirkon ääntä julkisuudessa.

5 Hytönen 2003, 36–37.

eettisen harkinnan⁶ kautta.⁷ Toisaalta kaikkea opetusta kirkossa tulee arvioida Jumalan pyhän sanan valossa.⁸ Kysymys sosiaalietiikan asemasta kirkon opetuksessa ja etiikan liittymisestä kirkon oppiin jää avoimeksi. Tämän totesi esimerkiksi tutkija Maarit Hytönen kirkon kannanottoja käsittelevässä tutkimuksessaan vuonna 2003. Hytönen ehdotti, että kirkossa

[...] vielä kerran pohdittaisiin sosiaalietiikan asemaa teologiassa sekä sen suhteutumista kirkon oppiin ja opetukseen. Seuraako opista jotain etiikan alueelle vai ovatko oppi ja etiikka kokonaan toisistaan erilliset? Kirkossa näyttää vallitsevan yksimielisyyttä siitä, että Raamattu ja etiikka liittyvät jotenkin toisiinsa, mutta sen määrittäminen, miten ne vaikuttavat toisiinsa, vaatisi yhteistä pohdiskelua. Viime kädessä kysymys on myös Raamattu-käsityksestä.⁹

Kirkon kannan määrittäminen yksittäisiin kysymyksiin on usein haastavaa ja sosiaalietiikan asema ja suhde kirkon opetukseen on vaikeasti määriteltävä. Siksi asiaa on syytä tarkastella toisesta näkökulmasta ja selvittää, millaista eettistä harkintaa kirkon kannanotoissa on käytännössä harjoitettu.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa pyrin selvittämään, millaista on Raamatun ja kirkon opetus, oppi, usko ja eettinen harkinta kirkon eettisissä kannanotoissa. Peilaan kannanotoista tekemiäni havaintoja siihen, miten kirkon oppia, opetusta ja luterilaista etiikkaa on kuvattu kirkon säädöksissä, kirkon aiemmassa eettisessä opetuksessa, luterilaisessa teologiassa ja aiemmassa tutkimuksessa. Tarkoitukseni on yhtäältä luoda yleiskuva Raamatun käytöstä, kirkon opetuksesta, opista, uskosta ja eettisestä harkinnasta kannanotoissa, ja toisaalta kuvata eri kannanottojen erityispiirteitä ja kannanottojen moninaisuutta.

6 Ilmaisuja ”eettinen harkinta” ja ”moraalinen harkinta” käytetään eri asiakirjoissa ilmeisen synonyymisesti. Ilmaisua ”eettinen harkinta” käyttävät esimerkiksi Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 19, Perustevaliokunta 2/2003, 8, Heikka 2005 sekä Rakkauden lahja 2008, 95 ja ilmaisua ”eettinen harkintaprosessi” Niskanen 2000, 23, 107. Ilmaisua ”moraalinen harkinta” Perustevaliokunta 2/2003, 7, Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 19, Kansalaisvastuun katekismus 2005, 33, 68 ja ilmaisua ”moraaliharkinta” Niskanen 2000, 34, 107 ja Perustevaliokunta 1/2007, 2. Tässä tutkimuksessa käytän ilmaisua ”eettinen harkinta” lukuun ottamatta viittauksia teoksiin, joissa käytetään ilmaisua ”moraalinen harkinta”.

7 Esimerkiksi Laulaja 1994, 12.

8 Kirkkojärjestys 1055/1993, 1:1§. Ks. alaviite 119.

9 Hytönen 2003, 290.

Toivon, että tutkimukseni auttaa lukijoita ymmärtämään, millaista eettistä harkintaa kirkko on harjoittanut vuosina 2005–2010 sekä sitä, millä tavalla Raamattu, kirkon oppi, opetus ja usko liittyvät kirkon eettiseen harkintaan. Pyrin myös löytämään selittäviä malleja niille havainnoille, joita teen kustakin kannanotosta erikseen ja kannanotoista yhdessä.

1.2 Aineiston valinta

Olen valinnut tähän tutkimukseen seitsemän kirkkohallituksen, kirkolliskokouksen valiokunnan tai piispojen yhteistä kannanottoa vuosilta 2005–2010.¹⁰ Kannanotoilla tarkoitan tässä tutkimuksessa kirjallisia asiakirjoja¹¹, jotka on voitu nimetä kannanotoksi, lausunnoksi, mietinnöksi, näkökannaksi, ohjeistukseksi tai puheenvuoroksi. Valitsemani kannanotot ovat:

- *Rakkauden lahja – Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta* 6.5.2008,
- Kirkkohallituksen lausunto hedelmöityshoitolain valmisteluun 17.8.2005¹²,
- Kirkkohallituksen 10.4.2008 hyväksymä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkökanta Euroopan unionin maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaan, erityisesti palautusdirektiiviin¹³,
- Kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö 4/2010 piispainkokouksen esityksestä 2/2010: Parisuhdelain seuraukset kirkossa; piispainkokouksen selvitys kirkolliskokoukselle 2010¹⁴,
- Kirkkohallituksen 24.4.2007 hyväksymät *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vastuullisen sijoittamisen ohjeet*,

10 Kirkon eri toimielinten kannanottojen luonnetta kuvaan tarkemmin luvussa 2.6 ja kirkon kannanottoja koskevaa aiempaa tutkimusta luvussa 1.4.

11 Luvussa 2.6 totean, että kokonaiskuva kirkon kannasta johonkin kysymykseen muodostuisi tarkastelemalla kirkon säädöksiä, kirkon ja seurakuntien toimintaa, virallisten toimielinten kannanottoja, eri tahojen puheenvuoroja, sekä kirkon jäsenistön näkemyksiä ja elämäntapaa. Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan kirkon virallisten toimielinten ja piispojen yhdessä hyväksymiä kirjallisia asiakirjoja.

12 Kutsun tätä kannanottoa *hedelmöityshoitolausunnoksi*.

13 Kutsun tätä kannanottoa *palautusdirektiivilausunnoksi*.

14 Kutsun tätä kannanottoa *parisuhdemietinnöksi*.

- *Anna meille jokapäiväinen leipämme – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen kannanotto maailman ruokaturvan puolesta 15.10.2010*¹⁵, sekä
- Kirkkohallituksen 3.6.2008 hyväksymä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma *Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus*.

Kannanottojen valinnassa olen pyrkinyt monipuolisuuteen ottamalla huomioon etiikan soveltamisalueet, kannanottoja laativien toimielinten luonteen ja oletetut ensisijaiset kohderyhmät. Olen valinnut kannanotot lyhyeltä ajanjaksolta, jotta kirkon tilanne ja asema yhteiskunnassa ei ole yksittäisten kannanottojen välillä ehtinyt muuttua kovin merkittävästi.¹⁶

Olen valinnut kultakin etiikan soveltamisalueelta kannanoton, jossa esitettyjä näkemyksiä perustellaan laajimmin kirkon opetuksella, opilla tai uskolla. Poikkeuksen tästä periaatteesta tekevät samaa sukupuolta olevien parisuhteita koskevat kannanotot, joista olen valinnut tutkittavalta ajanjaksolta uusimman, piispainkokouksen laajoja selvityksiä¹⁷ arvioivan perustevaliokunnan parisuhdemietinnön. Parisuhdemietinnön valintaa perustelen sillä, että tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on luoda yleiskuva kirkon eettisestä harkinnasta kannanotoissa, ja siksi tutkimusaineistoon on hyvä sisällyttää edes yksi kirkolliskokouksen valiokunnan mietintö. Lisäksi pakolaisuuden tai turvapaikanhakijoiden auttamisen kysymyksistä olen valinnut kirkkohallituksen palautusdirektiivilausunnon sen vuoksi, että teologisilta perusteluiltaan laajemmat samaa aihepiiriä koskevat asiakirjat ovat huomattavasti palautusdirektiivilausuntoa vanhempia.

Avoliitto-, seksuaali- ja perhe-etiikkaa koskevista kannanotoista olen valinnut piispojen puheenvuoron *Rakkauden lahja*. Edellinen vastaava puheenvuoro *Ajankohtainen asia* on huomattavasti vanhempi, vuodelta 1984. Muut 2000-luvulla julkaistut seksuaali- ja perhe-etiikkaa koskevat kannanotot ovat

15 Kutsun tätä kannanottoa *ruokaturvakannanotoksi*.

16 Monikasvoinen kirkko 2008, 380 kuvaa, kuinka ennen vuotta 2005 suomalainen yhteiskunta on ollut huomattavasti sitoutuneempi perinteisiin instituutioihin. Erilaistuva kirkko 2016, 50–51 kuvaa vuosia 2012–2015 nopean ja monimuotoisen muutoksen aikana. 2010-luvulla suomalaisten elämäntilanteet ovat entisestään monimuotoistuneet ja kirkko muiden instituutioiden joukossa on tullut uudella tavalla haastetuksi. Tämän tutkimuksen kannanottojen ajanjakson 2005–2010 aikana kirkko ja suomalainen yhteiskunta ovat muuttuneet jonkin verran, mutta tutkimuksen kannalta on tärkeää, että tutkittu ajanjakso on kohtalaisen lyhyt eikä kirkon asema ole ajanjakson aikana muuttunut kovin merkittävästi.

17 Laajemmista selvityksistä olisin voinut valita piispainkokouksen työryhmän laajan mietinnön *Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet* 6.2.2009 tai piispainkokouksen selvityksen 2/2010 *Parisuhdelain seuraukset kirkossa*.

keskittyneet samaa sukupuolta olevien parisuhteita koskeviin kysymyksiin¹⁸ tai ovat teologisesti *Rakkauden lahjaa* suppeampia.¹⁹

Lääketieteen kysymyksiä koskevista kannanotoista olen valinnut hedelmöityshoitolausunnon vuodelta 2005. Aikaisemmat hedelmöityshoitolausunnot ovat vuosilta 1985 tai 1997. Vuosilta 2005–2010 vaihtoehtoina oli teologisilta perusteluiltaan suppeampia lääketieteen etiikkaa käsitteleviä kannanottoja²⁰, jolloin hedelmöityshoitolausunto on luontevin valinta tutkimusaineistoon.

Ympäristökysymyksiä käsittelevistä kannanotoista olen valinnut ilmasto-ohjelman vuodelta 2008. Mielenkiintoisimmat vaihtoehdot ilmasto-ohjelmalle olisivat olleet Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskuksen julkaisema asiakirja *Ihmiseksi luomakunnassa* vuodelta 1997 tai *Kirkon ympäristödiplomin käsikirja* vuodelta 2001, 2005 tai 2012. Ilmasto-ohjelma valikoitui tutkimusaineistoon sen laajojen teologisten perustelujen vuoksi sekä siksi, että edellä mainitut muut asiakirjat ovat kirkkohallituksen alaisten toimielinten tai työryhmien laatimia, ei kirkkohallituksen hyväksymiä.

Pakolaisuuden, hädänalaisten auttamisen ja globaalin oikeudenmukaisuuden kysymyksiä käsittelevistä kannanotoista olen valinnut ruokaturvakannanoton ja palautusdirektiivilausunnon. Ruokaturvakannanotto on laajin globaalin auttamisen kysymyksiä koskevista 2000-luvun kannanotoista. *Ihmiseksi luomakunnassa* vuodelta 1997 tai *Kirkko ja pakolaiset kasvokkain* vuodelta 1996 olisi laajentanut tutkimusaineiston ajanjaksoa merkittävästi. Palautusdirektiivilausunto edustaa tämän tutkimusaineiston kokonaisuudessa kirkkohallituksen monista eri aiheista laadittuja, melko lyhyitä ja teologisilta perusteiltaan suppeita kannanottoja.²¹ Palautusdirektiivilausunnon sijasta olisin voinut valita myös kirkkohallituksen samaa aihepiiriä käsittelevän lausunnon

18 Esimerkiksi Perustevaliokunnan mietintö 2/2003 tai Piispainkokous 2/2010.

19 Tällaisia ovat mm. kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietintö 4/2005 avioliittokoulutuksen toteuttamisesta kirkossa ja kirkkohallituksen lausunnot seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen toimintaohjelmasta 2007–2010 sekä yhteistalouden purkamista avoliiton päättyessä koskevasta lakiehdotuksesta vuodelta 2009. Ks. kirkolliskokouksen mietinnöt -internetsivu ja kirkkohallituksen lausunnot aikajärjestyksessä -internetsivu.

20 Tällaisia ovat mm. kirkkohallituksen lausunto liittyen HIV/AIDS-määräaikaissraportointiin sosiaali- ja terveysministeriölle 20.12.2007, lausunto vaihtoehtohoitoja koskevan lainsäädännön tarpeita selvittäneen työryhmän raportista 1.10.2009 tai lausunto kuulemistilaisuuteen elinsiirtojen lisäämisestä 10.11.2009. Ks. kirkkohallituksen lausunnot aikajärjestyksessä -internetsivu.

21 Suppeampia hädänalaisten auttamista koskevia lausuntoja ovat esimerkiksi kirkkohallituksen lausunto kerjäläisiin liittyvistä viranomaistoimista 5.5.2008 sekä huomattavasti myöhempi piispojen yhteinen julkilausuma pakolaiskriisistä 9.9.2015. Ks. kirkkohallituksen lausunnot aikajärjestyksessä -internetsivu ja piispakollegion kannanottoja -internetsivu.

Yhteisen eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän kehittämisestä 23.8.2007. Sen teksti on monessa kohdassa yhtenevää palautusdirektiivilausunnon kanssa. Koska arvioin nämä kaksi lausuntoa yhtä kiinnostaviksi tämän tutkimuksen kannalta, olen valinnut lausunnoista myöhemmän.

Talouden etiikkaa koskevista kannanotoista olen valinnut kirkkohallituksen hyväksymät *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* vuodelta 2007. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* on tarkoitettu sekä ohjaamaan kirkon omaa sijoitustoimintaa että yleiseksi keskustelupuheenvuoroksi. Kaksi muuta kirkon 2000-luvulla julkaistua vastuullista sijoittamista käsittelevää asiakirjaa²² keskittyvät vuoden 2007 ohjeita enemmän kirkon oman toiminnan ohjaamiseen. Aiemmistä kirkon talouseettisista kannanotoista piispojen puheenvuoro *Kohti yhteistä hyvää* vuodelta 1999 olisi ollut mielenkiintoinen tämän tutkimuksen kannalta, mutta tämän puheenvuoron valinta olisi venyttänyt tutkittavien kannanottojen ajanjaksoa useita vuosia.

Samalla kun olen valinnut seitsemän etiikan eri soveltamisaluetta käsittelevää kannanottoa, olen jättänyt joitakin valitsematta. Käsittelemättä jäävät esimerkiksi vammaisuuden ja yhdenvertaisuuden kysymyksiä, lapsen oikeuksia sekä päihdetyötä koskevat kirkon kannanotot samalta ajanjaksolta.²³

Olen yrittänyt valita kirkon yhteisten toimielinten kannanottoja mahdollisimman kattavasti. Kannanotoista neljä on hyväksynyt kirkkohallitus. Yksi on kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietintö kirkolliskokouksen päätöksentekoa varten. Kaksi tutkittavaa kannanottoa on piispojen yhteisiä puheenvuoroja. Piispainkokouksen lausunnoista tai mietinnöistä en ole valinnut yhtään, koska ne käsittelevät säädösten kehittämistä tai ohjeistavat kirkon oman toimintaa eivätkä ole eettisiä kannanottoja samassa merkityksessä kuin tutkimusaineistoon valitsemani asiakirjat.²⁴

Pyrkiessäni monipuolisuuteen kannanottojen valinnassa olen huomioinut myös oletetun vastaanottajajoukon. Kolmessa kannanotossa ensisijainen vastaanottajataho on ilmaistu suoraan. Perustevaliokunnan mietintö on laadittu

22 Kirkon omistajapolitiikka 2009, Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2014.

23 Näitä kysymyksiä käsittelevät esimerkiksi yleisvaliokunnan mietintö 6/2008 vammaisten yhdenvertaisuuden toteuttamisesta kirkolliseen työhön otossa, yleisvaliokunnan mietintö 11/2009 lapsen oikeuksista ja lapsivaikutusten arvioinnista kirkossa, yleisvaliokunnan mietintö 4/2010 monimuotoisuuden edistämisestä kirkon työyhteisöissä, kirkkohallituksen lausunto Rikosseuraamuslaitoksen asettaman työryhmän esityksestä Päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016 sekä kirkkohallituksen lausunto 8.5.2007 YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus; Suomen kuudes määräaikaisraportti. Ks. kirkolliskokouksen mietinnöt -internetsivu sekä kirkkohallituksen lausunnot aikajärjestyksessä -internetsivu.

24 Piispainkokouksen lausuntoja kuvaan luvussa 2.6, ks. alaviite 263.

kirkolliskokouksen päätöksentekoa varten. Hedelmöityshoitolausunto on osoitettu kahdelle ministeriölle ja palautusdirektiivilausunto Euroopan unionille. Muilla kannanotoilla ei ole samanlaista määritelyä ensisijaista vastaanottajajoukkoa. Ilmasto-ohjelma kutsuu kirkon eri organisaatioita, kirkon jäseniä ja muita toimijoita mukaan ilmastotalkoisiin.²⁵ *Rakkauden lahja* on osoitettu tueksi kirkon työntekijöille ja kaikille, jotka pohtivat parisuhteen kysymyksiä.²⁶ Ruokaturvakannanotossa vedotaan kaikkiin poliittisiin puolueisiin.²⁷ *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* kertovat tarkoitukseksen ”pitää yllä keskustelua sijoittamisen etiikasta ja toimia myös yleisenä virike- ja tietolähteenä vastuullisen sijoittamisen periaatteita sovellettaessa”.²⁸

Aineiston valinnassa olen siten yhdistänyt pyrkimyksen laajaan otokseen ja kiinnostavien kannanottojen esiin nostamiseen. Titscher, Meyer, Wodak ja Vetter toteavat, että näin valittu aineisto saattaa jo ohjata lopputulosta. Ennalta kiinnostavaksi arvioitu lähdemateriaali ei välttämättä edusta koko aineistoa vaan ilmiöitä, joita tutkija haluaa aineistosta löytää.²⁹ Tästä riskistä tietoisena katson, että valitsemani seitsemän erilaista kannanottoa muodostavat riittävän suuren ja monipuolisen aineiston, jonka avulla voin vastata tutkimuskysymyksiini. Nähdäkseni aineiston ulkopuolelle ei myöskään ole jäänyt sellaisia kirkon samana ajanjaksona ajankohtaisia kannanottoja, jotka olisivat olennaisesti muuttaneet tutkimuksen muodostamaa kuvaa kirkon kannanotoista.

Valitsemani seitsemän kannanottoa ovat keskenään hyvin erilaisia. Ei ole itsestään selvää, että nämä eri tarkoituksiin laaditut erilaiset asiakirjat muodostavat yhtenäisen joukon, jota voi kutsua kirkon eettiseksi kannanotoiksi. Katson kuitenkin, että valitsemillani asiakirjoilla on riittävästi yhteisiä piirteitä. Kaikki tutkimusaineistoon valitsemani asiakirjat ovat kirkon asiakirjoja siinä mielessä, että ne ovat kirkon virallisen yhteisen toimielimen tai piispojen yhdessä hyväksymiä ja pyrkivät kuvaamaan kirkon yhteistä kantaa.³⁰ Kaikki

25 Ilmasto-ohjelma 2008, 7.

26 Rakkauden lahja 2008, 7.

27 Ruokaturvakannanotto 2010, 4.

28 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 3.

29 Titscher et al. 2002, 46.

30 Maarit Hytönen on omassa tutkimuksessaan käyttänyt vastaavaa virallisen kannanoton määritelmää. Hytönen 2003, 20: ”Tässä tutkimuksessa kirkon virallisina kannanottoina on käsitelty kannanottoja, jotka myös kirkon oman tulkinnan mukaan ovat sellaisia. Näitä ovat kirkolliskokouksen, piispainkokouksen, laajennetun piispainkokouksen tai piispojen yhdessä sekä kirkkohallituksen tekemät kannanotot. Kirjallisuuteen kuuluvat sellaiset lausunnot, jotka eivät ole kirkon virallisia kannanottoja tai joiden virallisuudesta tai sitovuudesta vallitsee epävarmuus.”

asiakirjat ovat eettisiä siinä mielessä, että ne käsittelevät oikean ja väärän, hyvän ja pahan kysymyksiä, sekä ihmisten tai yhteisöjen ratkaisuja, toimia tai intressejä, joilla voi olla moraalista tai eettistä vaikutusta.³¹ Kaikki tutkimusaineistoon valitsemani asiakirjat ovat kannanottoja siinä merkityksessä, että ne on tarkoitettu määrittelemään kirkon opetusta tai kantaa tiettyihin kysymyksiin, ja näiden asiakirjojen avulla voidaan erottaa kirkon kanta muista mahdollisista näkökannoista samaan asiaan.

Ilmaisu ”kirkon kannanotot” tai ”kirkon viralliset kannanotot” voi antaa vaikutelman, että kirkko olisi yhtenäinen toimija. Täsmällisempää olisi puhua kirkkohallituksen, kirkolliskokouksen valiokuntien tai piispojen kannanotoista. On muistettava, ettei kirkolla ole yhtä toimielintä, jonka tehtävä olisi määrittää kirkon kantaa eettisiin kysymyksiin.³² Ilmaisu ”kirkon kannanotot” on kuitenkin perusteltu sekä tekstin sujuvuuden että ilmaisun yleisyyden vuoksi.

1.3 Menetelmä

Tutkin valitsemaani aineistoa käyttämällä erilaisia tekstianalyttisiä menetelmiä, joiden avulla selvitän tekstin ajatuksellisia rakenneosia, kuten käsitteitä, väitteitä, argumentteja sekä niiden keskinäisiä suhteita ja edellytyksiä. Tulok-
sista muotoilen kokonaisuuden, joka vastaa tutkimustehtävään.³³

Carl-Henric Grenholmin mukaan tieteellistä tekstianalyysiiä voidaan toteuttaa eri tavoin sen mukaan, millaista ja mihin tarkoitukseen kirjoitettua tekstiä tutkitaan. Lisäksi on huomioitava, missä tarkoituksessa lukija tekstiä lukee. Samaa tekstiä voidaan tutkia eri näkökulmista, kun pyritään ymmärtämään esimerkiksi tekstin käsitteitä tai tekstin historiallista syntytaustaa ja merkitystä.³⁴ Grenholmin mukaan on tärkeää tehdä analyysiskeema

31 Maarit Hytönen on omassa tutkimuksessaan käyttänyt vastaavaa eettisen määritelmää. Hytönen 2003, 19: ”Kannanotto on katsottu eettiseksi silloin, kun siinä on otettu kantaa ihmisen moraaliseen toimintaan, hyvään ja pahaan, oikeaan ja väärään.”

32 Vuosina 2005–2010 piispainkokouksen tehtäviin kuului kirkkolain 1054/1993, 21:2§ mukaan käsitellä ”kirkon uskoa, julistusta ja työtä” koskevia asioita. Kirkkolakia muutettiin vuonna 2015 siten, että piispainkokouksen tehtäväksi annettiin mm. käsitellä ”kirkon uskoa, opetusta ja työtä koskevia asioita”. Hallituksen esityksen 75/2015 luvussa 2.3 todetaan piispainkokouksen lausuntoa 1/2008 lainaten, että kirkon opetus sisältää sekä oppiin että kristilliseen elämään liittyviä asioita. Siten kirkkolain muutoksen myötä piispainkokouksen toimivalta eettisten kysymysten käsittelyssä on laajempi kuin tämän tutkimuksen ajanjaksolla.

33 Jolkonen 2007, 5, 20 kuvaa tällaisten menetelmien kuuluvan systemaattiseen analyysiin.

34 Grenholm 2006, 213.

(*analysschema*), jonka avulla tekstejä tulkitaan.³⁵ On kuitenkin varottava, ettei teksteihin lueta tutkijan lähtökohdista sellaista, mitä tekstistä itsestään ei nouse.³⁶

Tutkimukseni perustuu valitsemieni tekstien analysointiin luvussa 1.1 muotoilemieni tutkimuskysymysten avulla. On kysyttävä, luoko tutkimusasetelma oletuksen, että kirkon opin, uskon ja kannanottojen etiikan välillä pitäisi olla yhteys. Tällainen oletus ei ole välttämätön, koska jotkut luonnollisen moraalilain tulkinnat sisältävät ajatuksen, ettei etiikalla tulekaan olla yhteyttä kirkon oppiin ja uskoon.³⁷ Lisäksi on selvää, että joihinkin kirkon kannanottoihin on sisällytetty melko laajat teologiset perustelut, kun taas toiset kannanotot ovat luonteeltaan käytännöllisiä toimenpideohjelmia. Se, ettei toimenpideohjelmaan sisälly laajoja teologisia perusteluja, on tällaisten asiakirjojen ominaisuus eikä puute.

Kutakin kannanottoa tutkiessani kuvaan ensin kannanottoa omassa kontekstissaan ja tarkastelen kannanoton keskeistä sisältöä.³⁸ Kannanoton kontekstin ja keskeisten viestien kuvaus toimii taustana kunkin kannanoton käsitteiden ja argumentaation analyysille.

Konteksti voi merkitä asiayhteyttä, vuorovaikutustilannetta, toimintaympäristöä, yhteiskunnallista tilaa tai muuta yhteyttä, johon kielenkäyttö tai teksti liittyy.³⁹ Tilannekontekstilla tarkoitetaan kielenkäytön välitöntä tilannetta. Sitä voidaan tarkastella eri näkökulmista kysymällä, mitä tietyssä tilanteessa on mahdollista tehdä, millaisia toimijuuksia tilanteessa rakentuu ja miten kieli ja muut resurssit toimivat tilanteessa.⁴⁰ Tekstejä tutkittaessa voidaan kiinnittää

35 Grenholm 2006, 220: ”Med *analysschema* förstår jag här en uppsättning egna begrepp och distinktioner med vars hjälp vi kan klargöra de svar som ges i texten på de analysfrågor vi ställer. Med hjälp av ett sådant analysschema är det möjligt att ordna innehållet i texten, konfrontera skilda uppfattningar mot varandra och lägga åt sidan sådant i texten som är oväsentligt för den egna undersökningens syfte.”

36 Grenholm 2006, 222: ”När vi tolkar texten måste vi också använda analysschemat med försiktighet så att vi inte övertolkar materialet och där läser in uppfattningar som saknar underlag i själva texten.”

37 Ks. luku 2.2.

38 Grenholm 2006, 223: ”När vi återger innehållet i en sådan text är det lämpligt att först klargöra vilken problemställning som behandlas i texten. Vilket är det övergripande problem som författaren behandlar? Därefter är det lämpligt att ange vilket svar författaren ger på denna frågeställning. Vilken är den tes, den övergripande ståndpunkt, som författaren driver? Slutligen är uppgiften att återge och klargöra de argument som författaren anför för sin tes, och hur hon bemöter tänkbara invändningar mot denna ståndpunkt. Vilket stöd har författaren för sin tes? Genom att på detta sätt klargöra författarens tes och hennes viktigaste argument för denna kan vi ge en klar och överskådlig bild av innehållet i en argumentativ text.” Vastaava jossain määrin laajempi kuvaus tekstianalyysistä, Gill 2006, 2–18.

39 Pietikäinen & Mäntynen 2009, 29–30.

40 Pietikäinen & Mäntynen 2009, 31–32.

huomiota diskursiivisiin käytänteisiin eli tapoihin, joilla kielellinen toiminta liittyy laajempiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin toimintatapoihin.⁴¹ Lajikonteksti merkitsee sitä, että toiminta vuorovaikutustilanteessa on ymmärrettävä siihen kytkeytyvän tyyllilajin valossa: esimerkiksi juhlapuheessa toistetaan vakiintuneita rituaalisia sanankänteitä.⁴² Sosiokulttuurinen konteksti merkitsee kielenkäytön sosiaalista, kulttuurista ja yhteiskunnallista toimintaympäristöä. Joissakin tilanteissa on tärkeää huomata, että eri instituutiot muodostavat niille tyypillisen yhteisöllisen tai institutionaalisen kontekstin.⁴³

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon opetus, usko, päätöksentekomalli ja yleinen tilanne vuosina 2005–2010 muodostavat kannanottojen yleisen kontekstin. Tätä yleistä kontekstia kuvaan luvussa 2. Rajaan kuvauksen koskemaan kirkollista kontekstia, enkä kuvaa tutkittavia kannanottoja esimerkiksi globaalin auttamisen tai ilmastonmuutoksen ympärillä käytävän keskustelun kontekstissa. Tähän kirkollisen keskustelun kontekstiin kuuluu laajasti ymmärrettyä kirkon käsitys opista, opetuksesta, uskosta, etiikasta sekä kirkon päätöksentekomalli ja yleinen tilanne vuosina 2005–2010.

Luvuissa 3–9 kuvaan ja analysoin kutakin kannanottoa erikseen. Kuvaan kontekstia, johon kukin kannanotto on laadittu. Lisäksi kuvaan samaa aihepiiriä koskevaa kirkon aiempaa opetusta ja kannanottoja. Tämän jälkeen kuvaan kannanoton keskeistä viestiä tai keskeisiä viestejä. Keskeistä viestiä etsitään kysymällä, mihin isoon kysymykseen tekstin kirjoittaja pyrkii vastaamaan⁴⁴ tai mitä tekstillä on tarkoitus saada aikaan.⁴⁵ Keskeinen viesti tai viestit on pyrittävä muotoilemaan mahdollisimman tarkasti⁴⁶, jotta kukin kannanotto ja sen tavoitteet tulevat ymmärretyksi omassa ympäristössään.

Kontekstin ja keskeisten viestien kuvauksen jälkeen kuvaan ja analysoin kunkin kannanoton käsitteitä ja argumentaatiota. Käsitteet ovat Kakkuri-Knuutilan mukaan ”todellisuuden haltuunottamisen välineitä ihmisten

41 Pietikäinen & Mäntynen 2009, 35: ”[Diskursiivisten käytänteiden] voidaan ajatella olevan kiteytyneitä diskursiivisen toiminnan tapoja, jotka ovat syntyneet ajan saatossa kulttuurisen ympäristön muokkaamana ja jotka muokkaavat kielellistä toimintaa, tekevät siitä helpommin tunnistettavaa ja tulkittavaa ja jotka nivELYvät laajempiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin toimintatapoihin.”

42 Pietikäinen & Mäntynen 2009, 35.

43 Pietikäinen & Mäntynen 2009, 36.

44 Kakkuri-Knuutila 2002a, 43.

45 Kakkuri-Knuutila 2002a, 25–26 kuvaa pintapuolisesti J.L. Austinin puhetekoteoriaa ja toteaa, että sanojen sisältöjen lisäksi on tärkeää tunnistaa, mitä sanomisella tehdään (kysymys, kuvaus, valittaminen, tervehdys ym.) ja sitä, mitä on tarkoitus tehdä, esimerkiksi suututtaa toinen kysymällä jotain asiaa.

46 Grenholm 2006, 278 käyttää ilmaisua ”tes” (teesi) puhuessaan tekstin keskeisestä viestistä: ”Uppgiften för den som analyserar texten är att söka formulera denna tes så klart och entydigt som möjligt.”

välisessä kommunikaatiossa”.⁴⁷ Käsitteiden määrittelyn avulla voidaan ymmärtää paremmin tutkittavaa ilmiötä, joka voi eri tilanteissa ilmentyä tai toteutua eri tavoin.⁴⁸ Tutkimuksen tuloksena voi olla se, että käsitteitä täsmennetään tai luodaan uusia määritelmiä.⁴⁹ Tässä tutkimuksessa pyrin kuvaamaan kirkon opetusta, oppia, uskoa ja etiikkaa kirkon kannanotoissa. Tätä tarkoitusta varten analysoin näiden käsitteiden käyttöä kannanotoissa ja etsin samankaltaisuuksia ja eroja käsitteiden käytössä eri asiakirjoissa.⁵⁰

Argumenttianalyysissä kysytään, mitä vastaanottajan tulee uskoa ja millä perusteilla.⁵¹ Kakkuri-Knuuttilan ja Halosen mukaan argumentit on syytä erottaa tekstissä olevista kuvauksista ja selityksistä. Argumentit esittävät perusteita asialle, joka tekstin lukijan tulisi uskoa, kun taas kuvaus kertoo asian luonteesta ja selitys tekee asiasta ymmärrettävän.⁵² Hyvän argumentin taustaoletukset ja perustelut ovat relevantteja väitteelle ja tukevat väitettä riittävästi. Linkki argumentin perusteluiden ja väitteen välillä ei saa heiketä liiaksi muiden hyväksyttävien taustaoletusten vuoksi.⁵³ Tekstissä voidaan esittää perusteluja väitteen puolesta ja sitä vastaan. Tällöin heikommät perustelut tulevat painavampien perustelujen kumoamiksi.⁵⁴

Jari Jolkkonen kehottaa kysymään teologisessa argumentaatioanalyysissä, vedotaanko argumenteissa esimerkiksi ilmoitukseen, Raamattuun, traditioon, kokemukseen tai järkeen.⁵⁵ Jaana Hallamaan mukaan moraalisessa argumentaatioissa voidaan vedota tosiasioihin, moraalisiin arvoihin, moraalisiin normeihin, moraalikäsitteiden merkityksiin tai tulevaisuutta koskeviin tekojen

47 Kakkuri-Knuuttila 2002b, 328.

48 Kakkuri-Knuuttila 2002b, 356.

49 Kakkuri-Knuuttila 2002b, 362.

50 Kakkuri-Knuuttila 2002b, 328.

51 Jolkkonen 2007, 16: ”Argumentti pyrkii *vakuuttamaan* ja tekemään jonkin väitteen uskottavaksi. Se vastaa kysymykseen, *mitä vastaanottajan tulee uskoa ja miksi*: ’Kärsimys kuuluu elämään, koska sen tarkoituksena on tehdä ihmisestä parempi.’ Laajassa merkityksessä argumentti ei tarkoita vain perustelua, vaan koko väite-perustelu -kokonaisuutta. Tässä merkityksessä argumenttiin kuuluvat kolme osaa: 1) *väite*, 2) sen *perustelut* ja 3) molempien takana olevat *taustaoletukset*.”

52 Kakkuri-Knuuttila 2002a, 51: ”Argumentin tehtävähän on *vakuuttaa*, kun taas selityksen tehtävä on *tehdä ymmärrettäväksi*. [...] Sitä osaa, jota argumentti pyrkii tekemään uskottavaksi, voimme kutsua nimellä *väite*. Sitä osaa, jonka nojalla meidän tulisi hyväksyä väite, kutsutaan *perusteluksi* eli *argumentiksi*. Nimitystä *argumentti* käytetään myös perustelun ja väitteen kokonaisuudesta. Vastaavia osia selityksessä kutsutaan nimillä *selitettävä asia* ja *selitys*.” Kuvauksen erottamisesta selityksestä ja argumentista ks. Kakkuri-Knuuttila & Halonen 2002, 61–62.

53 Kakkuri-Knuuttila & Halonen 2002, 82. Grenholm 2006, 284 kehottaa koettelemaan argumenttien kestävyyttä (hållbarhet).

54 Kakkuri-Knuuttila & Halonen 2002, 99–100.

55 Jolkkonen 2007, 17.

seurauksia kuvaaviin ehtolauseisiin.⁵⁶ Moraalista argumentaatiota tutkittaessa kannattaa kiinnittää huomiota käytettyihin adjektiiveihin ja niiden vertailumuotoihin, koska ne paljastavat mitä keskustelijat pitävät hyvänä, tavoiteltavana, kannattavana tai pahana, huonona, vältettävänä ja torjuttavana.⁵⁷ Lisäksi Hallamaan mukaan on tutkittava taustaoletuksia: on mahdollista, että keskustelun osapuolet voivat hyväksyä toistensa argumentit, mutta erilaisen taustaoletusten vuoksi keskustelun osapuolet eivät voi hyväksyä samoja moraalisia johtopäätöksiä.⁵⁸

Kuvaan ja analysoin kunkin kannanoton argumentaatiota siinä määrin kuin on tarpeellista tutkimuskysymyksiin vastaamista varten. Kysyn, perustellaanko kannanoton johtopäätöksiä esimerkiksi Raamatun tai kirkon opetuksella, kirkon opilla, tieteen tutkimustuloksilla tai asianosaisten kokemuksilla. Analysoin kutakin kannanottoa suhteessa kirkon aiempaan opetukseen samasta aiheesta ja kysyn, liittyykö se aiempien kannanottojen jatkumoon vai erottuuko se aiemmista kannanotoista. Näin pyrin selvittämään, miten kannanotto liittyy eettiset johtopäätöksensä kirkon opetukseen ja millaista eettistä harkintaa kannanotossa harjoitetaan.

Luvussa 10 analysoin kaikkia seitsemää kannanottoa yhdessä. Koostan luvuissa 3–9 tekemäni havainnot ja peilaan niitä luvussa 2 esittelemäni kirjallisuuden kuvauksiin kirkon opista, opetuksesta, uskosta ja eettisestä harjonnasta. Johtopäätökset kokoan luvussa 11.

Lähden tutkimuksessani olettamuksesta, että kutakin kannanottoa tulee lukea sisäisesti yhtenäisenä ja johdonmukaisena kokonaisuutena, vaikka erityisesti tutkimusaineiston pisimmät kannanotot sisältävät jonkin verran eroja kannanoton eri osien välillä. Esimerkiksi *Rakkauden lahjan* kolmessa pääluvussa on paljon suoria raamattuviittauksia ja kahdessa muussa pääluvussa hyvin vähän.⁵⁹ Ilmasto-ohjelmassa arkkkipiispa Jukka Paarmannin esipuhe nostaa

56 Hallamaa 2002, 227.

57 Hallamaa 2002, 227.

58 Hallamaa 2002, 228: ”On mahdollista, että henkilö voi hyväksyä toisen keskusteluosapuolen jokaisen yksittäisen perustelun ja tavan, jolla tämä rakentaa niistä kokonaisuuden, mutta ei silti voi hyväksyä tämän moraalisia johtopäätöksiä. Tällainen tilanne johtuu perimmäisten moraalisten taustaoletusten, arvojen ja normien erilaisuudesta. Osapuolilla on erilainen näkemys siitä, millainen järjestys moraalisesti merkittävien asioiden välillä vallitsee ja he edustavat erilaista käsitystä inhimillisestä elämästä ja sen merkityksestä. Varsinkin silloin, kun keskustellaan osapuolille tärkeistä ja merkityksellisistä asioista, väittelyssä eteneminen on vaikeata ilman perustavien taustaoletusten tunnistamista ja niiden rajaamien reunaehtojen huomioon ottamista.”

59 Ks. luku 3.3.

esille luterilaisittain perinteiset⁶⁰ vastuun, kiitollisuuden, kunnioituksen ja kohtuuden painotukset, ei ilmastokysymysten liittymistä pelastukseen ja Jumalan kolminaisuuteen.⁶¹ Lisäksi ilmasto-ohjelmassa panteismin torjuvat kohdat painottavat hieman eri asioita.⁶² Jätän tällaiset huomiot käsittelemättä, ja oletan, että erot johtuvat asiasisällöstä, ei mahdollisten eri kirjoittajien⁶³ kirjoitustyyleistä.⁶⁴ Tulkinallisen suojeuden periaatteen⁶⁵ mukaisesti oletan, että kukin kannanotto on sisäisesti johdonmukainen ja yhtenäinen asiakirja, ja kuvastaa sen allekirjoittajien⁶⁶, kannanoton hyväksyneen toimielimen jäsenten tai toimielimen enemmistön⁶⁷ näkemyksiä.

Tutkimusprosessini on edennyt hermeneuttisessa kehässä⁶⁸: aineiston valinta, menetelmän kehittäminen, analyysi ja johtopäätösten tekeminen

60 Ilmaisu ”luterilaisittain perinteiset” painotukset on epätäsmällinen, koska ekoteologia ei ole luterilaisuudelle vierasta tai ristiriitaista. Ks. luvut 9.4 ja 9.5.

61 Luvussa 9.4 kuvaan ilmasto-ohjelman suhdetta katekismukseen ja luvussa 9.5 ilmastokysymysten paikkaa kirkon opetuksessa. Jukka Paarman esipuhe vaikuttaa olevan lähempänä perustevaliokunnan 1/2007, 2 näkemystä ilmastokysymysten kuulumisesta moraaliharkinnan alaan kuin uskon ydinkysymyksiin.

62 Ilmasto-ohjelma 2008, 23 toteaa Jumalan läsnäolon tekevän luomakunnasta ”ihmiselle pyhää, kunnioituksen arvoista todellisuutta, jota ei voi esineellistää pelkäksi vastuuttoman toiminnan kohteeksi.” Ilmasto-ohjelma 2008, 34 toteaa luomakunnan ”olevan pyhä” ja korostaa Jumalan läsnäoloa ”kaikkialla”.

63 Missään tutkitussa kannanotossa ei mainita, kuka on kirjoittanut teoksen minkäkin osan. Ainoastaan ilmasto-ohjelmassa kerrotaan kirjoittajatyöryhmän kokoonpano ja kahden ”tietolaarin” lähteet. *Rakkauden lahjassa* ja ruokaturvakannanotossa mainitaan allekirjoittaneiden piispojen nimet, parisuhdemietinnössä valiokunnan puheenjohtaja, sihteeri ja kokoonpano, hedelmöityshoitolausunnossa ja palautusdirektiivilausunnossa toimielimen puheenjohtaja ja esittelijä. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* kirjoittajia ei mainita. Ilmasto-ohjelma 2008, 9, 15, 40, Rakkauden lahja 2008, 7, Ruokaturvakannanotto 2010, 5, Parisuhdemietintö 4/2010, 14, Hedelmöityshoitolausunto 2005, 6, Palautusdirektiivilausunto 2007, 4.

64 Pulkkinen 2005, 73–74 toteaa, että vuonna 1999 hyväksytty Katekismus ”on käytännössä yhtä kuin Huovisen kristinoppi”, ja pohjatekstiin esitetyillä muutoksilla oli lähes olematon vaikutus. Katekismuksen kirjoitusprosessi on huomattavasti huolellisempi kuin yksittäisten kannanottojen, joten pidän mahdollisena ja jopa todennäköisenä, että kannanotot ovat vastaavalla tavalla kirjoittajansa näköisiä silloinkin, kun ne ovat monijäsenisen toimielimen hyväksymiä.

65 Jolkkosen 2007, 7 mukaan tulkinallisen suojeuden periaate merkitsee lähtöoletusta, että ”kirjoittaja ja hänen tekstinsä ovat sisäisesti yhtenäisiä ja johdonmukaisia. Oletusta korjataan vasta, kun se on osoittautunut selvästi virheelliseksi eli kun tekstissä on ilmeisiä sisäisiä jännitteitä. Liian herkkäuskoinen tulkitsija ei huomaa tekstin jännitteitä, ylikriittinen taas pitää jo lähtökohtaisesti tekstiä ristiriitaisena.”

66 Kaksi tuolloin virassa ollutta piispaa jättäytyi pois *Rakkauden lahjan* allekirjoittajajoukosta. Ks. alaviite 282.

67 Viisi perustevaliokunnan jäsentä jätti mietintöön eriävän mielipiteen. Parisuhdemietintö 4/2010, eriävä mielipide.

68 Jolkkonen 2007, 6 kuvaa hermeneuttista kehää, jossa on kolme vaihetta: 1) esiymmärrys, 2) tekstin ymmärtävä lukeminen, 3) esiymmärryksen korjaaminen ja uskottavan kokonaistulkinnan esittäminen.

ei ole ollut lineaarinen prosessi, vaan se on koostunut erilaisten vaiheiden vuorottelusta, takaisin palaamisesta, uudelleen tekemisestä ja vuoropuhelusta. Pietikäisen ja Mäntynen sanat kuvaavat hyvin tämän prosessin kulkua: tutkimuksessa on kyse matkasta, ”jonka tietää tehneensä vasta kun on jo perillä.”⁶⁹ Vaarana on, että tutkija päätyy projisoimaan omat ennakkokäsityksensä tutkittavaan aineistoon ja johtopäätöksiin.⁷⁰ Tätä riskiä pyrin minimoimaan tunnistamalla ja tunnustamalla omat ennakkokäsitykseni tutkimusaihetta kohtaan. Tutkimusta aloittaessani olen ajatellut, että kirkon oppi olisi rajattu ja määritelty johdonmukainen kokonaisuus, johon eri tekstejä voisi verrata. Olen ajatellut, että usko merkitsee ennen kaikkea jumalasuhdetta: kiinnostusta, sitoutumista ja turvautumista. Lähimmäisen ja luomakunnan hyväksi toimimista olen pitänyt hyvänä ja tärkeänä, mutta olen tulkinut pelastuksen yksin armosta merkitsevän, ettei lähimmäisen ja luomakunnan hyväksi toimiminen suoraan liity pelastukseen. Siten ruokaturvakannanoton ja ilmasto-ohjelman teologiset työskentelytavat ovat minulle vieraampia kuin muiden tutkittavien kannanottojen. Minimoidakseni riskin projisoida omat käsitykseni tutkimusaineistoon olen kuvannut kirkon opetusta melko laajasti ja monipuolisesti luvussa 2.

Tutkimukseni yksi haaste on kirkon opin ja opetuksen epämääräisyys ja kirkon teologian suhde akateemiseen teologiaan. Kirkon opetuksesta vain pieni osa on hyväksytty kirkolliskokouksen päätöksellä kirkon opiksi. Piispainkokous hyväksyy kirkon tunnustuksen mukaiset rippikoulun oppikirjat. Muu kirkon teologinen työskentely saa muotonsa kirkollisten toimielinten lausunnoissa, mietinnöissä sekä piispojen ja muiden kirkollisten toimijoiden teksteissä ja puheenvuoroissa. Lisäksi Suomessa kirjoitetaan paljon teologian alaan kuuluvaa akateemista tutkimusta ja muuta kirjallisuutta. Tässä tutkimuksessa käytän paljon teologista kirjallisuutta, jolla ei ole virallista status-ta kirkossa, mutta johon viitataan usein kuvattaessa luterilaisia käsityksiä.⁷¹

69 Pietikäinen & Mäntynen 2009, 141.

70 Jolkkonen 2007, 7: ”Aluksi tutkijalla on jokin esiyymmärrys tekstistä ja sen edustamasta asiasta. Esiyymmärrys tai intuitio ei ole mikään akateeminen perisynti, jota vastaan on kaikin voimin taisteltava. Pikemminkin se on kaiken tulkinnan raaka-aine ja välttämätön edellytys. Esiyymmärryksen täytyy kuitenkin olla *lähtökohta*, ei ennalta määrätty loppuputulos – muutoin tulkinta tekstistä vääristyy omien mielijätusten tendenssimäiseksi esittelyksi.”

71 Esimerkiksi Laulaja 1994, Kuula 2004, Kainulainen 2007, Raunio 2007a ja Pihkala 2009.

Akateeminen tutkimus vaikuttaa kirkon teologiaan ja opetukseen.⁷² Kun kirkon oppia tulee arvioida Jumalan pyhän sanan valossa⁷³, on ilmeistä, että akateemisen tutkimuksen kautta saavutettu uusi ymmärrys voi korjata kirkon mahdollisesti virheellistä raamatuntulkintaa tai uskonkäsitystä. Tällainen uusi ymmärrys voi olla teologisessa mielessä Raamatun mukaista kirkon opetusta, vaikkei sitä juridisessa mielessä olisi hyväksytty missään kirkollisessa toimielimessä. Siksi joudun tutkijana arvioimaan, missä määrin kannanotojen perustelut liittyvät kirkon oppiin, johonkin aiempaan asiakirjaan tai akateemisessa teologisessa julkaisussa kuvattuun luterilaiseen käsitykseen.

Lisäksi useimmat tutkimusaineistoon valitsemani kannanotot ovat kohtalaisen lyhyitä ja tiiviitä. Kannanotoissa voidaan kuvata vain pitkän prosessin lopputulos, ei työskentelyn välivaiheita.⁷⁴ On mahdollista, että kannanotoissa kuvataan siten vain eettisen harkinnan lopputulos, ei itse harkintaprosessia. Kannanotoissa ei oletettavasti myöskään kuvata asioita, jotka lukijoiden uskotaan tietävän muutenkin.⁷⁵ Siksi ei ole selvää, kuinka paljon kannanottojen sisällön selittämisessä tulisi käyttää sellaista aineistoa, johon kannanotoissa ei suoraan viitata.

Olen rajannut tutkimusmenetelmäni systemaattiseen analyysiin, erityisesti tekstianalyysiin sekä käsite- ja argumentaatioanalyysiin. En siksi pohdi

72 Esimerkiksi Raunio 2007a, 153: ”Luterilaisen kirkon uusimmissa asiakirjoissa painotetaan yhä enemmän rakkauden vaatimuksen universaalisuutta ja ehdottomuutta tekemättä eroa luonnollisen moraalilain ja kristillisen rakkauden vaatimuksen välillä. Tämä aikaisemmasta poikkeava korostus perustuu uusimman Luther-tutkimuksen tuloksiin.” sekä Hytönen 2003, 280: ”Luonnollisen lain korostus on voimistunut Suomen luterilaisessa kirkossa ja sen kannanotoissa pitkälti suomalaisen Luther-tutkimuksen ansioista. Luterilainen kirkko on seurannut luonnollisen lain tulkinnassa Lutherin jalanjalkia. Erityisesti Jorma Laulajan, Tuomo Mannerman, Simo Peuran, Antti Raunion, Eero Huovisen, Lauri Haikolan ja muiden suomalaisten Luther-tutkijoiden työn tuloksena syntyi kultaisen säännön etiikan luonnonoikeudellinen perustelumalli, joka levisi kirkkoon ja on edelleen voimissaan.”

73 Kirkkojärjestys 1055/1993, 1:1§.

74 Esimerkiksi parisuhdemietintö 2010 on osa jatkumoa, joka alkoi vuonna 2003 kirkolliskokouksen lähetettyä ”parisuhteen rekisteröinnin seurauksia kirkossa koskevan asian piispainkokoukselle siihen liittyvien teologisten ja juridisten näkökohtien selvittämiseksi.” Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet 2009, 11–12.

75 Esimerkiksi ruokaturvakannanotossa kuvataan globaalin ruokaturvan haasteita ja ehdotetaan toimenpiteitä ilman, että kerrotaan, mistä nämä on kerätty. On mahdollista, että kannanoton laatijat uskovat lukijoiden tunnistavan suuren osan ehdotetuista haasteista ja toimenpiteistä.

diskurssianalyysin menetelmin, millaisia diskursseja⁷⁶ tai vaikuttamisen malleja⁷⁷ kannanotoista voisi löytyä, enkä pohdi, millaiset näkemykset saavat tilaa kannanotoissa ja miksi⁷⁸. Lähten liikkeelle oletuksesta, että kannanottoja tulee lukea asiakirjoina, joiden sisältö korreloi kannanoton laatineen toimielimen uskonkäsityksen, ihmiskuvan ja maailmankuvan kanssa. Pidän tätä perusteltuna, koska jos näin ei olisi, olisi kysyttävä, millainen olisi kirkko, joka sanoisi pitävänsä ylimpänä ohjeenaan Raamattua ja kehottaisi ihmisiä lähimmäisenrakkauteen ja luomakunnan suojelemiseen, mutta perustelisi kantojaan ihmisen olemuksen ja ympäröivän todellisuuden kuvauksella, jota se ei itsekään pitäisi totena.

1.4 Aiempi tutkimus

Kirkkojen opetusta, oppia, uskoa ja näiden luonnetta on tutkittu paljon. Kirkon opetusta kuvataan yleisesti monissa dogmatiikan yleistöksissä, esimerkiksi Juha Pihkalan teoksessa *Uskoa tiedosta ja tietoa uskosta – johdatus dogmatiikkaan*. George A. Lindbeckin *The Nature of Doctrine – Religion and Theology in a Postliberal Age* auttaa ymmärtämään opin luonnetta ja merkitystä. Pauliina Kainulaisen toimittama *Pyhän kosketus luonnossa* tarjoaa tärkeitä näkökulmia luterilaiseen ekoteologiaan. Vapautuksen teologioita kuvataan Elina Vuolan teoksessa *Köyhien Jumala – johdatus vapautuksen teologiaan* ja Tiina Ahosen ja Jyri Komulaisen toimittamassa teoksessa *Teologian ilmansuuntia – näkökulmia uskontulkintoihin Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa*

76 Helena Kuusiranta tutki pro gradussaan piispojen saarnojen diskursseja vuonna 2010. Eri diskurssit vuorottelivat ja lomittuivat: piispat halusivat luoda yhteisöllistä kontekstia puhumalla tuttavallisesti me-muodossa, käydä dialogia kuulijoiden kanssa ja luoda dialogia yhteisöjen sisälle. Piispat jäivät kuitenkin joissain tilanteissa varovaiseen, etäännyttävään ja voimattomasti kantaa ottavaan rituaalipuheeseen tai virkamiespuheeseen. Kuusiranta 2012, 78–81.

77 Timo Tampio totesi pro gradussaan, että arkkipiispa John Vikströmin kansainvälistä vastuuta koskevista puheista voidaan tunnistaa muiden muassa kristinuskon kansainvälistä sosiaalista ulottuvuutta korostava malli, Jumalan kärsivän rakkauden malli, Jeesuksen esikuvamalli, luomakunnan yhdenvertaisuusmalli sekä ihmiskunnan ja luomakunnan keskinäistä riippuvuutta korostava organismimalli. Tampio 2009, 117–118.

78 Anu Koikkalainen totesi pro gradussaan, ettei Helsingin Sanomien homoseksuaalisuutta ja kirkkoa koskeissa artikkeleissa vuosina 2010–2013 esitetty yhtään teologista, raamatullista tai hengellistä argumenttia seksuaalivähemmistöjen oikeuksien puolesta tai vastaan. *Diskursiivisen hiljaisuuden* kautta Helsingin Sanomat typisti kysymyksen ainoastaan juridiseksi ja yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Kirkon johdon yhteiskunnallinen ja juridinen ihmisoikeusdiskurssi erosi merkittävästi herätysliikkeiden edustajien tavasta käsitellä seksuaalivähemmistöjen oikeuksia kirkossa opillisina kysymyksinä. Koikkalainen 2014, 49, 53.

Amerikassa. Kari Latvuksen *Arjen teologia* soveltaa kontekstuaalista teologiaa suomalaisen kirkolliseen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen.

Opin ja etiikan suhdetta kuvaavista teoksista tämän tutkimuksen kannalta tärkein teos on luterilaista etiikkaa ja diakonian teologisia perusteita käsittelevä Antti Raunion *Järki, usko ja lähimmäisen hyvä*. Carl-Henric Grenholmin *Bortom humanismen – En studie i kristen etik* kuvaa kristillisen etiikan eri malleja. Kari Kuulan teokset *Hyvä, paha ja synty* sekä *Raamattu ja homoseksuaalisuus* auttavat ymmärtämään Raamatun käyttöä eettisissä kysymyksissä. Alan Torrance ja Michael Bannerin toimittama *The Doctrine of God and Theological Ethics* kuvaa opin ja etiikan suhdetta kolmen eri mallin kautta.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sosiaalietiikkaa kuvataan *Pelastus ja yhteiskunta* -asiakirjassa vuodelta 1972, Jorma Laulajan teoksessa *Elämän oikea ja väärä* sekä kirkkohallituksen vuonna 2005 julkaisemassa *Kansalaisvastuun katekismuksessa*. Luonnollisen moraalilain perinteestä ja kirkon etiikasta käydään keskustelua myös Maarit Hytösen toimittamissa teoksissa *Raamattu ja kirkon usko tänään* sekä *Minä uskon? Jumala-usko 2010-luvulla*. Antti Saarelman toimittamat teokset *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa* ja *Homoseksuaalisuus kristillisessä ihmiskuvassa ja lainsäädännössä* soveltavat kirkon raamatuntulkintaa, oppia ja etiikkaa sekä ihmiskuvaa kirkon homoseksuaalisuudesta käymään keskusteluun.

Antti Yli-Oppaan väitöskirja *Avioliiton teologia Englannin kirkossa ja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuosina 1963–2006* kuvaa kahden kirkon avioliittoteologian muutosta. Teos tarjoaa useita tärkeitä näkökulmia tutkimukseeni, muun muassa ajatuksen, että kirkon oppi tulee julkiseksi kirkollisissa toimituksissa.⁷⁹ Heikki Pesosen väitöskirja *Vihertyvä kirkko* käsittelee ympäristökysymyksiä ja kirkon yhteiskunnallisen roolin rakentamista. Vaikkei oma tutkimukseni suoraan koske kirkon yhteiskunnallisen roolin rakentamista, Pesosen väitöskirja tarjoaa hyvän lähtökohdan sen arvioimiselle, missä määrin kirkko pyrkii eettisillä kannanotoilla rakentamaan rooliaan yhteiskunnassa.

Kirkon kannanottoja koskevista tutkimuksista Maarit Hytösen, Trygve Cederbergin ja Heikki Niskasen tutkimukset ovat lähinnä oman tutkimukseni aihepiiriä. Maarit Hytönen kuvaa vuonna 2003 julkaistussa teoksessaan *Kirkko ja nykyajan eettiset kysymykset* kirkolliskokouksen, kirkkohallituksen, piispainkokouksen, laajennetun piispainkokouksen ja piispojen yhdessä laatimia kannanottoja 1900-luvun loppupuolella ja 2000-luvun ensimmäisinä

79 Yli-Opas 2010, 352–353. Ks. alaviite 133.

vuosina. Hytösen mukaan kirkko on noina vuosikymmeninä ollut aktiivinen erityisesti perhe-etiikan kysymyksissä ja vaiennut toisista kysymyksistä. Esimerkiksi vuonna 2002 kirkko ei ottanut kantaa ydinvoiman lisärakentamiseen. Hytösen mukaan perhe-elämän kysymykset saattavat olla kirkolle kaikkein helpoimpia ja läheisimpiä, mutta toisaalta tarve saada kannanottoja vaikeammista, harvemmille tutuista asioista, olisi suurempi.⁸⁰

Kirkon tapa perustella kantojaan on Hytösen mukaan muuttunut paljon 1900-luvulla. Vuosisadan alkupuolella kirkko perusteli kantojaan lääketieteen kysymyksiin kristinuskon opetuksilla, kirkon uskolla ja Raamatulla sellaisenaan. Vuosisadan jälkipuolella keskusteleva ote ja vetoaminen yhteiseen hyvään ja inhimillisyyteen vahvistui.⁸¹ Kannanottojen painopiste on Hytösen mukaan siirtynyt sääntöetiikasta seuraamusetiikkaan.⁸² Kannanottojen linja on muuttunut myös siinä, ettei liikkeellä olemista enää pelätä samalla tavalla kuin aikaisemmin.⁸³ Lainsäätäjälle antamissaan lausunnoissa kirkko on ensin vastustanut ehdotettuja muutoksia mutta lopulta sopeutunut yhteiskunnassa vallitsevaan näkemykseen ja korostanut vastuun kantamista.⁸⁴ Hytösen

80 Hytönen 2003, 298: ”Perhe-etiikka saattaa olla kirkon kannalta helpommin lähestyttävä kuin muut modernin etiikan kysymykset. Perheestä lähes jokaisella on omakohtaisia kokemuksia. Markkinatalouden, lääketieteen ja ekologian yksityiskohdat ovat asiaan vihkiiytymättömälle vieraita ja vaikeita. Kuitenkin juuri aloilla, joilla kirkon jäsenet kokevat oman epävarmuutensa ja tietojensa riittämättömyyden, tarve kuulla kirkon näkemys oikeasta ja väärästä, sallitusta ja kielletyistä, on kaikkein suurin.”

81 Hytönen 2003, 145: ”Kirkko perustelee kantaansa paitsi kristinuskon näkemyksillä myös vetoamalla yhteiseen hyvään, inhimillisyyteen ja kaikkien oikeuteen elää. Raamatun käyttäminen on muuttunut hienovaraisemmaksi ja dialogisemmaksi. Lukijaa ikään kuin johdattellaan Raamatun maailmaan ja kristillisen ihmiskäsityksen piiriin kertomalla, miten Raamatussa asia on ymmärretty ja miten se vaikuttaa tässä ajassa elävän ihmisen valintoihin. Raamatun kanssa voidaan myös ’keskustella’ ottamalla tarkasteltavaksi useanlaisia, jopa keskenään ristiriitaisia näkökohtia.”

82 Hytönen 2003, 292.

83 Hytönen 2003, 35: ”Ristiriitaan liikkeellä olemisen ja paikallaan pysymisen, eettisen opetuksen uusiin tilanteisiin soveltamisen ja opin muuttumattomuuden välillä ei löydy yksinkertaista ratkaisua. Kun kirkossa vielä 1960-luvulla pelättiin, että uudistuminen ja ajan hermolla oleminen johtaa kirkon pois sen varsinaisesta tehtävästä ja kirkko samalla kadottaa sielunsa, sanotaan tämän päivän kirkossa yleensä ottaen melko selvästi, että kirkko on nimenomaan tarkoitettu olemaan liikkeellä. Oppi sinänsä on muuttumaton, mutta sitä on sovellettava uusiin tilanteisiin.”

84 Hytönen 2003, 292: ”Kun lainsäätäjä on pyytänyt kirkolta lausuntoa vaikkapa tavoitteena avioliittojen ja avioliittojen samanarvoisuus lain edessä, kirkko on suhtautunut lainmuutoshankkeisiin varsin torjuvasti. Säädösten tultua kirkon vastustuksesta huolimatta voimaan, kirkko on hyväksynyt tilanteen yleensä vähin äänin ja korostanut vastuun kantamista erityisesti heikommassa asemassa olevista. Olemassa oleva tilanne on lopulta palautettu teologian ja kirkon ihmiskäsityksen tasolle: Jumalan luomina kaikki ihmiset ovat samanarvoisia ja heitä on kohdeltava samanarvoisina. Inhimilliset heikkoudet (kuten kykenemättömyys sitoutua avioliiton edellyttämällä tavalla) ovat syntyinlankemuksen seurauksena syntyneitä vajavaisuuksia ja ne pohjimmitaan kuuluvat Jumalan armon piiriin. Armoa jakavana yhteisönä kirkko haluaa kulkea elämässään erehtyneiden ja epäonnistuneiden seurassa.”

mukaan kirkko on sitoutunut luonnollisen moraalilain perinteeseen, jossa ihminen järkensä kautta tuntee, mikä on oikein ja väärin.⁸⁵ Siksi Hytönen kysyy, onko Raamattu kirkon etiikassa ”lähinnä oheislukemisto vai onko Raamatulla kirkon kannanottoja sitovaa merkitystä?”⁸⁶

Trygve Cederberg kuvaa vuonna 1994 julkaistussa tutkimuksessaan *Homoseksuaalisuus ja etiikka* käsityksiä homoseksuaalisuudesta psykologian, lääketieteen, biologian ja raamatuntulkinnan näkökulmista ja analysoi kirkon kannanottoja näiden perusteella. Cederbergin mukaan kirkon kannanottoihin ja puheenvuoroihin mahtuu hyvin paljon erilaisia eksegeettisiä näkemyksiä ja eettisiä asenteita. Kolme Cederbergin analysoimaa homoseksuaalisuutta koskevaa kannanottoa perustelee käsityksensä joko yleisinhimillisillä perusteluilla, teologisella argumentaatiolla tai lähes yksinomaan suorilla raamatuperusteilla.⁸⁷ Yleensä kannanotoissa esitellään vain perusteluja, jotka tukevat kannanottajan omia käsityksiä.⁸⁸ Kannanotot, joiden kirjoittajilla on negatiivinen tai positiivinen perusnäkemys homoseksuaalisuudesta, eroavat toisistaan siinä, mitä asioita kannanotoissa pidetään eettisesti normatiivisina.⁸⁹ Cederbergin mukaan homoseksuaalisuutta koskevat kirkon kannanotot jäävät hämäriksi, eikä kannanotoista muodostu selvää käsitystä siitä, mitä on pidettävä luonnollisena tai luonnottomana.⁹⁰

Heikki Niskanen analysoi väitöskirjassaan *Moraali, harkinta, yhteisö* Amerikan evankelis-luterilaisen kirkon eettisiä kannanottoja vuosilta 1987–1994. Niskanen toteaa kannanottojen yhdistelevän piirteitä sekä luonnollisen moraalilain perinteestä että uskoneettisesta perinteestä, samalla poiketen molemmista. Lausunnot perustuivat monipuoliseen yhteiseen harkintaan, jossa kuultiin asianosaisten kokemuksia ja eri alojen asiantuntijoita. Raamattu toimi keskustelun ohjenuorana väljästi ja yleisesti mutta tunnustetusti.⁹¹

85 Hytönen 2003, 280.

86 Hytönen 2003, 282.

87 Cederberg 1994, 111.

88 Cederberg 1994, 110–113.

89 Cederberg 1994, 112.

90 Cederberg 1994, 117: ”Yleisenä luonnehdintana kannanotoista voidaan sanoa, että kaikki ovat varovaisia ilmaisemaan selviä käsityksiä ja perustelemaan niitä. Varovaisuuteen liittyy usein hämääriä lausumia, ja siksi keskustelu on kaiken kaikkiaan vaikeatajuista ja monimerkityksistä. Tosiasioiden arvioinnissa ei ole suuria eroja psykologisella alueella, kun taas eksegeettisissä kysymyksissä voi havaita selviä eroja. Useat kannanotot käsittävät homoseksuaalisuuden luonnonvastaiseksi. On kuitenkin ilmeistä, että tästä käsityksestä seuraa erilaisia eettisiä asenteita. Näin ollen luterilaisissa yhteyksissä ei ole havaittavissa selvyyttä siitä, miten ’luonnollinen’ on etiikassa ymmärrettävä.”

91 Niskanen 2000, 136–138.

Opin ja etiikan suhteesta sekä kirkon opetuksesta ja sen luonteesta on laadittu myös useita pro gradu -tutkielmia. Ville von Grossin mukaan piispojen käsitykset homoseksuaalisuudesta *Rakkauden lahjassa* eivät ole pelkästään oppia tai etiikkaa vaan molempia.⁹² Satu Linko osoittaa tutkielmassaan, että kirkon opetus perheestä ja seksuaalisuudesta kuuluu sekä muuttumattoman uskon että muuttuvan rakkauden alaan.⁹³ Maija Kalliomäen mukaan homoseksuaalisuuden vastustajat vetosivat vuosina 1992–2004 käydyissä keskusteluissa enemmän Raamattuun ja kristillisiin arvoihin, homoseksuaalisuuden puolustajat vapauteen, tasa-arvoon ja autonomiaan. Kalliomäen arvion mukaan homoseksuaalisuuden torjujat tulkitisivat maailmaa dualistisemmin kuin puolustajat.⁹⁴ Emmi Kemppainen toteaa piispainkokouksen vuosina 2002–2011 hyväksymien rippikoulun oppikirjojen seksuaali- ja perheetiikassa olevan merkittäviä painotuseroja.⁹⁵ Jari Pulkkinen kuvaa vuonna 1999 hyväksytyn Katekismuksen kirjoitusprosessia ja esittää, että piispa Eero Huovisen toiminnalla ja painotuksilla oli hyvin suuri vaikutus Katekismuksen muotoon ja sisältöön.⁹⁶ Juliana Szarek-Vainikan mukaan uskonnonlinen hyvä on samalla tavalla toissijainen hyvän muoto kuin moraalinen hyvä Georg Henrik von Wrightin mukaan.⁹⁷

Kirkon kannanottoja koskevia pro gradu -tutkielmia on laadittu paljon, erityisesti koskien homoseksuaalisuutta. Tuuli Mannisen mukaan kirkon heteronormatiivisten virallisten kannanottojen rinnalle nousi sallivampia puheenvuoroja 1980- ja 1990-luvuilla.⁹⁸ Mia Järvi jaottelee kolmen piispan puheenvuoroissaan esittämät suhtautumistavat homoseksuaalisuuteen maltillisiin puheenvuoroihin, synti- ja luontodiskurssiin sekä rakkauskurssiin.⁹⁹ Nina Järviö kuvaa tutkielmassaan Suomen ja Ruotsin kirkkojen homoseksuaalisuutta käsitteleviä asiakirjoja 1951–2010 ja toteaa, että queer-teologisia näkemyksiä seksuaalisuudesta tai sukupuolesta esiintyy erityisesti uusimmissa asiakirjoissa.¹⁰⁰ Riikka Reina toteaa, että piispat sitoutuivat puheenvuoroissaan *Kohiti yhteistä hyvää* luonnollisen moraalilain perinteeseen, perustivat

92 Von Gross 2013, 52.

93 Linko 2007, 58–63.

94 Kalliomäki 2005, 84–88.

95 Kemppainen 2012, 70.

96 Pulkkinen 2005, 73–74.

97 Szarek-Vainikka 2016, 67.

98 Manninen 2010, 82–83.

99 Järvi 2007, 79.

100 Järviö 2012, 75–76.

näkemyksensä kultaiseen sääntöön ja korostivat valtion vahvaa roolia kultaisen säännön toteutumisen edistäjänä.¹⁰¹ Martti Haverisen mukaan *Kirkon sijoitus-toiminnan eettiset periaatteet* -asiakirja ei osoita sellaista normatiivisuutta kuin luterilaisen etiikan universaalisuusperiaate edellyttäisi.¹⁰² Kimmo Rilasmaa toteaa, että kirkko perusteli pakolaispolitiikkaansa 1990-luvulla Raamatun muukalaismyönteisillä teksteillä sekä kultaisella säännöllä.¹⁰³

101 Reina 2000, 83–84.

102 Haverinen 2002, 79–80.

103 Rilasmaa 1998, 71.

2 KIRKON OPETUS, USKO, ETIIKKA JA TILANNE 2005–2010

Tässä luvussa kuvaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon oppia, uskoa, eettistä harkintaa, kirkkoa kannanottajana sekä kirkon yleistä tilannetta vuosina 2005–2010. Luvun tarkoituksena on sekä toimia teoreettisena taustana kannanottojen tulkinnalle että kuvata sitä yleistä kontekstia, johon tutkittavat kannanotot on laadittu.

2.1 Oppi kuvaa systemaattisesti kirkon opetusta

Oppi (*doctrine*) voi olla synonyymi kirkon opetuksen kokonaisuudelle tai se voi merkitä kirkon opetuksen yksittäisiä tai keskeisimpiä (muuttumattomia) kohtia ja niiden keskinäisiä suhteita.¹⁰⁴ Robert Jenson käyttää sanoja *doctrine* ja *dogma* kuvaamaan kirkon opetuksen muuttuvaa ja muuttumatonta osaa.¹⁰⁵ Juha Pihkalan mukaan oppi voi pysyä muuttumattomana silloinkin, kun opin esitystavat muuttuvat.¹⁰⁶ Eero Huovisen mukaan käsitteen oppi

104 Esimerkiksi Pihkala 2009, 88–89: ”Kirkon opilla voidaan tarkoittaa joko yksittäisiä uskonkohtia tai sitten kristillisen uskon järjestelmällistä (systemaattista) kokonaisuutesta. [...] Yleensä opilla kuitenkin tarkoitetaan jälkimmäistä eli laajempaa kristillisen uskon järjestelmällistä (systemaattista) kokonaisuutesta. Sellaista kutsutaan tavallisesti *dogmatiikaksi*.”

105 Jenson 2001, 17: ”Some but not all doctrines are dogmas. The distinction is perhaps most clearly marked by the notion of irreversibility. Every theological proposition states a historic choice: ‘To be speaking the gospel, let us henceforward say ‘F’ rather than that other possibility ‘G.’ A dogmatic choice is one by which the church so decisively determines her own future that if the choice is wrongly made, the community determined by that choice is no longer in fact the community of the gospel; thus no church thereafter exists to reverse the decision.” Jenson 2001, 22 erottelee myös käsitteet *dogmatic theology* ja *systematic theology*: ensimmäinen keskittyy enemmän tulkitsemaan kirkon olemassa olevia dogmeja, kun taas jälkimmäinen pohtii vapaammin *ilosanoman todellisuutta*.

106 Pihkala 2009, 90: ”Kirkon oppia esitettäessä joudutaan monesti käymään myös keskustelua ajankohtaisista tieteellisistä ja maailmankatsomuksellisista kysymyksistä. Ne voivat olla hyvinkin merkittäviä, mutta niitä ei ehkä suoranaisesti ole käsitelty Raamatussa. Yhteydet raamatulliseen ajatteluun ovat tavallaan rivien välissä. Ne on nostettava esille. Tästä syystä kristillisen opin kokonaisuutiset ovat nykyisin melko lailla erilaisia kuin vaikkapa 1500-luvulla (varhaisen kristikunnan ajasta puhumattakaan). Kysymys ei kuitenkaan ole siitä, että itse oppi olisi muuttunut.”

sisältö määräytyy Jumalasta käsin, ei metafysiikan käsitteistä.¹⁰⁷ Huovinen muistuttaa myös, että käsite oppi voi merkitä samalle henkilölle eri asioita eri tilanteissa. Akateemisena tutkijana tai ihmisiä auttamaan pyrkivänä pappina sama henkilö ymmärtää käsitteen oppi eri tavoin:

*Yksi ja sama persoona saattaa elämänsä aikana ajautua erilaisiin tilanteisiin ja tehtäviin, jotka edellyttävät erilaisia puhetapoja ja kielipelejä. Teologi voi olla oppia analysoiva akateeminen tutkija, kirkkojen erilaisia opinkäsityksiä sovitteleva ekumeenikko tai ihmisiä hengellisesti auttamaan pyrkivä pappi, saarnaaja ja liturgi. Olisi onnellista, jos nämä erilaiset kielimaailmat voisivat tukea toisiaan eikä niitä ymmärrettäisi toistensa kilpailijoiksi.*¹⁰⁸

George A. Lindbeckin mukaan oppi voidaan ymmärtää joko todellisuutta tai elämäkokemusta kuvaavana kielenä, tai näiden yhdistelmänä.¹⁰⁹ Lindbeck ehdottaa neljättä vaihtoehtoa: oppi tulisi ymmärtää kielioppiin verrattavana rakenteiden määrittelijänä. Symbolit, käsitteet, uskonnolliset riitit ja tarinat ovat uskon sanastoa. Kieliopin tavoin kirkon oppi sisältää rajallisen (fixed) määrän sääntöjä ja poikkeuksia, jotka ohjaavat uskon sanaston käyttöä.¹¹⁰ Esimerkiksi oppi Jeesuksen messiaanisuudesta liittää Uuden testamentin Vanhaan testamenttiin, oikeuttaa tulkitsemaan Jeesusta Vanhan testamentin ennustusten täyttymyksenä, ja määrittää, että Jeesuksesta puhuttaessa käytetään sanoja Messias tai Voideltu.¹¹¹

107 Huovinen 2009, 15: ”Teologialla on oma kohteensa ja oma subjektinsa, nimittäin todellisesti läsnä oleva Jumala. Jumalaa ei voi palauttaa metafysiikalle ominaiseksi olemisen käsitteeksi. Lutherille oppi ei ole filosofisesti tai loogisesti oikeiden lauseiden summa. Opissa on kyse hengellisestä käsitteestä, jonka perusta on evankeliumissa ja sen ydin on taas todellisesti läsnä oleva Jumala. Opin sisältö määräytyy siis sen kohteesta, teologiassa Jumalasta.”

108 Huovinen 2009, 19.

109 Lindbeck 1984, 16. Ensimmäinen käsitys ”emphasizes the cognitive aspects of religion and stresses the ways in which church doctrines function as informative propositions or truth claims about objective realities.” Toinen käsitys ”focuses on what I shall call in this book the ‘experiential-expressive’ dimension of religion, and it interprets doctrines as noninformative and nondiscursive symbols of inner feelings, attitudes, or existential orientations.”

110 Lindbeck 1984, 80–81: ”The vocabulary of symbols, concepts, rites, injunctions and stories is in part highly variable, even though there is a relatively fixed core of lexical elements that correspond roughly, one might say, to basic English. This lexical core is found for the most part in the canonical Scriptures, though by no means everything in the Bible is included (as differences of emphasis on various parts of the Bible testify). Some contributions to the basic vocabulary (e.g., Trinitarian language) may also be made by postbiblical traditions; although this is a point that Catholics and Protestants often interpret differently. In any case, it is not the lexicon but rather the grammar of the religion which church doctrines chiefly reflect.”

111 Lindbeck 1984, 81.

Antti Raunion mukaan oppi tulee Lutherin teologiassa ymmärtää Lindbeckin esittämien näkökulmien lisäksi sakramentaalisena sanana. Opilliset lauseet ovat luonteeltaan samanlaisia kuin evankeliumi: ne ”lahjoittavat ja tekevät todelliseksi sen, mistä puhuvat”.¹¹² Raunion mukaan luterilaisuudessa on sekä vaativaa oppia (käskyt) että lahjoittavaa oppia (uskontunnustus). Kun kymmenen käskyä kuullaan Jumalan lahjoittavan armon kontekstissa, käskyt muuttuvat vaatimuksista kehotuksiksi.¹¹³

Lindbeckin mukaan yhteisö määrittelee omaa oppiaan usein ristiriitojen kautta. Yhteisöön kuuluvat ihmiset jakavat yhteisölle tärkeitä ajatuksia, käytänteitä tai uskomuksia (operational doctrine).¹¹⁴ Ristiriitatilanteissa yhteisön uskomuksista tai käytänteistä muotoillaan virallisia oppilauselmia (official doctrine).¹¹⁵ Opin luonne tulee ymmärrettäväksi, kun sitä tarkastellaan sen kannalta, millaisia käsityksiä yhteisö on pyrkinyt torjumaan muotoilemalla jonkin opinkohdan. Tämän vuoksi opinkohdat eivät välttämättä kuvaa yhteisön tärkeimpiä uskomuksia vaan ilmentävät kysymyksiä, jotka ovat herättäneet ristiriitoja.¹¹⁶

Antti Raunio tarkastelee neljää käsitystä siitä, sisältääkö kirkon oppi eettisiä käskyjä tai periaatteita. Ensimmäisen käsityksen mukaan opilliset uskomukset ja Raamattuun perustuvat eettiset käskyt ovat muuttumattomia kristillisen kirkon oppeja. Toisen käsityksen mukaan ainoastaan evankeliumin sisältö on muuttumatonta oppia sanan varsinaisessa merkityksessä. Rakkauksen kaksoiskäsky tai kultainen sääntö kuvaavat eettistä asennetta. Kolmas käsitys on eräänlainen keskitie kahden ensimmäisen välillä: eettiset käskyt eivät ole samassa merkityksessä oppia kuin esimerkiksi oppi pelastuksesta, mutta jotkin eettiset käskyt, esimerkiksi kymmenen käskyä, ovat luonteeltaan muuttumattomia ja normatiivisia. Neljännen käsityksen mukaan oppi tulee

112 Raunio 2009, 25.

113 Raunio 2009, 30: ”Kehotukset ovat luonteeltaan paremminkin evankeliumia, koska ne antavat sen, mistä puhuvat, nimittäin voiman ’tuottaa hedelmää’ ja käyttää Jumala lahjoja oikein.”

114 Lindbeck 1984, 74.

115 Lindbeck 1984, 75: ”A third point is that controversy is the normal means whereby implicit doctrines become explicit, and operational ones official. For the most part, only when disputes arise about what it is permissible to teach or practice does a community make up its collective mind and formally make a doctrinal decision.”

116 Lindbeck 1984, 75: ”In any case, insofar as official doctrines are the products of conflict, there are two important consequences: first, they must be understood in terms of what they oppose (it is usually much easier to specify what they deny than what they affirm); and, second, the official doctrines of a community may poorly reflect its most important and abiding orientations or beliefs, either because some of the latter may never have been seriously challenged (and therefore never officially defined) or because points that are under most circumstances trivial may on occasion become matters of life and death.”

formuloida uudelleen kunkin ajan ymmärryksen ja kokemuksen perusteella, eikä muuttumatonta oppia ole.¹¹⁷

Kirkkojärjestyksen mukaan Suomen evankelis-luterilainen kirkko tunnustaa Jumalan pyhään sanaan perustuvaa uskoa, joka on ilmaistu kolmessa vanhan kirkon uskontunnustuksessa ja luterilaisen kirkon tunnustuskirjoissa. Kirkon korkein ohje on tunnustuskirjojen periaate: ”kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan pyhän sanan mukaan.”¹¹⁸ Tulkitsen, että sana ”oppi” merkitsee tässä kirkkojärjestyksen kohdassa kirkon opetusta laajasti, ei pelkästään kirkon käsitystä Jumalasta tai pelastuksesta.¹¹⁹

Tunnustuskirjat sisältävät sekä uskoa puolustavia että uskon perusteita opettavia tekstejä. Esimerkiksi *Schmalkaldenin opinkohdat* ja *Augsburgin tunnustus* ovat oikeata uskoa puolustavia vastauksia oman aikansa kiistakysymyksiin.¹²⁰ *Vähä ja Iso katekismus* puolestaan ovat luonteeltaan opetusmateriaalia, joissa kuvataan uskon keskeinen sisältö.¹²¹ Tunnustuskirjoissa kuvataan Jumalaa, joka vanhurskauttaa syntisen Kristuksen tähden, yksin armosta ja yksin uskosta.¹²² Kaikki opetus on alisteista Raamatun sanomalle.¹²³ Raamatuntulkinnassa on tärkeää ymmärtää lain ja evankeliumin ero.¹²⁴

117 Raunio 2009, 27.

118 Kirkkojärjestys 1055/1993, 1:1§.

119 Kirkkolain kodifointimietintö 2016 tukee tulkintaa, jonka mukaan Kirkkojärjestyksen 1:1§ viittaa laajasti opetukseen eikä pelkästään kysymykseen pelastuksesta. Kirkkohallitus 22.3.2016, 103: ”Säännöksen tarkoituksena on kertoa, mihin evankelis-luterilaisen kirkon opetus perustuu.”

120 Pirinen 1990, 20.

121 Pirinen 1990, 22–23: ”Lutherin katekismukset toivat tunnustuskirjojen joukkoon aivan uudenlaista ainesta. Katekismukset eivät olleet kirkkopoliittisten kiistojen keskellä syntynyttä tunnustuskirjallisuutta, vaan opetusaineistoa, jossa pyrittiin esittämään kristinuskon keskeinen oppisisältö uskonpuhdistuksen hengessä, mutta ilman polemiikkia. Vähän katekismuksen kohdalla voidaan jopa sanoa, että ottamalla se tunnustuskirjaksi oli palattu vanhan kirkon aikaiseen tunnustuskäytäntöön sikäli, että tunnustuksen perussisältö oli luonteeltaan kasteopetusta.” Toisaalta Saarinen 2009, 14: ”Reformaatioajan tunnustuksissa painottuu oikea oppi ja väärin käsitysten sekä väärinkäytösten kumoaminen. Asiaa mutkistaa se, että tämä intressi saatetaan liittää tekstiin vasta jälkikäteen, jolloin teksti saa todistaa asiasta, jota varten sitä ei ole kirjoitettu. Esimerkiksi Lutherin katekismuksia ei alun perin ole kirjoitettu tunnustuksiksi, vaan niistä on tullut sellaisia vasta Yksimielisyyden ohjeen koostamisen myötä. Tällaisten historiallisten syiden vuoksi esimerkiksi Evankelis-luterilaiset tunnustuskirjat näyttävät ulkopuoliselle lukijalle jossain määrin sattumanvaraisena kokoelmana, jossa tiettyjä väärinkäytöksiä saatetaan ruotia pitkästikin, kun taas monet Uuden testamentin ja klassisten uskontunnustusten keskeiset asiat ohitetaan nopeasti.”

122 Gassmann & Hendrix 2005, 97.

123 Gassmann & Hendrix 2005, 69: ”Reformaation kirkot ovat sen tähden aina pitäneet tunnustuksiinsa ja jumalanpalvelukseensa sisältyvän tradition alisteisena Raamatulle. Seuraava erottelu osoittaa tämän näkökohdan: Raamattu on ohje, jolla muut ohjeet määritellään (norma normans), kun taas tunnustuskirjat ovat uskon ja elämän toissijaisia ohjeita, jotka perustuvat Raamattuun (norma normata).”

124 Gassmann & Hendrix 2005, 76.

Katolista kirkkoa kritisoidaan monista sen opetuksessa ja käytännöissä havaituista epäkohdista.¹²⁵ Tunnustuskirjojen mukaan kirkkoissa voidaan noudattaa erilaisia tapoja, kunhan niiden noudattaminen ei korvaa uskoa Kristukseen pelastuksen tienä, rasita omatuntoja, ja kunhan erilaiset tavat ja perinteet edistävät rauhaa ja järjestystä.¹²⁶

Kirkon säädöksissä käytetään toisiaan lähellä olevia käsitteitä oppi, opetus, tunnustus ja julistus. Piispainkokous kuvaa näiden käsitteiden sisältöä lausunnossaan 1/2008 arvioidessaan ehdotusta keskushallinnon kehittämiseksi. Piispainkokouksen mukaan kirkon opetus on laajempi käsite kuin oppi. Kirkon opetus sisältää sekä oppiin (dogma) että kristilliseen elämään (etiikka ja rukous) kuuluvia asioita. Julistus voi viitata laajasti kirkon opetukseen tai suppeasti esimerkiksi pelkästään pappien puheisiin jumalanpalveluskontekstissa.¹²⁷ Tunnustus sisältää myös henkilökohtaisen sitoutumisen, tunnustautumisen, ajatuksen.¹²⁸

Oppi ja tunnustus ohjaavat kirkon opetusta ja toimintaa. Papiksi vihitty lupaa pysyä Jumalan pyhässä sanassa ja evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksessa sekä olla julistamatta tai salassa suosimatta sitä vastaan sotivia oppeja.¹²⁹ Kirkon pyhissä toimituksissa ja opetuksessa käytettävien kirjojen on oltava kirkon tunnustuksen mukaisia.¹³⁰ Rippikoulussa on opetettava kirkolliskokouksessa hyväksytyn kristinopin mukaisesti.¹³¹ *Lex orandi, lex*

125 Esimerkiksi ehtoollisesta Gassmann & Hendrix 2005, 137, virkateologiasta Gassmann & Hendrix 2005, 152.

126 Gassmann & Hendrix 2005, 70–71.

127 Piispainkokous 1/2008: ”Kirkon ’usko’ tarkoittaa [...] käytännössä pitkälti samaa kuin kirkon ’oppi’. Kirkon ’opetus’ puolestaan sisältää *sekä* oppiin (dogma) *että* kristilliseen elämään (etiikka ja rukous) liittyvät ajankohtaiset tulkinnat, jolloin epäselvyyttä opin ja etiikan yhteenkuuluvuudesta ei synny yhtä helposti. Käsitteenä ’opetus’ on laajempi kuin nykyisessä piispainkokouksen tehtävässä mainittu ’julistus’, joka voidaan tulkita ahtaasti vain jumalanpalveluselämän yhteydessä pidettäviin pappien puheisiin.”

128 Piispainkokous 1/2008: ”Kolmas näihin läheisesti liittyvä termi on kirkkolaisissa ja kirkkojärjestyksessä mainittu kirkon ’tunnustus’, johon liittyy uskomisen ja älyllisen erittelyn ohella myös kokonaisvaltaisempi tunnustautumisen ajatus. Kielellisesti ilmaistuna ja kollektiivisesti hyväksyttynä myös kirkon ’tunnustus’ on laajempi kuin yhden ihmisen tai ryhmän mielipide.”

129 Kirkkojärjestys 1055/1993, 5:6§.

130 Kirkkojärjestys 1055/1993, 1:2§.

131 Kirkkojärjestys 1055/1993, 3:4§.

credendi -periaatteen¹³² mukaan oppi ja rukouselämä kuuluvat yhteen, eivätkä ne voi olla ristiriidassa.¹³³

2.2 Luterilainen etiikka on luonnollisen moraalilain etiikkaa

Filosofiassa moraali viittaa ihmisten tapoihin tai käyttäytymiseen, ja etiikka on moraalin filosofista tutkimusta.¹³⁴ Arkikielessä sanoja moraali ja etiikka käytetään usein toistensa synonyymeina: moraali tai etiikka käsittelee kysymyksiä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta. Tässä tutkimuksessa näiden kahden käsitteen erottaminen ei ole olennaista. Kirkon kannanottoihin viitataan yleensä eettisinä kannanottoina, ei moraalisisina.¹³⁵ Siksi käytän tässä tutkimuksessa sanaa ”etiikka” silloinkin, kun kyse olisi täsmällisemmin moraalista.

Etiikassa kysytään, mikä on hyvää, oikein tai tavoiteltavaa tai niiden vastakohtana pahaa, väärin tai vältettävää.¹³⁶ Edelleen voidaan kysyä, millaista on hyvä elämä, miten toisia tulee kohdella, millaiset teot ovat oikeita tai vääriä, minkä periaatteiden mukaan toimijan pitäisi valita, mitä tekee, tai millaisia päämääriä ihmisten tulisi tavoitella.¹³⁷ Etiikkaa voidaan jaotella eri tavoin esimerkiksi normatiiviseen, soveltavaan ja deskriptiiviseen etiikkaan

132 Piispainkokous 2/2010, 82: ”Sekä kirkon rukouselämä että sen oppi nousevat samasta peruskokemuksesta. Mutta molemmat lähestyvät tätä samalla kertaa lumoavaa ja pelottavaa mysteeriota omalla tavallaan ja kuvaavat sitä omalla kielellään. Kirkossa tätä opin ja kultin yhteenkuuluvuutta on usein ilmaistu lauseella: ’Rukouksen laki on uskon laki’ (*Lex orandi, lex credendi*).”

133 Antti Yli-Oppaan mukaan kirkon teologia tulee julkiseksi kirkollisissa toimituksissa. Yli-Opas 2010, 352–353: ”Jos kirkon käsitys avioliitosta on usealla tavalla erilainen kuin vihkikaava sanoittaa, tosiasiasa vihkikaavan ilmaisu jää edustamaan ihmisten mielissä kirkon käsitystä. Tässä mielessä vihkikaavan ja avioliiton teologian tulisi olla sisällöltään yhteneväisiä. Jos kirkon teologinen oppi avioliitosta ilmaistaan oleellisilta osin vain tunnustuskirjoissa ja erillisissä kannanotoissa ja vihkikaavan tavoite on lähinnä käytännöllinen, saattaa muodostua useita, toisistaan poikkeavia käsityksiä avioliitosta.”

134 Kuula 2004, 10: ”Etiikka kuvaa teoreettista, pohdiskeluvaa ja analysoivaa näkökulmaa oikean ja väärän kysymyksiin. Ihminen harjoittaa etiikkaa, kun hän pohtii, miksi hänen tulisi käyttäytyä juuri tietyllä tavalla. Moraali viittaa ihmisten tapoihin, käyttäytymiseen ja käytäntöihin, joille ei välttämättä anneta pohdittuja ja eriteltäviä perusteluita. Sivullinen tarkkailija voi päätellä ihmisten havaittavasta käyttäytymisestä heidän käsityksiään oikeasta ja väärästä. Tätä havaittavaa käyttäytymistä ilman tietoista pohdintaa ja erittelyä kutsutaan moraaliksi.” Deigh 1995, 284.

135 Esimerkiksi Kirkon oppi ja etiikka -internetsivu (poistettu käytöstä sivuston uudistuksen yhteydessä), Hytönen 2003, 13.

136 Laulaja 1994, 276 määrittelee käsitteen etiikka: ”Käsitys siitä, mikä on oikein ja mikä väärin, tai velvoite tehdä oikein ja pidättäytyä tekemästä väärin. Etiikka voi myös tarkoittaa tutkimusala, joka kuvailee, mitä ihmiset pitävät hyvänä ja pahana, oikeana ja vääränä. Etiikka johtuu kreikan sanasta ’ethos, ethika’, ’tapa, tavat’.”

137 Deigh 1995, 285–287.

sekä metaetiikkaan.¹³⁸ Tässä tutkimuksessa liikutaan erityisesti luterilaisen etiikan ja soveltavan etiikan kentällä: pohditaan kirkon opetuksen, opin, uskon ja etiikan luonnetta ja arvioidaan käytännön moraalisiin tai eettisiin kysymyksiin esitettyjen vastausten perusteluja.

Georg Henrik von Wrightin mukaan moraalinen hyvä on johdettu toissijainen hyvän muoto, joka täytyy selittää sanan hyvä ensisijaisten, ei-moraalisten käyttötapojen avulla.¹³⁹ Tällaisia ei-moraalisia käyttötapoja ovat instrumentaalinen (hyödyllinen jossain määritellyssä tehtävässä), tekninen (lajiin kuuluva: hyvä puuseppä), utilitaarinen (hyviä seurauksia edistävä) ja hedoninen (nautinnollinen) hyvä.¹⁴⁰ Moraalinen hyvä merkitsee ihmisen hyvää, joka on kuvattavissa näiden hyvän muotojen kautta. Moraalinen hyvä voi merkitä sitä, että joku kukoistaa omassa lajissaan (on esimerkiksi hyvä ammattiryhmänsä edustaja), joku on hyödyllinen hyvien asioiden aikaansaamisessa (esimerkiksi hyvä työkalu), teko tuottaa hyvinvointia tai joku asia tuottaa nautintoa. Von Wrightin moraalisen hyvän käsitteen rinnalle on ehdotettu myös uskonnollisen hyvän käsitettä: uskonnollista hyvää on moraalisen hyvän lisäksi kaikki sellainen, joka rakentaa ihmisen jumalasuhtetta.¹⁴¹

Erilaisia käsityksiä opin ja etiikan suhteista kuvataan luonnollisen moraalilain ja uskon etiikan erottelulla. Erottelu on hyödyllinen, vaikka nämä mallit eivät sellaisenaan vastaakaan luterilaisen kirkon tai muiden kirkkokuntien opetusta.¹⁴²

138 Esimerkiksi Deigh 1995, 284: "[Ethics] can in turn be divided into the general study of goodness, the general study of right action, applied ethics, metaethics, moral psychology, and the metaphysics of moral responsibility. These divisions are not sharp, and many important studies in ethics, particularly those that examine or develop whole systems of ethics, are interdivisional. Nonetheless, they facilitate the identification of different problems, movements, and schools within the discipline."

139 Von Wright 2001, 23–24: "Kuten yritän osoittaa, moraalinen hyvä ei ole sellainen hyvän muoto, joka olisi samalla tasolla eräiden muiden tässä kirjassa erottamani hyvän perusmuotojen kanssa. 'Hyvän' niin kutsuttu *moraalinen* merkitys on johdettu eli toissijainen merkitys, joka täytyy selittää sanan ei-moraalisten käyttötapojen avulla."

140 Von Wright 2001, 34–37.

141 Szarek-Vainikka 2016, 67: "Uskonnollinen hyvä on uskontoon sidoksissa oleva hyvän muoto. Uskonnollisia hyviä ovat kaikki uskonnollisessa mielessä hyvät asiat tai uskonnollisen toiminnan avulla tavoiteltavat hyvät. Uskonnollinen hyvä on sidoksissa toiminnan käsitteeseen ja se on moraalisen hyvän tavoin johdettu eli toissijainen hyvän muoto, koska se on tiiviissä yhteydessä ihmisen hyvään. Uskonnollisen hyvän hyvätekevyys ulottuu sekä maalliseen että ylimaalliseen todellisuuteen." Hebblethwaite 1992, 5, 15 mukaan usko on Jumala-suhteessa elämistä, ja siinä oleminen ja kasvaminen on keskeinen uskonnollinen hyvä. Täydellinen uskonnollinen hyvä tunnetaan vasta, kun Kristuksen rakkaus saavuttaa täyttymyksensä kerran historian lopussa.

142 Raunio 2007a, 18–19. Niskanen 2000, 136 toteaa Amerikan evankelis-luterilaisen kirkon eettisten kannanottojen yhdistelevän piirteitä sekä luonnollisen moraalilain perinteestä että uskoneettisestä perinteestä, samalla poiketen molemmista.

Uskon etiikka merkitsee Antti Raunion mukaan käsitystä, jonka mukaan kristillinen etiikka perustuu kristilliseen uskonkäsitykseen. Usko sisältää sekkulaarista etiikasta poikkeavia moraalinormeja, ja voidakseen toimia oikein ihmisen tulee olla kristitty ja seurata Raamatussa annettuja käskyjä.¹⁴³ Mallin ongelmana on pidetty erilaisten uskonkäsitysten moninaisuutta ja mahdollisuutta perustella epämoraalisina pidettyjä asioita uskonnolla tai Jumalan käskyllä. Kari Kuulan mukaan myös maltillisempi muoto on kuitenkin mahdollinen: kristillisenä voidaan pitää etiikkaa, jossa eettisen ajatteluprosessin lähtökohtana on kristillinen maailman- ja elämäntähtämys, jota tarvittaessa arvioidaan kriittisesti.¹⁴⁴

Luonnollisella moraalilaila tarkoitetaan näkemyksiä, joiden mukaan moraalit on yhteydessä ihmisen olemukseen: moraalit perustuu kaikille ihmisille yhteiseen, järjen avulla tunnistettavaan luonnolliseen moraalilakiin.¹⁴⁵ Luonnollisen moraalilain perinteen sisällä on useita erilaisia tulkintoja. Lutherille sydämeen kirjoitettu laki tarkoitti Raunion mukaan Jumalan luomisessa ihmisen sydämeen asettamaa rakkauden käskyä. Antti Raunio erottaa tämän luterilaisen tulkinnan roomalaiskatolisesta perinteestä, jossa luonnollisen moraalilain periaatteet johdetaan ihmisluonnosta ja ihmisluonnon pysyvistä piirteistä.¹⁴⁶

Toisaalta on myös esitetty, ettei luterilaista etiikkaa pitäisi ajatella luonnollisen moraalilain etiikkana vaan erityisenä kristillisenä etiikkana.¹⁴⁷ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sisällä käydyssä eettisessä keskustelussa on

143 Raunio 2007a, 18.

144 Kuula 2004, 34–35: ”Erään määritelmän mukaan kristilliseksi etiikan tekee se, että keskustelun lähtökohdaksi otetaan kristillinen käsitys maailmasta Jumalan luomana todellisuutena. Kun kysytään, mikä on oikein, kysytään samalla, mikä on Jumalan tahdon mukaista. Kristillinen etiikka on siis kristilliseen maailman- ja elämäntähtämykseen sitoutunutta eettistä ajattelua. Tämän tarkemmin sitä on vaikea määritellä. On vaikea sanoa, mitä sana ’sitoutuminen’ tässä määritelmässä tarkoittaa. Onko kristilliseksi lukeutuvan eetikon seurattava niitä näkemyksiä, mitä kristinuskon piirissä on perinteisesti kannatettu? [...] Toinen määritelmä on väljempi. Kristillinen etiikka lähtee liikkeelle kristillisen uskon maailmankatsomuksesta käsin. Se ottaa huomioon perinteiset kristilliset näkemykset, mutta ei aina orjallisesti seuraa niitä. Joskus niiden kanssa painitaan ja joistakin näkemyksistä joudutaan perusteellisen pohdinnan jälkeen sanoutumaan irti. Tässä määritelmässä kristillinen etiikka ei niinkään viittaa ajatteluprosessin lopputuloksena esitettyihin normeihin vaan koko ajatteluprosessiin.”

145 Raunio 2007a, 18.

146 Raunio 2007b, 96: ”Luterilainen teologia ei perusta ajatusta luonnollisesta moraalilain sen enempää ihmisluontoon kuin ihmisten vallitseviin moraalikäsitteisiin. Tässä on selvä ero roomalaiskatoliseen käsitykseen, jonka mukaan luonnollisen moraalilain periaatteet johdetaan nimenomaan ihmisluonnon pysyvistä piirteistä. Se luonto, jonka laista on kysymys, on – kuten Luther lausuu – puhdas ja turmeltumaton luonto. Toisin sanoen on kysymys Jumalan ’luonnosta’, joka on lahjoittava rakkaus.”

147 Esimerkiksi Knuuttila 1989, 110 kuvaa kahta erilaista Lutherin teologian tulkintaperinnettä. ”Toisessa tulkintaperinteessä [...] on yritetty eri tavoin osoittaa, että Lutherin mukaan on olemassa erityinen kristillinen sisällöllinen etiikka, jonka periaatteet ovat uskovalle välittömästi evidenttejä ja joka täydentää tai tulkitsee luonnolliseen moraalilakiin perustuvaa etiikkaa.”

esitetty, että luterilaisen etiikan perustana on evankeliumi syntien anteeksi-antamisesta¹⁴⁸, ensimmäinen käsky¹⁴⁹, tai se, mikä ajaa Kristuksen asiaa¹⁵⁰. Pidän kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta riittävän perusteltuna todeta luterilaisen etiikan liittyvän luonnollisen moraalilain perinteeseen ja lähtevän siitä, että luodessaan ihmisen Jumala on asettanut ihmisen sydämeen lähimmäisenrakkauden velvoitteen, kultaisen säännön.

Kultaiseen sääntöön perustuva luonnollisen lain etiikka vaatii vaivannäköä. Jorma Laulajan mukaan on kysyttävä, mitä lähimmäisen rakastaminen tarkoittaa kussakin uudessa tilanteessa.¹⁵¹ Antti Raunio muistuttaa, ettei toisen hyvää voi tietää pelkästään kuuntelemalla hänen toiveitaan tai soveltamalla yleisiä periaatteita ilman, että paneutuu toisen konkreettiseen tilanteeseen.¹⁵² Toisen tilannetta tulee arvioida hänen omasta tilanteestaan ja lähtökohdistaan käsin. Kuitenkin käsitys toisen todellisesta hyvästä voi nivoutua myös uskonnolliseen käsitykseen:

148 Raunio 2007b, 94 kuvaa tällaista tulkintaa ja toteaa: ”Luterilaisuudessa on kuitenkin myös toinen traditio, joka ei pidä etiikan perustana luonnollista moraalilakia, vaan vanhurskauttamisoppia tai evankeliumia syntien anteeksiantamisesta. [...] Yksi luterilaisen etiikan perusteista käydyn keskustelun ongelma on, että ratkaisu saattaa taipua yksipuolisesti jompaankumpaan suuntaan. Luterilainen etiikka edellyttää kuitenkin kummatkin sekä lain ja luonnollisen järjen että evankeliumin ja uskon.”

149 Jouko Heikkinen esittää tällaisen näkemyksen homoseksuaalisuutta käsittelevässä seminaarissa. Heikkinen 2007, 136: ”Kaikkien tekojen yhdistäminen ensimmäiseen käskyyn on reformaattorille ja hänen katekismuksilleen tyypillistä. Vain se ihminen, jolle Jumala on antanut itsensä Pojan kautta Pyhässä Hengessä ja jolla on pelastava usko, elää vapaana Jumalan lapsena ja noudattaa ensimmäistä käskyä täytenä samalla muut käskyt. Ensimmäinen käsky antaa myös elämälle ja eettisille ratkaisuille normin.”

150 Ruokanen 2002, 106 kuvaa Kristus-keskeistä armo-oppia Raamatun keskeisenä tulkintaperiaatteena mutta ei mainitse tätä luterilaisen etiikan lähtökohtana. Ajaa Kristusta -periaatteeseen etiikan lähtökohtana viittaa Peltonen 2007, 77.

151 Laulaja 1994, 63.

152 Raunio 2007b, 98: ”Aito lähimmäisenrakkauden toteuttaminen edellyttää sen arviointia, mikä on ihmisen todellinen tarve ja mikä on hänelle hyväksi. Joskus asia on helppo selvittää, joskus se on hyvin vaikeaa. Luterilainen käsitys lähimmäisenrakkaudesta ei siis oleta, että toisen konkreettisen hyvän voisi tietää jo etukäteen, paneutumatta hänen tilanteeseensa. Mutta se ei myöskään oleta, että ihminen itse osaa kaikissa tapauksissa parhaiten määrittää oman hyvänsä. Käytännössä tämä tarkoittaa haastetta keskusteluun ja vuorovaikutukseen aina kun se on mahdollista. Moraalisuus ei ole suoraviivaista yleisten periaatteiden toteuttamista käytännössä.”

*Kirkolla voi [...] rakkautta toteuttaessaan olla omia, kristillisestä uskosta nousevia ja teologisesti perusteltuja näkemyksiä siitä, mikä on ihmisille hyväksi. Näitä pyritään sitten soveltamaan ottamalla huomioon ihmisten konkreetit elämäntilanteet ja tarpeet. Periaatteiden tason ja pastoraalisen tason ero ja yhteenkuuluvuus on tässä kuitenkin olennaista. Kirkon täytyy toimia kummallakin tasolla. Periaatteen tasolla kirkko ilmaisee, mitä usko ja rakkaus tarkoittavat, mutta vain pastoraalisella tasolla niitä voidaan varsinaisesti toteuttaa.*¹⁵³

Antti Raunio kuvaa teoksessaan *Järki, usko ja lähimmäisen hyvä* kahta kristillisen lähimmäisenrakkauden mallia. Rakkauden järjestys -mallissa rakkauden kohteet asettuvat hierarkkiseen järjestykseen: korkein hyvä eli Jumala on hierarkian huipulla, ja muut kohteet ovat hyviä siinä määrin kuin ne ovat osallisia Jumalan hyvyydestä. Luotujen rakastaminen on pohjimmiltaan Luojan rakastamista. Tähän malliin perustuvassa tulkinnassa kultaisen säännön soveltamisen katsotaan perustuvan ihmisen tahtoon, joka pyrkii korkeimpaan hyvään eli yhteyteen Jumalan kanssa.¹⁵⁴ Raunio mukaan Lutherin tulkinta kultaisesta säännöstä poikkeaa rakkauden järjestys -mallista. Raunio kutsuu Lutherin mallia lahjoittavan rakkauden järjestykseksi:

*Kultaisen säännön perusidea Lutherin mukaan on, että ihmisen tulee ottaa kaikki hyvä vastaan Jumalalta ja lahjoittaa sitä eteenpäin tarvitseville. Hyvän vastaanottaminen Jumalalta on mahdollista vain uskolle, joka luottaa Jumalan hyvyyteen. [...] Uskon kautta ihminen myös osallistuu Jumalan rakkauden mukaiseen toimintaan maailmassa. [...] Luther korostaa, että Jumala lahjoittaa kaiken hyvän luotujen välityksellä. Luomakunnassa kaikki palvelee rakkautta eli Jumalan lahjoittavaa toimintaa. Mikään luotu ei ole olemassa itselleen, vaan toisia varten. Myös ihminen on tarkoitettu osaksi tätä lahjoittavan rakkauden järjestystä, toisin sanoen sellaiseksi luoduksi, jonka välityksellä Jumala lahjoittaa hyvää toisille.*¹⁵⁵

Raunio kuvaa myös kultaisen säännön tulkinnan muutosta kirkossa. Piispaikokouksen vuonna 1972 hyväksymässä *Pelastus ja yhteiskunta* -asiakirjassa kultaista sääntöä kutsutaan vastavuoroisuusperiaatteeksi ja kultainen

153 Raunio 2007b, 99.

154 Raunio 2007a, 58–59: ”Ihmisen tulee ensin tahtoa oman korkeimman hyvänsä eli Jumala-yhteyden toteutumista ja sen jälkeen rakastaa muita siinä määrin kuin he ovat osallisia korkeimmasta hyvästä ja tahtoa heidän korkeimman hyvänsä toteutumista.”

155 Raunio 2007a, 62.

sääntö kuvataan vaatimuksena, joka turvaa ihmisten yhtäläisiä oikeuksia ja velvollisuuksia.¹⁵⁶ Jeesus edellyttää opetuslapsiltaan suurempaa, jopa vihamiehet piiriinsä sulkevaa agape-rakkautta.¹⁵⁷ Näin Raunion mukaan *Pelastus ja yhteiskunta* -asiakirja hyväksyy näkemyksen, ”jonka mukaan luonnollisen moraalilain sisältö ja kristillinen rakkauden vaatimus ovat sisällöltään eri asioita”.¹⁵⁸ Sitä vastoin luterilaisen kirkon uudemmat asiakirjat, esimerkiksi vuonna 1999 hyväksytty Katekismus, korostavat ”rakkauden vaatimuksen universaalisuutta ja ehdottomuutta tekemättä eroa luonnollisen moraalilain ja kristillisen rakkauden vaatimuksen välillä”.¹⁵⁹ Edelleen Raunion mukaan kaksi kirkon uudempaa sosiaaliettistä kannanottoa, *Kohti yhteistä hyvää* ja *Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet* vuodelta 1999 korostavat, että ”kestävä etiikka asettaa yhteisön kokonaisedun ensisijaiseksi itsensä toteuttamisen sijasta”.¹⁶⁰

Luonnollisen moraalilain etiikkaa on kritisoitu muun muassa siitä, että postmodernissa maailmassa on mahdotonta ajatella, että ihmiskuntaa yhdistäisi yhteinen yleisinhimillinen etiikka.¹⁶¹ Tähän kritiikkiin on vastannut esimerkiksi Tage Kurtén korostamalla Stanley Hauerwasin¹⁶² teoksiin perustuen moraalin kontekstuaalisuutta. Moraalikysymyksissä ei Hauerwasin mukaan

156 Raunio 2007a, 152–153: ”Vastavuoroisuuden pohjalta ymmärretyn kultaisen säännön mukaan oikea yhteiskuntajärjestys perustuu sille edellytykselle, että jokainen yksilö tunnustaa toisille yhteisön jäsenille samat oikeudet ja velvollisuudet kuin itselleenkin. Kultainen sääntö ei asiakirjan mukaan ole mikään spesifisti kristillinen sääntö, vaan yleisinhimillistä pääomaa, jossa esitetty periaate on rationaalinen välttämättömyys; jokainen ’normaali’ ihminen hyväksyy sen ilman muuta. Näin ymmärrettyä kultainen sääntö ei kuitenkaan ole pyyteettömän rakkauden, vaan yhtäläisten oikeuksien ja velvollisuuksien turvaamisen vaatimus.”

157 Pelastus ja yhteiskunta 1972, 35: ”Jeesus liittyy yleisinhimilliseen moraalitajuun hyväksymällä em. vastavuoroisuusperiaatteen yhteiskuntajärjestyksen välttämättömänä ehtona. Kuitenkin hän opetuslapsiltaan edellyttää sen lisäksi paremman vanhurskauden noudattamista, vastarakkaudesta riippumatonta, täydellistä, jopa vihamiehetkin piiriinsä sulkevaa rakkautta.”

158 Raunio 2007a, 153.

159 Raunio 2007a, 153.

160 Raunio 2007a, 155.

161 Grenholm 2003, 268: ”[kirjan toisessa luvussa] har ja riktat kritik mot en sådan etisk universalism som förenas med en naturrätslig modell. I stället bejaktar jag en deskriptiv etisk contextualism, som hävdar att våra moraluppfattningar varierar beroende på vilken kontext vi tillhör. Det finns också skäl att bejaka en kunskapsteoretisk contextualism, enligt vilken olika kontexter har olika förståelser av vad som är ett rationellt argument för ett moraliskt omdöme. Den kontext som formar våra moraluppfattningar och vår förståelse av etisk rationalitet är inte bara kyrkan som social gemenskap eller den idétradition vi tillhör. Även våra sociala position, exempelvis vår klassstillhörighet och könstillhörighet, medför skilda perspektiv på moralen.”

162 Kuvaan Stanley Hauerwasin ajattelua Kurténin artikkelin perusteella, koska tämän tutkimuksen puitteissa on olennaisempaa perehtyä Suomen kirkkoon 2000-luvulla tuotuihin ajatuksiin kuin Hauerwasin alkuperäisiin teksteihin.

ole tarjolla valmiita normeja, vaan moraalisia ratkaisuja tehdään aina erilaisissa konteksteissa osana oman ja toisten elämän kertomusta.¹⁶³ Kristitty tulkitsee oman elämänsä kertomusta Raamatun kertomusten valossa.¹⁶⁴ Kurténin mukaan tämä ajattelu ei ole ristiriidassa luonnollisen moraalilain kanssa, vaan näkemys täydentää ja muokkaa käsitystä luonnollisesta moraalilaista. Rakkauden laissa ei ole kyse säännöstä, jota seurataan, vaan toisen tukemisesta tämän elämänprojektissa:

Tämä merkitsee sitä, ettei kukaan ulkopuolinen pysty päättämään, miten jonkun toisen ihmisen tulisi elää. Jokaisen ihmisen on itse elettävä ja kannettava vastuu elämästään. Lähimmäiset ovat ensisijaisesti olemassa tukeakseen yksilöä tämän elämänprojektissa. Tämä ei kuitenkaan merkitse alistumista toisen ihmisen konkreettisiin valintoihin. Voin kieltäytyä tukemasta toista, jos hän mielestäni asettaa panoksensa väärin tai on tekemässä jotain väärää. Sitä kautta paljastan, millainen ihminen minä olen. Se, millainen ihminen olen, voi puolestaan saada toisen ihmisen muuttamaan ajatuksiaan, mikäli hän kokee, että tapani olla on aito ja vakuuttava. Moraali elää siis jatkuvassa persoonien välisessä vuorovaikutuksessa – ei missään teoreettisessa tilassa, jossa pohdiskellaan abstrakteja yleisinhimillisiä periaatteita. Mutta myös tämä kuva moraalisesta elämästä jatkuvana vuorovaikutuksena pyrkii olemaan yleisinhimillinen ja siinä mielessä ”luonnollisen lain” ilmentymä.¹⁶⁵

163 Kurtén 2004, 191: ”Tulkintani mukaan hän [Hauerwas] haluaa sanoa seuraavaa: Elämme moniarvoisessa maailmassa ja kulttuurissa, jossa käy yhä selvemmäksi, ettei moraalissa voi olla kyse sellaisen yleismaailmallisen, ulkoisen säännön löytämisestä, joka voisi yhdistää meidät ja taata moraalisen hyvän. Silloin ei ole jäljellä muita vaihtoehtoja edetä moraalikysymyksissä kuin syventyä siihen, mitä itse kukin kohtaa omassa elämässään ja minkä on saanut mukaansa evääksi siitä perinteestä ja niistä kertomuksista, jotka ovat muodostuneet kasvun, koulutuksen ja henkilökohtaisten kokemusten kautta. Kristitylle on tärkeä se kristillinen konteksti, johon hän sijoittuu. Kristittyinä ihminen elää kertomuksista, jotka puhuvat Jumalasta, joka on rakkaus. Nämä kertomukset eivät tarjoa valmista normijärjestelmää, jota tulisi soveltaa, mutta ne tarjoavat mielekkään mallin, jonka avulla opitaan näkemään lähimmäinen samalla kun saadaan oma elämä ja omat luonteenpiirteet oikeille paikoilleen.”

164 Kurtén 2004, 190.

165 Kurtén 2004, 193–194.

2.3 Usko on Jumalan läsnäolon, yhteyden ja turvan kokemus

Juha Pihkala kuvaa uskoa Jumalan läsnäolon, yhteyden ja turvan kokemukseksi. Usko on asenne ja tila, jonka Jumala synnyttää ihmisessä.¹⁶⁶ Uskon voi ottaa vastaan kääntymällä, ei tutkimalla.¹⁶⁷ Oppi ja usko erotetaan toisistaan ilmaisuilla *fides quae* (*creditur*) ja *fides qua* (*creditur*). Ilmaisuihin *fides quae* merkitsee kuvausta uskon kohteesta: asioista, joihin uskomisen, *fides qua*, perustuu. Oppi kertoo, millainen on uskon kohde, ja mitä tapahtuu, kun ihminen uskoo. Opin kautta kuvataan myös uskon erityisprofiili, esimerkiksi verrattuna muihin uskontoihin tai tapoihin uskoa.¹⁶⁸

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon säädöksissä ilmaisut usko ja kristillinen elämäntapa ovat lähellä toisiaan. Kirkon jäsenen tulee osallistua jumalanpalvelukseen, edistää seurakunnan tehtävän toteuttamista sekä noudattaa kristillistä elämäntapaa.¹⁶⁹ Erityisesti pappien pitää huolehtia seurakuntansa alueella asuvien kristillisestä uskosta ja elämästä, sekä tarvittaessa opastaa kirkon jäsentä kristilliseen elämäntapaan.¹⁷⁰ Kirkkoherran tehtäviin kuuluu huolehtia sananjulistuksen oikeasta hoitamisesta sekä oikaista kirkon tunnustuksen vastaisesti opettavaa kirkon jäsentä.¹⁷¹ Piispan tehtäviin kuuluu valvoa että seurakuntien työntekijät ovat ”oppinsa puolesta nuhteettomia ja käyttäytyvät elämässään kristillisesti”.¹⁷²

Käytän tässä tutkimuksessa uskosta tai yhteisön tai henkilön uskomi-
sesta termiä *fides qua*: usko, jolla uskotaan. Kun tutkimukseni käsittelee kirjallisia asiakirjoja, käsitteelen siis oikeastaan uskomisen kuvauksia. Ne voivat olla henkilökohtaisen tai kirkon yhteisen vakaumuksen, rukouselämän,

166 Pihkala 2009, 84.

167 Pihkala 2009, 31: ”Koska kuvat ovat uskon äidinkieli, usko voidaan syvimmiltään elää vain tällä kielellä ja sen ehdoilla. Uskon olennaisimpia ulottuvuuksia ei voida kokonaan ’kääntää’ arkikielelle tai tieteen kielelle sillä tavoin, että ne saisivat niissä vakuuttavan perustelun. Uskonnollisia ilmiöitä voidaan kyllä osaksi kuvata ja ymmärtää ulkoapäin objektiivisen tieteen menetelmin. Näin tapahtuu sekä akateemisissa teologiassa että uskontotieteessä. Niin ei kuitenkaan tavoiteta niiden sisäistä ulottuvuutta, joka on uskon itsensä kannalta olennainen. ’Uskon’ ja ’perustelujen’ välille jää aina raja, joka voidaan ylittää vain ’kääntymällä’. Uskon kohde valloittaa ja voittaa ihmisen.”

168 Pihkala 2009, 84–85.

169 Kirkkojärjestys 1055/1993, 1:5§.

170 Kirkkojärjestys 1055/1993, 4:1, 2§.

171 Kirkkojärjestys 1055/1993, 4:2§, 6:34§.

172 Kirkkojärjestys 1055/1993, 18:1§.

hartaudenharjoittamisen tai elämäntavan kuvauksia. Kun usko on käsitteenä läheisessä suhteessa kristilliseen elämäntapaan, uskoon voi nivoutua myös elämän valintoja ja kysymyksiä, jotka kuuluvat etiikan piiriin.

George A. Lindbeckin mukaan uskonnollista yhteisöä yhdistävät erilaiset opetukset ja käytänteet. Kirkkokunnan hyvä jäsen uskoo tai harjoittaa uskoa tavalla, joka on yhteisölle ominainen.¹⁷³ Jotkut uskomukset ja käytänteet voivat olla yhteisölle tärkeämpiä kuin toiset. Esimerkiksi Rowan Williams kuvaa tilannetta, jossa yhteinen usko mahdollistaa erilaisten eettisten näkemysten mahtumisen samaan yhteisöön. Williams pitää mahdottomana sitä, että kristitty hyväksyisi joukkotuhoaseet, mutta polvistuu ehtoollispöytänsä kristittyjen kanssa, jotka ajattelevat näin.¹⁷⁴ Williamsin mukaan seurakuntayhteisön luonteeseen kuuluu olla eri tavalla haavoitettujen joukko, joka on yhdessä Jumalan parantavan vaikutuksen piirissä.¹⁷⁵ Siten Williamsin mukaan seurakunnan tai kirkon sisään voi uskon yhdistäminä mahtua erilaisten, jopa toisensa poissulkevien eettisten näkemysten edustajia.

Kirkkoa tai kristittyjen yhteisöä yhdistävä tekijä voi olla myös yhteinen käsitys oikeasta ja väärästä. Stanley Hauerwas esittää asiasta kärjistetyn mutta havainnollistavan esimerkin. Hauerwasin mukaan liberaalit kristityt voivat sallia hyvin erilaisia näkemyksiä Jumalan kolminaisuudesta ollen samalla

173 Lindbeck 1984, 74: "Church doctrines are communally authoritative teachings regarding beliefs and practices that are considered essential to the identity or welfare of the group in question. They may be formally stated or informally operative, but in any case they indicate what constitutes faithful adherence to a community. To disagree with Methodist, Quaker, or Roman Catholic doctrine indicates that one is not a 'good' Methodist, Quaker, or Roman Catholic. Someone who opposes pacifism, for example, will not be regarded as fully what a member of the Society of Friends should be. If this conclusion is not drawn, it is evident that the belief has ceased to be communally formative, and it is therefore no longer an operational doctrine even though it may continue to be a formal or official one. A religious body cannot exist as a recognizably distinctive collectivity unless it has some beliefs and/or practices by which it can be identified."

174 Williams 2001, 9: "I believe it is impossible for a Christian to tolerate, let alone bless or even defend, the manufacture and retention of weapons of mass destruction by any political authority [...]. And having said that I believe it is impossible, I at once have to recognize that Christians do it; not thoughtless, shallow, uninstructed Christians, but precisely those who make themselves accountable to the central truths of our faith in the ways I have described. I cannot at times believe that we are reading the same Bible; I cannot understand what it is that could conceivably speak of the nature of the Body of Christ in any defence of such strategy. But these are the people I meet at the Lord's table."

175 Williams 2001, 11: "When I reluctantly continue to share the church's communion with someone whose moral judgement I deeply disagree with, I do so in the knowledge that for both of us part of the cost is that we have to sacrifice a straightforward confidence in our 'purity'. Being in the Body means that we are touched by one another's commitments and thus by one another's failures. [...] To remain in communion is to remain in solidarity with those who I believe are wounded as well as wounding the church, in the trust that in the Body of Christ the confronting of wounds is part of opening ourselves to healing."

ehdottomia ihmisarvoa ja oikeudenmukaisuutta koskevista kysymyksissä.¹⁷⁶ Jeesuksen merkitys ei tiivisty hänen kuolemaansa ja ylösnousemukseensa vaan julistukseen Jumalan valtakunnasta. Hauerwasin mukaan tällainen teologia on uskonnolliseen kieleen puettua kantilaista etiikkaa.¹⁷⁷ Vastaavasti Hauerwas kritisoi konservatiivisia uskonkäsityksiä, joiden ytimessä on ehdottomia moraalinormeja esimerkiksi seksuaalietiikan alueelta. Tällaisille konservatiiveille erimielisyys eettisestä kysymyksestä merkitsee erimielisyyttä kristinuskon perusteista. Hauerwasin mukaan molemmissa tapauksissa etiikka määrittelee sen, mitä on olla oikea kristitty.¹⁷⁸

Alan J. Torrance ja Michael Banner esittävät, että usko antaa etiikalle oikean merkityksen ja tulkintakehyksen. Torrance ja Banner kuvaavat opin ja etiikan suhdetta kolmella mallilla, jotka muistuttavat luvussa 2.2 kuvattuja luonnollisen moraalilain, uskon etiikan ja niiden yhdistelmistä koostuvia malleja.¹⁷⁹ Lisäksi he muotoilevat edellisiä kolmea mallia yhdistelevän neljännen mallin, jossa kristillinen luomisusko, ylösnousemususko ja usko kaiken

176 Hauerwas 2006, 21.

177 Hauerwas 2006, 30: "For example, Protestant theologians no longer sure of the metaphysical status of Christian claims, have sought to secure the ongoing meaningfulness of Christian convictions by anchoring them in anthropological generalisations and/or turning them into ethics. No longer convinced that Jesus is the resurrected Messiah, his significance is now said to be found in his proclamation of the kingdom of God. The kingdom is the outworking in human history of the Fatherhood of God and the Brotherhood of Man. Theology, at least Protestant liberal theology, became ethics, but the ethics it became were distinctively Kant's ethics dressed in religious language."

178 Hauerwas 2006, 21–22: "As a result many Christians remain relatively indifferent to 'doctrinal matters', but assume that one cannot make any compromises when it comes to moral questions. For liberal Christians one can be a Christian without being too concerned with questions, for example, about the Trinity, but one cannot remain indifferent to 'justice issues'. Conservative Christians often claim to care a great deal about doctrine, particularly doctrines about the Bible, but they assume that doctrines about the Bible are necessary to reinforce their prior established views about personal and sexual misconduct. For both, 'ethics' has become the justification for being Christian." Alkuperäisessä asiayhteydessään lainaus koskee Karl Barthin teologiaa: Hauerwasin mukaan Barthin teologiassa oppia (doctrine) ja etiikkaa ei voida erottaa toisistaan.

179 Torrance & Banner 2006, 1–4. Ensimmäisessä mallissa etiikka on ensisijainen suhteessaoppiin (ethics prior to doctrine). Oikean etiikan löytäisi puhtaana järjen avulla, mutta jos siihen ei kykenisi, uskontoja voisi käyttää avuksi. Vaikka tätä mallia harva sellaisenaan kannattaa, Torrance ja Banner toteavat, että arkielämässä on aivan tavallista arvioida uskontoa eettisin perustein; esimerkiksi Vanhan testamentin kertomuksia luettaessa ihmetellään Jumalaa, joka kehottaa kansaansa julmuuksiin. Toisessa mallissa oppi on ensisijainen: Jumalan tahto on ihmiselle parhaaksi silloinkin, kun se on (näennäisesti) ristiriidassa eettisen hyvän kanssa. Oikea oppi Jumalasta ohjaa siten myös eettisesti oikeaan. Kolmannessa mallissa oppi ja etiikka eivät ole ristiriidassa: ne joko ovat sopusoinnussa (happily coincident) tai ne käsittelevät kokonaan eri asioita. Kumpikaan ei määritä tai rajoita toista, eikä kumpaakaan tarvitse asettaa ensisijaiseksi tai toista ylemmäksi.

uudeksi luovaan Jumalaan muodostavat viitekehyksen etiikan harjoittamiselle.¹⁸⁰

Myös monen suomalaisen kirjoittajan teksteissä usko muodostaa etiikan tulkintakehyksen. Jaana Hallamaan mukaan moraali kuuluu langenneeseen maailmaan. Moraali muistuttaa siitä, millaiseksi maailma luotiin.¹⁸¹ Hallamaan mukaan moraalin oikea paikka ei ole uskontunnustuksen vaan synnintunnustuksen konteksti:

*Synnintunnustus on vastalause häpeälle ja vastaliike ihmisen tarpeelle paeta Jumalaa: ihminen kääntyy Jumalan puoleen paljaana ja antautuu Hänen katseelleen. Tästä näkökulmasta synnintunnustus julistaa samaa radikaalia sanomaa kuin luomisen teologia. Vaikka ihminen on syyllinen Jumalan edessä, hänen ei tarvitse tuntea häpeää omasta olemisestaan. Juuri siksi, että ihminen on Jumalan kuva, hän voi ja saa tunnustaa syntinsä. Synnintunnustus julistaa ihmisarvoa, joka on annettu, ehdoton ja loukkaamaton, ei annettu, ehdollinen eikä häpäistävissä.*¹⁸²

Antti Raunion mukaan luterilaisen etiikan ymmärtämiseksi tulee ymmärtää lain ja evankeliumin ero. Kun ihminen ymmärtää, että Jumalan luoma maailma on lahjaa ihmisille, kyse ei ole enää Jumalan vaativasta laista vaan

180 Torrance ja Banner 2006, 5: "The fourth position maintains that the relationship – or better, relationships – between doctrine and ethics are more various and subtle than can be represented by any one of the positions thus far mentioned, taken in isolation. It will not simply reject these accounts; indeed it will think it likely that these accounts were founded on certain insights or seeming insights which must, in turn, be accommodated or accounted for in any satisfactory treatment of this matter." Torrance & Banner 2006, 15–16 toteaa, että seuraava lainaus Murray Raen tekstistä on hyvä johtopäätös koko heidän teokselleen ("passage that constitutes a fitting conclusion to this volume"): "[W]e look forward in Christian hope, not simply to the maintenance of this present order, but to its transformation. Foreshadowed and inaugurated in the resurrection of Christ himself, God's purpose is to make all things new. It is of the utmost importance to recognize that the old is not discarded. It is to be transformed. That is the ultimate basis for nurturing and caring for this present creation, for it is this world and not some other that is to take its place in the final outworking of God's purpose. It is as stewards of that hope that Christians have a basis also to be stewards of the creation itself."

181 Hallamaa 2010, 199: "Moraalia korostetaan usein kristinuskon tärkeänä, siihen olennaisesti kuuluvana osana. Siitä puhutaan samalla tavalla kuin uskon keskeisistä kohteista. Tällainen lähestymistapa syrjäyttää kuitenkin sen seikan, että moraali kuuluu langenneeseen maailmaan. Hyvän ja pahan tiedon todellisuus kohtaa vain paratiisista karkotetun ihmisen, joka havaitsee olevansa alasti, tahtoo peittää itsensä ja paeta Jumalan katsetta. [...] Samalla moraali on kuitenkin luomisen hyvyydestä muistuttava jälki. Se on sidos, joka yhdistää meidät siihen, millaiseksi todellisuus on tarkoitettu. Sitä, mikä paratiisissa toteutui ilman muuta, yritetään nyt hapuilla harkinnalla ja ponnistelulla."

182 Hallamaa 2010, 212–213.

Jumalan lahjoittavasta sanasta, evankeliumista.¹⁸³ Lausumat, jotka luonnolliselle ihmiselle ovat lakia, ovat kristitylle kutsu Kristuksen seuraamiseen.

*Koska kristitty on vapautettu lain aiheuttamasta pakosta ja syytöksestä, ne Jumalan sanat, jotka ennen pakottivat ja syyttivät, nyt muovaavat häntä entistä syvemmin Kristuksen kaltaiseksi. Ne eivät siis enää ole lakia, joka vain käsklee, mutta ei anna kykyä tai voimaa käskyn noudattamiseen. Kehotukset ovat pikemminkin evankeliumia, koska ne kehottaessaan myös muovaavat ihmistä kehotuksen toteuttajaksi. Kehotukset alkavat toteutua, kun ihminen on evankeliumin välityksellä tullut osalliseksi Kristuksesta ja Kristus elää ja vaikuttaa hänessä. Tällöin sana muovaa kristityn elämää Kristuksen kuvan kaltaiseksi.*¹⁸⁴

*Kansalaisvastuun katekismuksen mukaan kristilliseen etiikkaan kuuluu hyvän vastaanottaminen Jumalalta ja hyvän välittäminen eteenpäin.*¹⁸⁵ Siksi kristillinen etiikka ei ole etiikkaa sanan filosofisessa merkityksessä vaan on tiiviissä yhteydessä uskonon tai hengelliseen elämään. Konkreettiset teot lähimmäisen ja luomakunnan hyväksi ovat jumalanpalvelusta.

*Kristillinen etiikka tai elämäntapa muodostuu [...] siitä, miten uskossa yhdistyy jumalanpalvelus ja lähimmäisen palveleminen eli Jumalan lahjoittaman hyvän vastaanottaminen ja sen saattaminen eteenpäin. Hengellinen elämä ja etiikka eivät ole erillisiä alueita, vaan läpäisevät toisensa. Jokainen konkreettinen teko lähimmäisen tai luomakunnan hyväksi on jumalanpalvelusta ja Jumalan palveleminen johtaa joka hetki sinne, missä jumalallista hyvää tarvitaan.*¹⁸⁶

2.4 Katekismus, Elämän oikea ja väärä ja Kansalaisvastuun katekismus

Kirkon opetusta ja etiikkaa on kuvattu Katekismuksessa, *Kansalaisvastuun katekismuksessa* sekä Jorma Laulajan teoksessa *Elämän oikea ja väärä*. Näiden

183 Raunio 2004, 177: ”Yksi Raamatun eettisen vaatimuksen keskeinen ulottuvuus onkin Jumalan luoman ja ihmisille lahjoittaman maailman *oikea käyttö*. Samalla siirrytään kuitenkin eettisen vaatimuksen tuolle puolen, koska vain usko voi evankeliumin välityksellä ottaa vastaan Jumalan lahjat ja käyttää niitä oikein. *Jumalan* lahjoiksi tunnustettuina ja sellaisina vastaanotettuina ne eivät ole Jumalan vaativaa puhetta eli lakia, vaan lahjoittavaa sanaa, evankeliumia.”

184 Raunio 2007a, 47.

185 Kansalaisvastuun katekismus 2005, 78.

186 Kansalaisvastuun katekismus 2005, 79.

teosten kuvaus sisältää paljolti samoja asioita kuin luvut 2.2 ja 2.3, koska kuvaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon etiikasta ei ole hahmoteltu erillään näistä teoksista vaan pitkälti juuri näissä teoksissa.

Vuonna 1999 hyväksytyn Katekismuksen tarkoitus on ”sanoa lyhyesti ja selkeästi, mitä kristillinen usko on” ja ”ohjata meitä elämään uskossa Jumalaan ja rakkaudessa toinen toiseemme”.¹⁸⁷ Katekismus sisältää kymmenen käskyn, uskontunnustuksen ja Isä meidän -rukouksen selitykset sekä opetusta sakramenttien luonteesta, Raamatusta, ripistä, rukouksesta ja Herran siunauksesta. Piispa Eero Huovinen kuvaa Katekismusta kamppailun, kädenväännön, kriittisten kysymysten mutta myös ilon teoksena. Katekismusta tulee käyttää näyttämään suuntaa kuten kompassia.¹⁸⁸

Katekismuksen mukaan usko on ihmisen elämän tärkein asia.¹⁸⁹ Ihminen ei voi täyttää Jumalan vaatimuksia, mutta Jumala lahjoittaa uskon ja avaa ihmisen sydämen rakkaudelle.¹⁹⁰ Elämän säilyminen ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen ovat esimerkkejä Jumalan vaikuttamisesta luomakunnassaan.¹⁹¹ Lähimmäisenrakkauden velvoite perustuu Jumalan hyvyteen ja rakkauteen. Jokaiselle ihmiselle kuuluu yhtäläiset oikeudet ja arvo.¹⁹² Luonnon suojelemisen velvoite kuuluu Jumalan antamaan tehtävään varjella Jumalan maailmaa.¹⁹³ Käskyt ilmaisevat, millä ehdoilla kaikkien on hyvä elää. Siksi seuraukset käskyjen noudattamisesta tai rikkomisesta ulottuvat paljon kauemmaksi kuin ihmisen

187 Katekismus 1999 (2000), ”Lukijalle”.

188 Kirkon tiedotuskeskus 12.11.1999: ”Katekismus on kompassi, joka antaa ihmiselle suuntaa sekä Jumalan että lähimmäisen luo. Kristinuskko ei muutu, mutta tapa ilmaista uskon sisältöä, kieli, muuttuu. Katekismuksen luonteeseen kuuluvat kamppailu, kädenvääntö ja kriittiset kysymykset, mutta myös ilo”, luonnehti piispa Huovinen kristinopin uutta muotoilua.”

189 Katekismus 1999 (2000), kohta 11: ”Käskyt osoittavat meille, että elämämme tärkein ja perustavin asia on usko Jumalaan.”

190 Katekismus 1999 (2000), kohta 12: ”Me emme kykene täyttämään käskyihin sisältyvää uskon ja ehdottoman rakkauden vaatimusta. Mutta Jumala lahjoittaa meille uskon ja avaa sydämemme rakkaudelle.”

191 Katekismus 1999 (2000), kohta 13: ”Jumalan hyvä luomistyö ei rajoitu maailman ja elämän alkuun. Luomakunta ei ole sokean kohtalon käsissä, sillä Jumala itse pitää siitä jatkuvasti huolta. Elämän säilyminen, oikeudenmukaisuuden toteutuminen ja ihmisten välinen ystävyys ovat esimerkkejä siitä, että Jumala vaikuttaa luomakunnassaan ja rakastaa luotujaan.”

192 Katekismus 1999 (2000), kohta 7: ”Jumalan luoma hyvyys on tarkoitettu kaikille. Rakkaus velvoittaa meitä huolehtimaan kaikkien toimeentulosta. Yhteinen vastuumme ulottuu koko ihmiskuntaan. Jos etsimme itsekkäästi omaa etuamme köyhien kustannuksella, varastamme niiltä, joiden elinehdot ovat kaikkein huonoimmat.” Katekismus ei kuitenkaan käytä sanoja ihmisarvo tai ihmisoikeudet.

193 Katekismus 1999 (2000), kohta 13: ”Luojana Jumala on jokaisen ihmisen taivaallinen isä. Olemme hänen lapsiaan ja elämme hänen huolenpitonsa varassa. Meidän velvollisuutemme on varjella ja hoitaa Jumalan maailmaa. Tästä tehtävästä olemme vastuussa Luojallemme.”

omaan elämään.¹⁹⁴ Lähimmäisenrakkauden ja elämän suojelemisen velvoitteen rikkominen on asettumista Jumalaa ja hänen luomistyötään vastaan.¹⁹⁵

Kirkossa on 1970–1990-luvuilla useamman kerran käsitelty ehdotuksia luterilaisen kirkon sosiaaliopin tai etiikan käsikirjan laatimisesta.¹⁹⁶ Yhden tällaisen prosessin seurauksena syntynyt Jorma Laulajan *Elämän oikea ja väärä* julkaistiin vuonna 1994. Teosta ei ole hyväksytty missään kirkollisessa toimielimessä, joten sillä ei ole vastaavaa virallista statusta kuin Katekismuksella. Maarit Hytösen mukaan *Elämän oikea ja väärä* kuitenkin kuvaa kirkon kantaa siinä mielessä, ettei se ainakaan ole ristiriidassa kirkon kannan kanssa.¹⁹⁷

Elämän oikea ja väärä -teoksen mukaan Raamatun ja kirkon opetukset ovat yhtenevät ihmisen sydämeen kirjoitetun lain kanssa.¹⁹⁸ Eettiset ratkaisut perustuvat kultaiseen sääntöön, vaikka eri tilanteissa ratkaisut olisivat erilaisia.¹⁹⁹ Kultainen sääntö on sekä Jeesuksen opetus että luonnollisen lain vaatimus: ihmiskunnan yhteinen sääntö joka tunnetaan eri uskonnoissa ja kulttuureissa.²⁰⁰ Kultainen sääntö vaatii asettumaan toisten yhteyteen ja asemaan, miettimään asioita kokonaisedun kannalta, ja pyrkimään kohtuulliseen elämään.²⁰¹ Teoksen seitsemännessä pääluvussa kootaan kristillisen etiikan keskeiset näkökohdat ”etiikan katekismukseen”. Keskeistä kirkon etiikalle on, että Jumala hallitsee ja toimii maailmassa jatkuvan luomisen kautta.²⁰² Ihminen on luotu Jumalan kuvaksi ja on luonnostaan moraalinen ja itsessään arvokas.²⁰³ Samalla ihminen on langennut itsekäs itsensä toteuttaja. Jumalan kuvana hän kuitenkin pystyy toimimaan järkevästi ja rakastamaan lähimmäistään.²⁰⁴ Tätä kirkon eettistä opetusta kuvaan kuviossa 2.1.

194 Katekismus 1999 (2000), kohta 11: ”Käskyt ilmaisevat, millä ehdoilla kaikkien on hyvä elää. Niihin sisältyvä rakkauden vaatimus tunnetaan kaikissa uskonnoissa ja kulttuureissa. Ihminen ymmärtää, että käskyissä on ilmaistuna elämän oma laki. Sekä käskyjen rikkomisen että niiden noudattamisen seuraukset ulottuvat paljon laajemmalle kuin vain ihmiseen itseensä. Ne heijastuvat myös perheeseen ja yhteiskuntaan sukupolvesta toiseen.”

195 Katekismus 1999 (2000), kohta 5.

196 Hytönen 2003, 36–38.

197 Hytönen 2003, 17: ”Kirja on syntynyt kirkon virallisen tahon aloitteesta. Vaikuttaa siltä, että kirja edustaa kirkon kantaa siten, ettei se ole ainakaan ristiriidassa kirkon virallisen kannan kanssa. Kirjalta puuttuu kuitenkin kirkon virallisen kannanoton status. Kysymyksessä ei ole piispojen yhteinen kannanotto, kuten esimerkiksi *Kasvamaan yhdessä* on, vaan kirjansa johdannossa Laulaja korostaa, että hän lähestyy aihepiiriä ennen kaikkea kirkon jäsenenä.”

198 Laulaja 1994, 62.

199 Laulaja 1994, 19.

200 Laulaja 1994, 41, 44–48.

201 Laulaja 1994, 50–53.

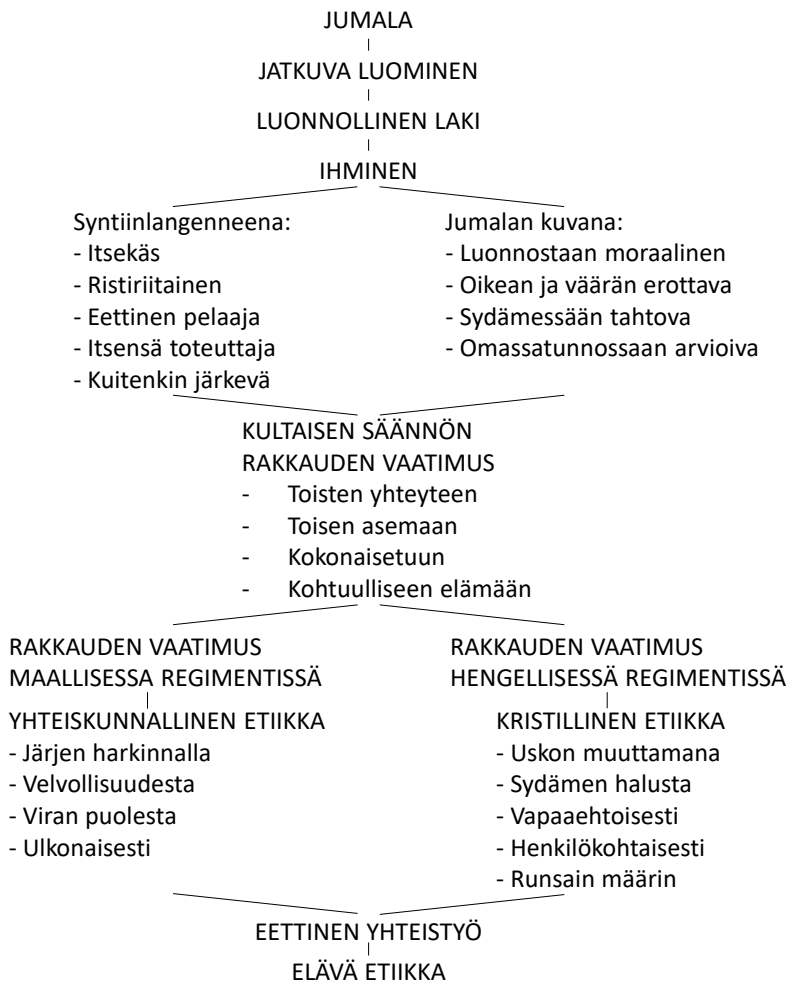
202 Laulaja 1994, 259–260.

203 Laulaja 1994, 261–263.

204 Laulaja 1994, 264–265.

Kuvio 2.1

Luonnollisen lain etiikka Jorma Laulajan mukaan.²⁰⁵

²⁰⁵ Laulaja 1994, 272.

Kirkkohallitus julkaisi vuonna 2005 *Kansalaisvastuun katekismuksen*.²⁰⁶ Teoksen mukaan 2000-luvulla ei enää eletä yhtenäiskulttuurissa eikä arvotyhjiössä vaan arvojen runsauden, hajanaisuuden ja ristiriitaisuuden keskellä.²⁰⁷ Etiikka ei tarkastele ainoastaan hyvän ja pahan tai oikean ja väärän kysymyksiä, vaan ihmiselämää kaikkine vivahteineen:

*Mikä tekee elämäsi elämisen arvoiseksi? Mitä toiset ihmiset ja luonto merkitsevät Sinulle? Miten suhtaudut itseesi? Miten muuttaisit maailmaa, jos Sinulla olisi valtaa?*²⁰⁸

Kansalaisvastuun katekismuksen mukaan luterilaisella kirkolla ei ole yksiselitteistä tapaa vastata eettisiin kysymyksiin. Vaihtoehtoja on kolme: luonnollinen moraalilaki, Raamattuun perustuva morali ja näiden yhdistelmä.²⁰⁹ Teoksen kirjoittajien kanta on lähinnä kolmatta vaihtoehtoa, jossa luonnolliseen moraalilakiin perustuva rakkauden vaatimus on sisällöltään sama kuin kultaisten säännön vaatimus. Kultaisten säännön sisällöstä on useita tulkintoja, mutta keskeistä on, että moraalinen harkinta perustuu toisen sijaan asettumiseen ja hänen tilanteeseensa eläytymiseen.²¹⁰ Kristitty lähestyy oikean ja väärän kysymyksiä aivan samoilla keinoilla kuin muutkin:

*Eli jos joku pohtii, täytyykö kristittynä valita rauhanomainen siviilipalvelus armeijan käymisen sijasta, kysymykseen löytyy paras vastaus aivan samoilla keinoilla kuin jos ei olisi kristitty. Kristittyjen näkökulmasta korostetaan sitä, että yleisinhimillinen morali on sisällöltään sama kuin raamatullinen käsky rakastaa Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistä niin kuin itseä. Toiseksi on hyvä muistaa, että luonnollisen moraalilain antama yhteinen perusta ei suinkaan tarkoita, että yleinen moraalitaju olisi aina kohdallaan ja rakkauden vaatimus ymmärretty oikein.*²¹¹

206 *Kansalaisvastuun katekismuksen* esipuheessa pohditaan, voiko teoksen nimessä olla ”katekismus”, koska ”luterilaisen käsityksen mukaan etiikasta ja ihmisten yhteisöllisestä elämästä ei voi kirjoittaa mitään kristillisen opin esitykseen rinnastettavaa.” Nimi ”katekismus” katsottiin sopivaksi teokselle, koska katekismusten tehtävä oli alun perin ”antaa kristityille sellaiset elämän eväät, joita voi ja tulee päivittäin tutkistella, mietiskellä ja soveltaa eri elämäntilanteissa. [Katekismukset] oli tarkoitettu lähtökohdiksi sellaiseen mietiskelyyn, joka vaikuttaa sekä Jumalasuhteeseen että elämään toisten ihmisten ja luomakunnan kanssa.” *Kansalaisvastuun katekismus* 2005, 5–6.

207 *Kansalaisvastuun katekismus* 2005, 12–16, 20.

208 *Kansalaisvastuun katekismus* 2005, 24–25.

209 *Kansalaisvastuun katekismus* 2005, 68–74. Kuvaan näitä malleja tarkemmin luvussa 2.5.

210 *Kansalaisvastuun katekismus* 2005, 72–74.

211 *Kansalaisvastuun katekismus* 2005, 77.

2.5 Luterilaisia kysymysten jaottelun ja eettisen harkinnan välineitä

Kuvaan seuraavaksi muutamia luterilaisen kirkon piirissä käytettyjä tai esitettyjä tapoja jaotella käsiteltäviä kysymyksiä ja toteuttaa eettistä harkintaa. Hyödynnän tässä aluvuussa erityisesti Antti Saarelman vuonna 2007 toimitamaa teosta *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa*.²¹²

Eettisiin kysymyksiin etsitään usein vastauksia tai näkökulmia Raamatusta. Kari Kuulan mukaan prosessi on kaksivaiheinen. Eksegeettisessä analyysissä pyritään ymmärtämään tekstejä niiden alkuperäisissä yhteyksissään, kun taas hermeneutiikkaa harjoitettaessa kysytään, mitä Raamattu tai tietty raamatunkohta sanoo meille tänään.²¹³ Hermeneuttisessa työskentelyssä on kysyttävä, vastaako Raamatussa kuvattu ilmiö nykypäivän ilmiötä, käsitelläänkö Raamatussa ilmiötä koskevia näkökulmia riittävän laajasti, jotta Raamatun perusteella voidaan muodostaa kanta asiaan, ovatko aihepiiriä käsittelevät kohdat niin elimellisessä yhteydessä muuhun Raamatun ihmiskuvaan, ettei asiasta voi olla toista mieltä ja ovatko Raamatun käsitykset kulttuurisidonnaisia tai nykikäsitteiden mukaan epäinhimillisiä.²¹⁴ Raamattua tulkittaessa arvioidaan myös Raamatun eri tekstien keskeisyyttä tai kehällisyyttä. Esimerkiksi evankeliumeille ja Jeesuksen opetuksille voidaan antaa suurempi painoarvo kuin Vanhan testamentin teksteille.²¹⁵ Kuula toteaa kuitenkin, että tutkittaessa esimerkiksi Raamatun suhtautumista homoseksuaalisuuteen käsitellään niin pientä tekstiaineistoa, ettei voi välttyä näkemästä ”joidenkin tutkijoiden teksteissä tiettyä tarkoitushakuisuutta”.²¹⁶

Kirkon eettisessä työskentelyssä viitataan usein aiempiin samaa aihepiiriä koskeviin kirkon kannanottoihin. Näin tekee esimerkiksi Kai Peltonen omassa

212 Teos sisältää tammikuussa 2007 pidetyn parisuhdelakiseminaarin alustukset ja kommenttipuheenvuorot. Saarema toteaa, että kirjan artikkelit esittelevät asiantuntijoiden näkemyksiä aiheesta, mutta eivät heijasta seminaarin järjestäjien näkemyksiä. Saarema 2007, 6.

213 Kuula 2007, 10. Vastaava jaottelu eksegetiikan ja hermeneutiikan välillä, ks. Grenholm 2006, 249.

214 Kuula kutsuu näitä vastaavuusongelmaksi, riittävyysongelmaksi, yhteysongelmaksi ja kulttuuri- ja inhimillisyysongelmaiksi. Kuula 2007, 26–30.

215 Kuula 2005, 96–97.

216 Kuula 2005, 3: ”Koska homoseksuaalisuusteemaa on tutkittu [Raamatusta] erityisesti kristillisen keskustelun tarpeita silmälläpitäen, monet tutkimukset ovat samalla kannanottoja. Tämä ei välttämättä merkitse sitä, että tutkimuksen objektiivisuus kärsisi. Tosiasia kuitenkin on, että – etenkin kun olemme tekemisissä niin pienen tekstiaineiston kanssa – on vaikea välttyä näkemästä joidenkin tutkijoiden teksteissä tiettyä tarkoitushakuisuutta.”

artikkelissaan teoksessa *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa*²¹⁷, perustevaliokunta lausunnossaan 2/2003²¹⁸ sekä piispainkokouksen asettama työryhmä mietinnössään *Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet*²¹⁹. Aiempia kannanottoja voidaan käyttää joko argumentaation tukena osoittamaan kirkon linjan jatkuvuutta tai selittämään kirkon suhtautumisen muutosta.

Kirkon elämää koskevia asioita voidaan jaotella uskon kannalta keskeisiin tai kehällisiin kysymyksiin²²⁰ tai *esse*, *bene esse* ja *adiafora* -asioihin. Jälkimmäistä jakoa käyttää perustevaliokunta lausunnossaan 2/2013.²²¹ *Esse* viittaa asioihin, joita kirkossa pidetään muuttumattomina, *bene esse* olennaisiin mutta muutettavissa oleviin asioihin. Inhimillistä kulttuuria tai perinteitä koskevat asiat ovat *adiafora*- eli ehdonvallan asioita.²²² Perustevaliokunnan mukaan kirkossa tulee säilyä yksimielisyys muuttumattomista, kirkon olemusta koskevista asioista. Määräenemmistösäädös voi varjella sekä muuttumattomia että kirkon hyvinvoinnille olennaisia, sinänsä muutettavissa olevia

217 Peltonen 2007, 60–61, 67.

218 Perustevaliokunta 2/2003, 2–4.

219 Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet 2009, 15–19.

220 Kuula 2005, 96–97: ”Luterilaisen ajattelun mukaan Raamattu ei ole tasonomainen kirja, jonka jokainen tekstijakso ja teema on yhtä merkittävä. Tämä merkitsee sitä, että Raamatun aineisto voidaan asettaa hierarkkiseen tärkeysjärjestykseen sen mukaan, miten se suhteutuu Raamatun keskeiseen teologiseen sanomaan. Ne Raamatun teemat ja näkemykset ovat keskeisiä ja velvoittavia, jotka koskevat vanhurskauttamista uskon kautta, armosta, Kristuksen tähden ja Kristuksessa. Etiikan puolella luterilaisuus on pitänyt rakkauden kaksoiskäskyä, kultaista sääntöä ja dekalogia Raamatun keskeisimpänä opetuksena.” Piispainkokous 2/2010, 24, Vainio 2007, 174.

221 Mietintö on laadittu tämän tutkimuksen kohteena olevien kannanottojen jälkeen (2013), mutta kuvanee hyvin kirkon näkemyksiä myös ajanjaksolla 2005–2010.

222 Perustevaliokunta 2/2013, 4: ”Kirkko julistaa Jumalan pelastustekoja, jotka ovat konkreetisoituneet historiassa ja toteutuvat kirkon elämässä aineellisten armonvälineiden, sanan ja sakramenttien välityksellä. Tästä seuraa, ettei kirkon elämässä opillisia ja käytännöllisiä asioita voi erottaa sillä tavoin, että usko ja oppi koskisivat vain käsitteellisiä ja teoreettisia asioita. Toisaalta kaikki kirkon elämään kuuluvat asiat eivät ole teologiselta merkitykseltään yhteismitallisia. Tämä on esityksessä huomioitu jakamalla nämä kolmeen luokkaan: ensiksi asioihin, jotka koskevat kirkon olemusta (*esse*), toiseksi asioihin, jotka koskevat kirkon hyvinvointia ja täyteyttä (*bene* tai *plene esse*), ja kolmanneksi ehdonvallan kysymyksiin (*adiafora*).”

asioita.²²³ Ehdonvallan asioissa voidaan kirkossa tehdä erilaisia ratkaisuja, mutta joskus ehdonvallan asiasta voi tulla kirkon uskosta nousevan vakauksen tuntomerkki.²²⁴

Käsiteltäviä kysymyksiä on jaoteltu uskon ja rakkauden koreihin erityisesti 1980-luvun naispappeuskeskustelussa. Tuomo Mannermaan mukaan 1980-luvun tilanteessa rakkauden laki vaati naisten alistamisen lopettamista ja pappisviran avaamista naisille.²²⁵ Mannermaan mukaan Lutherin teologiassa rakkaus on muuttuvaa, mutta uskon oppi on muuttumatonta, eikä siitä voi ottaa mitään pois ilman että menetetään kaikki.²²⁶ Mannermaan tulkintaa on kritisoinut muiden muassa Vesa Hirvonen toteamalla, etteivät rakkauden alueeseen kuuluvat asiat ole niin muuttuvia kuin Mannermaan tekstistä voisi ymmärtää.²²⁷ Antti Raunion mukaan myös rakkauden alaan kuuluu Jumalan

223 Perustevaliokunta 2/2013, 4–5: ”Ykseyden minimikriteerinä on jatkuvuus niissä asioissa, joiden muuttamiseen kirkolla ei ole teologista valtuutusta ja jotka koskevat sen olemusta (*esse*). Tällöin kyseessä ovat ns. jumalallisesti asetetut tai annetut asiat, kuten Kristuksen asettamat sakramentit, evankeliumi itsessään ja näitä palveleva virka. Määräenemmistö voi kuitenkin varjella myös sellaisia asioita, jotka ovat olennaisia kirkon hyvinvoinnin ja sen asioiden hyvän hoidon kannalta (*bene esse*). Niissä tietty järjestys ei ole välttämätöntä kirkon olemukselle, mutta ne nousevat siitä ja palvelevat sitä vaikuttaen olennaisesti kirkon elämään ja kykyyn toteuttaa tehtäväänsä. Näiden ulkopuolelle jää suuri joukko asioita, jotka koskevat inhimillistä kulttuuria, perinteitä, jumalanpalvelusmenoja ym. (ns. ehdonvallan eli *adiaphora*-asiat) tai esimerkiksi toiminnallisia ja hallinnollisia päätöksiä. Vaikka näissä vallitsee lähtökohtaisesti vapaus, niistä voidaan kuitenkin tehdä tarkoituksenmukaisuussyistä sitovia päätöksiä, ilman että se olisi ristiriidassa periaatteellisen evankelisen vapauden kanssa (vrt. AC XXVIII, 15).”

224 Perustevaliokunta 2/2013, 5: ”Usein vaikeus koskee erityisesti sitä, miten tehdään rajanveto sen välillä, mitkä asiat kuuluvat mihinkin kategoriaan. Päätöksenteko voi muodostua erityisen ongelmalliseksi sellaisessa tilanteessa, jossa osa kirkon jäsenistä katsoo asian koskevan kirkon olemusta tai hyvinvointia tai olevan ns. jumalallisesti säädetty (*iure divino*), osa taas kuuluvan vapauden ja ns. ihmissäädösten (*iure humano*) piiriin. On myös mahdollista, että seikka, joka normaalisti kuuluu ns. ehdonvallan asioihin, voi jossakin historiallisessa tilanteessa nousta niin sanotuksi tunnustuskysymykseksi (*status confessionis*). Tällä tarkoitetaan tilannetta, jossa kirkkoon kohdistuu sen uskonnymärrykselle vieraista perusteista käsin paine järjestää asiansa tietyllä tavalla. Tällaisissa tilanteissa esimerkiksi hallinnon järjestämistä koskevat säädökset tai liturgiset tavat saattavat nousta kirkon uskosta nousevan vakauksen tuntomerkeiksi.”

225 Mannermaa 1992, 231–232: ”On aivan selvää, että jos tällä herkellä lähdetäisiin lain kirjaimellisen tulkinnan mukaisesti vaatimaan naisen alamaisuutta koko yhteiskunnan alueella, se merkitsisi syvää epäoikeudenmukaisuutta ja rakkauden lain loukkaamista. Itse lain perustava olemus ratkaisee muodollisesti epäselvän kohdan: Jumalan laki vaatii naisen alistussuhteen poistamista ja siksi myös pappisviran avaamista naiselle.”

226 Mannermaa 1992, 233.

227 Vesa Hirvonen muistuttaa, että vaikka rakkauden alaa pidetään muuttuvana, kirkon eettiseen opetukseen kuuluu pysyviä, kultaista säännöstä johdettuja käskyjä. Hirvonen 2007, 208: ”Rakkauden sisältöjen periaatteellinen muuttuvuus ei tietenkään tarkoita, että rakkauden tulkinta voisi jatkuvasti mennä ylösalaisin. Tässä yhteydessä on huomattava, että vaikka Lutherin mukaan rakkaus onkin periaatteessa muuttuvaa, rakkauden tulkinnasta on annettu myös erityisiä kultaista säännöstä johdettuja pysyviksi ilmoitettuja käskyjä. Näillä on erityinen jumalallinen asetus, ja niihin kuuluvat lähinnä dekalogin käskyt (vaikka dekalogistakin Luther tunnetusti sanoo, että jokainen kristitty voi laatia omat kymmenen käskyään).”

käskyjen muuttumattomuus, vaikka rakkauden alueella on ”mahdollista ja tarpeellista ottaa huomioon sellaisia näkökulmia ja sellaista tietoa, jota Raamatun kirjojen syntyaikana ei vielä ollut”.²²⁸ Olli-Pekka Vainio toteaa, ettei rakkauden alaan kuuluvia kysymyksiä voi Lutherin teologian puitteissa ratkaista rationaalisen järjen avulla ilman yhteyttä Jumalan sanaan.²²⁹

Uskon ja rakkauden korien erottelua käytetään jonkin verran pohdittaessa kirkon suhtautumista homoseksuaalisuuteen. Vesa Hirvonen arvioi vuonna 2003 ilmestyneessä teoksessa *Synti vai siunaus*, että kysymys homoseksuaalisuudesta kuuluu kirkossa rakkauden alaan.²³⁰ Antti Raunio totesi vuonna 2007 uskon ja rakkauden erottelua hyödyntäen, että kirkon käsitykseen avioliitosta kuuluu uskon alaan kuuluvia elementtejä, jotka eivät muutu uuden tiedon tai historiallisten olosuhteiden muuttuessa. Käsitys homoseksuaalisuudesta sen sijaan voi muuttua uuden tiedon valossa.²³¹

Luterilaisessa teologiassa on totuttu erottamaan toisistaan maallinen ja hengellinen regimentti tai hallintopiiri.²³² Antti Raunio muistuttaa kuitenkin, ettei kahdessa regimentissä ole Lutherin mukaan kysymys kahdesta perusteestaan erilaisesta moraalista vaan kahdesta tavasta toteuttaa rakkautta.²³³ Raunion mukaan kirkko määrittelee kantaansa maallisen regimentin piirissä syntyneeseen ratkaisuun pohtiessaan suhtautumistaan rekisteröityihin parisuhteisiin:

Yksi mahdollisuus arvioida rekisteröityä parisuhdetta luterilaisen teologian välinein on ymmärtää se maallisen regimentin piirissä muotoutuneeksi ratkaisuksi, jonka tarkoitus on oikeudenmukaisuuden toteuttaminen. Ajatus oikeudenmukaisuudesta perustuu siihen, että ajatellaanpa homoseksuaalisuuden syistä mitä tahansa, yhteiskunnassa elää ihmisiä, joille ei ole mitään muuta vaihtoehtoa. Heidän elämäntilanteessaan rekisteröity parisuhde voi olla paras vaihtoehto. Tämä ratkaisu ei tee rekisteröidystä parisuhteesta teologisessa mielessä avioliittoon rinnastettavaa instituutiota. Vaikka yhteiskunta joskus poistaisikin parisuhteen

228 Raunio 2007b, 106.

229 Vainio 2007, 167–168: ”Järjellä ja yleisellä moraalitajulla ei ole Lutherin teologiassa sellaista autonomista asemaa kuin myöhempi teologia on esittänyt. Jos järki ei sitoudu Jumalan ilmoitukseen, se sitoutuu johonkin muuhun, joka voi mahdollisesti olla ristiriidassa Jumalan käskyjen kanssa.

Toisin sanoen laki/rakkaus ja evankeliumi/usko sekä muuttuvuus ja muuttumattomuus eivät kategorioina ole keskenään vaihdettavia, siten että voitaisiin lähtökohtaisesti sanoa rakkauden alueen olevan muuttuvaista ja uskon muuttumatonta.”

230 Hirvonen 2003, 48–50.

231 Raunio 2007b, 106.

232 Sanaa ”hallintopiiri” käyttää esimerkiksi Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 17.

233 Raunio 2007a, 232.

*ja avioliiton välisen eron, samaa sukupuolta olevien liitosta ei tule teologisessa merkityksessä avioliittoa. [...] Yhteiskunnallinen käsitys oikeudenmukaisuudesta ei vaikuta niin pitkälle, että kirkon pitäisi sen perusteella muuttaa teologinen käsityksensä avioliiton alkuperästä ja tarkoituksesta.*²³⁴

Luvussa 2.2 kuvasin luterilaista etiikkaa luomisessa annetun rakkauden käskyn soveltamisena. Luterilaisen eettisen harkinnan kuvauksissa muistutetaan, että rakkauden käskyn soveltaminen vaatii vaivannäköä, huolellista perehtymistä asioihin, toisen asemaan asettumista ja vuoropuhelua.²³⁵ Asianosaisten kokemuksen ymmärtäminen vaatii järjen ja tunteen yhteistyötä. Jaana Hallamaan mukaan kirkon eettisissä keskusteluissa toistetaan kuitenkin toiseksi tekemisen kaavaa, jossa keskustelua homojen tai naisten asemasta käyvät innokkaimmin heteromiehet, jotka uskovat itse olevansa olemisen normi.²³⁶ Ainoa tapa jatkaa keskustelua on vuoropuhelu, jossa aidosti kuunnellaan toista ja ollaan valmiita arvioimaan kriittisesti myös omaa näkemystä.²³⁷ Paavo Kettunen muistuttaa aidon vuoropuhelun vaikeudesta homoseksuaalisuutta koskevassa keskustelussa sen jälkeen, kun monet homoseksuaalit ovat jo tulleet kirkossa torjutuiksi oman olemuksensa tasolla.²³⁸

Antti Saarelman toimittama *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa* sisältää myös Kai Peltosen tärkeän kysymyksen teologisen rationalisoinnin uskottavuudesta.²³⁹ Peltonen kysyy, olisiko kysymystä homoseksuaalisuudesta viisaampaa tarkastella kirkossa kokonaan ilman raamatuntulkinnan painolastia:

234 Raunio 2007b, 109–110.

235 Esimerkiksi Laulaja 1994, 59–60: ”Lähimmäisenrakkaus ei ole vain itse pääteltyä käsitystä siitä, mikä on toiselle hyväksi. Sellaiseksi ei riitä myöskään se, että tarkoitus oli hyvä. [...] Tahdon suunnanmuutos vaatii järjen ja tunteen yhteistyötä, jotta tiedettäisiin toisen todellinen tarve. Rakkaus eläytyy toisen tilanteeseen ja asettuu hänen asemaansa – ja tekee. Se tutkii, perehtyy ja näkee vaivaa. Se on käytännöllistä, arkista ja henkilökohtaista. Rakkaudessa on luovaa liikkumavaraa. Se on ’elävää etiikkaa’.”

236 Hallamaa 2007, 121.

237 Hallamaa 2007, 123.

238 Kettunen 2007, 225–227.

239 Peltonen 2007, 77–78: ”Mutta onko tarpeen jäädä kirkon sisäpiiriin kielipeliin, joka helposti suistaa harjoittajansa siihen hybrikseen, että kunhan kirkollinen teologia on hyvin, kaikki on hyvin? Toisin sanoen, onko luterilais-kirkollinen teologinen rationalisointi seksuaalietiikassa ymmärrettävää ja uskottavaa? Rationalisoiko se oikeaa asiaa eli kristillistä uskoa vai enemmänkin kirkkoinstituutiota perinteineen, tapoineen ja yhteiskunnallisine asemineen? Homoseksuaalisuus on juuri sellainen kysymys, jonka äärellä meidän on myönnettävä, että teologialla me voimme kyllä rationalisoida uskonnollisia asioita mutta kaikkien maailman asioiden selitykseksi teologiasta ei enää ole siihen tapaan kuin siitä kenties joskus oli. Me tiedämme maailmastamme jo paljon enemmän, teologian kannalta kenties liikaakin.”

Harkitsemisen arvoinen vaihtoehto on ottaa todesta homoseksuaalisuuteen ja sen torjuntaan liittyvät kulttuuriset ja sosiaaliset funktiot ja niiden muunnellut ja muutokset ihmiskunnan historiassa. Se vapauttaa meidät tarkastelemaan homoseksuaalisuutta ilmiönä, jota on ollut aina ja kaikkialla ihmisten keskuudessa jossakin muodossa, joka on ihmislajin biologisen säilymis- ja ekspansiovietin kannalta haitallinen mutta joka samalla on modernille yhteiskunnalle vaaraton. Vähemmän rationaalinen vaihtoehto on päätyä kirkossa Raamatun kannan hylkäämiseen ja homoseksuaalisuuden hyväksymiseen monimutkaisella (raamattu)teologisoinnilla, jossa pyöreä palikka runtataan nelikulmaiseen reikään perusteluilla, joita eivät lopulta ymmärrä kuin harvat ja valitut ja jotka ovat uskottavia vielä harvemmille.²⁴⁰

Yllä kuvattujen kysymysten jaottelun välineiden ja eettisen harkinnan perusteiden lisäksi on syytä mainita kysymys teologian kontekstuaalisuudesta ja käytäntöön suuntautuneisuudesta. Teologian kontekstuaalisuus merkitsee Tiina Ahosen mukaan paikalliset olot tietoisesti huomioon ottavaa teologiaa.²⁴¹ Vapautuksen teologioiden²⁴² kehittyminen on lisännyt tietoisuutta tavoista, joilla kulttuurinen, sosiaalinen ja yhteiskunnallinen todellisuus vaikuttavat kirkon opetukseen ja raamatuntulkintaan.²⁴³ Kari Latvuksen mukaan mikään teologia ei ole vapaa historiallisen kontekstinsa asettamista lainalaisuuksista, mutta eksplisiittisesti kontekstuaalinen teologia pyrkii erityisesti vastaamaan sosiokulttuurisen kontekstinsa asettamiin kysymyksiin.²⁴⁴ Elina Vuolan mukaan käytäntöön suuntautuneisuus tai käytännön ensisijaisuus on yksi vapautuksen teologian keskeinen piirre.²⁴⁵ Vapautuksen teologioissa sorrettujen kokemus ja heidän vapautuksensa on ensisijainen tavoite. Köyhyys ja epäoikeudenmukaisuus eivät ole vain maallisia vaan myös uskonnollisia

240 Peltonen 2007, 79.

241 Ahonen 2004, 11.

242 Vapautuksen teologia -käsitteen alle kuuluu useita keskenään erilaisia teologisia näkemyksiä ja tulkintoja. Raunu 2004 kuvaa vapautuksen teologian syntyä ja kehitystä Latinalaisessa Amerikassa. Elina Vuolan mukaan vapautuksen teologia tarkoittaa suppeasti ymmärrettynä 1960-luvulla Latinalaisessa Amerikassa syntynyttä teologiaa. Laajasti ymmärrettynä vapautuksen teologioihin kuuluvat erilaiset protestiteologiat kuten Yhdysvaltojen ja Etelä-Afrikan musta teologia, feministi- tai naisteologia sekä aasialainen vapautuksen teologia. Elina Vuolan mukaan erilaisia vapautuksen teologioita yhdistää kontekstuaalisuus, käytännön (praksiksen) ensisijaisuus, yhteiskuntatieteiden käyttö teologiassa, historiallisuus ja sekulaarisuus sekä rakkaus ja oikeudenmukaisuus kristinuskon keskeisenä sisältönä. Vuola 1991, 6, 16–30.

243 Latvus 2002, 13–14.

244 Latvus 2002, 30–31.

245 Vuola 1991, 19.

kokemuksia.²⁴⁶ Panu Pihkalan mukaan myös monet ekoteologit ovat määritelleet ekoteologian ”käytäntöön suuntautuvaksi teologiaksi (*praxis-oriented theology*), jonka kontekstina on moderni ympäristökriisi”.²⁴⁷

2.6 Kirkko kannanottajana 2005–2010

Suomen evankelis-luterilainen kirkko ottaa kantaa eettisiin kysymyksiin monilla eri tasoilla. Kirkon ääntä käyttävät kirkolliskokous, piispainkokous, kirkkohallitus, kirkon työntekijät, ja yksittäiset vaikuttajat.²⁴⁸ Kirkon eri toimijoiden puheenvuorot ovat moniäänisiä, jopa ristiriitaisia.²⁴⁹ Maarit Hytösen mukaan kirkon kannanottoina voitaisiin pitää myös kirkon työntekijöiden toimintaa, esimerkiksi diakoniatyötä.²⁵⁰ Kokonaiskuva kirkon kannasta johonkin kysymykseen muodostuisi siten tarkastelemalla kirkon säädöksiä, kirkon ja seurakuntien toimintaa, virallisten toimielinten kannanottoja, eri tahojen puheenvuoroja, sekä kirkon jäsenistön näkemyksiä ja elämäntapaa.²⁵¹

246 Vuola 1991, 20.

247 Pihkala 2013, 142.

248 Hytönen 2003, 40–50.

249 Hytönen 2003, 50: ”Kirkon ääni koostuu erilaisista, jopa keskenään riitasoinnussa olevista äänistä. Kun kirkolta odotetaan kannanottoja eettisiin kysymyksiin ja virallinen kannanotto puuttuu, paineet siirtyvät paikallistasolle: seurakuntiin ja yksittäisten seurakunnan työntekijöiden vastuulle. Ihmisten kanssa kun on eletävä, vaikka kirkon kannanmuodostus olisi vielä kesken. Siksi ristiriita kirkon virallisen äänen ja muiden kirkon äänien kesken tulee säilymään. Kirkon todistus siis todella lähtee elämän keskeltä, kuten piispa Simojoki peräänkuuluttaa, mutta sen heikkous on, ettei aina ole kuultavissa kirkon lopullinen todistus ja kanta.”

250 Hytönen 2003, 38: ”Onkin mahdollista, että kirkossa on juuri etiikan saralla otettu kantaa enemmän teoin kuin sanoin. Kentällä toimivat kirkon työntekijät eivät ole voineet jäädä odottamaan käsikirjoja ja kirkon virallista kantaa eettisiin kysymyksiin. On ollut pakko toimia ja ottaa kantaa. Tästä tekemisen tahdosta ovat hyvänä esimerkkinä myös kristillisen sosiaalityön ja diakonian vahvistuminen seurakunnissa ja kirkon keskuksissa sekä uusien virkojen perustaminen erityisesti sotien jälkeisessä Suomessa.”

251 Hynynen 2015, 48. Hynynen 2016 kuvaa kirkon kantaa samaa sukupuolta olevien avioliittoon huomioiden kannan ilmaisut säädöksissä, kannanotoissa, toiminnassa ja julkisessa keskustelussa. Heikki Pesonen kuvaa kirkon ympäristötoimijuuden ulottuvuuksia tavalla, joka huomioi ympäristötoimijuuden eri näkökulmat. Pesosen kuvaus ympäristötoimijuudesta rinnastuu näkemykseen kirkon kannanottojen monitasaisuudesta. Pesonen 2004, 12–13: ”Tutkimuksessani kirkon ympäristötoimijuuteen kuuluvat ensinnäkin kirkon sisältä päin tulevat kannanotot, päätökset, ohjeet ja tutkimukset. Nämä voivat olla esimerkiksi kirkon hallinnon tuottamia ohjeistuksia, kirkon tutkimuskeskuksen tutkimuksia tai kirkollisessa lehdistössä julkaistuja artikkeleita. Toiseksi toimijuutta rakentavat kirkon ja seurakuntien konkreettiset ympäristönsuojelliset toimenpiteet, kuten esimerkiksi kiertäys sekä hautausmaiden ja metsien hoito. Toimijuuden käsite kattaa siis sekä teksteissä ja sen myötä diskursseissa ilmenevän toimijuuden että konkreettisten toimenpiteiden tasolla tapahtuvan ympäristötoiminnan.”

Kirkon yhteisistä asioista päättäminen kuuluu kirkolliskokouksen, piispainkokouksen ja kirkkohallituksen toimivaltaan. Kirkolliskokous käsittelee kirkon oppia, työtä, lainsäädäntöä ja hallintoa koskevia asioita. Kirkolliskokouksessa päätettäviä asioita valmistellaan valiokunnissa. Esimerkiksi vuonna 2010 valiokunnat laativat yhteensä 30 mietintöä.²⁵² Kirkolliskokous muun muassa hyväksyy kristinopin, virsikirjan ja kirkkokäsikirjan ja käsittelee kysymyksiä, jotka ”edellyttävät kirkon uskoa ja oppia koskevia tai niihin pohjautuvia periaatteellisia kannanottoja”.²⁵³ Näistä päättäminen edellyttää 3/4 määräenemmistöä.²⁵⁴ Lisäksi kirkolliskokouksen tehtäviin kuuluu antaa lausuntoja valtioneuvostolle muun muassa avioliittoa, ihmisoikeuksia, toimeentuloa ja sosiaaliturvaa koskevissa asioissa.²⁵⁵ Kirkolliskokous kuitenkin antaa lausuntoja vain harvoin. Kirkon kannanottoja esittelevillä internet-sivuilla mainittiin keväällä 2016²⁵⁶ vain kaksi kirkolliskokouksen antamaa lausuntoa.²⁵⁷

Kirkkohallituksen tehtäviin kuuluu valtioneuvoston pyytämien lausuntojen antaminen silloin, kun se ei ole kirkolliskokouksen tehtävä.²⁵⁸ Kirkkohallitus kykenee valmistelemaan lausunnot huomattavasti nopeammin kuin kirkolliskokous.²⁵⁹ Esimerkiksi vuonna 2008 kirkkohallitus antoi eri ministeriöille, opetushallitukselle, verohallitukselle, lapsiasiainvaltuutetulle, valtioneuvoston

252 Kirkolliskokouksen mietinnöt -internetsivu.

253 Kirkkolaki 1054/1993, 20:7§.

254 Kirkkolaki 1054/1993, 20:10§.

255 Kirkkolaki 1054/1993, 20:7§: ”6) antaa lausuntoja, tehdä esityksiä ja lausua toivomuksia valtioneuvostolle kysymyksistä, jotka koskevat kirkon suhdetta valtioon tai toisiin Suomessa oleviin uskontokuntiin, avioliittoa ja perhettä, ihmisoikeuksia, toimeentuloa ja sosiaaliturvaa, uskonnonopetusta ja koulukasvatusta, valaa ja muita sen kaltaisista asioista annettavia sääddöksiä, sekä kirkollisverotuksen perusteita ja kirkon palveluksessa olevien palkkaa, eläkkeitä tai muita taloudellisia etuja;”.

256 Sivusto on poistunut käytöstä keväällä 2017 kirkon internetsivujen uudistuksen myötä.

257 Lausunto opetusministeriölle uskonnonvapauskomitean mietinnöstä 10.5.2001 ja lausunto Perustuslaki 2000 -komitean mietinnöstä 11.11.1997. Kirkon kannanotot -internetsivu, alasivu ”Yhteiskunta ja talouselämä” (poistettu käytöstä sivuston uudistuksen yhteydessä).

258 Kirkkolaki 1054/1993, 22:2§.

259 Perustevaliokunta 1/2008, 2: ”Kirkolliskokouksen antamat lausunnot ovat viranomaislausuntoja, joita ei ole laadittu yleistä yhteiskunnallista arvokeskustelua varten. Käytännössä kirkolliskokoukselta on pyydetty lausuntoa vain kaikkein merkittävimmistä lainsäädännön uudistuksista, jollainen oli esimerkiksi uuden uskonnonvapauslain säätäminen. Yhä useammin kirkon lausunto pyydetään kirkkohallitukselta, jossa lausunnon valmistelu voidaan tehdä huomattavasti lyhyemmässä ajassa kuin kirkolliskokouksessa.”

kanslialle ja Euroopan unionille yhteensä 27 lausuntoa.²⁶⁰ Lausuntoja annettiin lainvalmistelun lisäksi EU-direktiivin ja erilaisten ohjeistusten valmisteluun.²⁶¹

Piispainkokouksen tehtäviin kuuluu käsitellä kirkon uskoa, julistusta ja työtä koskevia asioita sekä tehdä esityksiä ja antaa lausuntoja kirkolliskokoukselle ja kirkkohallitukselle.²⁶² Piispainkokous laati vuosina 2005–2010 ainakin yhdeksän lausuntoa kirkkohallitukselle tai kirkolliskokoukselle.²⁶³ Piispainkokouksen alaiset työryhmät laativat samana ajanjaksona ainakin kuusi mietintöä.²⁶⁴ Lisäksi piispat laativat ainakin neljä yhteistä puheenvuoroa tai kannanottoa.²⁶⁵ Osa lausunnoista, mietinnöistä ja kannanotoista käsittelee eettisiä kysymyksiä ja osa kysymyksiä, jotka eivät ainakaan suoraan ole eettisiä, kuten kirkollisten sinettien ja vaakunoiden käyttöä koskevia säännöksiä.

2.7 Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 2005–2010

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on 2000-luvun alkupuolella ollut monenlaisessa murroksessa. Kirkon nelivuotiskertomus *Monikasvoinen kirkko 2004–2007* toteaa kirkon haasteina olevan jäsenistön elämäntapojen ja -tilanteiden moninaistumisen, muuttoliikkeen, uskonnollisuuden yksilöllistymisen, kirkon ohuen kontaktipinnan nuoriin aikuisiin, median kasvaneen vaikutuksen ihmisten mielikuviin kirkosta, rakennemuutokset

260 Kirkkohallituksen lausunnot aikajärjestyksessä -internetsivu.

261 Esimerkiksi lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle koski sosiaalitoimen valmiussuunnitteluopasluonnosta, ja lausunto verohallitukselle veronhuojennusasioiden organisointia. Kirkkohallituksen lausunnot aikajärjestyksessä -internetsivu.

262 Kirkkolaki 1054/1993, 21:2§. Ks. alaviite 32.

263 Piispainkokouksen lausuntoja -internetsivu (ei enää käytössä sivuston uudistuksen jälkeen) mainitsee lausunnot Kirkollisia vaakunoita, sinettejä ja leimoja koskevien säännösten valmistelutyöryhmän mietinnöstä, Kirkkolainsäädännön kodifointimietinnöstä, Diakonaattityöryhmä 2007:n mietinnöstä, Kirkon keskushallinnon kehittämismietinnöstä, Kirkkolaki 2010 -mietinnöstä, Kirkon virkasuhdetyöryhmän mietinnöstä, Apokryfikirjojen uusista suomennoksista, Virkarakennetyöryhmä 2004 mietinnön osasta I (virkateologia), sekä Lähetettynä kirkossa -mietinnöstä.

264 Piispainkokouksen työryhmien tuottamat mietinnöt listattuina 1985–2012 -internetsivu (ei enää käytössä sivuston uudistuksen jälkeen): Rukouspäiväkäytännön kehittäminen, Bologna-prosessi, Työn johtaminen, työyhteisön kehittäminen ja työturvallisuus, Kanttorin viran kelpoisuusvaatimusten uudistaminen, Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet sekä Parisuhdelain seuraukset kirkossa.

265 Piispakollegion kannanottoja -internetsivu (ei enää käytössä sivuston uudistuksen jälkeen): *Anna meille jokapäiväinen leipämme* – Piispojen kannanotto maailman ruokaturvan puolesta 15.10.2010, *Rakkauden lahja* – Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta 2008, Piispojen kastekannanotto pääsiäisviikolla 2008, *Ilon ja rakkauden Henki*. Piispojen tervehdys seurakunnille helluntaina 2007.

sekä työelämän muutokset.²⁶⁶ Nelivuotiskertomuksen mukaan suomalaiset edustivat tutkitulla ajanjaksolla verrattain korkeata yhteiskuntamoraalia, kun taas yksilömoraalin, erityisesti seksuaalietiikan alueella, moraalikäsitykset ovat muuttuneet nopeasti sallivampaan suuntaan.²⁶⁷ Nelivuotiskertomuksen arvion mukaan kirkkoa tulee kehittää ”armollisen Jumalan luokse kutsuvana sekä lähimmäisestä ja luomakunnasta huolehtivana yhteisönä”, jossa on tilaa hyvin erilaisille jäsenille.²⁶⁸

Nelivuotiskertomus *Haastettu kirkko 2008–2011* kuvaa samojen kehityslinjojen jatkumista. Kirkon jäsenyyteen, oppiin ja toimintaan sitoutuminen heikentyi nelivuotiskautena voimakkaasti.²⁶⁹ Kirkosta erottiin ajanjakson kuudessa muun muassa siksi, ettei kirkon opetuksiin uskota eikä kirkolla ole instituutiona merkitystä.²⁷⁰ Kirkon haasteena nähtiin yhteyden rakentaminen eri tavoin ajattelevien kesken ja uudenlaisen yhteisöllisyyden rakentaminen.²⁷¹

Kirkon keskushallinto on pyrkinyt vastaamaan kirkon haasteisiin laatimalla useita kehittämisstrategioita vuosina 2005–2010. Kirkon strategiassa *Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö* todetaan kirkon olevan olemassa, jotta se johtaisi ihmisiä pelastukseen, toisi Jumalan armon arkipäivään ja rohkaisisi ihmisiä välittämään lähimmäisistä ja luomakunnasta sanoin ja teoin.²⁷² Ekumeenisen strategian *Meidän kirkko – ykseyttä etsivä yhteisö* mukaan

266 Monikasvoinen kirkko 2008, 380–388.

267 Monikasvoinen kirkko 2008, 24.

268 Monikasvoinen kirkko 2008, 389.

269 Haastettu kirkko 2012, 89, 406, 408.

270 Haastettu kirkko 2012, 86.

271 Haastettu kirkko 2012, 410. Haastettu kirkko 2012, 414: ”Kirkon haasteena on aina ollut muuttumattoman sanoman ja muuttuvan toimintaympäristön välisen jännitteen yhteensovittaminen. Kirkon julistuksessa evankeliumi tulee välittää tuoreesti, teologisesti perustellusti sekä tavalla, jonka kirkon kielestä vieraantunutkin voi ymmärtää. Rivistevetoa tuottaa myös yhteisöllisyyden ja individualismin välinen jännite. [Seppo] Häkkisen [väitöskirjan] mukaan ratkaisevaa on, pystyykö kirkko muodostamaan uudenlaista yhteisöllisyyttä. Tässä on olennaista, miten kirkko ottaa huomioon ihmisen yksilöllisyyden menettämättä samalla yhteisöluonnettaan.”

272 Meidän kirkko 2007, 4: ”Kirkon tehtävä on johtaa ihmisiä pelastukseen ja tuoda Jumalan armo ja rakkaus arkipäivään. Kirkko on olemassa, jotta usko Kristukseen syntyisi. Se kokoaa ihmiset yhteen kasvamaan kristittyinä. Se rohkaisee heitä välittämään lähimmäisistä ja luomakunnasta sanoin ja teoin. Se tuo itselikkyyden, väkivallan ja ahneuden läpäisemään maailmaan Jumalan hyvyttä, oikeutta ja toivoa.”

diakoninen toiminta on uskon ytimessä.²⁷³ Opillista ja eettistä ulottuvuutta ei voi erottaa toisistaan, vaan kirkon itseymmärryksestä kumpuaa velvoite sosiaalieettiseen toimintaan ja keskustelun herättämiseen.²⁷⁴ Kirkon lähetystyön ja kansainvälisen diakonian peruslinjaa hahmottelevassa *Lähetysstrategian teologinen perusta* -asiakirjassa puolestaan todetaan kristinuskon painopisteen siirtyneen eteläiselle pallonpuoliskolle ja ilmastonmuutoksen, köyhyyden, maailmantalouden integraation, uuden viestintäteknologian ja radikaalien liikkeiden vahvistumisen haastavan kirkkoja eri puolilla maailmaa.²⁷⁵ Kirkon tulee korostaa työtä ihmisarvon hyväksi lähetystyön osana²⁷⁶ ja kehittää luterilaisen tunnustuksen ja kontekstuaalisen teologian vuorovaikutusta.²⁷⁷ Näissä kolmessa asiakirjassa näkyy siten yhtäältä huoli kirkon säilymisestä kirkkona niin, ettei sen luonne uskonyhteisönä heikkene, ja toisaalta ekumeenisen liikkeen 1900-luvun loppupuolella ilmaisema huoli yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta ja globaalista vastuusta.

Kirkon asema suomalaisessa yhteiskunnassa on vuosina 2005–2010 ollut haastettu. Muutos on osa laajempaa länsimaista maallistumiskehitystä. Kirkon haasteisiin vastataan kirkon strategioissa eri tavoilla: yhtäältä vahvistetaan kirkon perustehtävästä nousevaa itseymmärrystä ja toisaalta haastetaan kirkkoa arvioimaan omaa olemustaan ja opetustaan suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, sisarkirkkoihin sekä eteläisen pallonpuoliskon kirkkoihin.

273 Kirkon ulkoasiain neuvosto 26.1.2009, 21: ”Luterilaisen käsityksen mukaan diakonia ei ole ainoastaan tärkeä osa kristityn elämää. Diakoninen toiminta on kristityn uskon ytimessä ja erottamaton osa sitä. Armollinen Jumala on uhrannut itsensä ihmiskunnan puolesta. Hän ei rakastanut ihmiskuntaa siksi, että ihminen on itsessään hyvä, vaan hän rakasti ihmiskuntaa ja maailmaa ihmisen synnistä huolimatta. Tämä rakkaus synnyttää meissä rakkauden, jolla voimme rakastaa toisia ihmisiä. Jumalan meille lahjoittama rakkaus antaa meille mahdollisuuden rakastaa lähimmäistämme. Diakonia ei ole ainoastaan velvoite tai työkalu kristityille, vaan se on erottamaton osa elämäämme.”

274 Kirkon ulkoasiain neuvosto 26.1.2009, 21: ”Usein ekumeenisissa keskusteluissa opillinen (Faith and Order -ekumenia) ja eettinen (Life and Work -ekumenia) ekumenia erotetaan toisistaan. Suomen evankelis-luterilainen kirkko haluaa yhdistää nämä kaksi näkökulmaa. Rakkauden kaksoiskäskey osoittaa, ettei suhdetta lähimmäisiin voi irrottaa jumalasuhteesta. Siksi sosiaalieettinen toiminta ja keskustelun herättäminen ei ole ainoastaan kirkkojen oikeus, vaan niiden itseymmärryksestä nouseva velvoite. Tällöin myös kirkon ekumeeniset oppidialogit muiden kirkkokuntien kanssa saavat lisää käytännön elementtejä.”

275 Kirkkohallitus 23.11.2010, 5.

276 Kirkkohallitus 23.11.2010, 4: ”Kirkon kutsumus on myös puolustaa jokaisen ihmisen luomiseen ja lunastukseen perustuvaa ihmisarvoa. Kristus on esikuvamme. Hän nosti köyhät, sairaat, sorretut ja syrjäytetyt esille. Hän asettui heidän rinnalleen, toimi heidän hyväkseen ja opetti meille uudenlaisen suhtautumistavan. Kirkko on kutsuttu seuraamaan tätä Kristuksen esimerkkiä.”

277 Kirkkohallitus 23.11.2010, 12: ”Luterilaiseen tunnustukseen sitoutuminen ja kontekstuaalisen teologian kehittäminen ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tunnustus ei ole vain säilyttämisen arvoinen perinne, vaan avain uskon syvempään ymmärtämiseen ja ajan ilmiöiden arvioimiseen. [...] Vuorovaikutus Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan kirkkojen kanssa voi vahvistaa oman kirkkomme missionaarisuutta.”

Kirkon haasteet vuosina 2005–2010 ovat jossain määrin saattaneet heijastua myös kannanottoihin. *Monikasvoinen kirkko* -nelivuotiskertomuksen mukaan moni eroaja tarvitsee kirkosta eroamiseen ulkoisen kimmokkeen, esimerkiksi ärtymyksen kirkon kannanottoon.²⁷⁸ *Haastettu kirkko* -nelivuotiskertomuksessa todetaan kirkon kannanottojen ja päätösten merkityksen kirkosta eroamisen taustalla kasvaneen vuosina 2010–2011.²⁷⁹ Syksyllä 2010 kirkossa koettiin ennennäkemätön eroaalto Ajankohtaisen kakkosen lokakuussa järjestämän niin kutsutun Homoillan²⁸⁰ jälkeen. Pidän siksi mahdollisena, että kirkon yhteiskunnallisen aseman ja jäsenyyden merkityksen muutokset heijastuvat jossain määrin myös kirkon kannanottoihin. On mahdollista, että kannanotoillaan kirkko pyrkii eettisen vaikuttamisen lisäksi linjaamaan omaa toimintaansa ja asemoimaan itseään osana suomalaista yhteiskuntaa ja maailmanlaajaa kirkkoa.²⁸¹

278 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 65–66.

279 *Haastettu kirkko* 2012, 86.

280 ”Homoilta” oli YLE TV2:n Ajankohtaisen kakkosen teemailta 12.10.2010, jossa keskusteltiin homoseksuaalien asemasta ja oikeuksista yhteiskunnassa. Keskustelua seurasi ennennäkemättömän suuri kirkosta eroamisaalto. *Haastettu kirkko* 2012, 83, 266. Tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvista kannanotoista ainoastaan ruokaturvakannanotto ja parisuhdemietintö on julkaistu Homoillan jälkeen.

281 Luvussa 10.6 arvioidaan, onko tutkituissa kannanotoissa viitteitä siitä, että kannanotoilla pyrittäisiin rakentamaan kirkon roolia osana suomalaista yhteiskuntaa, ekumeenisiä yhteyksiä tms.

3 RAKKAUDEN LAHJA – PIISPOJEN PUHEENVUORO PERHEESTÄ, AVIOLIITOSTA JA SEKSUAALISUUDESTA

Rakkauden lahja – piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta julkaistiin vuonna 2008. Teos on kahdeksan²⁸² silloin virassa olleen piispan yhteinen puheenvuoro. Piispojen puheenvuorot eivät ole piispainkokouksen tai muun toimielimen hyväksymiä asiakirjoja. Puheenvuoroja ei ole tarkoitettu lausunnoiksi esimerkiksi lainvalmisteluprosessiin, vaan aiheesta yleisesti kiinnostuneille lukijoille. Vuosina 2005–2010 piispat julkaisivat neljä yhteistä puheenvuoroa.²⁸³ Aiemmin piispat ovat julkaisseet perheitä ja seksuaalisuutta koskevat puheenvuorot *Ajankohtainen asia* vuonna 1966 ja *Kasvamaan yhdessä* vuonna 1984.

Rakkauden lahjan mukaan teos on kirjoitettu, koska perhe-elämän ja arvojen muutokset haastavat kirkkoa arvioimaan omaa opetustaan.²⁸⁴ Piispojen mukaan moniarvoisessa yhteiskunnassa on oltava tilaa yksilöiden ratkaisuille, mutta ”[s]amalla on etsittävä yhteisiä perusarvoja, jotka antavat elämälle luotettavan pohjan ja auttavat elämään yhdessä”.²⁸⁵

Rakkauden lahja on kirjoitettu kirkon työntekijöiden tueksi ponnisteluissa seurakuntalaisten hyväksi, sekä kaikille, jotka tahtovat pohtia parisuhdekysymyksiä.²⁸⁶ Teoksessa kerrotaan kirkon uskosta ja perhe- ja seksuaalieettisestä

282 Silloisista piispoista Kari Mäkinen ja Wille Riekkinen eivät allekirjoittaneet *Rakkauden lahjaa*. Mäkinen eriävä näkemys koski piispojen lähestymistapaa käsiteltäviin asioihin ja Riekkisen julkaisuajankohtaa, koska kirkko valmisti samaan aikaan erillistä kannanottoa rekisteröidyistä parisuhteista. Tukkimäki 2008.

283 Piispaakollegion kannanottoja -internetsivu (ei enää käytössä sivuston uudistuksen jälkeen). Puheenvuorot on lueteltu alaviitteessä 265.

284 Rakkauden lahja 2008, 6.

285 Rakkauden lahja 2008, 6.

286 Rakkauden lahja 2008, 7: ”Puheenvuoron tarkoituksena on tukea kirkon työntekijöitä heidän ponnistellessaan seurakuntalaisten hyväksi. Samalla kirja on tarkoitettu kaikille, jotka tahtovat pohtia parisuhteen kysymyksiä ja etsiä perhe-elämän rakennuspuita. Toivomme, että osaisimme tukea ihmisiä ja perheitä arjen ratkaisuissa, siinä elämäntilanteissa, jossa kristillinen usko eletään todeksi.”

opetuksesta yleiskielellä ilman teologisia käsitteitä.²⁸⁷ Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon viitataan teoksessa kirkkona, ei Suomen evankelis-luterilaisena kirkkona.²⁸⁸ Kirjoittajiin viitataan piispoina, ei Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispoina.²⁸⁹

3.1 Kirkon aiempi opetus parisuhteesta, perheestä ja seksuaalisuudesta

Katekismuksen mukaan miehen ja naisen suhde voi parhaiten toteutua Jumalan tarkoittamalla tavalla elinikäisessä avioliitossa. Avioliiton rikkominen horjuttaa elämän perusrakennetta, mutta avioeroa ja uudelleen avioitumista pidetään mahdollisena. Samaa sukupuolta olevien parisuhteita ei mainita Katekismuksessa.²⁹⁰

Elämän oikea ja väärä -teoksessa halu löytää toinen ihminen kuvataan ihmisen sisimpään olemukseen kuuluvaksi asiaksi ja miehen ja naisen yhteys ihmisluontoon istutetuksi tosiasiaksi.²⁹¹ Todellinen yhteys vaatii sitoutumista, ja siksi avioliitto on luonnollisen lain valossa avoliittoa kestävämpi elämänmuoto.²⁹² Keskeistä parisuhteessa on keskinäinen arvostaminen, elinikäinen yhdessä eläminen ja uskollisuus.²⁹³ Avioero on kipeä kokemus, ja avioeroa

287 Esimerkiksi Rakkauden lahja 2008, 37: ”Kirkon tärkein tehtävä on olla anteeksiantamuksen asialla. Silloinkin kun on puhe moraalista ja hyvän elämän periaatteista, Jumalan armo ja rakkaus pysyy ensisijaisena. Jeesus on Vapahtaja ja Armahtaja. Samalla hän antaa meille mallin, miten meidän tulee suhtautua lähimmäisiimme. Jumalan ja Kristuksen rakkaus antavat syyn ja voiman rakastaa toisia ihmisiä.”

288 Esimerkiksi Rakkauden lahja 2008, 6, 11, 12, 14, 15, 26, 28, 37, 48, 50, 53, 56, 57. Poikkeuksen tästä tekee muutama viittaus luterilaiseen kirkkoon, Rakkauden lahja 2008, 23, 31, 50, 58, 68, 95. Muutamissa kohdissa käytetään myös ilmaisua ”kristillinen kirkko” tai ”kristilliset kirkot”, Rakkauden lahja 2008, 31, 58, 59, 82, 94.

289 Rakkauden lahja 2008, 3.

290 Katekismus 1999 (2000), kohta 6.

291 Laulaja 1994, 70, 72.

292 Laulaja 1994, 86–87: ”[A]vosuhteessa pyritään kahteen yhteensovittamattomaan tavoitteeseen. Toisaalta halutaan saada suhteesta kaikki irti. Toisaalta ei haluta sitoutua.

Tämä ei ole luonnollisen lain tosiasiallisen vaikutuksen mukaista. Niin avioliitossa kuin avosuhteessa kasvatetaan yhteen samojen sisäisten lakien mukaan. Todellinen yhteys edellyttää sitoutumista. [...] Luonnollisen lain pohjalta on puhuttava onnen etsintää syvemmästä yhteydestä: puolisoiden tahdosta elää yhdessä, suostumisesta yhteiseen hyvään ja huonoon. Vaatimusten asemesta he kysyvät silloin, mitä voim tehdä, mitä antaa. Yhteys ei ole heti valmis, vaan aina tulossa oikeaksi ja todelliseksi. Jumala luo sydämeen yhteyden vaatimusta: epämääräiseksi ajaksi solmitun suhteen sijasta sitoudutaan alusta alkaen elinikäiseen liittoon.”

293 Laulaja 1994, 74.

pohdittaessa on ”etsittävä tietä yhteyden vaatimuksen ja elämän suojelemisen välisessä ristiriidassa”.²⁹⁴

Piispojen puheenvuorossa *Ajankohtainen asia* vuodelta 1966 todetaan, että ajalle ominaisen yleisen epävarmuuden keskellä on tärkeää pitää kiinni elämän perusarvoista. Näitä perusarvoja ovat toisten kunnioittaminen ja rakastaminen, elämän pitäminen pyhänä, omantunnon elämän valvominen sekä puhtaus ja totuudellisuus.²⁹⁵ Puheenvuorossa korostetaan kristinuskon suhtautuvan ruumiillisuuteen ja sukupuolisuuteen myönteisesti ja muistutetaan irrallisten sukupuolisuhteiden rikkovasta vaikutuksesta.²⁹⁶ Avioliitolla todetaan olevan kolme tarkoitusta: lasten syntyminen, elämän rikastuttaminen ja kodin turvallisuuden rakentaminen.²⁹⁷ Ehkäisyvälineiden käyttöä pidetään perusteltuna avioliitossa vastuullisen perhesuunnittelun osana, muutoin ehkäisy voi edistää antautumista irrallisiin sukupuolisuhteisiin.²⁹⁸ Abortti on piispojen mukaan luvallinen vain äidin elämän ollessa uhanalainen fyysisesti tai sosiaalisten olosuhteiden vuoksi.²⁹⁹ Homoseksuaalit kuvataan ihmisinä, jotka tarvitsevat apua taipumuksensa kanssa.³⁰⁰ Piispat ovat huolissaan myös avioerojen määrän kasvusta ja toteavat, että kirkon ”tehtävänä ei ole moraalisien narkästyksen vallassa torua vaikeuksiin joutuneita ja rikkoneita, vaan sen on Herransa ja Mestarinsa esimerkkiä seuraten riennettävä hätään joutuneita auttamaan”.³⁰¹

Piispojen puheenvuorossa *Kasvamaan yhdessä* vuodelta 1984 seksuaalisuutta kuvataan elämää rikastuttavana Jumalan lahjana.³⁰² Ihminen on puheenvuoron mukaan luotu elämään Jumalan ja toisten ihmisten yhteydessä. Miehen ja naisen pysyvään suhteeseen perustuva perhe on ihmisten yhteiselämän perusmuoto.³⁰³ Avioliittoa on hoidettava määrätietoisesti.³⁰⁴ Kirkko ei tingi avioliiton elinikäisyyden ihanteesta, vaikka joissain tilanteissa avioero voi

294 Laulaja 1994, 90.

295 Ajankohtainen asia 1966, 14.

296 Ajankohtainen asia 1966, 2, 4.

297 Ajankohtainen asia 1966, 5.

298 Ajankohtainen asia 1966, 7–8.

299 Ajankohtainen asia 1966, 9.

300 Ajankohtainen asia 1966, 12. Teoksen homoseksuaalisuutta koskevia näkemyksiä kuvaan luvussa 6.1.

301 Ajankohtainen asia 1966, 11.

302 Kasvamaan yhdessä 1984, 6.

303 Kasvamaan yhdessä 1984, 8.

304 Kasvamaan yhdessä 1984, 33.

olla ainoa mahdollinen ratkaisu lähimmäisenrakkauden nimissä.³⁰⁵ Puheen-
vuorossa kuvataan myös miehen ja naisen asemaa avioliitossa tasavertaisina
kumppaneina, seksuaalisuuden merkitystä parisuhteessa, lasten ja nuorten
seksuaalikasvatusta, esiaviollisia ja avioliiton ulkopuolisia suhteita, avosuhteita,
avioeroa, naimattomuutta, homoseksuaalisuutta, aborttia, yhteiskunnan
keinoja tukea perhe-elämää sekä kristillistä uskoa muutostoiminnan lähteenä
ja seurakunnan tukea perheille.³⁰⁶

3.2 Rakkaus on mahdollista ja tavallinen elämä riittää

Rakkauden lahja hahmottelee suuntaviivoja kirkon avioliitto- ja perheope-
tukselle 2000-luvulla.³⁰⁷ Teoksessa kuvataan rakkauden luonnetta, elämää
Jumalan ja lähimmäisen yhteydessä, seksuaalisuutta, avioliiton luonnetta,
elämän kriisejä, avioeroa, lasten saantia ja lapsettomuutta, vanhemmuutta
sekä kirkon ja yhteiskunnan tukea kasvattajille. Piispojen mukaan rakkaus,
seksuaalisuus, avioliitto ja vanhemmuus ovat sekä lahja että tehtävä.³⁰⁸ Mie-
hen ja naisen elinikäiseksi tarkoitettu avioliitto on edelleen kirkon ihanne.³⁰⁹
Elinikäisen avioliiton ihannetta perustellaan vetoamalla ihmisyyden perus-
luonteeseen ja Jumalan alkuperäiseen luomistahtoon.³¹⁰ Avioliiton muistut-
etaan kuuluvan Lutherin teologiassa yhteiskunnallisen järjestyksen piiriin
mutta olevan myös Jumalan erityinen asetus, jonka kautta Jumala lahjoittaa
siunauksensa.³¹¹ Samalla kun tästä ihanteesta pidetään kiinni, *Rakkauden
lahjassa* tunnistetaan ihanteen ja todellisuuden välinen ristiriita.³¹² Kirkon

305 Kasvamaan yhdessä 1984, 28.

306 Kasvamaan yhdessä 1984, 31–98.

307 Rakkauden lahja 2008, 6.

308 Rakkauden lahja 2008, 18, 27, 30, 41, 60, 64, 69. Lisäksi teoksen päälukujen otsikointi muistuttaa rakkauden, seksuaalisuuden, avioliiton ja vanhemmuuden lahjaluonteesta.

309 Rakkauden lahja 2008, 11, 53, 66.

310 Rakkauden lahja 2008, 70.

311 Rakkauden lahja 2008, 68: ”Kun Martti Luther nimitti avioliittoa ’yhteiskunnallisen järjestyksen piiriin kuuluvaksi asiaksi’, hän halusi korostaa sen yleisinhimillistä arvoa. Vaikka luterilainen kirkko ei kutsu avioliittoa sakramentiksi, se pitää sitä Jumalan erityisenä asetuksena, jonka kautta hän lahjoittaa siunauksensa. Avioliiton asettaessaan Jumala ei siunannut vain ihmisten keskinäistä yhteenkuuluvuutta ja heidän välistään rakkautta. Jumalan siunauksen kohteena on se liitto, jonka puolisot solmivat. Kun mies ja nainen liittyvät toisiinsa, kyse on liitosta, jonka ’Jumala on yhdistänyt’.”

312 Rakkauden lahja 2008, 33, 73, 82.

ydinviesti on sanoma Jumalan armosta ja rakkaudesta ja mahdollisuudesta aloittaa uudelleen: tavallinen elämä riittää, ja uusi alku on mahdollinen.³¹³

Nykyaikainen elämäntapa kuvataan *Rakkauden lahjassa* menestys- ja suorituskeskeisenä, nautinnonhakuksena valintakulttuurina.³¹⁴ Perhe-elämän haasteista mainitaan sairaudet, tahaton lapsettomuus, seksuaaliset vaikeudet, alkoholismi, väkivalta, työelämän vaatimukset, masennus, työttömyys, työn ja vapaa-ajan yhteensovittaminen sekä erilaiset äkilliset ja elämänvaiheisiin kuuluvat kriisit.³¹⁵ Yhteiskunnan moniarvoisuus mainitaan ainoastaan *Rakkauden lahjan* esipuheessa, eikä monikulttuurisuuden ja moniuskontoisuuden haasteita käsitellä teoksessa lainkaan.³¹⁶

Lapsella todetaan olevan tarve tulla suojelluksi.³¹⁷ Yksilön vapaus kuvataan tärkeänä arvona, mutta tätä vapautta on rajoitettava lasten, nuorten ja perheiden suojelemiseksi.³¹⁸ Vapauden rajoittaminen heikompien suojelemiseksi voi konkreettisesti merkitä informaation vapauden, ilmaisunvapauden ja seksuaalisen vapauden rajoittamista ja avioliittoon sitoutumista.³¹⁹

Kirkon eettiset kannanotot eivät *Rakkauden lahjan* mukaan anna valmiita vastauksia, vaan kirkko luottaa ihmisten kykyyn kuunnella järkensä ja omantuntonsa ääntä ja etsiä yhdessä oikeudenmukaisia ratkaisuja.³²⁰ Esimerkiksi aborttia on harkittava huolellisesti sekä yleisellä tasolla että yksittäisissä tilanteissa. Sosiaalisista syistä tehtävien aborttien suuri määrä osoittaa, että yhteiskunta on epäonnistunut turvaamaan olosuhteet, joissa lapsen syntymä voisi aina olla toivottu.³²¹

313 Rakkauden lahja 2008, 7, 36–37.

314 Rakkauden lahja 2008, 11, 13, 51.

315 Rakkauden lahja 2008, 75–78, 98–100.

316 Rakkauden lahja 2008, 6. Ainoa maininta eri kulttuureista ja uskonnoista koskee suhtautumista homoseksuaalisuuteen eri kulttuureissa ja uskonnoissa, Rakkauden lahja 2008, 60. Monikulttuurisuuden ja moniuskontoisuuden haasteiden puuttuminen *Rakkauden lahjasta* on hämmästyttävää verrattuna siihen, että samana vuonna julkaistu kirkon nelivuotiskertomus kuvaa monikulttuurisuuden haasteita kirkolle ja monikulttuuristen perheiden määrän kasvun kirkon perheasiainkeskusten asiakaskunnassa. Monikasvoinen kirkko 2008, 130, 161.

317 Rakkauden lahja 2008, 100.

318 Rakkauden lahja 2008, 14–15, 32, 99.

319 Rakkauden lahja 2008, 42, 43, 51.

320 Rakkauden lahja 2008, 23: ”Eettisissä kannanotoissaan luterilainen kirkko haluaa puhua enemmän moraalin perusperiaatteista kuin antaa yksityiskohtaisia, joka tilanteeseen sopivia elämänohjeita. Halutaan luottaa siihen, että ihmiset kuuntelevat järkensä ja omantuntonsa ääntä, etsivät yhdessä oikeudenmukaisia ratkaisuja ja löytävät oikean tien. Tämän takia luterilainen sosiaalietiikka voi tuntua vaativalta: se haastaa jokaista kehittämään moraalista arviointikykyä ja kantamaan vastuuta omista valinnoista lähimmäisten ja Jumalan edessä.”

321 Rakkauden lahja 2008, 95–96.

Samaa sukupuolta olevien parisuhteista todetaan, että kirkossa on erilaisia käsityksiä ja asiaa koskeva selvitysprosessi on kesken. Raamatun todetaan suhtautuvan torjuvasti homoseksuaaliseen käyttäytymiseen, mutta kirkon on arvioitava, miten sen tulisi nykyään suhtautua homoseksuaalisuuteen.³²² Selvää on, että jokainen ihminen on Jumalan kuva, jokaisella on oikeus ihmisarvoiseen elämään ja jokainen on Kristuksen lunastama ja hänen seuraajakseen kutsuttu.³²³ Kirkon kerrotaan myös halunneen puolustaa ”samaa sukupuolta olevien parien aseman oikeudenmukaista järjestämistä yhteiskunnassa”.³²⁴

Lisäksi *Rakkauden lahjassa* kysytään, miten yhteiskunta ja kirkko voisivat yhdessä parhaiten toteuttaa tehtäväänsä kantaa vastuuta lasten hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta.³²⁵ Kirkon diakoniatyössä tuetaan kaikkein heikoimmasa asemassa olevia, ja perheneuvonnassa autetaan parisuhteen ja perheen ongelmissa.³²⁶ Kirkossa laaditut *Kymmenen teesiä vanhemmuudesta ja lapsen hyvästä elämästä* kuvataan hyvinä elämänohjeina.³²⁷ Kirkon mainitaan toimivan muiden lasten hyvinvointia tukevien suomalaisten instituutioiden kanssa yhteisessä rintamassa.³²⁸

322 Rakkauden lahja 2008, 59–60: ”Siitä vallitsee suuri yksimielisyys, että sekä Vanhassa että Uudessa testamentissa suhtaudutaan torjuvasti homoseksuaaliseen käyttäytymiseen. Ilmeistä on myös, että Raamatun syntyä aikana ei tunnettu homoseksuaalisen taipumuksen syntyyn vaikuttaneita tekijöitä samalla tavalla kuin nykyään. Vaikea kysymys kuuluu: antaako oman aikamme tieto seksuaalisuudesta mahdollisuuden tai oikeuden tulkita Raamattua uudella tavalla?”

323 Rakkauden lahja 2008, 59. ”Yleisinhimilliset perusoikeudet takaavat sen, että kaikilla on oikeus ihmisarvoiseen elämään. Kristillinen kirkko on vakuuttunut siitä, että jokainen ihminen on Jumalan kuva ja hänen luomansa. Toteutuvatko nämä lähtökohdat asenteissamme ja käytännön elämässä? Suhtaudummeko kaikkiin lähimmäisiin kunnioittavasti ja oikeudenmukaisesti? Muistammeko, että jokainen ihminen on Kristuksen lunastama ja hänen seuraajakseen kutsuttu?”

324 Rakkauden lahja 2008, 60.

325 Rakkauden lahja 2008, 6.

326 Rakkauden lahja 2008, 105.

327 Rakkauden lahja 2008, 102. *Rakkauden lahja* käyttää ilmaisua ”kirkossa laaditut teesit”. Teesit ovat Kirkkohallituksen kasvatuksen ja nuorisotyön (KKN) ja Seurakuntien Lapsityön Keskuksen (SLK) yhdessä laatimat (Backman 2003). Tällä ilmaisulla *Rakkauden lahja* häivyttää kirkon ja sitä lähellä olevien järjestöjen organisaatorakenteen.

328 Rakkauden lahja 2008, 104. ”Kaikki, jotka tekevät työtä lasten ja heidän tulevaisuutensa hyväksi, ansaitsevat yhteiskunnan tuen ja arvostuksen. Neuvolat, päivähoito, varhaiskasvatus, sosiaalitoimi, koulu, seurakunta ja monet järjestöt ovat vanhempien tärkeitä kumppaneita. Viisaan sanonnan mukaan lapsen kasvattamiseen tarvitaan kokonainen kylä.”

3.3 Raamattu, ihmisen luonto, omatunto ja kokemus ohjaavat samaan suuntaan

Rakkauden lahjassa esitettyjä kantoja perustellaan Raamatun ja kirkon opetuksella, kristillisellä uskolla, kirkon ihmiskäsityksellä sekä ihmisyyden luonteella ja ihmisten kokemuksella.³²⁹ Lapsen oikeuksista ja perheen hyvinvoinnista huolehtimisen kerrotaan nousevan kristillisen uskon ytimestä.³³⁰ Oppi ja kirkon ihmiskuva mainitaan ainoastaan kuvattaessa homoseksuaalisuutta koskevaa selvitystyötä.³³¹

Rakkauden lahjan mukaan Raamattu auttaa omaatuntoamme ymmärtämään, mitä hyvää Jumala meille haluaa suhteessa itseensä ja toisiimme.³³² *Rakkauden lahjassa* on 34 viittausta yksittäisiin raamatunkohtiin sekä useita viittauksia Raamatun opetukseen yleisesti ja yksi viittaus Raamatun eettiseen opetukseen.³³³ Jeesuksen opetukseen ja esimerkkiin vedotaan yli kymmenessä kohdassa.³³⁴ Muun muassa lähimmäisenrakkauden periaate, kultainen sääntö ja anteeksiantamus kuvataan Jeesuksen opetuksina.³³⁵ Raamattuviittauksista suurin osa on rakkautta, avioliittoa ja lapsia käsittelevissä luvuissa. Seksuaalisuutta käsittelevässä luvussa ainoastaan naimattomuutta perustellaan raamattuviittauksella.³³⁶ Perhe-elämän haasteita käsittelevässä luvussa ei viitata Raamattuun lainkaan.

Rakkauden lahjassa Raamatun opetuksen ja kirkon uskon kuvataan olevan sopusoinnussa ihmisyyden luonteen kanssa. Jumalan lain todetaan olevan elämän oma laki, joka suojelee elämää.³³⁷ Ihmisarvo on luovuttamaton ja perustuu luomiseen ja yleisinhimillisiin perusoikeuksiin.³³⁸ YK:n lasten oikeuksien julistus suojelee *Rakkauden lahjan* mukaan myös sikiötä.³³⁹ Raamattu ja

329 Esimerkiksi *Rakkauden lahja* 2008, 30, 34, 50, 53, 60, 70.

330 *Rakkauden lahja* 2008, 105.

331 *Rakkauden lahja* 2008, 61: ”Kirkossamme käynnissä oleva selvitystyö käsittelee homoseksuaalisuutta raamatuntulkinnan, kristillisen opin ja ihmiskuvan sekä ekumenian ja lainsäädännön kannalta.”

332 *Rakkauden lahja* 2008, 23.

333 *Rakkauden lahja* 2008, 22.

334 *Rakkauden lahja* 2008, 18, 22, 23, 24, 26, 36, 37, 65, 70, 73, 82, 104, 107.

335 *Rakkauden lahja* 2008, 18, 22–23, 73.

336 *Rakkauden lahja* 2008, 56.

337 *Rakkauden lahja* 2008, 23.

338 *Rakkauden lahja* 2008, 28, 59.

339 *Rakkauden lahja* 2008, 94.

Jeesuksen opetukset vahvistavat sen, minkä ihminen luonnollisella moraalitajullaan tuntee oikeaksi.³⁴⁰ Luonnollisesta moraalitajusta ja omastatunnosta johdetaan kaikkien ihmisarvo, vahvempien velvollisuus auttaa heikompia sekä se, että oikea ja väärä tulee erottaa ja yhteiselämän pelisääntöjä tulee kunnioittaa.³⁴¹ Yleinen mielipide ja omatunto voivat kuitenkin vääristyä, ja siksi tarvitaan ulkopuolisia lakeja ja yhteisiä normeja.³⁴² Raamattu on kuin peili, joka voi palauttaa mieleen arvoja, jotka joskus unohdetaan ja torjutaan.³⁴³

Rakkauden lahjassa kuvataan ihmisen luonnollista olemusta ja luomisessa asetettua järjestystä. Ihmisen luontoon kuuluu olla yhteydessä Jumalaan ja toisiin ihmisiin ja olla sukupuolinen olento.³⁴⁴ Jumala asetti luomisessa avioliiton miehen ja naisen yhteiseksi elämänmuodoksi, ja avioliiton elinikäisyyden ihanne kuuluu ihmisen perusluonteeseen.³⁴⁵ Lisäksi ihminen luonnollisen moraalitajunsa avulla tuntee lähimmäisenrakkauden periaatteen elämää suojelevana periaatteena. Kultainen sääntö ei vaadi uhrautuvaa rakkautta vaan näyttäytyy teoksessa lähinnä vastavuoroisuuden periaatteena.³⁴⁶ Palvelevasta tai uhrautuvasta agape-rakkaudesta mainitaan esimerkkeinä vanhempien rakkaus lastaan kohtaan ja Jumalan uhrautuva rakkaus ihmisiä kohtaan.³⁴⁷ Jumalan rakkaus antaa ihmisille mallin ja voiman rakastaa toisia ihmisiä.³⁴⁸ Paavalin kehoitus elää Hengen johdatuksessa kuvataan kehotuksena sitoutumiseen ja palvelemaan rakkauteen.³⁴⁹

340 Rakkauden lahja 2008, 22.

341 Rakkauden lahja 2008, 21: ”Omantuntonsa avulla ihminen voi tunnistaa elämän tärkeimmät pelisäännöt. Jokainen tietää sisimmässään, että oikea ja väärä tulee erottaa. Kaikkien ihmisarvoa on kunnioitettava. Vahvempien tulee auttaa heikompia. Yhteiselämän pelisääntöjä on noudatettava. Hyvää tulee edistää ja pahaa vastustaa. Nämä pelisäännöt ilmaisevat ihmisyhteisön luontaista moraalitajua.”

342 Rakkauden lahja 2008, 22–23.

343 Rakkauden lahja 2008, 23.

344 Rakkauden lahja 2008, 28.

345 Rakkauden lahja 2008, 28, 70.

346 Rakkauden lahja 2008, 22–23. Vrt. kuvaus luterilaisen kirkon kultaisen säännön tulkinnan muutoksesta luvussa 2.2.

347 Rakkauden lahja 2008, 25–26.

348 Rakkauden lahja 2008, 36–37: ”Jumalan rakkaus kohdistuu erityisesti heikkoihin, katuviin ja syntisiin. Kun Jeesus kohtasi aviorikoksen tehneen naisen, hän ei suostunut tuomitsijoiden vaatimukseen kivittämisestä. [...] Kirkon tärkein tehtävä on olla anteeksiantamuksen asialla. Silloinkin kun on puhe moraalista ja hyvän elämän periaatteista, Jumalan armo ja rakkaus pysyy ensisijaisena. Jeesus on Vapahtaja ja Armahtaja. Samalla hän antaa meille mallin, miten meidän tulee suhtautua lähimmäisiimme. Jumalan ja Kristuksen rakkaus antavat syyn ja voiman rakastaa toisia ihmisiä.”

349 Rakkauden lahja 2008, 32.

Katekismuksen käskyjen selityksiin vedotaan kehotuksessa vanhempien kunnioittamiseen, uudelleenavioitumisen arvioimiseen sekä varoituksessa rakkaudesta ja vastuusta irrotetusta seksuaalisuudesta.³⁵⁰ Kymmeneen käskyyn vedotaan lisäksi kaksi kertaa.³⁵¹ Itsekkyyden on *Rakkauden lahjan* mukaan ihmisen perussynti: itsekkyyden pilaa ihmisten hyvät aikeet ja saa ihmiset rakastamisen sijaan etsimään omaa etuaan, nautintoa ja valtaa.³⁵²

Muiden kirkkojen näkemyksiin viitataan teoksessa muutamia kertoja. Homoseksuaalisuutta koskevien kysymysten todetaan jakavan kirkkoja ja kristittyjä.³⁵³ Lisäksi todetaan, että kristilliset kirkot suhtautuvat eri tavoin aborttiin äidin hengen tai terveyden varjelemiseksi.³⁵⁴ Suhtautumista homoseksuaalisuuteen kerrotaan selvitetävän kirkossa myös ekumenian kannalta.³⁵⁵

Tässä tutkimuksessa käsitellyistä kannanotoista *Rakkauden lahjassa* viitataan kaikkein useimmin asianosaisten kokemukseen. Tällaisia viittauksia on noin 40. Teoksessa mainitaan esimerkiksi vanhempien läheisyyden lapselle tuoma turvallisuuden kokemus, avioero aikuisten ja lasten kokemusmaailmassa, kasvattajien kokemus yhä suuremmista odotuksista, monien vanhempien kokemus vammaisen lapsen tuomasta merkityksestä elämään, lasten pelon kokemus aikuisten humaltuessa, yksin elävien kokemus syrjään jäämisestä kirkon perhekeskeisessä toiminnassa, sekä tahattomasti lapsettomien kipeät kokemukset.³⁵⁶ Lisäksi muutamassa kohdassa viitataan kirkon työssä, esimerkiksi perheneuvonnassa, saatuihin kokemuksiin.³⁵⁷

Muutamassa kohdassa *Rakkauden lahjan* kuvaus ihmisten elämästä ja toiveista herättää kysymyksiä. Piispat toteavat ihmisten toiveiden vastaavan ”kirkon ihannetta miehen ja naisen välisestä elinikäisestä avioliitosta”³⁵⁸ ja

350 Rakkauden lahja 2008, 73, 86, 103.

351 Rakkauden lahja 2008, 22, 24.

352 Rakkauden lahja 2008, 34.

353 Rakkauden lahja 2008, 58, 61.

354 Rakkauden lahja 2008, 95.

355 Rakkauden lahja 2008, 61.

356 Rakkauden lahja 2008, 41, 45, 56, 85, 91, 92, 99, 104.

357 Rakkauden lahja 2008, 12, 53, 72–73.

358 Rakkauden lahja 2008, 10: ”Solmiessaan avioliiton puoliset toivovat, että rakkaus kestää. Rakastaa luvataan ’aina kuolemaan saakka’. Ihmisten toiveet vastaavat kirkon ihannetta miehen ja naisen välisestä elinikäisestä avioliitosta. Sitoutumiseen ja keskinäiseen kunnioitukseen perustuva avioliitto luo turvallisen kasvuympäristön puolisoitten väliselle kiintymykselle, seksuaalilämälle ja lasten kasvuille.” Asia yhteydestä ei käy yksiselitteisesti ilmi, viittaako ”ihmisten toiveet” nimenomaisesti avioliittoon solmimassa olevan parin henkilökohtaisiin toiveisiin, vai ihmisten toiveisiin yleensä. Pidän jälkimmäistä tulkintaa todennäköisimpänä huomioiden *Rakkauden lahjan* ja kirkon opetuksen liittämisen luonnollisen moraalilain perinteeseen.

kuvaavat perinteistä perhemallia ”tavoittelemisen arvoisena ihanteena”³⁵⁹. Herää kysymys, mikseivät piispat huomioineet seksuaalisuuden, perhearvojen ja perhemallien monimuotoisuutta³⁶⁰ vuonna 2008? Vaikuttaa siltä, että sopusointu kirkon opetuksen ja ympäröivän todellisuuden kanssa saavutetaan pakottamalla ihmisten arvot, käsitys perhearvoista ja sukupuolisuudesta kirkon opetusta vastaavaan muottiin.³⁶¹

Rakkauden lahjassa kuvataan myös ihmisen kehitystä, elämänkaarta ja erilaisia kriisejä tavalla, joka herättää kysymyksiä. Kun esimerkiksi seuraavissa kahdessa lainauksessa ei viitata mihinkään lähteeseen, on vaikea sanoa, perustuuko piispojen näkemys sukupuoli-identiteetin kehityksestä kirkon ihmiskuvaan, yleisesti hyväksyttyihin tutkimustuloksiin vai kirjoittajien totena pitämiin asioihin:

*Äidin, isän ja lapsen muodostama kolmiosuhde on niin tytön kuin pojan identiteetin kehityksen kannalta ratkaiseva. Lapsi tarvitsee kehitykseensä molempia vanhempia: samaa sukupuolta olevaa vanhempaa samaistumiskohteeseen ja vastakkaista sukupuolta naisen ja miehen roolin vahvistajaksi.*³⁶²

*Lapsen sukupuoli-identiteetin kehityksessä on tärkeää, että hän kokee olevansa hyväksytty juuri oman sukupuolensa edustajana. Molemmilla vanhemmilla on luovuttamattoman tärkeä tehtävä tässä kehityksessä. Läheinen sukulainen tai perheen muu ystävä voi toimia miehen tai naisen mallina, mikäli lapsi kasvaa ilman jompaakumpaa vanhempaa.*³⁶³

359 Rakkauden lahja 2008, 11: ”Miehen ja naisen välinen avioliitto on yhä parisuhteen perusmalli. Nykyisin valtaosa perheistä koostuu äidistä, isästä ja heidän lapsistaan. Tätä kirjoitettaessa ajantasaisimmat perheitä koskevat tilastotiedot löytyvät Tilastokeskuksen kotisivujen vuoden 2007 perhetilastoista sekä Tilastokeskuksen julkaisusta *Perheet* 2006. Jälkimmäisestä käy ilmi, että kaikista aviopareista 84 % on sellaisia, joissa kumpikin puoliso on ensimmäisessä avioliitossaan. Siksi julkaisun mukaan voidaan sanoa, että perinteinen perhemalli on Suomessa yhä vallitseva. Vaikka tällainen perhemalli ei aina toteudukaan, sitä pidetään tavoittelemisen arvoisena ihanteena.”

360 Esimerkiksi Haastettu kirkko 2012, 27 kuvaa suomalaisten arvomaailman monimuotoisuutta vuosina 2008–2011: ”Omaehtoisuus ja valinnanvapaus ovat myös arvomaailmassa nousseet yhä tärkeämmälle sijalle. Arvomuutos heijastuu kaikille elämänalueille: se muuttaa seksuaalimoraalia, sukupuolirooleja, perhearvoja, työmotivaatiota, luontosuhdetta, äänestyskäyttäytymistä ja myös suhdetta uskontoon.”

361 Yli-Opas 2010, 97 tekee samansuuntaisen johtopäätöksen: ”Suomalaiselle, luterilaiselle avioliiton teologialle näyttää olevan hyvin tyypillistä käyttää luonnonoikeudellisia ja psykologisia argumentteja, jotka saattavat silti olla ristiriidassa ympäröivän todellisuuden kanssa.”

362 Rakkauden lahja 2008, 40.

363 Rakkauden lahja 2008, 41.

Tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista arvioida, missä määrin piispojen näkemykset ihmisen sukupuoli-identiteetin kehityksestä vastaavat tieteellisiä tutkimustuloksia tai kirkon käsityksiä. On mahdollista, että tällaisilla kohdilla on yhteys neljännen käskyn selitykseen, jossa todetaan Jumalan tahtovan, että jokaisella lapsella on isä ja äiti.³⁶⁴ Vähintäänkin on selvää, että tällaiset näkemykset sivuuttavat ihmisen sukupuoli-identiteetin moninaisuutta koskevat kysymykset³⁶⁵, joiden myös voisi ajatella haastavan perheitä vuonna 2008.

Rakkauden lahja mainitsee kahteen kertaan, että avioliiton solmiessaan puoliset lupaavat rakastaa toisiaan aina kuolemaan saakka.³⁶⁶ Vaikka näin usein ajatellaan, pari ei kirkon vihkikaavassa missään vaiheessa lupaa rakastaa toisiaan, vaan he ilmaisevat tahtovansa.³⁶⁷ Antti Yli-Oppaan mukaan avioliiton elinikäisyys ei ole enää 2000-luvulla esillä kirkon opetuksessa samalla tavalla kuin aiemmin. Avioliiton elinikäisyyttä koskeva lause jätettiin äänestyksen jälkeen pois Katekismuksesta,³⁶⁸ ja vuonna 2003 hyväksytty vihkikaava mahdollistaa parin vihkimisen ilman viittausta avioliiton elinikäisyyden ihanteeseen.³⁶⁹ Epätarkkuus ei kuitenkaan liene merkittävä *Rakkauden lahjan* kokonaisuudessa, vaan herättää lähinnä kysymyksen piispojen hyväksymän puheenvuoron tarkkuudesta.

364 Rakkauden lahja 2008, 103. Katekismus 1999 (2000), kohta 4: ”Jumalan tahto on, että jokaisella lapsella on isä ja äiti. Heille kuuluu erityinen arvo ja kunnioitus siksi, että he ovat vanhempiamme. Vanhempien tehtävänä on suojella lasta huolehtimalla hänen hyvinvoinnistaan ja kasvatuksesta. Heidän tulee ohjata häntä tuntemaan Jumala ja rakastamaan lähimmäistään. Lapsella puolestaan on tarve ja oikeus voida kunnioittaa vanhempiaan.”

365 Rakkauden lahja 2008, 47 kehottaa ihmisen oman identiteetin rakentamiseen muistuttaessaan, että murrosiän tärkein kehitystehtävä on ”itsenäistyä, kehittää sosiaalisia taitoja ja rakentaa omaa identiteettiä.” Rakkauden lahja 2008, 58 mainitsee seksuaaliset vähemmistöt ja seksuaalisuuden erilaiset muodot. Mikään ei kuitenkaan *Rakkauden lahjassa* viittaa siihen, että oman identiteetin rakentamiseen voisi kuulua sukupuoli-identiteetin moninaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Päinvastoin *Rakkauden lahja* vahvistaa käsitystä, jonka mukaan molemmilla sukupuolilla on oma, sukupuoleen liittyvä identiteettinsä.

366 Rakkauden lahja 2008, 10, 66.

367 Kirkollisten toimitusten kirja, Avioliittoon vihkimisen kaava, kohta 8.

368 Yli-Opas 2010, 77.

369 Yli-Opas 2010, 78: ”Vihkikaavan muotoilu ja siitä annetut lausunnot antavat ymmärtää, ettei elinikäisyyden ihannettakaan ole välttämätöntä asettaa tavoitteeksi – siitä on tullut vapaaehtoinen kohta vihkikaavassa. Nykyisen käytännön mukaan vihkipari voi itse valita, solmivatko he avioliiton siten, että elinikäisyys on sen perustava ominaisuus. Tämä muutos avioliiton teologiassa on huomattava.”

3.4 Avioliitto edistää hyvää elämää ja välittää Jumalan siunauksen

Hyvän elämän edistäminen on keskeinen arvo *Rakkauden lahjassa*. Raamatun ja kirkon opetuksen kerrotaan suojelevan hyvää elämää.³⁷⁰ Avioliitto on turvallisempi yhteiselämän muoto kuin avoliitto.³⁷¹ Avioliitolla esitetään monia yleisinhimillisiä perusteluja: miehen ja naisen avioliitto edistää parhaiten hyvää elämää ja suhteen pysyvyys mahdollistaa ihmisen persoonallisen kasvun.³⁷² Avioliittoon kuuluva sitoutuminen ja kunnioitus tukee puolisoitten hyvinvointia ja avioliitto instituutiona koko yhteiskunnan hyvinvointia.³⁷³ Avioliiton kerrotaan olevan yhteiskunnan jatkuvuuden takaava perussolu.³⁷⁴ Avioliiton ulkopuolisia suhteita vastustetaan perheneuvonnasta saatujen kokemusten ja tällaisten suhteiden kielteisten seurauksien vuoksi,³⁷⁵ ei esimerkiksi vetoamalla kuudenteen käskyyn.

Hyvät seuraukset maksimoituvat kannanoton mukaan nimenomaan miehen ja naisen välisessä avioliitossa. Toisaalta *Rakkauden lahjassa* tunnustetaan ja tunnustetaan ihanteiden ja todellisuuden ero. Ihanteet eivät läheskään aina toteudu avioliiton arjessa, ja monet avioliitot päättyvät eroon.³⁷⁶ Miehen ja naisen välisiä suhteita, vanhemmuutta ja aborttia kuvatessaan *Rakkauden lahja* kehottaa harkintaan ja vastuullisuuteen. Sitä vastoin samaa sukupuolta

370 Rakkauden lahja 2008, 23, 74, 94.

371 Rakkauden lahja 2008, 53.

372 Rakkauden lahja 2008, 69–70: ”Koko elämän kestäväälle avioliitolle voidaan esittää monia yleisinhimillisiä perusteluja. Ihmisen minuisuus on ainutlaatuinen tapahtumasarja, joka kehityttyä jatkuu läpi koko elämän. Miehen ja naisen välisessä seksuaalisessa yhteydessä ovat mukana ihmisen herkkimmät, kauneimmat ja syvimät puolet. Persoonallisen kasvun kannalta on onnellista, jos aviosuhteessa toteutuvat jatkuvuus, sitoutuminen ja luottamus. Suhteen pysyvyys tekee mahdolliseksi puolisoitten kokonaisvaltaisen antautumisen toisilleen. Lupauksen ja lahjan olemukseen kuuluu, ettei niitä ehdollisteta. Epävarmuus liiton pysyvyydestä heikentää luottamusta ja rakkautta.”

373 Rakkauden lahja 2008, 10.

374 Rakkauden lahja 2008, 67. Kirkon avioliitto-opetuksessa toistuvat ilmaisut kuten ”perussolu” tai ”perusmuoto”. Esimerkiksi Kasvamaan yhdessä 1984, 8: ”Perhe, joka perustuu miehen ja naisen pysyvään suhteeseen, avioliittoon, on ihmisten yhteiselämän perusmuoto.” Kirkollisten toimintustien kirja, Avioliittoon vihkimisen kaava, kohta 7 mainitsee rubriikissa yhdeksi vihkipuheen mahdolliseksi teemaksi perheen yhteiskunnan perussoluna. Kirkkohallitus 24.2.2009, 1: ”Kirkko pitää uskonsa ja kokemuksensa pohjalta avioliittoa yhteiskunnan lujituksen ja terveen kehityksen perustekijänä. Siihen sisältyy käsitys avioliiton elinikäisyydestä ja sen solmimiseen liittyvä julkisuus, jotka luovat perheelle turvallisen kasvualustan. Yhteiskunnalle on tärkeää, että sen perussolut ovat mahdollisimman kiinteitä ja lujia.”

375 Rakkauden lahja 2008, 72–73.

376 Rakkauden lahja 2008, 33, 73, 82, 86.

olevan parin kohdalla ei puhuta uskollisuuden ja sitoutumisen hyvää edistävästä vaikutuksista.

Rakkauden lahjassa kuvataan laajasti uskon harjoittamista arjen keskellä. Arjen ratkaisut mainitaan elämänpiiriksi, jossa kristillinen usko eletään todeksi.³⁷⁷ Ruokarukous tuo kiitollisuuden arjen keskelle, ja yhteisen iltarukouksen jälkeen lapsen on turvallista nukahtaa.³⁷⁸ *Rakkauden lahjan* lainaama iltavirsi³⁷⁹ on ainoa viittaus virsiin tähän tutkimukseen valituissa kannanotoissa. Kirkolliset toimitukset kuvataan tärkeinä osina ihmisen elämänsäkaarta. Kaste ja vihkiminen mainitaan monta kertaa ja haudaan siunaaminen kerran³⁸⁰, mutta ehtoollista ei mainita. Kirkollisten toimitusten rukouksiin ja Isä meidän -rukoukseen viitataan muutaman kerran.³⁸¹ Useimmat seurakunnan työmuodot tulevat mainituiksi.³⁸² Ihminen kuvataan osana luomakuntaa³⁸³, mutta uskon harjoittamiseen ei kuvata kuuluvan esimerkiksi Jumalan kohtaamista luonnon keskellä, työtä luomakunnan hyväksi tai ympäristövastuuta.

Vaikka *Rakkauden lahja* korostaa luonnollista moraalitajua ja kultaista sääntöä ihmiskunnan yhteisenä normina, asiakirjan valossa näyttää siltä, että kristillinen usko antaa jotain enemmän tai parempaa kuin elämä ilman kristillistä vakaumusta. Kristuksen rakkauden voima vaikuttaa elämän arjessa, perhe-elämässä ja ihmissuhteissa.³⁸⁴ Lisäksi *Rakkauden lahjassa* puhutaan paljon siunauksesta. Kastettu lapsi ja solmittu avioliitto siunataan Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.³⁸⁵ Avioliitto välittää Jumalan siunauksen naiselle,

377 *Rakkauden lahja* 2008, 7.

378 *Rakkauden lahja* 2008, 108, 109.

379 *Rakkauden lahja* 2008, 110.

380 Kaste *Rakkauden lahja* 2008, 19, 105, 106, 107, 108, vihkiminen *Rakkauden lahja* 2008, 26, 53, 60, 64, 66, 67, 68, 72, 74, 76, 105, haudaan siunaaminen *Rakkauden lahja* 2008, 105.

381 *Rakkauden lahja* 2008, 37, 68, 76.

382 *Rakkauden lahja* 2008, 105 mainitsee seurakunnan lapsi-, ja nuorisotyön, rippikoulun, yhteiset jumalanpalvelukset, perhekirjat, diakonian ja monet erityistyömuodot, kirkon perheneuvonnan ja yleisesti lapsen oikeuksista ja perheen hyvinvoinnista huolehtimisen. *Rakkauden lahja* 2008, 48 kuvaa rippikoulua ”elämän, uskon ja rukouksen kouluna” viitaten rippikoulusuunnitelman 2001 otsikkoon.

383 Esimerkiksi *Rakkauden lahja* 2008, 29: ”Ihminen on luotu yhteen Jumalan, toisten ihmisten ja luomakunnan kanssa.”

384 *Rakkauden lahja* 2008, 26–27: ”Ihmisen on tultava osalliseksi palvelevasta, uhrautuvasta rakkaudesta voidakseen toteuttaa sitä elämässään. Kristus antaa sanoillaan ja teoillaan esimerkin siitä, miten meidän tulee rakastaa toisiamme. Hän ei kuitenkaan ole vain esimerkki, vaan myös Jumalan armon lahja, jonka usko tuo ihmisen sydämeen. Kristuksen rakkauden voima alkaa vaikuttaa elämän arjessa, perheissä ja ihmissuhteissa.”

385 *Rakkauden lahja* 2008, 19, 68.

miehelle ja heidän lapsilleen.³⁸⁶ Pitkään avioliittoon sisältyy siunaus, ”jonka merkitystä on vaikea pukea sanoiksi”.³⁸⁷ Siunaus osoittautuu tärkeäksi puolisoiden tunteman rakkauden joutuessa koetukselle.³⁸⁸ Lisäksi siunaus liittyy vastuun kantamiseen ja kuuliaisuuteen elämälle ja sen antajalle.³⁸⁹

3.5 Kirkon opetus, usko ja etiikka *Rakkauden lahja* -teoksessa

Kuvio 3.1 esittää asioita, jotka ovat tärkeitä *Rakkauden lahjassa*. Osa kuvion esittämistä asioista on kannanoton tavoitteita tai pyrkimyksiä, osa asioita, joilla kannanoton tavoitteita perustellaan. Kannanoton keskeisimmät asiat ovat kuviossa ylimpänä, vähemmän keskeiset alempana. Lähempänä vasenta reunaa on kirkon opetukseen tai uskoon kuuluvia asioita, lähempänä oikeata reunaa on etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät niin tiiviisti liity kirkon opetukseen tai uskoon.

Katkoviivalla piirretty kauemmas vasemmalle ulottuva kuvio kuvaa asioita, joita kannanotossa perustellaan Raamatulla, kirkon opetuksella tai uskolla, tai joilla on kannanotossa ilmeinen yhteys näihin. Katkoviivalla piirretty kauemmas oikealle ulottuva kuvio kuvaa asioita, jotka nähdäkseni kannanotossa kuuluvat etiikan piiriin. Näiden kuvioden laaja päällekkäisyys kuvaa sitä, että tulkintani mukaan *Rakkauden lahjasta* on vaikea osoittaa sellaisia uskonnollisia asioita, joilla ei ole lainkaan eettistä ulottuvuutta, tai etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät liittyisi uskoon.

386 *Rakkauden lahja* 2008, 74.

387 *Rakkauden lahja* 2008, 35.

388 *Rakkauden lahja* 2008, 69.

389 *Rakkauden lahja* 2008, 23, 70.

Kuvio 3.1

Mikä on keskeistä *Rakkauden lahjassa*?

Olen sijoittanut muutamia asioita uskonnollista ja eettistä kuvaavien kuvioiden rajalle. Esimerkiksi siunauksen sijoittaminen uskonnollista kuvaavan kuvion sisälle ja eettisyyskuvion reunalle ilmaisee, että *Rakkauden lahjassa* siunaus kuvataan jonkinlaiseksi hyväksi ihmisten elämässä, mutta siunaus sisältää myös sellaisen jumalasuhteeseen kuuluvan ulottuvuuden, jota ei voida kuvata pelkästään etiikan käsittein. Vastaavasti vapautta kuvataan *Rakkauden lahjassa* arvona, jonka perusteluissa ei juurikaan³⁹⁰ viitata Raamattuun tai kirkon uskoon. Siksi *Rakkauden lahjassa* vapautta kuvataan tulkintani mukaan enimmäkseen eettisenä ja vain osittain uskon piiriin kuuluvana arvona.

Usko Jumalaan ja miehen ja naisen avioliiton erityisasema kirkon ihanteena ovat *Rakkauden lahjan* lähtökohdat. Muut perustelut teoksen sanomalle suhteutuvat näihin. Esimerkiksi ihmisten kokemuksia tulkitaan ja kuvataan avioliiton ihanteen puitteissa. Tavallisen elämän kerrotaan riittävän, mutta samalla *Rakkauden lahja* maalaa kuvan tavallisesta elämästä, jonka arkeen ja juhlaan kuuluu kiinteä side kirkon uskoon ja seurakunnan toimintaan. Miehen ja naisen elinikäinen avioliitto tukee perheiden hyvinvointia, lasten turvallista kasvua ja yhteiskunnan vakautta. Siunaus kytkeytyy sekä uskoon että avioliitossa osoitettuun uskollisuuteen.

390 Yksi poikkeus tähän on, viittaus Gal. 5:13.14, *Rakkauden lahja* 2008, 32.

Avoliitossa nähdään jonkin verran hyvää elämää edistäviä piirteitä, mutta ei yhtä paljon kuin avioliitossa. Avioero ei ole kirkon ihanteen mukainen ratkaisu, mutta se voi monessa tilanteessa edistää ihmisten hyvinvointia ja lähimmäisenrakkauden toteutumista. Samaa sukupuolta olevan parin sitoutuneella, elinikäiseksi tarkoitetulla parisuhteella ei kerrota olevan vastaavia elämää suojelevia ja hyvinvointia edistäviä vaikutuksia kuin miehen ja naisen avioliitolla. Avioliiton ulkopuolisia suhteita vastustetaan huonojen seurausten eikä kuudennen käskyn perusteella. Voinee todeta, että kirkon perhe- ja seksuaalieettisen opetuksen painopiste on siirtynyt käskyjen etiikasta hyviä seurauksia etsivään etiikkaan.³⁹¹ Tulkitsen, että *Rakkauden lahjassa* kirkkoa pyritään asemoimaan keskustelijaksi ja ihmisten kokemuksen ymmärtäjäksi, ei auktoriteetiksi.

Rakkauden lahjan kuvauksessa kirkon opetus ja ihmisen luontainen moraalitaju ovat keskenään sopusoinnussa. Sekä kirkon opetus että ihmisen luontainen moraalitaju osoittavat kultaisen säännön oikeaksi. Lisäksi miehen ja naisen välistä avioliittoa kuvataan kirkon ihanteena ja ihmisyyden luonteesta nousevana ihmisten yhteisenä toiveena. *Rakkauden lahja* perustele käsitteisiään ihmisyyden luonteen pysyvillä piirteillä ja poikkeaa tässä suhteessa luvussa 2.2 kuvatusta luterilaisesta luonnollisen moraalilain tulkinnasta.

Rakkauden lahjassa ei käsitellä monikulttuurisuuden, moniuskontoisuuden ja sukupuolisuuden moninaisuuden kysymyksiä. Homoseksuaalisuutta koskevat, kirkossa kiistanalaiset kysymykset, sivuutetaan myös lähes kokonaan. Piispat ovat puheenvuorossaan pysytelleet kirkolle tutujen ja turvallisten kysymysten alueella ja käsitelleet niitä totutulla tavalla. Sukupuoli-identiteetin kehityksen, ihmisen elämänkaaren, kasvatuksen ja kriisien kuvaukset esitetään tosiasioina ilman lähdeviitteitä ja vaihtoehtoisten näkemysten esittelyä. Siten kuva ihmisen luonteesta ja suomalaisten perhe-elämästä ja sen haasteista on *Rakkauden lahjan* sisäisessä maailmassa sopusoinnussa Raamatun ja kirkon opetuksen kanssa. Näyttää kuitenkin siltä, että tämä ristiriidattomuus on saavutettu vaikeammalla haastavista kysymyksistä ja muokkaamalla kuvaa ihmisten toiveista ja elämän haasteista avioliiton ihanteeseen ja teoksen kokonaisuuteen sopiviksi.

Rakkauden lahjan mukaan perhe-elämän muutokset haastavat kirkon arvioimaan opetustaan. On kuitenkin vaikea nähdä, missä asioissa piispat olisivat teoksessa arvioineet kirkon opetusta uudelleen. Teos ennemminkin vahvistaa käsityksiä, joita voitaneen pitää kirkon totuttuna ja perinteisenä opetuksena.

391 Vastaavan johtopäätöksen tekevät Hytönen 2003, 292 kirkon aiemmista kannanotoista sekä Heinonen 2013, 70–71 *Rakkauden lahjasta*.

4 KIRKKOHALLITUKSEN LAUSUNTO HEDELMÖITYSHOITOLAIN VALMISTELUUN

Suomen ensimmäinen koeputkihedelmöityksen avulla alkunsa saanut lapsi syntyi vuonna 1984. Vuoteen 2006 mennessä toteutetuissa hedelmöityshoitoissa oli käytetty sekä luovutettua spermaa että munasoluja. Sijaissynnyttäjän avulla arvioitiin Suomessa syntyneen noin kymmenen lasta vuoteen 2006 mennessä. Vuonna 2006 arvioitiin, että 2,7 prosenttia kaikista Suomessa syntyvistä lapsista saisi alkunsa koeputkihedelmöityksen, mikrohedelmöityksen tai pakastetun alkion avulla.³⁹²

Hedelmöityshoitolakia valmisteltiin Suomessa jo 1980-luvulla, mutta laki säädettiin vasta vuonna 2006. Kirkkohallitus antoi 17.8.2005 lausunnon sosiaali- ja terveysministeriölle ja oikeusministeriölle silloista hedelmöityshoitolain valmistelua varten. Lausunto oli kirkon kolmas hedelmöityshoitoja koskeva kannanotto. Piispainkokous oli antanut aikaisempaa lainvalmistelua varten lausunnon inseminaatiosta vuonna 1985 ja kirkkohallitus *hedelmöityshoitotyöryhmän mietinnöstä* vuonna 1997. Vuoden 1997 lainvalmistelua varten yhteensä 66 eri viranomaista tai yhteisöä antoi lausuntonsa. Keskeisiä kysymyksiä, joista lainvalmistelussa oltiin eri mieltä, olivat parisuhdevaati-
mus, sijaissynnyttäjän käyttö ja luovutetusta sukusolusta syntyneen henkilön tiedonsaantioikeus.³⁹³

Hedelmöityshoitolausunto on kirjoitettu ensisijaisesti lainsäätäjälle, joka huomioi lainvalmistelussa eri intressiryhmien näkemykset. Tarkasteltava asiakirja ei siksi ole kirkkohallituksen tai kirkon yleinen kannanotto hedelmöityshoitoihin, vaan vastaus lainvalmistelussa nimenomaisesti esillä olleisiin kysymyksiin. Toisaalta lausunto sisältää lainvalmistelun kannalta tarpeettoman

392 Hallituksen esitys 3/2006, 5–6.

393 Hallituksen esitys 3/2006, 24.

laajan kuvauksen lapsettomuuden eri syistä³⁹⁴, mikä antaa syyn ajatella, että lausunnossa on mahdollisesti huomioitu varsinaisen lainsäädäntöprosessin lisäksi lausunnon käyttö laajemmassa hedelmöityshoitoja ja kirkon kantaa koskevassa keskustelussa.

Kirkkohallituksen antama lausunto poikkesi luovutettujen sukusolujen käytön osalta lausuntoa valmistelleen asiantuntijaryhmän näkemyksestä ja esittelijän laatimasta päätösehdotuksesta.³⁹⁵ Kannanotto herätti keskustelua, ja sitä kritisoi- tiin paljon. Muiden muassa kolme piispaa kritisoi lausuntoa julkisuudessa. Wille Riekkisen mukaan lausunnosta unohdettiin sielunhoidolliset ja rakkaudelliset näkökohdat, Mikko Heikan mukaan lausunnossa vedotaan niin kutsuttuihin luonnonoikeuksiin luterilaisuudelle vieraalla tavalla, ja Juha Pihkalan mukaan lausunto olisi pitänyt palauttaa valmisteluun, kun se poikkesi olennaisesti esitte- lyistä.³⁹⁶ Kuusi Vantaan seurakuntien kirkkoherraa sanoutui irti kirkkohallituksen lausunnosta, ja ilmoitti pysyvänsä kirkkohallituksen aiemmassa kannassa, jonka mukaan luovutettuja sukusoluja voi käyttää hedelmöityshoidoissa.³⁹⁷

Hedelmöityshoitolausuntoa seuranneen keskustelun myötä kirkossa kes- kusteltiin myös siitä, kuka käyttää kirkon ääntä. Kirkon kannanmuodostuk- sen haasteet todettiin esimerkiksi Kotimaa-lehdessä lokakuussa 2005:

Alkusyksystä se sitten taas ilmeni. Nimittäin epätietoisuus siitä, kuka käyttää kirkon ääntä. Kirkkohallituksen antama lausunto hedelmöityshoitolakiin oli samalla kirkon kanta siihen, kenelle hedelmöityshoitoja saa antaa.

*Julkisuudessa lausunto osoitti kirkon kannanmuodostuksen vähintäänkin ongel- malliseksi. Kirkkohallitus muotoili kannan, mutta piispoista useampikin on ollut julkisesti eri linjoilla. Kirkolliskokouksessa keväällä aiheesta puhunut arkkipiispa Jukka Paarma tuli sanoneeksi kirkon kannan hieman eri tavoin, ja lisäksi kirkon asiantuntijat ovat eri mieltä työnantajansa lausunnon sisällöstä.*³⁹⁸

394 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2: ”Lapsettomuus on monitahoinen ilmiö, johon on monenlaisia, etenkin lääketieteellisiä ja sosiaalisia syitä. Naisen tai miehen lapsettomuus voi johtua siitä, että kumppania ei ole löytynyt. Samaa sukupuolta oleva pari ei voi saada yhteisiä biologisia lapsia. Näissä tapauksissa lapsettomuus on biologinen tosiasia eikä liity sairauteen eikä fyysiseen syöhyn. Lapsettomuus voi myös olla vapaaehtoinen valinta. Avioparin toisella tai molemmilla osapuolilla voi olla sairaudesta tai muusta lääketieteellisestä tekijästä johtuva heikentynyt kyky saada biologista lasta. Vaikka lasta toivottaisiin, hedelmöityminen ei onnistu tai raskaus päättyy keskenmenoon.”

395 Kylätasku 2005a. ”Yllättävä linjanmuutos syntyi keskustelussa täysistunnon aikana, vaikka kirkkoneuvos Seppo Häkkinen esitteli lausuntoehdotuksen vuoden 1997 kannan mukaisena.”

396 Kylätasku 2005b.

397 Pitkänen 2005.

398 Seppälä 2005.

4.1 Kirkon aiempi opetus hedelmöityshoidoista

Katekismuksessa ei oteta kantaa hedelmöityshoitoihin. Elämän todetaan olevan Jumalan lahja, ja siksi jokaisen ihmisen elämä on arvokas.³⁹⁹ Siksi erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevia tulee suojella ja tukea.⁴⁰⁰ Katekismus toteaa myös elämän rajallisuuden. Rajallisuuteen suostuminen tekee kipeää, mutta raskaiden kokemuksen keskellä ihminen voi turvautua Jumalaan.⁴⁰¹

Elämän oikea ja väärä -teoksessa todetaan, että koeputkihedelmöityksellä on mahdollisuus saada apu lapsettomuuteen. Vanhemmuus on ennen kaikkea sosiaalista.⁴⁰² Koeputkihedelmöitykseen liittyvinä uhkina mainitaan muiden muassa mahdollisuus valita syntyvän lapsen sukupuoli, ylimääraisten alkuioiden epäeettinen käyttö ja kohdunvuokraus.⁴⁰³

Piispainkokous antoi lausunnon opetusministeriölle heterologisesta inseminaatiosta vuonna 1985. Piispainkokouksen mukaan kirkon opetus perheestä ja avioliitosta ”ei salli myöntymistä heterologiseen inseminatioon”.⁴⁰⁴ Yhteiskunnan tulisi määrätietoisesti pyrkiä ”ratkaisemaan lapsettomuuden ongelma toisin keinoin”, koska heterologinen inseminatio aiheuttaa suuria ja vaikeasti ratkaistavia eettisiä, juridisia ja psykologisia ongelmia.⁴⁰⁵

Kirkkohallitus antoi vuonna 1997 lausunnon oikeusministeriölle hedelmöityshoitotyöryhmän mietinnöstä. Lausunnossa kirkkohallitus toteaa, että hedelmöityshoitojen ehtojen määrittelyn tulee perustua perheiden tukemiseen, lapsen oikeuksiin ja hyvinvointiin.⁴⁰⁶ Lääketieteen mahdollisuuksien hyödyntäminen on osallistumista Jumalan luomistyyhön, joten kirkkohallitus

399 Katekismus 1999 (2000), kohta 5.

400 Katekismus 1999 (2000), kohta 5.

401 Katekismus 1999 (2000), kohdat 13, 28.

402 Laulaja 1994, 164–165: ”Biologisella isällä ei ole munasolun hedelmöitymisen jälkeen merkitystä lapselle. Vanhemmuudessa on keskeistä kasvatussuhde, yhdessä eläminen ja kiintymys, eivät vain sukusolut.”

403 Laulaja 1994, 165–166.

404 Piispainkokous 13.2.1985. ”Yhteiskuntamme on pluralistinen ja takaa jäsenilleen lain puitteissa tapahtuvan vakaumuksen noudattamisen. Katsomuksellisilla yhteisöillä on – ja tulee olla – oikeus luoda oma käsityksensä inseminaatiosta ja noudattaa sitä. Niinpä piispainkokouksen mielestä esimerkiksi oman kirkkomme opetus perheestä ja avioliitosta ei salli myöntymistä heterologiseen inseminatioon. Kaikissa tapauksissa ihmisarvo, elämän koskemattomuus ja velvollisuus heikompien suojelemiseen edellyttävät, ettei inseminaatiotoiminnasta muodostu mekaanista teknologiaa.”

405 Piispainkokous 13.2.1985.

406 Kirkkohallitus 11.12.1997, 1.

korostaa lääketieteen eettisten rajojen kyselemistä ja yhteistä vastuuta elämän ja Luojan edessä.⁴⁰⁷ Kirkkohallituksen mukaan yhteiskunnan tulee tukea lapsen oikeutta sekä isään että äitiin, ja siksi hedelmöityshoidot tulee rajata aviopareille.⁴⁰⁸ Toisin kuin piispainkokous vuonna 1985, kirkkohallitus korostaa vuoden 1997 lausunnossaan vanhemmuuden sosiaalista luonnetta ja suhtautuu sallivasti luovutettujen sukusolujen käyttöön, mikäli molemmat puoliset sen hyväksyvät.⁴⁰⁹ Sijaissynnyttäjän käyttö tulisi lausunnon mukaan kieltää ”eettisin, juridisin ja psykologisin perustein”.⁴¹⁰

4.2 Vain aviopareille parin omilla sukusoluilla

Vuoden 2005 hedelmöityshoitolausunnossa otetaan kantaa keskeisiin hedelmöityshoitolaian valmistelussa käsiteltyihin kysymyksiin. Kirkkohallituksen mukaan hedelmöityshoidot tulisi rajata aviopareille. Lapsen ei tulisi syntyä ”ennalta määrättyyn isättömyyteen”.⁴¹¹ Mikäli avioliittoa ei määrittäisi hedelmöityshoitojen ehdoksi, hedelmöityshoidot tulisi rajata eri sukupuolta oleville pareille, joiden molemmat osapuolet sitoutuvat lapsen vanhemmiksi myös juridisesti.⁴¹² Hedelmöityshoitaja ei kirkkohallituksen mukaan tulisi sallia yksin eläville naisille tai naispareille.⁴¹³

Hedelmöityshoitolausunnon mukaan hoidoissa tulisi käyttää ainoastaan avioparin omia sukusoluja. Kirkkohallituksen vuonna 1997 ilmaisema myönteinen kanta luovutettujen sukusolujen käyttöön muuttui näin vuoden

407 Kirkkohallitus 11.12.1997, 2: ”Kirkkohallitus korostaa eettisten rajojen kyselemisen tärkeyttä ja yhteistä vastuuta elämän ja Luojan edessä. Lääketieteen mahdollisuuksien käyttäminen on osallistumista Jumalan luomistyöhön. Kaikkea, mihin lääketiede pystyy, ei tarvitse eikä ole syytä tehdä. Nöyryminen elämän edessä voi joskus merkitä suostumista lapsettomuuteen ja elämän sisällön löytämistä muista tehtävistä.”

408 Kirkkohallitus 11.12.1997, 1.

409 Kirkkohallitus 11.12.1997, 2: ”Nykyisen tiedon ja asiasta saadun kokemuksen perusteella kirkkohallitus kuitenkin korostaa sosiaalisen vanhemmuuden merkitystä perheelle ja pitää sen vuoksi vieraiden sukusolujen käyttöä mahdollisena. Keskeisenä edellytyksenä luovutettujen sukusolujen käyttämiselle on, että molemmat puoliset hyväksyvät sen. Kirkkohallitus kannattaa isyylain muutamista siten, että hedelmöityshoitoon luvan antanut mies on lapsen isä. Kirkkohallitus korostaa sitä, että lapsella on oikeus syntyä perheeseen, ei ennalta määrättyyn isättömyyteen.”

410 Kirkkohallitus 11.12.1997, 2.

411 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 1. Vuoden 2005 lausunto lainaa lauseen lapsen oikeudesta syntyä perheeseen, ei ennalta määrättyyn isättömyyteen, vuoden 1997 hedelmöityshoitolausunnosta. Ks. alaviite 409.

412 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 4.

413 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 3.

2005 lausunnossa kielteiseksi. Kirkkohallitus toteaa kirkon kannan vaihtuneen olosuhteiden ja tietämyksen muuttuessa. Vuoden 2005 lausunnossa kirkkohallitus toteaa liittyvää ”niiden kirkkojen kantaan, joiden mielestä keinohedelmöityksessä tulisi käyttää vain aviopuolisoiden sukusoluja”.⁴¹⁴

Lausunnon mukaan hedelmöityshoitojen tulisi mahdollistaa sairauksien ja häiriöiden aiheuttaman lapsettomuuden parantaminen.⁴¹⁵ Hedelmöityshoitaja ei tulisi antaa luonnonmukaisen lapsensaanti-ään ohittaneille naisille eikä terveydenhuollon rajallisia resursseja tulisi käyttää tehottomaan hoitoon.⁴¹⁶ Sijaissynnyttäjän käyttöä ei pitäisi mahdollistaa, koska siitä on kirkkohallituksen mukaan aiheutunut kipeitä kokemuksia eri puolilla maailmaa.⁴¹⁷

Lisäksi lausunto muistuttaa, että jokaisen ihmisen elämällä on arvo ominaisuuksista, perhetilanteesta, elämänkokoaloista, lasten saannista tai lapsettomuudesta riippumatta. Elämän arvoa ei voi mitata, koska elämä on Jumalan lahja.⁴¹⁸

*Lapsen saaminen kuvataan nykyisin käytävässä keskustelussa usein subjektiiviseksi oikeudeksi – jopa ihmisoikeudeksi. Kuitenkaan lapsen saaminen ei ole ihmisoikeus. Kaikilla ei ole mahdollisuutta saada omaa lasta. Tämä on yksi elämän kivoista, joita ihmisten eteen voi tulla. Menetyksen tai pettymysten jälkeen elämä voi kuitenkin olla hyvää ja täyttää. Naisen arvo ei ole sidoksissa äitiyteen eikä miehen arvo isyyteen. Lapsettoman ihmisen elämä on yhtä arvokas kuin lapsia saaneen ihmisen elämä.*⁴¹⁹

4.3 Kirkkohallitus korostaa avioliiton erityisasemaa ja lapsen etua

Miehen ja naisen elinikäisen avioliiton erityisaseman ja vanhemmuuden merkityksen korostus muodostavat pohjan hedelmöityshoitolausunnon argumentaatiolle. Avioliiton erityisasema perustuu luomiskukseen. Hedelmöityshoitolausunto ei suoraan viittaa Raamattuun kertaakaan, mutta lainaa

⁴¹⁴ Hedelmöityshoitolausunto 2005, 4.

⁴¹⁵ Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2.

⁴¹⁶ Hedelmöityshoitolausunto 2005, 3, 5.

⁴¹⁷ Hedelmöityshoitolausunto 2005, 5.

⁴¹⁸ Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2.

⁴¹⁹ Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2.

yhdessä kohdassa luomiskertomuksen tekstiä: ”Kristillisen uskon mukaan Jumala loi ihmisen mieheksi ja naiseksi, jotka liittyvät toisiinsa.”⁴²⁰ Lisäksi lausunnossa vedotaan katolisen ja ortodoksisen kirkon pyrkimykseen vaalia avioliiton merkitystä kieltämällä luovutettujen sukusolujen käyttö.⁴²¹

Lapsen etuun ja oikeuksiin kuuluu hedelmöityshoitolausunnon mukaan oikeus syntyä perheeseen, oikeus vanhempiin, jotka kantavat hänestä vastuuta ja rakastavat häntä, oikeus isään ja äitiin sekä täysi-ikäisen oikeus saada tietää biologiset vanhempansa.⁴²² Oikeus isään ja äitiin saattaa olla yhteydessä Katekismuksen neljännen käskyn selitykseen.⁴²³ Äidin ja lapsen edulla perustellaan sitä, että hedelmöityshoitoja annettaessa arvioidaan äidin ja syntyvän lapsen lääketieteellistä turvallisuutta.⁴²⁴ Viittaus lapsen etuun on helpommin ymmärrettävissä lääketieteellisen turvallisuuden yhteydessä kuin arvioitaessa lapsen edun valossa, tulisiko lasta saattaa alkuun ollenkaan. Ei myöskään ole ilmeistä, miksei vanhempien rakkaus lapsiaan kohtaan voisi toteutua toisiinsa sitoutuneiden avioliitossa olevien vanhempien tai yhden vanhemman perheessä tai luovutetulla sukusolulla alkunsa saaneen lapsen kohdalla.

Avioliiton erityisaseman ja lapsen edun lisäksi kolmas lausunnon keskeinen arvo on elämän rajallisuuteen suostuminen.⁴²⁵ Elämän rajallisuuteen suostumista perustellaan ihmisen olemuksella. Vetoaminen ihmisen olemukseen ei kuitenkaan osoita, miksi hedelmöityshoidot pitäisi rajata juuri kirkkohallituksen esittämällä tavalla.

Lausunnossa ei erotella kirkon oppia ja muuta opetusta toisistaan. Kirkon opetukseen viitataan ilmaisuilla ”kristillinen arvopohja”, ”kristillisen uskon mukaan”, ”kristillisen näkemyksen mukaan”, ”kristillisessä ajattelussa on painotettu”, ”kristillisen käsityksen mukaan”, sekä ”kirkon opetuksen mukaan”.⁴²⁶ Ilmaisuja voitaneen pitää tässä yhteydessä synonyymisinä, ja niiden voidaan ajatella viittavan tämän tutkimuksen käsittein kirkon opetukseen, ei uskoon (*fides qua*). Lisäksi hedelmöityshoitolausunnossa viitataan kirkon

420 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 1. Lisäksi on mahdollista, että maininta ihmisestä Jumalan työtoverina viittaa 1. Kor. 3:9 sanamuotoon. Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2

421 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 3–4.

422 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 1, 3.

423 Katekismus 1999 (2000), kohta 4. Katekismuksessa ei tosin puhuta lapsen oikeudesta vaan Jumalan tahdosta, että jokaisella lapsella on isä ja äiti.

424 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 4.

425 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 6.

426 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 1, 2, 4.

molempiin aiempiin hedelmöityshoitoja koskeviin lausuntoihin ja todetaan, että kirkon sisällä on eri mielipiteitä luovutettujen sukusolujen käytöstä.⁴²⁷ Hedelmöityshoitolausunnossa todetaan myös suomalaisen yhteiskunnan käsityksen oikeasta ja väärästä nousevan paljolti kristillisestä arvopohjasta.⁴²⁸

Lausunnossa käytetyt ilmaisut erottavat johdonmukaisesti kirkon opetuksen ja kirkkohallituksen kannan toisistaan. Kirkkohallitus toteaa liittyvää luovutettujen sukusolujen käyttöön kielteisesti suhtautuvien kirkkojen kantaan.⁴²⁹ Hedelmöityshoitoja koskevat näkemykset esitetään esimerkiksi käyttämällä ilmaisua ”kirkkohallituksen mielestä”:

*Kirkon opetuksen mukaan ihanteena on naisen ja miehen välinen elinikäinen avioliitto, julkinen ja laillinen sopimus yhteiselämästä. Tämä on turvallisin parisuhteen muoto etenkin lasten kannalta. Kirkkohallituksen mielestä hedelmöityshoitoja voidaan antaa aviopareille.*⁴³⁰

Hedelmöityshoitolausunnossa vedotaan myös neljään ihmisoikeuksia tai lapsen oikeuksia koskevaan sopimukseen tai julistukseen. Näiden perusteella esitetään, että loukkaamatonta ihmisarvoa tulee korostaa myös elämän alkua koskevissa toimenpiteissä.⁴³¹ Ihmisarvon todetaan olevan loukkaamaton ja riippumaton lasten saannista tai lapsettomuudesta. Kirkkohallituksen mukaan oikeutta tietää oma biologinen taustansa voidaan pitää ihmisoikeuskysymyksenä. Lapsensaanti ei kirkkohallituksen mukaan ole ihmisoikeus.⁴³²

Tieteeseen viitataan lapsettomuutta ja hedelmöityshoitojen tarvetta kuvattaessa. Hedelmöityshoitolausunto osoittaa luottamusta lääketieteeseen todetessaan, että ”Jumalan työtoverina ihmisellä on oikeus parantaa lääketieteen avulla sairauksia ja häiriöitä”.⁴³³ Kirkkohallitus muistuttaa kuitenkin lääketieteen rajoista: ”Lääketieteen keinojen ja Luojan tehtävään puuttumisen

427 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 4.

428 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 1.

429 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 4.

430 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 4.

431 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 3: Unescon ihmisen perimää ja ihmisoikeuksia koskeva yleismaailmallinen julistus, Euroopan neuvoston biolääketiedesopimus, Euroopan unionin perusoikeuskirja sekä YK:n lasten oikeuksien julistus.

432 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2, 3.

433 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2.

välistä rajaa on kunnioitettava.”⁴³⁴ Sijaissynnyttäjien käyttöä vastustetaan lääketieteellisten ja psyykkisten riskien perusteella.⁴³⁵

Lausunnossa ei kuvata yksilön tai pariskunnan oikeutta toteuttaa itseään, omia toiveitaan tai kutsumustaan. Asianosaisten kokemukseen viitataan hedelmöityshoitolausunnossa kerran. Tahattoman lapsettomuuden todetaan aiheuttavan syvää surua.⁴³⁶ Avioliiton erityisaseman vaaliminen, lapsen etu ja elämän rajallisuuteen suostuminen ovat kuitenkin kannanotossa ihmisten kokemuksia vahvempia argumentteja. Hedelmöityshoitojen sallimista luovutetuilla sukusoluilla tai avopareille olisi voinut perustella esimerkiksi vetoamalla uskoon ja kirkon kutsumusajatteluun, jossa vanhemmuus on yksi merkittävimpiä kutsumuksia.⁴³⁷

Kaksi hedelmöityshoitolausunnon kohtaa herättää lisäksi kysymyksiä tekstin sisällöstä ja tarkkuudesta. Hedelmöityshoitolausunnon mukaan lain-säädäntö ”on vuosisatojen ajan kamppaillut kysymyksessä, kuinka löytää ja taata jokaiselle lapselle isä”.⁴³⁸ Tämän tutkimuksen menetelmä ja laajuus ei anna mahdollisuutta perehtyä kysymykseen syvällisemmin, mutta ainakaan itse tutkimuksen kirjoittajana en tunnista, mihin lause viittaa. Lisäksi kirkkohallituksen mukaan ”[m]iehen ja naisen suhteesta kasvaa perhe”.⁴³⁹ Voi kysyä, eikö isätön perhe tai samaa sukupuolta olevan parin perhe ole kirkkohallituksen mielestä perhe lainkaan? Vai onko ilmaisu ainoastaan huolimaton kannanotossa, jonka tarkoitus on korostaa miehen ja naisen välisen avioliiton erityisasemaa ja lapsen oikeutta kahteen eri sukupuolta olevaan vanhempaan?

434 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2.

435 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 5: ”Kysymyksessä on aina myös riski sijaissynnyttäjälle: niin lääketieteellisesti raskaus- ja synnytyskomplikaatioiden vuoksi kuin myös psyykkisesti.”

436 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 2: ”Tahaton lapsettomuus tuottaa syvää surua. Toive oman, biologisen lapsen saamisesta on voimakas ja saa monet etsimään apua lääketieteen mahdollistamin keinoin.”

437 Katekismuksen 1999 (2000), kohdan 10 mukaan jokaisen ihmisen elämällä on tarkoitus ja tehtävä. Hytönen 2018, 8–21 kuvaa kutsumusajattelun raamatullisia perusteita, sekä kutsumusajattelua Lutherin teologiassa ja tunnustuskirjoissa. Hytönen 2018, 201 kuvaa vanhemmuutta kutsumuksena.

438 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 1.

439 Hedelmöityshoitolausunto 2005, 1.

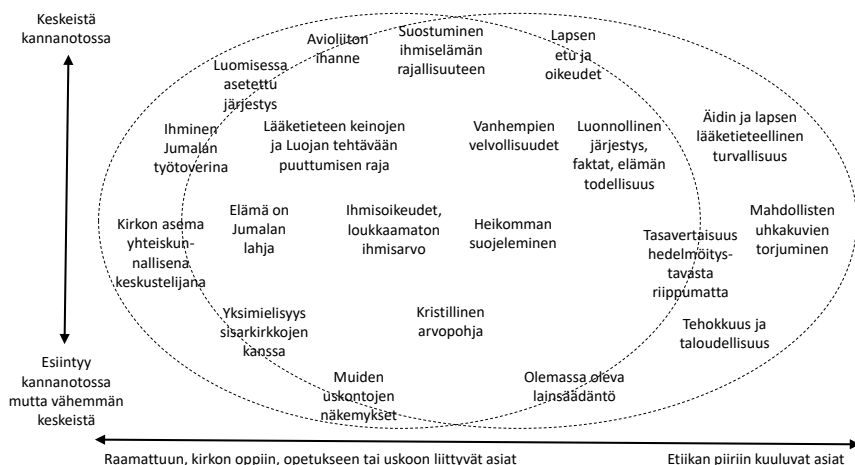
4.4 Kirkon opetus, usko ja etiikka hedelmöityshoitolausunnossa

Kuvio 4.1 esittää asioita, jotka ovat tärkeitä hedelmöityshoitolausunnossa. Osa kuvion esittämistä asioista on kannanoton tavoitteita tai pyrkimyksiä, osa asioita, joilla kannanoton tavoitteita perustellaan. Kannanoton keskeisimmät asiat ovat kuviossa ylimpänä, vähemmän keskeiset alempana. Lähempänä vasenta reunaa on kirkon opetukseen tai uskoon kuuluvia asioita, lähempänä oikeata reunaa on etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät niin tiiviisti liity kirkon opetukseen tai uskoon.

Katkoviivalla piirretty kauemmas vasemmalle ulottuva kuvio kuvaa asioita, joita kannanotossa perustellaan Raamatulla, kirkon opetuksella tai uskolla, tai joilla on kannanotossa ilmeinen yhteys näihin. Katkoviivalla piirretty kauemmas oikealle ulottuva kuvio kuvaa asioita, jotka nähdäkseni kannanotossa kuuluvat etiikan piiriin. Esimerkiksi tehokkuus kuvataan arvona, jolla ei kannanotossa esitetä olevan yhteyttä kirkon uskoon tai opetukseen ja siksi tehokkuus sijoittuu eettistä mutta ei uskonnollista kuvaavan kuvion sisään. Ihminen Jumalan työtoverina sijoittuu kuvion vasempaan reunaan vain osittain eettisen kuvion sisään, koska ilmaisulla ei näytä olevan kannanotossa suoraa eettistä merkitystä. Asia on toki tulkinnanvarainen, koska Jumalan työtoveruus ilmenee tekoina ja lähimmäisen palvelemisena. Vastaavasti mahdollisten uhkakuvien torjuminen voitaisiin nähdä Jumalan antaman lähimmäisenrakkauden käskyn toteuttamisena. Kun hedelmöityshoitolausunnossa tällaista yhteyttä kirkon opetukseen ei ole ilmaistu, sijoitan uhkakuvien torjumisen uskonnollisen kuvion ulkopuolelle.

Kuvio 4.1

Mikä on keskeistä hedelmöityshoitolausunnossa?

Lääketieteen nopea kehitys tekee mahdollista sellaisesta, mikä on aikaisemmin ollut mahdotonta. Kirkkohallitus lähestyy uuden teknologian synnyttämää kysymystä vanhojen periaatteiden, avioliiton erityisaseman, lapsen edun ja elämän rajallisuuteen suostumisen valossa. Maarit Hytösen mukaan kirkko korostaa lääketiedettä koskevissa kannanotoissaan johdonmukaisesti elämän arvoa ja heikomman suojelemista, mutta yksityiskohtia koskevissa kysymyksissä kirkon kanta voi vaihdella suuresti.⁴⁴⁰ Hytösen tulkinta kuvaa hyvin kirkon kolmea hedelmöityshoitolausuntoa.

Kirkon opetus on lausunnon sisäisessä maailmassa sopusoinnussa ihmisyyden luonteen, ihmisoikeuksien ja yhteisten arvojen kanssa. Kirkkohallitus esittää, että avioliiton erityisaseman korostaminen ja hedelmöityshoitojen rajaaminen avioliitossa eläville pareille heidän omilla sukusoluillaan olisi kaikille hyväksi. Hedelmöityshoitolausunnon tulkintaan vaikuttaa kuitenkin suuresti se, pitääkö lukija lausunnon johtopäätöksiä eettisesti perusteltuina. Jos pitää, kirkon opetus ja etiikka ovat sopusoinnussa: ehdotettu hedelmöityshoitolaiki toteuttaisi ihmisoikeuksia, lasten oikeuksia ja suojelisi elämän arvoa. Jos taas lukija pitää hedelmöityshoitojen tiukkaa rajaamista eettisesti

⁴⁴⁰ Hytönen 2003, 147: ”Yleistäen voidaankin sanoa, että suurissa elämän suojelemiseen, ihmisen arvoon ja muihin yleisiin Raamattuun ja siitä nousevaan kristilliseen opetukseen selkeästi pohjautuvissa lääketieteellisissä kysymyksissä kirkon kanta on pysynyt hyvinkin muuttumattomana, mutta spesifeissä lääketieteellisiin toimenpiteisiin liittyvissä kysymyksissä muutos on voinut olla suurta.”

arveluttavana tai epäeettisenä, kirkkohallituksen kannan voi nähdä asettavan uskontoon perustuvia epäeettisiä rajoituksia ihmisten elämälle. Mikäli hedelmöityshoitolausunto olisi kirjoitettu kirkon sisäiseen keskusteluun, sen näkemysten voitaisiin katsoa edustavan erityistä uskon etiikkaa. Kirkon usko voisi tarjota motivaation elämän rajallisuuteen suostumiselle. Kun kyseessä on kuitenkin ensisijaisesti lainsäätäjälle laadittu lausunto, on perusteltua tulkita lausunnon liittyvän luonnollisen moraalilain perinteeseen, jossa kirkkohallitus kuvaa sitä, minkä uskoo kaikille ihmisille hyväksi.

Hedelmöityshoitolausunto viittaa lyhyesti tahattomasti lapsettomien ihmisten kokemuksiin ja pitää ihmisten kokemuksia väärinä avioliiton erityisaseman, lapsen edun ja elämän rajallisuuteen suostumisen perusteella. Toisenlaista kantaa hedelmöityshoitoihin olisi kirkkohallitukselta toivonut esimerkiksi piispa Mikko Heikka. Heikka esitti kannanottoa seuranneessa keskustelussa, että kirkkohallituksen lausunto poikkesi linjasta, jossa luterilainen kirkko on ratkaissut luonnonoikeuden ja rakkauden jännitteen rakkauden vaatimuksen mukaan.⁴⁴¹ On kysyttävä, antaako vetoaminen avioliiton erityisasemaan, lapsen etuun ja elämän rajallisuuteen riittävät perusteet johtopäätökselle hedelmöityshoitojen rajaamisesta aviopareille heidän omilla sukusoluillaan? Tulkitsen, että kun kirkon opetus olisi mahdollistanut myös vastakkaisen kannan luovutettujen sukusolujen käyttöön, kirkkohallituksen näkemys on tosiasiaassa syntynyt irrallaan perusteluista.

441 Heikka 2005: ”Luonnonoikeus on tuttu myös luterilaisille. Kirkko ei kuitenkaan ole pitänyt luonnonoikeudellisia järjestyksiä muuttumattomina, vaan niitä on tulkittu rakkauden avulla. Näin kävi muun muassa naispappeuskeskustelussa, jossa rakkauden vaatimus pani kirkkomme tarkistamaan linjaansa. Luonnonoikeuden ja rakkauden jännite on luonut perustan monille luterilaisen kirkon seksuaalieettisille ja bioeettisille kannanotoille. Kirkko on hyväksynyt abortin kuunneltuaan tutkijoiden eettistä harkintaa. Kirkko on hyväksynyt avioerot ja eronneiden uudelleen vihkimisen. Kantasolututkimuksessa kirkko on korostanut elämän pyhyyttä ja sitä, mikä on muuttumatonta. Samaan aikaan kuitenkin eettisesti korkeatasoinen kantasolututkimus on saanut kirkon hyväksynnän. Näissä kannanotoissaan Suomen luterilainen kirkko on eronnut selkeästi katolisen kirkon luonnonoikeudellisista käsityksistä. Tämä teologien linja näyttää nyt murtuneen kirkkohallituksen lausunnossa keinohedelmöityshoidoista. Lausunto korostaa sitä mikä on muuttumatonta. Rakkauden merkitys luonnonoikeudellisten järjestysten tulkinnassa on jäänyt tyystin pois. Vain heillä, jotka mahtuvat muuttumattomien järjestysten piiriin, on oikeus keinohedelmöitykseen.”

5 SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON NÄKÖKANTA EUROOPAN UNIONIN MAAHANMUUTTO- JA TURVAPAIKKAPOLITIikkaAN, ERITYISESTI PALAUTUSDIREKTIIVIIN

Euroopan neuvosto ja parlamentti antoivat 16.12.2008 direktiivin jäsenvaltioissa sovellettavista yhteisistä vaatimuksista ja menettelyistä laittomasti oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten palauttamiseksi. Direktiivissä todettiin tarve sopia selkeistä, avoimista ja oikeudenmukaisista säännöistä, joilla jäsenvaltioiden alueilla laittomasti oleskelevat kolmansien maiden kansalaiset voitaisiin oikeutetusti palauttaa, ”edellyttäen, että käytössä ovat oikeudenmukaiset ja tehokkaat turvapaikkajärjestelmät”.⁴⁴² Kirkkohallitus antoi 10.4.2008 direktiivin valmistelua varten lausunnon *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkökanta Euroopan unionin maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaan, erityisesti palautusdirektiiviin*.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksella on direktiivin antamisen aikaan ollut oma EU-asioiden seurantansa sekä yhteistyötä Euroopan eri kirkkojen kanssa.⁴⁴³ Kirkon nelivuotiskertomus *Monikasvoinen kirkko* kuvaa turvapaikanhakijoiden auttamisen ja turvapaikanhakijoiden asemaa koskevan keskustelun nousseen Suomen kirkossa esille vuodesta 2005 alkaen.⁴⁴⁴ Yhteydet Suomessa toimivien kirkkojen ja Suomen valtion maahanmuuttoviranomaisten välillä vahvistuivat vuonna 2007 Suomen ekumeenisen neuvoston julkaistua *Kirkko turvapaikkana* -oppaan.⁴⁴⁵ Nelivuotiskertomus

442 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/115/EY.

443 Palautusdirektiivilausunto 2008, 1.

444 Monikasvoinen kirkko 2008, 192.

445 Monikasvoinen kirkko 2008, 230.

Haastettu kirkko kertoo seurakuntien tarjonneen suojaa ja tukea kymmenille turvapaikanhakijoille vuosina 2008–2011.⁴⁴⁶

5.1 Kirkon aiempi opetus pakolaiskysymyksistä ja heikompien suojelemisesta

Raamatussa kehoitetaan kohtelemaan muukalaisia hyvin.⁴⁴⁷ Katekismuksen seitsemännän käskyn selityksessä vastuu toisista ihmisistä ulotetaan koskemaan koko ihmiskuntaa.⁴⁴⁸ *Elämän oikea ja väärä* -teoksen mukaan luonnollisen lain vaatimus, toisen auttamisen velvoite, on hapattanut koko länsimaista ajattelua.⁴⁴⁹ Valtion päätösvaltaan kuuluu itsenäisesti myöntää tai evätä turvapaikka, mutta Jorma Laulajan mukaan kristillisen ihmiskäsityksen ja luonnollisen lain valossa ”[j]okaiselle hädässä olevalle on tarjottava apua niin kauan kuin autettava sitä tarvitsee ja auttajalla on siihen mahdollisuus”.⁴⁵⁰

Kirkon ulkomaanasiain neuvosto julkaisi asettamansa työryhmän mietinnön *Kirkko ja turvapaikanhakijat* vuonna 1991. Mietinnössä perustellaan Raamatun opetusten, ihmisoikeussopimusten ja vastavuoroisuuden periaatteen avulla hädänalaisten, erityisesti turvapaikanhakijoiden, auttamista. Vertaus viimeisestä tuomiosta opettaa, että kristittyjen rakkaus koetellaan suhtautumisessa muukalaisiin.⁴⁵¹ Suomalaiset ovat aikojen kuluessa hakeet turvapaikkaa eri maista, ja historian saatossa suomalaiset ovat saaneet enemmän apua kansainväliseltä yhteisöltä kuin ovat tarjonneet.⁴⁵² Mietinnön mukaan turvapaikkaratkaisujen ”tulee perustua ihmisoikeuksiin ja niihin kansainvälisiin velvoitteisiin, joihin Suomi on sitoutunut YK:n jäsenmaana”.⁴⁵³ Mietinnössä kritisoidaan silloista esitystä Suomen uudeksi ulkomaalaislaiksi

446 Haastettu kirkko 2012, 214.

447 Esimerkiksi 2. Moos. 22:20: ”Älä tee muukalaiselle vääryyttä äläkä riistä häntä, sillä olet itsekin ollut muukalaisena Egyptissä.” sekä 3. Moos. 19:33–34: ”Kun maahanne tulee muukalaisia asumaan keskuudessanne, älkää sortako heitä. Kohdelkaa joukossanne asuvia siirtolaisia ikään kuin he olisivat heimolaisianne ja rakastakaa heitä kuin itseänne, sillä te olette itsekin olleet muukalaisina Egyptissä.”

448 Katekismus 1999 (2000), kohta 7.

449 Laulaja 1994, 179: ”Luonnollisen lain vaatimus on lähtökohdissaan selvä: tulee mennä toisen ihmisen asemaan ja vastata hänen avuntarpeeseensa. Tämä etiikka on hapattanut koko länsimaista ajattelua. Se sisältyy YK:n ihmisoikeuksien julistukseen ja Geneven pakolaissopimukseen. Sen juuret ovat Raamatussa.”

450 Laulaja 1994, 183.

451 Kirkko ja turvapaikanhakijat 1991, 8.

452 Kirkko ja turvapaikanhakijat 1991, 6–7.

453 Kirkko ja turvapaikanhakijat 1991, 16.

epämääräisten käsitteiden käyttämisestä, mikä mahdollistaisi mielivaltaiset käytännöt turvapaikan myöntämisessä tai epäamisessä.⁴⁵⁴ Mietinnössä todetaan myös, että seurakunnat voivat olla tukemassa turvapaikanhakijoiden oikeuksien toteutumista muun muassa tukemalla vastaanottokeskuksia ja tarjoamalla turvapaikanhakijoille vapaa-ajan toimintaa, hengellistä tukea ja kriisiapua.⁴⁵⁵

Vuonna 1996 julkaistiin kirkon ulkoasiain neuvoston asettaman työryhmän mietintö *Kirkko ja pakolaiset kasvokkain*. Mietinnössä kuvataan muun muassa Suomen pakolaistilannetta ja kirkon vastuuta auttaa pakolaisia kehityksimaissa ja Suomessa. Suomen kirkko auttaa mietinnön mukaan pakolaisia neljällä tavalla: puhumalla pakolaisten puolesta eri yhteyksissä, tarjoamalla oikeudellista apua ja diakonista ja pastoraalista tukea sekä osallistumalla kansainväliseen pakolaistyöhön.⁴⁵⁶ Mietinnössä todetaan kirkkojen huoli siitä, että pakolaisten määrän kasvamisen myötä eri maiden hallitusten halu vastaanottaa ja suojella pakolaisia on heikentynyt.⁴⁵⁷ Turvapaikanhakijoiden kohtelussa tunnistetaan monia ongelmia, esimerkiksi se, että turvapaikanhakijoiden on vaikea saada hakemuksensa esitetyn ja vastaanotetuksi Suomen rajoilla, ja että perheen yhdistäminen on ohuesti säänneltä.⁴⁵⁸

Kirkon suhtautuminen pakolaisiin perustuu *Kirkko ja pakolaiset kasvokkain* -mietinnön mukaan luomiseen ja lunastukseen. Luomisessa Jumala muodosti erilaisista ihmisistä ja roduista ihmisten perheen ja tarkoitti sen elämään yhdessä.⁴⁵⁹ Jeesuksen kuolema osoitti, että jokainen ihminen on Kristuksen lunastustyön arvoinen.⁴⁶⁰ Lisäksi mietinnössä mainitaan Vanhan testamentin tekstit, joissa vaaditaan muukalaisten hyvää kohtelua, ja todetaan,

454 Kirkko ja turvapaikanhakijat 1991, 11–12.

455 Kirkko ja turvapaikanhakijat 1991, 22–24.

456 Kirkko ja pakolaiset kasvokkain 1996, 17–19.

457 Kirkko ja pakolaiset kasvokkain 1996, 30.

458 Kirkko ja pakolaiset kasvokkain 1996, 52, 54.

459 Kirkko ja pakolaiset kasvokkain 1996, 22: ”Perusta [kirkon] yksiselitteiselle opetukselle nousee Raamatusta. Vanhan testamentin luomiskertomus on kautta ihmiskunnan historian radikaaliksi osoittautunut ihmisarvon loukkaamattomuuden ja ihmisten tasavertaisuuden julistus: Jumala loi jokaisen ihmisen omaksi kuvakseen, erotuksetta ja ehdoitta. Luomisteollaan Jumala ilmensi luodun maailman rikkautta ja moninaisuutta. Jumala loi erilaisia ja erirotuisia ihmisiä, ihmisheimoja ja kansoja ja muodosti heistä ihmisten perheen. Hän tarkoitti sen elämään yhdessä.”

460 Kirkko ja pakolaiset kasvokkain 1996, 22: ”Uuden testamentin pelastushistoria palauttaa ihmisen arvon ja arvokkuuden. Jumala tuli ihmiseksi sovittaakseen maailman synnin, rikkomukset Jumalan tahtoa ja myös ihmisen arvoa kohtaan. Hänen sovituskulemansa ja armo on tarkoitettu koko ihmiskunnalle ja koko luomakunnalle. Hän kuoli ja nousi ylös jokaisen luodun puolesta. Jokaisen ihmisen arvo on Jumalan silmissä Kristuksen sovitustyön arvoinen.”

että Vanhan testamentin vierasheimoisiin kohdistuvia vihaa ja kosta janoavia tekstejä tulee lukea Jeesuksen opetuksen valossa. Uuden testamentin opetuksista mainitaan halveksittu samarialainen, viimeinen tuomio ja kultainen sääntö.⁴⁶¹

Vuonna 1996 julkaistu *Maahanmuuttajat ja kirkko* -mietintö on edellistä mietintöä käytännönläheisempi. Mietinnössä kuvataan lyhyesti kirkon luomis- ja lunastususkoa maahanmuuttajien hyvän kohtelun perusteena.⁴⁶² Mietinnön pääpaino on eri maahanmuuttajaryhmien⁴⁶³ parissa tehtävän työn kuvauksessa sekä käytännön järjestelyiden ohjeistamisessa.

Suomen ekumeenisen neuvoston⁴⁶⁴ vuonna 2007 julkaisema *Kirkko turvapaikkana* -opas kuvaa turvapaikkakäytännön raamatullisia perusteita. Abraham ja Saara sekä Mooses ja Israelin kansa vaelsivat kohti luvattua maata. Maria, Joosef ja Jeesus pakenivat vainoajia Egyptiin. Vanhassa testamentissa kerrotaan turvakaupungeista, joihin rikoksesta syytetyt saivat paeta. Jeesus opetti kultaisen säännön ja rakkauden kaksoiskäskyn kautta lähimmäisen rakastamista, ja vertauksessa viimeisestä tuomiosta kärsiviä lähimmäisiään palvelleet kutsutaan Jumalan valtakuntaan.⁴⁶⁵ Oppaassa muistutetaan, kuinka maahan tulevilla kärsivillä lähimmäisillä on annettavaa laiskoille suomalaisille kristityille, ja kuinka Kristus itse on ovellamme turvaa tarvitsevan ihmisen hahmossa.⁴⁶⁶

Kirkkohallitus antoi sisäasiainministeriön ulkomaalaisosastolle lausunnon *Yhteisen eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän kehittämisestä* 23.8.2007.⁴⁶⁷ Lausunto käsittelee turvapaikkajärjestelmän kehittämistä yleisemmällä tasolla,

461 Kirkko ja pakolaiset kasvokkain 1996, 24.

462 Maahanmuuttajat ja kirkko 1996, 11. ”Kristuksen lunastustyö koskee kaikkia ihmisiä. Myös lunastuksen näkökulmasta kaikki ihmiset ovat samanarvoisia.”

463 Paluumuuttajat ja heidän lapsensa (eri maista tulevat paluumuuttajat erikseen), pakolaiset, avioliiton solmimisen kautta maahan muuttavat, opiskelijat, kansainvälisen liike-elämän palveluksessa olevat, ulkomaisten edustustojen henkilöstö, kauttakulkuliikenne ja turistit. Maahanmuuttajat ja kirkko 1996, 17–19.

464 Ekumeeninen neuvosto ei ole Suomen evankelis-luterilaisen kirkon alainen toimielin, eikä neuvoston opas ole Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kannanotto kuten muut kuvatut asiakirjat. Opas on kuitenkin toiminut pohjana kirkon diakonia- ja yhteiskuntayksikön samaa aihetta koskevalle ohjeistukselle vuonna 2010 sekä *Kirkkoturvakäytäntö seurakunnissa* -oppaalle 2015. Kirkko turvapaikkana 2010, 5, Kirkkoturvakäytäntö seurakunnissa 2015, 6.

465 Kirkko turvapaikkana 2007, 13–14.

466 Kirkko turvapaikkana 2007, 7–8.

467 Kirkkohallitus 23.8.2007.

kun taas palautusdirektiivilausunto ottaa kantaa direktiiviehdotuksen yksityiskohtiin.⁴⁶⁸

5.2 Perusihmisoikeudet eivät saa vaarantua EU:n ulkorajoilla

Palautusdirektiivilausunnon mukaan EU:n maahanmuuttopolitiikan tavoitteina on oltava johdonmukaisuus, avoimuus, kestävyys sekä ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen.⁴⁶⁹ Siksi myös palautusdirektiivin lähtökohtana on oltava ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittaminen.⁴⁷⁰ Lisäksi säädettävän direktiivin pitää kirkkohallituksen mukaan olla mahdollisimman tehokas, täsmällinen ja tasapainoinen, eikä se saa johtaa soveltamiserimielisyyksiin.⁴⁷¹ Maahan eri tavoin ja eri syistä saapuvia ihmisiä ”ei tule kategorisoida taloudellisen hyödyn ja valtioiden omien intressien näkökulmasta”.⁴⁷²

Palautusdirektiivilausunnossa kritisoidaan Euroopan unionin jäsenvaltioiden toimintaa turvapaikka-asioissa. Lausunnon mukaan aiemmassa Tampereen huippukokouksessa asetetut korkeita ihmisoikeusstandardeja korostavat tavoitteet ovat jääneet toteutumatta. Kontrollipolitiikka on lisääntynyt, lailisia maahantulomahdollisuuksia on vähän ja ihmisten käännyttäminen aiheuttaa katkeruutta. Osa Eurooppaan pyrkivistä ihmisistä kuolee esimerkiksi

468 Koska kirkkohallituksen lausunnon 23.8.2007 teksti on monessa kohdassa lähes yhtenevää palautusdirektiivilausunnon kanssa, en kuvaa kirkkohallituksen aiempaa lausuntoa erikseen. Kuvaan palautusdirektiivilausunnon yhteydessä muutamia kohtia, joissa lausunnot eroavat toisistaan.

469 Palautusdirektiivilausunto 2008, 1: ”Tavoitteena tulee olla johdonmukainen, avoin ja kestävä sekä ihmisoikeuksia, ihmisarvoja ja perusoikeuksia kunnioittava ja kaikkien ihmisten yhdenvertaisuutta edistävä politiikka.” Kirkkohallitus 23.8.2007, 1 käyttää lisäksi sanaa ”koherentti”: ”Tavoitteena tulee olla johdonmukainen, avoin, kestävä ja koherentti sekä ihmisoikeuksia, ihmisarvoja ja perusoikeuksia kunnioittava ja kaikkien ihmisten yhdenvertaisuutta edistävä politiikka.”

470 Palautusdirektiivilausunto 2008, 2: ”Kirkkohallitus toteaa vireillä olevan palautusdirektiiviehdotuksesta, että keskeinen lähtökohta tulisi myös paluu- ja palauttamispolitiikan kehittämisessä olla laittomasti oleskelevien henkilöiden ihmis- ja perusoikeuksien sekä ihmisarvon kunnioittaminen.” Lause mukailee kirkkohallituksen aiempaa lausuntoa 23.8.2007, 2: ”Kehittämisen keskeinen lähtökohta tulee olla turvapaikanhakijoiden ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittaminen sekä yhdenvertaisuuden edistäminen.”

471 Palautusdirektiivilausunto 2008, 2: ”Tavoitteena tulee olla mahdollisimman tasapainoinen, oikeudenmukainen, tehokas ja täsmällinen lainsäädäntöinstrumentti, joka ei johda erinäisiin tulkintoihin ja soveltamiserimielisyyksiin. Sen tulee noudattaa kansainvälisiä ihmisoikeus- ja suojeluvuoroitteita ja edistää yhtenäistä palautuspolitiikkaa ja turvapaikkamenettelyjen harmonisointia unionissa.”

472 Palautusdirektiivilausunto 2008, 1.

ylittäessään Välimerta tai Atlantin valtamerä. Säädetävällä direktiivillä tulisi turvata laittomasti EU:n alueelle pyrkivien ihmisarvoinen kohtelu.⁴⁷³

Kirkkohallitus ottaa lausunnossa kantaa viiteen palautusdirektiiviehdotuksen yksityiskohtaan. Ehdotettu mahdollisuus luoda Euroopan unionin raja-alueille erityisiä alueita, joilla direktiiviä voisi soveltaa rajoitetusti, voisi kirkkohallituksen mukaan johtaa oikeusturvan murenemiseen. Säilöönnottoon tulisi turvautua vain erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa tuomioistuimen päätöksellä, eikä lapsia, lapsiperheitä, viimeisillään raskaana olevia tai imettäviä äitejä, kidutuksen uhreja tai traumatisoituneita ihmisiä tulisi ottaa säilöön lainkaan. Liian pitkä maahanpaluukiello aiheuttaisi epätoivoa ja altistaisi ihmisiä laittomalle ihmiskuljetukselle tai ihmiskaupalle. Itsenäisten järjestöjen tulisi saada monitoroida palauttamistoimenpiteiden täytäntöönpanoa. Lisäksi kirkkohallitus ilmaisee kannattavansa turvapaikanhakijoiden vapaaehtoisen paluun ensisijaisuutta, kunhan vapaaehtoisuus on todellista valinnanvapautta.⁴⁷⁴

5.3 Ihmisarvo ja ihmisoikeudet perustuvat luomiseen

Palautusdirektiivilausunnossa ihmisarvo perustuu luomiseen. Ihmisarvo kuuluu kaikille ihmisille, myös turvapaikanhakijoille ja unionin alueella laittomasti oleskeleville:

*Kirkko pitää kaikkia ihmisiä Jumalan luomina; jokainen ihminen on Jumalan kuva. Siksi jokaista ihmistä, hänen ihmisarvoaan ja koskemattomuuttaan on kunnioitettava. Myös jokaista maahanmuuttajaa, turvapaikanhakijaa, pakolaista ja unionin alueella laittomasti oleskelevaa henkilöä tulee kohdella hänen ihmisarvoaan sekä ihmis- ja perusoikeuksiaan kunnioittaen.*⁴⁷⁵

Yllä oleva lainaus on ainoa palautusdirektiivilausunnon viittaus kirkon uskoon tai kirkon käsityksiin. Ilmaisuihin ”kirkko pitää” ei erottele, kuuluuko esitetty käsitys kirkon oppiin vai muuhun opetukseen. Lienee kuitenkin perusteltua ajatella, että ihmisen luominen Jumalan kuvaksi ja siitä seuraava toisten

⁴⁷³ Palautusdirektiivilausunto 2008, 1.

⁴⁷⁴ Palautusdirektiivilausunto 2008, 3–4.

⁴⁷⁵ Palautusdirektiivilausunto 2008, 1. Kirkkohallitus 23.8.2007, 1 käyttää vastaavassa kohdassa muotoa ”jokaisessa ihmisessä on Jumalan kuva”.

ihmisarvon ja koskemattomuuden kunnioittamisen velvoite ovat osa kirkon muuttumatonta ihmiskuvaa. Vaikka lähimmäisenrakkauden periaatteeseen tai kultaiseen sääntöön ei suoraan vedota, jokaisesta ihmisestä huolehtiminen ja ihmisoikeuksien toteutuminen ovat kannanoton keskeisiä periaatteita.

Ihmisoikeuksien yhteys kirkon opetukseen tulee esille edellä mainituksa viittauksessa kirkon luomisuskoon ja siihen, että ihminen on luotu Jumalan kuvaksi. Turvapaikanhakijoiden kohtelussa on huolehdittava suhteellisuusperiaatteen ja oikeusturvan toteutumisesta.⁴⁷⁶ Tehokkuuden ja taloudellisuuden vaatimukset eivät saa uhata ihmisoikeuksien toteutumista.⁴⁷⁷ Ihmisoikeuksien loukkaamisella on kielteisiä vaikutuksia, joiden ehkäiseminen on kannanoton keskeinen tavoite.⁴⁷⁸

Suomen evankelis-luterilainen kirkko kuvataan toimijana ainoastaan muutamassa kohdassa. Lausunnossa perhe-elämän turvaamisen merkitystä maahanmuuttajien integraatiolle perustellaan kirkon kokemuksilla.⁴⁷⁹ Lisäksi lausunnossa korostetaan kirkon halukkuutta osallistua keskusteluun unionin maahanmuuttopolitiikan kehittämisestä⁴⁸⁰ ja tehdä jatkossa enemmän yhteistyötä viranomaisten kanssa palauttamistilanteissa.⁴⁸¹ Muuten kannanoton näkemykset on esitetty nimenomaan kirkkohallituksen näkemyksinä, ei kirkon. Tätä kuvastavat ilmaisut ”kirkkohallitus korostaa”, ”kirkkohallituksen mielestä”, ”kirkkohallitus on erityisen huolissaan”, ”kirkkohallitus toivoo” tai ”kirkkohallitus vastustaa”.⁴⁸² Toisaalta kannanotto on otsikoitu Suomen

476 Palautusdirektiivilausunto 2008, 2–3.

477 Palautusdirektiivilausunto 2008, 2: ”Direktiivin tavoite on yhdenmukaistaa ja tehostaa jäsenvaltioiden alueella laittomasti oleskelevien henkilöiden paluu- ja maastapoistamiskäytäntöjä huolehtien samalla ulkomaalaisten oikeusturvasta.”

478 Esimerkiksi Palautusdirektiivilausunto 2008, 3: ”Säilöönnotolla voi olla kielteisiä, jopa traumaattisia, vaikutuksia säilöönnotettujen henkilöiden kannalta.” sekä Palautusdirektiivilausunto 2008, 3: ”Maahanpaluukiello voi aiheuttaa epätoivoa ja altistaa henkilöitä laittomaan maahanmuuttoon sekä tehdä heistä ihmiskuljetuksen tai ihmiskaupan uhreja. Asiassa tulee lisäksi ottaa huomioon henkilöiden perhesiteitä ja alaikäisten lasten intressejä, esimerkiksi liittyen saavutettuun kielitaitoon ja muuhun koulutukseen.”

479 Palautusdirektiivilausunto 2008, 1–2: ”Siksi kirkon kokemusten perusteella on välttämätöntä taata yhdenvertainen oikeus avioliiton solmimiseen ja perheenyhdistämiseen, johon sisältyy lasten oikeuksien toteutuminen.”

480 Palautusdirektiivilausunto 2008, 2: ”Kirkkohallitus toivoo sekä kansallisella että EU-tasolla laajaa keskustelua unionin maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikan kehittämisestä, tavoitteista ja arvoista. Kirkkohallitus on omalta osaltaan valmis osallistumaan aktiivisesti keskusteluun hyödyntäen kirkon asiantuntemusta ja pitkäaikaista käytännön kokemusta niin kansallisella kuin ekumeenisella ja kansainvälisellä tasolla.”

481 Palautusdirektiivilausunto 2008, 4: ”Suomen evankelis-luterilainen kirkko toivoo vastaisuudessa voivansa tehdä enemmän yhteistyötä viranomaisten kanssa palauttamistilanteissa.”

482 Palautusdirektiivilausunto 2008, 1–3.

evangelis-luterilaisen kirkon näkökannaksi, mistä voi päätellä, että kirkkohallitus lausuu näkökantansa koko kirkon edustajana.

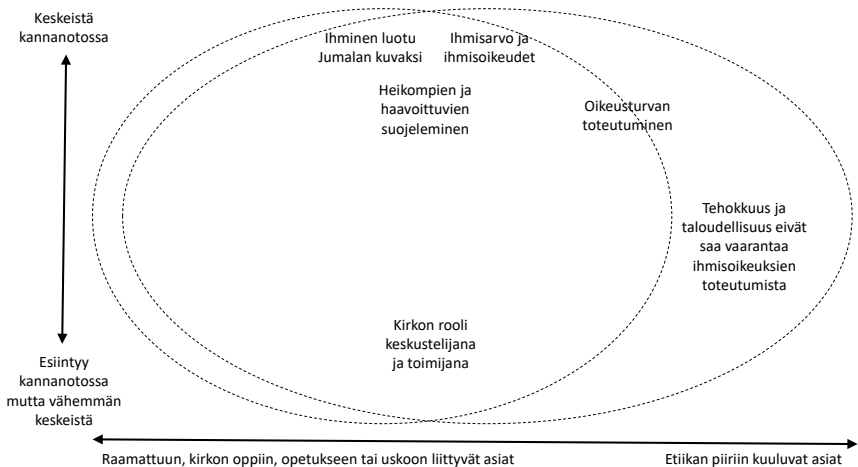
5.4 Kirkon opetus, usko ja etiikka palautusdirektiivilausunnossa

Kuvio 5.1 esittää asioita, jotka ovat tärkeitä palautusdirektiivilausunnossa. Osa kuvion esittämistä asioista on kannanoton tavoitteita tai pyrkimyksiä, osa asioita, joilla kannanoton tavoitteita perustellaan. Kannanoton keskeisimmät asiat ovat kuviossa ylimpänä, vähemmän keskeiset alempana. Lähempänä vasenta reunaa on kirkon opetukseen tai uskoon kuuluvia asioita, lähempänä oikeata reunaa on etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät niin tiiviisti liity kirkon opetukseen tai uskoon.

Katkoviivalla piirretty kauemmas vasemmalle ulottuva kuvio kuvaa asioita, joita kannanotossa perustellaan Raamatulla, kirkon opetuksella tai uskolla, tai joilla on kannanotossa ilmeinen yhteys näihin. Katkoviivalla piirretty kauemmas oikealle ulottuva kuvio kuvaa asioita, jotka nähdäkseni kannanotossa kuuluvat etiikan piiriin. Näiden kuvioden laaja päällekkäisyys kuvaa sitä, että tulkintani mukaan palautusdirektiivilausunnosta ei voi osoittaa sellaisia uskonnollisia asioita, joilla ei ole eettistä ulottuvuutta. Olen sijoittanut tehokkuuden ja taloudellisuuden uskonnollisen piirin ulkopuolelle, koska tehokkuuden ja taloudellisuuden vaatimuksella ei asiakirjassa ole ilmeistä yhteyttä kirkon uskoon.

Kuvio 5.1

Mikä on keskeistä palautusdirektiivilausunnossa?

Kirkon käsitys ihmisestä Jumalan kuvana on ihmisarvon ja ihmisoikeuksien peruste. Kun tämä liittymäkohta kirkon uskoon on todettu palautusdirektiivilausunnon alussa, kirkkohallitus perustelee tämän jälkeen näkemyksensä ihmisarvolla ja ihmisoikeuksilla. Lausunnon sisältö tuskin olisi kovin erilainen, jos tämän yhden viittauksen kirkon uskoon jättäisi pois. Viittaukset luomisuskoon, kirkon organisaatioon ja toiveisiin sekä Euroopan kirkkojen yhteistyöhön tekevät kuitenkin palautusdirektiivilausunnosta kirkon lausunnon.

Kirkko muistuttaa, ettei ihmisarvosta ja ihmisoikeuksista pidä tinkiä, vaikka tinkimättömyydestä seuraisi yhteiskunnalle huomattavia kustannuksia. Erityisen, muiden instituutioiden näkemyksistä poikkeavan eettisen sisällön tai argumentaation sijasta kirkko ottaa tällä ja muilla aihepiiriä koskevilla kannanotoillaan jonkinlaisen yhteiskunnan omantunnon roolin. Kirkko pitää tärkeänä muistuttaa arvoista, jotka voisivat unohtua tehokkuuden ja taloudellisuuden vaatimusten edessä.

Palautusdirektiivilausunnon ainoa viittaus kirkon opetukseen, oppiin tai uskoon on viittaus luomisuskoon. Pohjimmiltaan palautusdirektiivilausunnossa kyse on samasta heikompien ja haavoittuvassa asemassa olevien auttamisesta kuin jo Vanhan testamentin aikana. Kirkkohallitus olisi halutessaan voinut aiempien samaa aihepiiriä koskevien kannanottojen tapaan perustella kantaansa lukuisilla raamatunkohdilla tai Jeesuksen pelastustyöllä. Viittaukset Raamattuun tai kirkon opetuksiin eivät kuitenkaan olisi muuttaneet

kannanoton johtopäätöstä luovuttamattomista ihmisoikeuksista. Siksi yhtä viittausta kirkon opetukseen voi pitää aivan riittävänä huomioiden sen, että ihmisoikeudet ovat todennäköisesti direktiivin valmistelijoille painavampia argumentteja kuin kirkon opetukset.

Tässä tutkimuksessa palautusdirektiivilausunto tarjoaa esimerkin kirkon eettisestä kannanotosta, jonka painopiste on käytännön ratkaisuisissa, ei näiden ratkaisujen perustelemissa kirkon opetuksella. Lausuntoa voi tulkintatavasta riippuen lukea eri tavoin. Kriittinen lukija voi ajatella, että lausunto perustuu tosiasiallisesti ihmisoikeus- ja ihmisarvoargumentaatioon, eikä viittaus luomisuskoon tee perusteluja vankemmiksi. Tämän tulkinnan valossa voisi sanoa, että Raamatusta on tullut oheislukemisto tosiasiallisesti maallisen etiikan kylkeen.⁴⁸³ Suopeampi ja nähdäkseni paremmin perusteltu tulkinta on, että viittaus kirkon luomisuskoon on koko kannanoton tulkinnallinen avain, jonka kautta viittaukset ihmisoikeuksiin nivoutuvat saumattomasti luomiseen perustuvaan kultaisten säännön etiikkaan. Näin palautusdirektiivilausunto toteuttaa luvussa 2.2 kuvattua luterilaista luonnollisen moraalilain etiikkaa.

483 Vastaavan havainnon (kysymyksen) kirkon aiemmista kannanotoista tekee Hytönen 2003, 282, ks. luku 1.4.

6 PERUSTEVALIOKUNNAN MIETINTÖ 4/2010 PIISPAINKOKOUKSEN ESITYKSESTÄ 2/2010: PARISUHDELAIN SEURAUKSET KIRKOSSA

Suhtautuminen homoseksuaalisuuteen on muuttunut merkittävästi Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Homoseksuaalinen käyttäytyminen poistettiin rikoslaista vuonna 1971 ja homoseksuaalinen taipumus sairausluokituksista vuonna 1981.⁴⁸⁴ Vuonna 2002 voimaan tullut *laki rekisteröidystä parisuh-teesta* antoi samaa sukupuolta oleville pareille mahdollisuuden rekisteröidä suhteensa.

Vuonna 2002 kirkolliskokoukselle tehtiin kaksi parisuhdelakiin liittyvää aloitetta. Ensimmäisessä aloitteessa ehdotettiin kirkkojärjestykseen lisättäväksi säädöstä, jonka mukaan parisuhteensa rekisteröinyt henkilö ei voisi toimia kirkon viranhaltijana tai työntekijänä. Toisessa ehdotettiin kaavan laatimista rekisteröidyn parisuhteen tai sen jäsenten kodin siunaamistoimitukselle.⁴⁸⁵ Jättäessään molemmat aloitteet raukeamaan kirkolliskokous hyväksyi ponnin, joka antoi piispainkokoukselle tehtäväksi selvittää parisuhdelain seurauksia kirkossa. Piispainkokous päätti helmikuussa 2004 ”käynnistää työryhmä-työskentelyn homoseksuaalisuutta kirkossa koskevan kotimaisen keskustelun argumenttien selvittämiseksi ottaen huomioon teologiset, juridiset ja eku-meeniset näkökohdat”.⁴⁸⁶

Piispainkokouksen asettama työryhmä jätti mietintönsä piispainkokoukselle alkuvuonna 2009. Piispainkokouksen selvitys *Parisuhdelain seuraukset kirkossa* annettiin kirkolliskokoukselle keväällä 2010. Kirkolliskokous lähetti

484 Piispainkokous 2/2010, 2.

485 Parisuhdemietintö 4/2010, 1.

486 Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet 2009, 8.

asian perustevaliokunnan valmisteltavaksi.⁴⁸⁷ Perustevaliokunta on kirkolliskokouksen alainen toimielin, joka valmistelee kirkon uskoa ja oppia, kirkon työn perusteita, kirkon ja valtion suhteita sekä kirkon suhteita muihin kirkkoihin ja uskontokuntiin koskevia asioita kirkolliskokouksen päätöksentekoa varten.⁴⁸⁸

Perustevaliokunnan parisuhdemietintö 4/2010 arvioi piispainkokouksen keväällä 2010 antamaa selvitystä *Parisuhdelain seuraukset kirkossa*. Perustevaliokunnan mietinnön pohjalta kirkolliskokous päätti marraskuussa 2010 antaa piispainkokouksen tehtäväksi laatia pastoraalisen toimintaohjeen rukoushetkistä.⁴⁸⁹ Piispainkokous antoi 9.2.2011 *Pastoraalisen ohjeen vapaamuotoisesta rukouksesta parisuhteensa rekisteröineiden kanssa ja heidän puolestaan*.⁴⁹⁰

Perustevaliokunnan mietintö 4/2010 on laadittu ensisijaisesti kirkolliskokouksen päätöksentekoa varten. Mietinnössä kuvataan kirkon avioliitto-teologiaa muutamassa kohdassa laajemmin kuin ensisijainen konteksti edellyttäisi⁴⁹¹, mikä antaa syyn ajatella, että mietintöä laadittaessa on saatettu pitää mielessä valiokunnan saamaa tehtävää laajempi julkinen keskustelu.

Perustevaliokunta antoi mietintönsä marraskuussa 2010 noin kolme viikkoa Ajankohtaisen kakkosen Homoillan⁴⁹² jälkeen. Mietintö osui näin ajankohtaan, jolloin ennätyksellisen suuri määrä ihmisiä erosi kirkosta. Mikään mietinnössä ei kuitenkaan viittaa siihen, että senhetkinen keskustelu olisi vaikuttanut mietinnön sisältöön.

Julkisessa keskustelussa odotettiin yhtäältä, ettei kirkko syrjisi homoseksuaaleja, ja toisaalta, että kirkko pitää kiinni olemassa olevasta avioliittokäsityksestään. Seksuaalista ja sukupuolista tasavertaisuutta edistävän Setan ry:n varapuheenjohtaja Elina Laavi kertoi YLE:n uutisessa Setan jäsenten ihmettelevän, miten kirkko siunaa kauppakeskuksia ja lemmikkejä mutta ei

487 Parisuhdemietintö 4/2010, 2.

488 Perustevaliokunta-internetsivu.

489 Kirkolliskokous 12.11.2010.

490 Piispainkokous 9.2.2011.

491 Tällaisia kirkon avioliittoteologian kohtia, joita ei mainita piispainkokouksen selvityksessä 2/2010 ja jotka eivät nähdäkseni suoraan tuo mitään lisää argumentaatioon, ovat miehen ja naisen välinen avioliitto kuvana Kristuksen ja seurakunnan suhteesta (Parisuhdemietintö 4/2010, 5, 6), sekä miehen ja naisen välisen avioliiton ulkopuolisten suhteiden ja moniavioisuuden kielto (Parisuhdemietintö 4/2010, 5).

492 Ks. luku 2.7, alaviite 280.

kahden ihmisen rakkautta.⁴⁹³ Päätökseen pettyneet konservatiivit katsoivat päätöksen vesittävän kirkon avioliittokäsitystä. Helmikuussa 2011 yksitoista teologia ilmoitti luopuvansa piispoista, koska piispat olivat heidän mukaansa astuneet Raamatun vastaisen opin ja elämän alueelle ja johtivat ihmisiä perässään iankaikkiseen kadotukseen.⁴⁹⁴

6.1 Kirkon aiempi opetus homoseksuaalisuudesta

Katekismuksen kuudennen käskyn selityksen mukaan miehen ja naisen suhde toteutuu parhaiten Jumalan tarkoittamalla tavalla elinikäisessä avioliitossa.⁴⁹⁵ Homoseksuaalisuutta ei Katekismuksessa mainita.

Raamatun suhtautumisesta homoseksuaalisuuteen on keskusteltu paljon. Piispainkokouksen selvityksessä *Parisuhdelain seuraukset kirkossa* kuvataan kahta erilaista tapaa tulkita homoseksuaalisuutta koskevia raamatunkohtia.⁴⁹⁶ Ensimmäisen tulkintalinjan mukaan Raamatun miehenmakaamiskiellet on tulkittava niin, että homoseksuaalinen käyttäytyminen on kaikissa muodoissaan vastoin Jumalan tahtoa ja miehen ja naisen avioliiton erityisasema sulkee pois homoseksuaalisuuden.⁴⁹⁷ Toisen tulkintalinjan mukaan Raamatun miehenmakaamiskieltoja ei voi sellaisenaan soveltaa tämän päivän keskusteluun, jossa puhutaan kahden ihmisen sitoutuneesta rakkaudesta

493 Yle uutiset 12.11.2010: ”Toiset ovat sitä mieltä, että hyvä kun saatiin päätös. Toiset ihmettelevät, miksei homopareja ei voida vielääkään tasaveroisesti kohdella. Siis jos kauppakeskuksia ja lemmikkejäkin siunataan, niin miksi ei kahden ihmisen rakkautta.”

494 Concordia 4.5.2012: ”Antamalla kysymyksessä olevan rukoushetkisuosituksen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispat ovat astuneet ratkaisevalla tavalla Raamatun vastaisen opin ja elämän alueelle. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Tunnustuskirjoissa miehen ja naisen välinen avioliitto ainoana Jumalan asettamana aviosäätynä on kirkon opin asia. Antamalla luvan ja suosittelemalla rukoushetken pitämistä sukupuolisuhteelle, joka yksiselitteisesti on Raamatun vastainen, piispat ovat antaneet luvan ja toisen käskyn vastaisesti kehottavat papistoa rukoilemaan Jumalan siunausta synnille. Jumalan Pojan veri vuoti ristillä synnin sovittamiseksi ja voittamiseksi, ei synnin tekemisen oikeuttamiseksi. Siksi piispojen ohje soti itse evankeliumia vastaan. Jo vuosia on ollut nähtävissä se, miten Suomen kirkkoa viedään määrätietoisesti Sodoman tielle. Tällä tiellä emme voi emmekä tahdo olla mukana. [...] Nyt varoitamme myös jokaista kristittyä. Sodomaan ei pidä etsiä eikä antaa viedä sinne itseänsä. Päinvastoin, Sodomasta on paettava. Kirkon asioissa on aina kysymys iankaikkisuudesta. Antamalla synnille luvan ja kirkollisen muodon, piispat johtavat ihmisiä perässään iankaikkiseen kadotukseen.”

495 Katekismus 1999 (2000), kohta 6.

496 Piispainkokous 2/2010, 13–29.

497 Piispainkokous 2/2010, 17, 27.

ja tunneyhteydestä.⁴⁹⁸ Tämän tulkintalinjan mukaan samat parisuhteiden ihanteet voivat toteutua parisuhteen osapuolten sukupuolesta riippumatta.⁴⁹⁹

Elämän oikea ja väärä -teoksessa todetaan, että homoseksuaalisuus ei ole oma valinta ja homoseksuaaleja tulee ”tukea hyväksymään ihmisyytensä sekä kohtaamaan oman seksuaalisuutensa kysymykset”.⁵⁰⁰ Kirkon seksuaalietiikkaan kuuluvat ihanteet, vastuullisuus ja armo. Suuntautuminen ei ole syntiä, vaan vastuuttomuus.⁵⁰¹ Homoseksuaalien ja homoseksuaalisuuden hyväksyminen ei kuitenkaan merkitse sitä, että homoseksuaalista parisuhdetta pitäisi nostaa yhteiskunnassa avioliittoon verrattavaksi parisuhteen muodoksi.⁵⁰²

Vuonna 1966 julkaistussa kuuden piispan⁵⁰³ puheenvuorossa *Ajankohtainen asia* homoseksuaalisuutta kuvataan syntinä, jolla on turmiollinen vaikutus ja jonka lisääntyminen on ilmaus ”aikakauden siveellisen elämän rappeutumisesta”.⁵⁰⁴ Vuonna 1984 julkaistussa puheenvuorossaan *Kasvamaan yhdessä* piispat korostavat homoseksuaalisen käyttäytymisen luonnonvastaisuutta ja Raamatun vastaisuutta.⁵⁰⁵ Molemmat puheenvuorot muistuttavat, että homoseksuaaleja tulee kohdella samalla tavalla kuin muitakin lähimmäisiä. *Ajankohtainen asia* -puheenvuoron mukaan homoseksuaalit ovat

498 Piispainkokous 2/2010, 17: ”Toisen tulkintalinjan mukaan makaamiskieltoja ei voi sellaisenaan soveltaa tämän päivän homoseksuaalisuutta koskevaan keskusteluun. Niillä ei tarkoiteta homoseksuaalisesta suuntautuneisuudesta nousevaa käyttäytymistä, joka perustuu kahden ihmisen väliseen sitoutuneeseen rakkauteen ja tunneyhteyteen. Siksi niiden ei katsota torjuvan homoseksuaalista rakkautta. Joidenkin tulkitsijoiden mielestä tämä merkitsee, ettei makaamiskielloilla ole minkäänlaista sovellutusta nykyajan homoseksuaalien tilanteeseen.”

499 Piispainkokous 2/2010, 27: ”Raamatun kielteiset viittaukset homoseksuaaliseen käyttäytymiseen eivät [...] torju sellaista samaa sukupuolta olevien yhteiselämää, jossa toteutuvat muun Raamatun opettamat parisuhteen ja rakkauden periaatteet.”

500 Laulaja 1994, 113.

501 Laulaja 1994, 118: ”Sukupuolietiikkaan kuuluvat ihanne, vastuu ja armo – erottamattomasti nämä kolme. Siinä ilmenevät synnit eivät liity suuntautumiseen, vaan vastuuttomaan elämään.”

502 Laulaja 1994, 117.

503 Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet 2009, 16: ”Porvoon hiippakunnan piispa Karl-Erik Forssell ei allekirjoittanut kannanottoa muiden piispojen kanssa. Hän vetosi oman hiippakuntansa seurakuntiin, että seksuaalisesti erilaisia ei tuomittaisi.”

504 Ajankohtainen asia 1966, 12: ”Homoseksuaalisuuden vaarallisuudesta on oltava selvillä, sillä se leviää ja ulottaa turmiollista vaikutustaan suojattomiin yksilöihin. Vaikka homoseksuaalinen ei aina olekaan itse vastuussa tämän taipumuksen synnystä, on jokainen velvollinen pidättäytymään sen toteuttamisesta, samoin kuin terveellä sukupuolivietillä varustettu on siihen velvollinen avioliiton ulkopuolella. Raamattu ei suotta puhu tästä synnistä varoittavin sanoin. Homoseksuaalisuuden lisääntyminen on aina ollut ilmuksena aikakauden siveellisen elämän rappeutumisesta.”

505 Kasvamaan yhdessä 1984, 62: ”Homoseksuaalista käyttäytymistä pidetään Raamatussa sekä luonnonvastaisena että ennen kaikkea osana pakanuutta. Muiden Jumalan tahdosta poikkeavien seksuaalisten käyttäytymismuotojen tavoin se on ruumiin pyhyden turmelemista. Syntinä homoseksuaaliset teot eivät kuitenkaan ole Uudessa testamentissa missään erikoisasemassa (1. Kor. 6:9–10).”

lähimmäisiä, joita on kohdeltava ymmärtämyksellä, ja *Kasvamaan yhteydessä* muistuttaa jokaisen homoseksuaalin oikeudesta osallistua ”täysivaltaisena jäsenenä mukaan kirkon ja yhteiskunnan toimintamuotoihin”.⁵⁰⁶

Vuonna 1999 kirkkohallitus antoi oikeusministeriölle lausunnon samaa sukupuolta olevien parien parisuhteen rekisteröintiä koskevasta lainvalmistelusta. Tässä mietinnössä kirkkohallitus pitää hyvänä erilaisissa yhteistalouksissa asuvien asemaan liittyvien oikeudellisten epäkohtien korjaamista, mutta toteaa kirkon uskonkäsitykseen ja luonnolliseen järjestykseen⁵⁰⁷ perustuen, ettei miehen ja naisen avioliiton rinnalle tule perustaa muita avioliittoon rinnastuvia instituutioita.⁵⁰⁸

Perustevaliokunta antoi mietinnön 2/2003 kahdesta vuonna 2002 tehdystä edustaja-aloitteesta. Mietinnössä kysymystä homoseksuaalisuudesta lähestytään Raamatun valossa ja tarkastellaan seksuaalisuutta luomisteologisena ja eettisenä kysymyksenä. Perustevaliokunnan jäsenten todetaan edustavan erilaisia näkemyksiä muun muassa siitä, kuuluuko kysymys homoseksuaalisuudesta ensisijaisesti kirkon opin vai etiikan alaan ja olisiko rekisteröidyn parisuhteen siunaaminen mahdollista.⁵⁰⁹ Raamatun eettistä sitovuutta korostava linja velvoittaa kirkkoa eettisessä opetuksessaan toteamaan homoseksuaalisuuden harjoittamisen olevan ”syntiä ja ristiriidassa oikean kristillisen elämän kanssa”.⁵¹⁰ Sen sijaan luonnollisen moraalilain näkökulmasta asiaa tulisi arvioida lähimmäisen tilanteesta käsin:

506 Ajankohtainen asia 1966, 12: ”Kristittyjen asiana on tehdä voitavansa niiden ihmisten auttamiseksi, jotka syystä tai toisesta ovat joutuneet tämän taipumuksen valtaan, ja kohdeltava näitä lähimmäisiä ymmärtämyksellä.” *Kasvamaan yhdessä* 1984, 63–64: ”Raamattuun perustuva kirkon käsitys homoseksuaalisen käyttäytymisen luonnonvastaisuudesta ei anna kenellekään oikeutta riistää homoseksualistilta ihmisarvoa eikä se saa johtaa tinkimiseen lähimmäisenrakkauden vaatimuksesta. Homoseksuaalinen lähimmäinen on hyväksyttävä täysivaltaisena jäsenenä mukaan kirkon ja yhteiskunnan eri toimintamuotoihin. Ottaessaan homoseksuaalisia jäseniään virkoihin ja muihin palvelutehtäviin kirkolla on kuitenkin oikeus edellyttää, ettei asianomainen opeta eikä toimi vastoin sitä, mitä kirkko homoseksuaalisuudesta opettaa. Edelleen on korostettava, että homoseksualisti voi yhtä lailla olla myös kärsivä lähimmäinen, jota syylisyydentunteet, masentuneisuus ja muut kriisitilat saattavat painaa kuin ketä tahansa. Hän on ihminen, jota on tuettava hyväksymään erilaisuutensa ja näkemään siitä aiheutuvat sekä elämisen rajoitukset että myönteiset mahdollisuudet.”

507 Kirkkohallitus 5.10.1999, 4: ”Kirkko pitää miehen ja naisen välistä avioliittoa seksuaalisuhteen perusmallina. Kirkon uskonkäsityksen mukaan Jumala on luonut ihmisen mieheksi ja naiseksi. Elinikäisessä avioliitossa miehen ja naisen suhde voi parhaiten tuetua Jumalan tarkoittamalla tavalla. Koska heteroseksuaalisessa suhteessa mahdollistuu luonnollisella tavalla myös suvunjatkaaminen ja sukupolvien välinen yhteys, miehen ja naisen välistä aviosuhdetta on pidettävä itse elämän kannalta tarkoituksenmukaisena.”

508 Kirkkohallitus 5.10.1999, 10.

509 Perustevaliokunta 2/2003, 9.

510 Perustevaliokunta 2/2003, 7.

Luonnolliseen moraalilakiin perustuvassa ajattelussa homoseksuaalisuuden torjuminen ei ole yhtä selvää kuin Raamatun eettistä ohjeellisuutta korostettaessa. Rakkauden lain näkökulmasta Raamatun moraaliopetus on ohjeellista sikäli kuin se toteuttaa lähimmäisen parasta. Etiikan näkökulmasta ei kenties yhtä oikeaa ratkaisua ole olemassa, sillä moraalisesti oikean teon sanelee lähimmäisen häitä ja tarve.⁵¹¹

Perustevaliokunta esittää mietintönsä 2/2003 johtopäätöksenä, että molemmat kirkolliskokoukselle tehdyt rekisteröityjä parisuhteita koskevat aloitteet jätetään raukeamaan. Perustevaliokunnan mukaan kirkon tulee edelleen tukea avioliittoa, huolehtia että kirkossa on tilaa myös seksuaalisille vähemmistöille ja kysyä kirkon palvelukseen tulevilta työntekijöiltä ja viranhaltijoilta ”heidän valmiuttaan sitoutua kirkon oppiin ja kirkon opettamiin ihanteisiin”.⁵¹²

Lausuntoon jätetyssä eriävässä mielipiteessä korostetaan, että avioliitto on Jumalan säätämä järjestys ja todetaan, että ”[e]tiikan tulkitseminen pelkäksi lähimmäisenrakkaudeksi kaventaa olennaisesti koko etiikan kenttää, koska siinä on kyse ihmisen suhteesta Jumalaan, lähimmäiseen, itseensä ja luotuun maailmaan”.⁵¹³ Eriävässä mielipiteessä kritisoidaan myös jakoa muuttumattoman uskon ja muuttuvan rakkauden alueisiin, ja todetaan perustevaliokunnan tulkinnan luterilaisesta opista olevan problemaattinen.⁵¹⁴ Kristillistä oppia ja etiikkaa ei eriävän mielipiteen mukaan voi erottaa toisistaan, koska etiikka perustuu Jumalan ilmoitukseen ja on siksi kirkkoa sitovaa oppia.⁵¹⁵

Piispainkokouksen vuonna 2004 käynnistämässä prosessissa selvitettiin laajasti näkemyksiä homoseksuaalisuudesta. Työskentelyn osana julkaistiin Antti Saarelman toimittamat teokset *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa* vuonna 2007 sekä *Homoseksuaalisuus kristillisessä ihmiskuvassa*

511 Perustevaliokunta 2/2003, 8.

512 Perustevaliokunta 2/2003, 12.

513 Perustevaliokunta 2/2003, eriävä mielipide.

514 Perustevaliokunta 2/2003, eriävä mielipide: ”Mietintö sisältää problemaattisen tulkinnan luterilaisesta opista. Sen mukaan oppiin kuuluu vain se, mikä liittyy pelastukseen eikä uskon alue voi sisältää enempää ihmis- ja maailmankuvallista ainesta. Epäilemättä ihminen pelastuu yksistään Kristukseen kohdistuvan uskon perusteella. On kuitenkin todettava, että kristinuskon opetus on aina ja kaikkialla merkinnyt muutosta ihmisten ihmiskuvaan ja maailmankuvaan.”

515 Perustevaliokunta 2/2003, eriävä mielipide: ”Kristillinen etiikka perustuu ilmoitukseen. Jumalan tahto on ilmoitettu kymmenessä käskyssä sekä Jeesuksen ja apostolien opetuksissa. Kiilan iskeminen opin ja etiikan välille ei ole luterilaisen teologian kannalta kestävä ratkaisu. Kristillinen etiikka on osa kirkon oppia. Raamatun ilmoitukseen perustuvana se on kirkkoa sitovaa. Avioliitto ei ole vain ’ihanne’, vaan se on Jumalan säätämys, joka on alusta ollut. Luomisteologia ei ole kristillisen etiikan vastaista, vaan jälkimmäinen perustuu juuri siihen.”

ja lainsäädännössä vuonna 2009.⁵¹⁶ Piispainkokouksen asettama työryhmä antoi laajan mietintönsä *Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet* piispainkokoukselle 6.2.2009. Piispainkokous laati näiden perusteella selvityksensä *Parisuhdelain seuraukset kirkossa* vuonna 2010. Selvityksessä todetaan, että kirkossa on kaksi toisistaan poikkeavaa näkemystä rekisteröidyn parisuhteen siunaamisesta, ja että molempien näkemysten edustajat haluavat olla uskollisia Raamatulle ja kirkon tunnustukselle.⁵¹⁷

Piispainkokouksen mukaan kirkko lähestyy kysymystä seitsemästä peruslähtökohdasta. Jumala on asettanut avioliiton miehen ja naisen väliseksi suhteeksi, joka palvelee parhaiten ihmisten hyvinvointia.⁵¹⁸ Kirkko korostaa kaikkien ihmisten ihmisarvoa ja painottaa, että homoseksuaalien loukkaaminen on lähimmäisenrakkauden vastaista. Kirkossa tulee kunnioittaa jokaisen oikeutta toimia omantuntonsa pohjalta. Kirkolla on pastoraalinen vastuu kaikista ihmisistä, ja kaikki kirkon jäsenet ovat yhtä lailla osallisia kasteesta, kirkon yhteyteen ottamisesta, konfirmaatiosta, kodin siunaamisesta, ripistä ja hautaan siunaamisesta. Rukous parisuhteen rekisteröineiden kanssa ja puolesta voi kuulua pastoraalisen kohtaamisen piiriin, mutta tällainen rukous ei rinnastu avioliiton siunaamiseen eikä muodosta uutta kasuaalitoimitusta. Rukous kuuluu papin pastoraalisen vastuun ja harkinnan piiriin. Rekisteröity parisuhde ei ole olemassa olevan lainsäädännön perusteella este toimia kirkon työssä, mutta kirkon työntekijän tulee sitoutua julistus- ja kasvatustehtävissään kirkon avioliittoa ja seksuaalisutta koskevaan opetukseen.⁵¹⁹

6.2 Perustevaliokunnan mietintö tukee parisuhderukoushetken mahdollisuutta

Perustevaliokunnan mietinnössä 4/2010 referoidaan ja arvioidaan piispainkokouksen selvitystä *Parisuhdelain seuraukset kirkossa*. Perustevaliokunta arvioi erityisesti ehdotettujen pastoraalisten rukoushetkiohjeiden luonnetta ja esittää

⁵¹⁶ Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet 2009, 12–14.

⁵¹⁷ Parisuhdemietintö 4/2010, 3: ”Osa piispainkokouksen jäsenistä katsoi, että rekisteröidyn parisuhteen siunaaminen on teologisesti mahdollista; osa taas, ettei siunaamiselle ole kirkon uskonkäsityksestä nousevia perusteita. Selvityksessä todetaan, että molempien käsitysten edustajat haluavat olla uskollisia Raamatulle ja kirkon tunnustukselle, mutta päätyvät tulkinnoissaan eri lopputulokseen.”

⁵¹⁸ Näkemys miehen ja naisen toisiaan täydentävyydestä esiintyy mietinnössä monta kertaa, esimerkiksi Piispainkokous 2/2010, 13, 14, 19, 20, 27, 32, 76.

⁵¹⁹ Piispainkokous 2/2010, 76–78. Parisuhdemietintö 4/2010, 3–5 lainaa piispainkokouksen mietintöä sitä hieman lyhentäen ja muotoillen.

muutamia täsmennyksiä ehdotettuihin ohjeisiin. Perustevaliokunnan mukaan rukoushetkikäytäntö ei vaadi määräenemistöpäätöstä.⁵²⁰ Lisäksi mietinnössä todetaan, ettei kirkko voi hyväksyä niin sanottua sukupuolineutraalia avioliittoa ja siten muuttaa omaa avioliittokäsitystään, ”joka kuuluu sen uskonkäsitykseen ja ihmiskuvaan”.⁵²¹

Perustevaliokunta kuvaa piispainkokouksen mietinnössään linjaamia kuutta eri suhtautumistapaa rekisteröityihin parisuhteisiin: liiton siunaamista, ihmisten siunaamista, kodin siunaamista, vapaamuotoista rukousta, tai asian katsomista yksityisen elämän piiriin kuuluvaksi. Kuudes vaihtoehto olisi erityinen kielto rukoilla tai siunata rekisteröityjä parisuhteita tai sen osapuolia.⁵²² Kaksi ensimmäistä vaihtoehtoa edellyttäisi uuden toimituskaavan hyväksymistä kirkolliskokouksessa. Kodin siunaamisen kaavan soveltaminen, vapaamuotoinen rukous tai asian kuuluminen yksityisen elämän piiriin voitaisiin ohjeistaa piispainkokouksen tai piispojen pastoraalisella ohjeella.⁵²³

Piispainkokouksen mukaan kirkon olisi mahdollista etsiä yhteistä ratkaisua lähinnä neljännen vaihtoehdon eli rukoushetkiohjeen laatimisen pohjalta.⁵²⁴ Siksi perustevaliokunta arvioi mietinnössään 4/2010 erityisesti tätä vapaamuotoisen rukouksen mahdollisuutta ja toteaa piispainkokouksen esittämien suuntaviivojen olevan pääosin onnistuneita. Perustevaliokunnan mukaan piispojen antamien pastoraalisten ohjeiden tulee korostaa, että papin tulee antaa pastoraalisen kohtaamisen piiriin kuuluvasta rukouksesta sen luonteen mukainen oikea kuva. Rukoiltaessa rekisteröidyn parisuhteen tai sen osapuolten puolesta ei tule käyttää avioliittoon vihkimiseen kuuluvia osia, eikä tällainen rukoushetki saa olla erehdyttävästi julkisen kasuaalitoimituksen kaltainen.⁵²⁵ Rukouksessa pyydetään Jumalan huolenpitoa, voimaa rakastaa ja tahtoa kantaa vastuuta toisesta.⁵²⁶ Rukoushetkiohjeistuksen antaminen ei perustevaliokunnan mukaan muuttaisi kirkon oppia, joten asiaa koskeva

520 Parisuhdemietintö 4/2010, 10–14.

521 Parisuhdemietintö 4/2010, 6: ”Viimeaikaisessa keskustelussa on esitetty ehdotus ns. sukupuolineutraalista avioliittolaista. Perustevaliokunta katsoo, ettei kirkko voi tältä osin muuttaa omaa avioliittokäsitystään, joka kuuluu sen uskonkäsitykseen ja ihmiskuvaan.”

522 Parisuhdemietintö 4/2010, 3. Piispainkokouksen mietinnössä (Piispainkokous 2/2010, 70) todetaan, että nämä kuusi vaihtoehtoa ovat tiivistelmä Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet -mietinnössä (2009, 119–120) esitetyistä lukuisista vaihtoehdoista.

523 Parisuhdemietintö 4/2010, 3.

524 Parisuhdemietintö 4/2010, 3. Ehdotus rekisteröidyn parisuhteen siunaamisen kaavasta kaatui äänin 16–4.

525 Parisuhdemietintö 4/2010, 10–12.

526 Parisuhdemietintö 4/2010, 7.

ponsi voitaisiin hyväksyä kirkolliskokouksessa yksinkertaisella äänten enemmistöllä. Piispaankokous voisi antaa pastoraalisen toimintaohjeen mietinnön mukaisesti, kunhan ohje on ”riittävän yleisluontoinen eikä sen tarkoittamasta rukouksesta muodostu kirkollista toimitusta”.⁵²⁷

Perustevaliokunnan mietinnössä muistutetaan, että kirkossa tulee olla tilaa kaikille ihmisille. Homoseksuaalit voivat omantuntonsa pohjalta elää sitoutumiseen perustuvassa parisuhteessa, pidättyvyydessä, tai pyrkiä sisäiseen muutosprosessiin. Ratkaisuista riippumatta heille kuuluu loukkaamaton ihmisarvo. Kaste, kirkon yhteyteen ottaminen, konfirmaatio, kodin siunaus, rippi ja hautaan siunaaminen kuuluvat yhtäläisesti kaikille kirkon jäsenille, ja lisäksi parisuhteensa rekisteröineiden kanssa ja puolesta voidaan rukoilla.⁵²⁸

Perustevaliokunnan mietintöön jätetyssä eriävässä mielipiteessä viisi perustevaliokunnan jäsentä vastustaa pastoraalisen toimintaohjeen pyytämistä piispaankokoukselta. Heidän mukaansa rukoushetkiohjeistuksessa olisi tosiasiassa kysymys kirkon opin muuttamisesta, joten päätös vaatisi kirkolliskokouksen määränemmistön.⁵²⁹

6.3 Luonnonoikeus ja Raamattu ohittavat asianosaisten kokemuksen

Perustevaliokunta perustelee kantaansa miehen ja naisen välisen avioliiton erityisasemalla, ihmisyyden luonteella ja lähimmäisenrakkauden käskyllä. Jeesuksen todetaan vahvistaneen miehen ja naisen välisen avioliiton.⁵³⁰ Raamatun opetus on sopusoinnussa ihmisyyden luonteen kanssa. Avioliiton erityisasema on tunnustettu sekä suomalaisessa lainsäädännössä että ihmisoikeussopimuksissa.⁵³¹

527 Parisuhdemietintö 4/2010, 13.

528 Parisuhdemietintö 4/2010, 7.

529 Parisuhdemietintö 4/2010, eriävä mielipide: ”Mietintö käsittelee mm. kristillisen avioliiton ja ihmisarvon perusteita ja ihmisarvoa, ja valiokunnan ponsi viittaa mietinnön perusteluihin. Vaikka mietinnössä todetaan, ettei valiokunta ehdota tarkistuksia kirkon oppiin avioliitosta ja ihmisarvosta, niin mietinnön teksti kuin ponsikin käsittelee näitä uskon ja opin kysymyksiä. Kun kirkon uskoa ja oppia käsitellään sellaisella tavalla, jossa ennen Raamatun perusteella synniksi ymmärretty elämäntapa tulkitaan hyväksyttäväksi, on kysymys kirkon opin muutoksesta. Käsityksemme on, että perustevaliokunnan mietinnön ja ponnin hyväksyminen vaativat kirkkolain mukaan kirkolliskokouksen määränemmistön.”

530 Parisuhdemietintö 4/2010, 5.

531 Parisuhdemietintö 4/2010, 6: ”Miehen ja naisen välisen avioliiton merkitys tunnustetaan yleisesti myös sekä suomalaisessa lainsäädännössä että kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, esimerkiksi Suomen eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietinnössä (PeVL 15/2001), Euroopan ihmisoikeussopimuksen 12. artiklassa ja YK:n yleismaailmallisten ihmisoikeuksien julistuksen 16. artiklassa.”

Avioliiton muistutetaan myös olevan Raamatussa ja kirkon perinteessä kuva Kristuksen ja kirkon rakkaussuhteesta.⁵³² Miehen ja naisen välinen avioliitto on sekä luonnonoikeuteen perustuva että Jumalan asettama järjestys, jossa hyvää lahjoittavan rakkauden järjestys toteutuu:

*Avioliitto perustuu sekä luonnonoikeuteen että jumalalliseen käskyyn (mandatum Dei). Avioliiton olennainen osa on sukupuolten toisiaan kohtaan tuntema veto-voima. Avioliitto on Jumalan asettama järjestys (ordinatio divina), jota ei voi muuttaa eikä kumota yhteiskunnallisilla tai kirkollisilla laeilla kuten pappien selibaattipakolla. Luomistyössä ilmenevä toiselle hyvää lahjoittavan rakkauden järjestys toteutuu avioliitossa puolisoiden tehdessä työtä yhteisen perhe-elämän, lasten ja yhteiskunnan hyväksi. Tästä syystä Luther piti aviosäätyä pyhänä.*⁵³³

Parisuhdemietinnön mukaan avioliitto edistää parhaiten hyvää elämää. Miehen ja naisen avioliitto palvelee parhaiten puolisoiden hyvinvointia, lasten kasvua ja koko ihmisyyshyvinvointia.⁵³⁴ Hyvät seuraukset kuuluvat perustevaliokunnan mukaan ennen kaikkea miehen ja naisen avioliittoon, siitäkkin huolimatta, että perustevaliokunnan mietinnössä todetaan kaikissa ihmissuhteissa olevan läsnä Jumalan hyviä lahjoja⁵³⁵ ja piispainkokous muistuttaa tulkintalinjasta, jonka mukaan ”toistensa täydentämisen ajatus ei ole ehdottomasti sukupuolisidonnainen”.⁵³⁶

Lähimmäisenrakkauden velvoite perustuu parisuhdemietinnön mukaan ihmisen luomiseen Jumalan kuvaksi ja lunastukseen.⁵³⁷ Myös kymmenen käsky ja Jeesuksen opettamat rakkauden kaksoiskäsky ja kultainen sääntö

532 Parisuhdemietintö 4/2010, 5.

533 Parisuhdemietintö 4/2010, 5–6.

534 Parisuhdemietintö 4/2010, 3: ”Piispainkokous painottaa miehen ja naisen tasavertaisuutta ja toisiaan täydentävyyttä aviokumppaneina. Molempien puolisoiden velvollisuuksiin kuuluvat kunnioitus, sitoutuminen, huolenpito ja aviouskollisuus. Piispainkokous korostaa tällaisen liiton palvelevan parhaiten uuden elämän syntymistä, lasten kasvua ja koko ihmisyyshyvinvointia.” sekä Parisuhdemietintö 4/2010, 13: ”Jumala on luonut ihmisen mieheksi ja naiseksi ja asettanut avioliiton, joka antaa turvallisimman kasvuympäristön uuden elämän kehittymiselle, puolisoiden yhdyselämäälle ja yhteisön hyvinvoinnille.”

535 Parisuhdemietintö 4/2010, 7: ”Kristillisestä luomiskäsityksestä seuraa, että kaikkien ihmisten elämässä ja ihmissuhteissa on läsnä Jumalan hyviä lahjoja. Ihmiset voivat tunnistaa elämässään näitä lahjoja ja ilmaista kiitollisuutensa ja ilonsa niistä. Vastaavasti myös synnin, kärsimyksen ja kuoleman realiteetit kohtaavat kaikenlaisia ihmissuhteita.”

536 Piispainkokous 2/2010, 15.

537 Parisuhdemietintö 4/2010, 7: ”Kirkko korostaa kaikkien ihmisarvoa, jonka perustana on vakaumus, että ihminen on Jumalan luoma, Kristuksen lunastama ja kutsuttu elämään Jumalan yhteydessä.”

vaativat ihmisarvon kunnioittamista ja lähimmäisenrakkauden toteuttamista.⁵³⁸ Jokaista lähimmäistä tulee kunnioittaa ja toisten oikeuksista tulee huolehtia. Kirkon avioliittokäsitys määrittää käsityksen hyvästä, jonka puitteissa lähimmäisenrakkautta kuvataan.⁵³⁹ Siksi mietinnön kokonaisuudessa avioliiton ihanne ja lähimmäisenrakkauden periaate eivät asetu toisiaan vastakkain, vaan lähimmäisenrakkautta toteutetaan vaalimalla avioliiton ihannetta.

Parisuhdemietinnössä on 15 viittausta yksittäisiin raamatunkohtiin.⁵⁴⁰ Niistä kahdeksan käsittelee luomista ja kirkon avioliittokäsitystä, yksi Jumalan sanan auktoriteettia kirkossa ja kuusi homoseksuaalisuutta.⁵⁴¹ Yhdeksän näistä raamatunkohdista esiintyy myös piispainkokouksen parisuhdeselvityksessä.⁵⁴² Perustevaliokunnan parisuhdemietinnössä on siten kuusi viittausta raamatunkohtiin, joita ei mainita piispainkokouksen parisuhdeselvityksessä. Näistä neljä koskee miehen ja naisen avioliittoa ja yksi Jumalan sanan auktoriteettia kirkossa.⁵⁴³ Kuudes on viittaus Tuomarien kirjan 19. lukuun, jossa gibealaiset yrittävät raiskata kaupungissa vierailevan miehen ja päätyvät raiskaamaan ja tappamaan tämän sivuvaimon.⁵⁴⁴ Viittaus on hämmäntävä homoseksuaalisuutta koskevassa kannanotossa, koska kirkon aiemman tulkinnan mukaan tekstikatkelmassa aivan ilmeisesti puhutaan muukalaisvihamielisyydestä eikä homoseksuaalisuudesta sinänsä.⁵⁴⁵ Parisuhdemietinnössä viittaus Tuomarien kirjaan esiintyy homoseksuaalisuutta koskevien kieltojen joukossa, eikä se

538 Parisuhdemietintö 4/2010, 7, 8.

539 Raunio 2007b, 99 toteaa, että kirkolla voi luonnollisen moraalin puitteissa olla omia, uskosta nousevia käsityksiä hyvästä. Ks. luku 2.2, alaviite 153.

540 16, jos lasketaan kaksi eri viittausta 1. Moos 1:27, Parisuhdemietintö 4/2010, 5, 8. Lisäksi mietinnössä on yksi suora lainaus Raamatusta ilman viitettä. Parisuhdemietintö 4/2010, 8: ”Näiden kahden käskyn varassa ovat laki ja profeetat.”

541 Parisuhdemietintö 4/2010, 5, 8.

542 Yhteisiä kohtia ovat miehen ja naisen välistä avioliittoa korostavat luomiskertomusten kohdat (1. Moos. 1:27–28, 1. Moos. 2:18–25), yksi avioeroa koskeva kohta (Matt. 19:4–6), yksi seksuaalisia väärinkäytöksiä koskeva kohta (1. Kor. 7:2) sekä viisi homoseksuaalisuutta koskevaa kohtaa (3. Moos. 18:22, 20:13; Room. 1:26–27; 1. Kor. 6:9–10 ja 1. Tim. 1:10). Piispainkokous 2/2010, 13, 14, 16, 18, 20, 22, 32, Parisuhdemietintö 4/2010, 5, 8.

543 Avioliittoa koskevia kohtia ovat Mark. 10:6–9, Ef. 5:25–31, 1. Tim. 3:2, avioliiton ulkopuolisia suhteita 1. Kor. 6:12–20, Jumalan sanan auktoriteettia kirkossa Joh. 14:23. Parisuhdemietintö 4/2010, 5, 8.

544 Tuom. 19:22–25, Parisuhdemietintö 4/2010, 8.

545 Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet 2009, 54–55: ”Tuomarien kirjan kertomus raiskauksesta Benjaminin Gibeassa on hyvin samankaltainen kuin 1. Mooseksen kirjan Sodoma-kertomus (Tuom. 19). Siinäkin miesjoukko yrittää maata väkisin muukalaismiehen. Jälleen kertomus voidaan tulkita kahdella tavalla: gibealaisten synty on joko homoseksuaalinen himo tai muukalaisvihamielisyys. Tässä tapauksessa jälkimmäinen tulkintalinja on kuitenkin ilmeinen. Kertomuksen punaisena lankana on kauttaaltaan muukalaisiin ja vierasheimoiisiin kohdistuva vihamielisyys, ei homoseksuaalinen käyttäytymisen sinänsä.” Vastaavan tulkinnan tekee Cederberg 1994, 43–44 ja Kuula 2005, 12–13.

nähdäkseni tuo mitään lisää muihin mietinnön lainaamiin homoseksuaalisuutta koskeviin kieltoihin.⁵⁴⁶

Synti mainitaan parisuhdemietinnössä muutaman kerran. Mietinnössä todetaan kaikkien ihmisten olevan synnin alla, synnin todellisuuden vaikuttavan kaikenlaisissa ihmissuhteissa ja kaikkien tarvitsevan Kristuksen lunastustyötä.⁵⁴⁷ Yhdessä kohdassa viitataan aiempaan perustevaliokunnan mietintöön ja kysymykseen, onko homoseksuaalinen käyttäytyminen syntiä.⁵⁴⁸ Kysymykseen homoseksuaalisuuden synnillisyydestä ei kuitenkaan yritetä vastata. Piispojen 1960-luvun näkemys homoseksuaalisuudesta yksilöitynä vahingollisena syntinä on muuttunut puheeksi kaikkien ihmisten yhtäläisestä syntisyydestä ja armon tarpeesta.

Mietinnössä on useita viittauksia kirkon uskoon ja perinteeseen. Tunnustuskirjoihin viitataan kerran, Lutherin avioliittokäsitykseen kerran ja Lutherin Vähän katekismuksen vihkirukoukseen kerran.⁵⁴⁹ Kristillisestä perinteestä ja kirkon elämästä mainitaan rukouksen luonne⁵⁵⁰, opin sisällön ja rukouksen ulkoisen toteutuksen sopusointu⁵⁵¹, sekä papin ja kirkon työntekijöiden pastoraalisen vastuun ja vierelle asettumisen velvoitteet.⁵⁵²

Parisuhdemietintö keskittyy pohtimaan suhtautumista homoseksuaalisuuteen Raamatun ja kirkon uskon näkökulmasta. Eettiselle harkinnalle tai perustevaliokunnan kuvaamalle omakohtaisen elämäkokemuksen ja muiden lähteiden vuorovaikutukselle ei jää tilaa. Tieteelliseen tietoon viitataan parisuhdemietinnössä ainoastaan toteamalla homoseksuaalisuudesta vallitsevan erilaisia lääketieteellisiä ja teologisia käsityksiä.⁵⁵³ Asianosaisten kokemuksiin

546 Parisuhdemietintö 4/2010, 8.

547 Parisuhdemietintö 4/2010, 7: ”Yhtäläisesti kirkko pitää kaikkia ihmisiä synnin alle joutuneina ja Kristuksen lunastustyötä tarvitsevinä, ja kutsuu kaikkia hengelliseen yhteyteensä.” Ks. myös alaviite 535.

548 Parisuhdemietintö 4/2010, 1: ”Homoseksuaalisuutta käsittelevien raamatunkohtien tulkinnasta todettiin, että valiokunnassa esiintyy erilaisia käsityksiä siitä, miten ne olisi suhteutettava nykypäivään. Samoin eroja on näkemyksissä siitä, onko homoseksuaalista käyttäytymistä pidettävä syntinä, ja kuuluuko kysymys ensisijaisesti kirkon opin vai etiikan piiriin.”

549 Parisuhdemietintö 4/2010, 5, 6.

550 Parisuhdemietintö 4/2010, 4: ”Jokaisella on oikeus lähestyä rukouksessa Jumalaa ja pyytää hänen apuaan. Kristityille kuuluu myös velvollisuus rukoilla toisten ihmisten puolesta. [...] Rukouksessa pyydetään Jumalan huolenpitoa ja johdatusta, voimaa kunnioittaa toista ja etsiä Jumalan tahtoa.”

551 Parisuhdemietintö 4/2010, 12: ”Luterilaiseen perinteeseen kuuluu, että uskon säännön eli kirkon opin sisällön ja rukouksen säännön eli rukouksen ulkoisen toteutuksen tulee olla sopusoinnussa keskenään.”

552 Parisuhdemietintö 4/2010, 4, 7.

553 Parisuhdemietintö 4/2010, 4.

viitataan vain kerran referoitaessa perustevaliokunnan aiempaa mietintöä.⁵⁵⁴ Parisuhdemietintö jatkaa siten piispainkokouksen käynnistämän selvitysprosessin, piispainkokouksen asettaman työryhmän mietinnön ja piispainkokouksen selvityksen 2/2010 linjaa, jossa kysymystä homoseksuaalisuudesta ei juurikaan lähestytty asianosaisten ja heidän läheistensä kokemusten ja tarpeiden näkökulmasta.⁵⁵⁵ On merkittävää, että parisuhdemietintö sivuuttaa tieteellisen tiedon ja asianosaisten kokemukset samalla kuitenkin muistuttaen nykytiedon ja raamatuntulkinnan suhteen muodostuvan elävässä prosessissa monenlaisten lähteiden vuorovaikutuksessa:

*Kirkon haaste on tulkita Jumalan sanaa uskollisesti mutta kuitenkin aktuaalisesti kulloisessakin historiallisessa tilanteessa. Nykytiedon ja raamatuntulkinnan suhde on elävä prosessi. Kyse on työstä, joka tapahtuu eksegeettisen ja historiallisen tutkimustiedon, hengellisen viisauden ja kirkon uskontajun, teologisen argumentaation, omakohtaisen elämäkokemuksen ja tieteellisen tiedon vuorovaikutuksessa.*⁵⁵⁶

6.4 Kirkon oppi ei määritä kantaa rekisteröidyn parisuhteen siunaukseen

Perustevaliokunta totesi aiemmassa mietinnössään 2/2003, ettei samaa sukupuolta olevien parisuhde vastaa kirkon avioliittoihannetta, ja sen vuoksi parisuhteen siunaamisen kaavaa ei tule laatia.⁵⁵⁷ Kirkon avioliittoihanteella ja rekisteröidyn parisuhteen siunaamisen torjumisella on siten selkeä yhteys

554 Parisuhdemietintö 4/2010, 2: ”Perustevaliokunta totesi [aiemmassa mietinnössään 2/2003], että ’parisuhteensa rekisteröineet ihmiset toivovat siunauspyynnöllään ainakin yhteisön – kirkon – hyväksyntää suhteelleen. He odottavat, että Jumala siunaisi heidän suhdettaan ja auttaisi sitä kestämaan.”

555 Hellqvist & Vähäkangas 2016, 142–143: ”[*Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet ja Parisuhdelain seuraukset kirkossa*] keskittyvät pohtimaan samaa sukupuolta olevien parisuhdetta vain instituution näkökulmasta, ikään kuin asianomaiset itse olisivat kirkon kannalta kehällisiä tai ulkopuolisia toimijoita. Selvitystyön kuluessa järjestettiin kaksi seminaaria, joissa kuultiin asiantuntijoita eri aloilta. Vain kahdessa puheenvuorossa asiaa lähestyttiin seksuaalivähemmistöihin kuuluvan omasta näkökulmasta. Näitä puheenvuoroja ei mainita edellä mainituissa lopullisissa dokumenteissa. Homoseksuaalisten ihmisten ja heidän läheistensä omiin kokemuksiin ja tarpeisiin viitataan vain muutaman yksittäisen kerran.”

556 Parisuhdemietintö 4/2010, 8.

557 Perustevaliokunta 2/2003, 12: ”Valiokunnan mielestä kirkon tulee edelleen tukea avioliittoa. Elinikäinen avioliitto luo parhaat edellytykset hyvälle ja turvalliselle elämälle niin aviopuolisoiden kuin myös lasten ja koko yhteiskunnan kannalta. Samaa sukupuolta olevien parisuhde ei vastaa tätä kirkon opettamaa ihannetta, jonka mukaan naisen ja miehen seksuaalisuus toteutuu parhaiten avioliitossa. Tämän vuoksi valiokunta katsoo, ettei parisuhteen siunaamisen kaavaa tule ottaa kirkollisten toimitusten kirjaan.”

perustevaliokunnan mietinnössä 2/2003. Parisuhdemietinnössä 4/2010 tällaista selkeää yhteyttä ei ole. Mietinnössä 4/2010 todetaan piispainkokouksen selvitystä lainaten, että ”molempien käsitysten edustajat haluavat olla uskollisia Raamatulle ja kirkon tunnustukselle, mutta päätyvät tulkinnoissaan eri lopputulokseen”.⁵⁵⁸ Perustevaliokunnan enemmistön hyväksymässä mietinnössä siunauskaavaa ei torjuta siksi, että se olisi kirkon uskonkäsityksen tai raamatuntulkinnan vastainen, vaan siksi, ettei riittävää yksimielisyyttä ole kirkon sisällä tai kirkkojen kesken.⁵⁵⁹

Koska päätöksentekomalli ja yhteisymmärryksen puute eivät luo pohjaa mahdollisuudelle laatia siunaamisen kaavaa, perustevaliokunta etsii yhteistä ratkaisua rukoushetkistä. Tarkoitus ei ole kieltää tai estää Jumalan huolenpidon pyytämistä vaan tehdä sellainen päätös, jonka hyväksyminen on mahdollista kirkon päätöksentekojärjestelmässä. Siten päätöksentekomalli ja siihen kuuluva määräenemmistösäädös varjelee kirkon ykseyttä päätöksenteon tasolla. Rukoushetkiohjeistus kuitenkin käytännössä mahdollisti siunaamistoimituksen kaltaisten tilaisuuksien järjestämisen. Auli Vähäkangas haastatteli vuonna 2015 yhdeksää parisuhteensa rekisteröintyä rukoushetkeen osallistunutta henkilöä ja yhtä rukoushetkiä toimittanutta pappia.⁵⁶⁰ Piispainkokouksen ohjeen noudattamiseen oli kiinnitetty huomiota, mutta valtaosassa rukoushetkistä on käytetty avioliittoon viittaavaa symboliikkaa.⁵⁶¹ Haastateltujen henkilöiden kokemuksessa rukoushetki muodosti häiden (vihkimisen) luonteisen juhlan.⁵⁶² Toteutetut rukoushetket miellettiin julkisiksi kirkolliseen toimitukseen rinnastuviksi tilanteiksi.⁵⁶³ Vapaamuotoista rukousta

558 Parisuhdemietintö 4/2010, 3.

559 Parisuhdemietintö 4/2010, 9: ”Perustevaliokunta toteaa, että vaikka kirkossa vallitsee laaja yksimielisyyss kristillisestä avioliittokäsityksestä sekä kaikkien ihmisten ihmisarvosta ja lähimmäisenrakkauden periaatteesta, rekisteröityihin parisuhteisiin suhtautumisesta on olemassa vastakkaisia teologisia tulkintoja. Perustevaliokunta katsoo, että tässä tilanteessa on mahdotonta löytää parisuhteen siunaamiselle sellaisia teologisia perusteluja, joista voisi syntyä riittävä yksimielisyyss oman kirkkomme sisällä tai kirkkojen kesken.”

560 Hellqvist & Vähäkangas 2016, 142.

561 Hellqvist & Vähäkangas 2016, 149, 153. Osa haastatteluisia kuvatuista rukoushetkistä oli toteutettu ennen piispainkokouksen v. 2011 antamaa ohjeistusta.

562 Hellqvist & Vähäkangas 2016, 147: ”Haastateltujen kokemuksissa rukoushetkestä tai siunaamisesta käytettiin useissa tapauksissa nimitystä häät, ja itse toimituksessa käytettiin avioliittoon vihkimiseen/siunaamiseen kuuluvaa symboliikkaa ja rituaalisia elementtejä, kuten esimerkiksi sormusten vaihtoa. Siten ohje vapaamuotoisesta rukouksesta ei näytä vaikuttaneen ihmisten omaan kokemukseen suhteensa tai järjestetyn juhlan luonteesta.”

563 Hellqvist & Vähäkangas 2016, 148.

säätelevä yksityiskohtainen ohjeistus koettiin loukkaavana, ja ohjeistus ”ei selvästikään viestittänyt kirkon hyväksyntää asianosaisille”.⁵⁶⁴

Joukko kirkon työntekijöitä on käytännössä tehnyt rukoushetkistä monella tavalla avioliiton siunausta tai vihkimistä muistuttavia tilaisuuksia. Kun kirkon päätöksentekomalli ei mahdollistanut siunaamisen kaavan laatimista, ristiriita siirtyi kirkon ylärakenteesta käytännön tasolle.

6.5 Avioliittokäsitys kuuluu kirkon oppiin ja ihmiskuvaan

Piispainkokouksen selvityksessä ja perustevaliokunnan parisuhdemietinnössä näkyy kirkon teologian käsitteellinen moninaisuus.

Parisuhdemietinnössä kysymystä homoseksuaalisuudesta lähestytään Raamatussa ja kirkon tunnustuskirjoissa ilmaistun avioliittokäsityksen sekä ihmisarvon ja lähimmäisenrakkauden periaatteiden⁵⁶⁵ kautta.⁵⁶⁶ Mietinnössä vedotaan kristilliseen avioliittokäsitykseen, Lutherin näkemykseen avioliitosta, kristilliseen luomiskäsitykseen, kirkon ihmiskuvaan, Raamattuun, kristilliseen perinteeseen, luterilaisen kirkon eettiseen opetukseen, sekä siihen, miten asia on kirkon uskon mukaan.⁵⁶⁷ Viittaus kirkon oppiin avioliitosta ja jokaisen ihmisen luovuttamattomasta arvosta⁵⁶⁸ saattaa olla synonyyminen muiden ilmaisujen kanssa, tai korostaa perustevaliokunnan näkemystä näiden käsitysten luovuttamattomuudesta. Viittaus piispainkokouksen mietinnön kuvaamaan ihmiskunnan yleiseen moraaliperinteeseen⁵⁶⁹ korostanee kirkon näkemystä ihmiskunnan yhteisestä moraalista.

Perustevaliokunta kuvaa Jumalan sanaa kirkon yhteisenä viitekehyksenä ja muistuttaa, että kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan sanan mukaan.⁵⁷⁰ Kirkon tulee perustevaliokunnan mukaan lähestyä nykyajan kysymyksiä tulkitsemalla Jumalan sanaa uskollisesti mutta

⁵⁶⁴ Hellqvist & Vähäkangas 2016, 149.

⁵⁶⁵ Parisuhdemietintö 4/2010, 7 käyttää sekä yksikkömuotoa ”ihmisarvon ja lähimmäisenrakkauden periaatteen” että monikkomuotoa ”ihmisarvon ja lähimmäisenrakkauden periaatteet”.

⁵⁶⁶ Parisuhdemietintö 4/2010, 5, 7.

⁵⁶⁷ Parisuhdemietintö 4/2010, 5, 6, 7.

⁵⁶⁸ Parisuhdemietintö 4/2010, 13.

⁵⁶⁹ Parisuhdemietintö 4/2010, 8. Piispainkokous 2/2010, 76 käyttää ilmaisua ”ihmiskunnan yhteinen moraaliperinne”.

⁵⁷⁰ Parisuhdemietintö 4/2010, 8.

aktuaalisesti, eri lähteiden vuorovaikutuksessa.⁵⁷¹ Lisäksi on huomioitava kirkon voimassaolevan opetuksen pitkä linja, omantunnonvapauden periaate, kirkon pastoraalinen vastuu kaikista ihmisistä, pastoraalisen kohtaamisen luonne, rukouksen suhde kirkollisiin toimituksiin, sekä uskon säännön ja rukouksen säännön sopusointu.⁵⁷² Perustevaliokunta muistuttaa piispainkokouksen mietintöä lainaten, että kirkolliset toimitukset ilmaisevat kirkon yhteistä uskoa ja oppia, ja siksi ratkaisuille on oltava kirkon oppiin ja tunnustukseen pohjautuvat positiiviset perustelut.⁵⁷³ Lisäksi siunaustoimitukselle tulisi olla teologiset perustelut, joista voisi syntyä riittävä yksimielisyys oman kirkon sisällä ja kirkkojen kesken. Tehtävien ratkaisujen on oltava sopusoinnussa ekumeenisessa strategiassa ilmaistun näkyvän ykseyden tavoitteen kanssa.⁵⁷⁴

Käsitteiden moninaisuus kuvastaa teologian jakautumista moneen osaluueeseen ja mietinnön kielellistä rikkautta. Kun kirkossa ei kuitenkaan ole yksimielisyyttä edes siitä, kuuluuko kysymys homoseksuaalisuudesta kehällisiin vai Raamatun pelastussanomaa välittömästi liittyviin kysymyksiin⁵⁷⁵, syntyy vaikutelma, että mietinnössä erityisesti korostetaan kysymyksen vaikeutta. Homoseksuaalisuus näyttäytyy mietinnössä niin moniulotteisena ja kirkon elämään monella tapaa vaikuttavana kysymyksenä, että myönteisempi suhtautuminen rekisteröityjen parisuhteiden siunaamiseen vaarantaisi useita kirkolle erittäin tärkeitä asioita, kuten ekumeeniset suhteet ja uskollisuuden Raamatun avioliitto-opetukselle.

Yksimielisyyttä ei ole myöskään siitä, missä määrin kirkon avioliittoteologia on osa kirkon oppia, tai millaisia liittymäkohtia kysymyksillä avioliitosta ja homoseksuaalisuudesta on kirkon ihmiskuvaan tai oppiin. Kirkon avioliittoteologiasta väitellyt Antti Yli-Opas toteaa, että koska luterilainen kirkko pitää avioliittoa luomisessa asetettuna järjestyksenä, luterilaisessa teologiassa

571 Parisuhdemietintö 4/2010, 8.

572 Parisuhdemietintö 4/2010, 10–13.

573 Parisuhdemietintö 4/2010, 9.

574 Parisuhdemietintö 4/2010, 9, 10.

575 Parisuhdemietintö 4/2010, 8: ”Kirkon raamatuntulkintaan ja uskonkäsitykseen on mahtunut moninaisuutta ns. kehällisissä kysymyksissä, jotka eivät liity välittömällä tavalla Raamatun pelastussanomaa. Kirkossa vallitsee vastakkaisia näkemyksiä siitä, käsittelevätkö homoseksuaalisuuteen liittyvät raamatunkohdat kirkon uskon kannalta oleellista vai kehällistä kysymystä.”

puhutaan avioetiikasta, ei avioliittoa koskevasta opista.⁵⁷⁶ Vesa Hirvosen vuonna 2003 julkaisemassa artikkelissa *Samaa sukupuolta olevien parisuhteet ja kirkon oppi* kysymys homoseksuaalisuudesta kuuluu kirkossa rakkauden alaan.⁵⁷⁷ Toisaalta perustevaliokunta totesi mietinnössään vuonna 2003 miehen ja naisen välisen suhteen olevan ”luomisteologian kannalta keskeinen osa kirkon ihmiskuvaa”, joten ”kysymys homoseksuaalisesta parisuhteesta koskettaa myös kirkon uskoa ja oppia”.⁵⁷⁸ Lisäksi on syytä mainita aiheesta pro gradu -tutkielman laatineen Satu Lingon todenneen, että homoseksuaalisuuden torjujilla ja puolustajilla on eriävä näkemys myös siitä, kuuluuko homoseksuaalisuus kirkossa pysyvän opin vai muuttuvan etiikan piiriin.⁵⁷⁹

Perustevaliokunta käyttää parisuhdemietinnössä ilmaisua ”oppi” tai ilmaisua ”uskoa ja oppia koskevat päätökset” johdonmukaisesti ainoastaan kohdissa, joissa viitataan määräenemistösäädökseen.⁵⁸⁰ Parisuhdemietintö ei perustevaliokunnan mukaan muuta ”kirkon oppia avioliitosta eikä jokaisen ihmisen luovuttamattomasta arvosta”.⁵⁸¹ Tämä ilmaisu antaisi ymmärtää kirkolla olevan avioliittoa koskeva oppi. Muutoin mietinnön sanamuodot⁵⁸² eivät suoraan osoita, että avioliittokäsitys olisi osa kirkon oppia. Avioliittokäsityksen

576 Yli-Opas 2010, 302: ”Suomen evankelis-luterilainen kirkko pitää avioliittoa ulkoisena, yleispätevänä järjestyksenä, jonka kristitty omalla elämäntavallaan voi tehdä kristilliseksi. Avioliittoon liitetyt ihanteet ja arvot ovat sen kristillinen tulkinta. Siksi luterilainen teologia puhuu avioetiikasta eikä avioliittoa koskevasta opista.”

577 Hirvonen 2003, 48–50.

578 Perustevaliokunta 2/2003, 6.

579 Linko 2007, 58–59: ”Piispa Huovinen määritteli kirkolliskokouskeskustelun teologisen ydinongelman olevan, kuuluuko homoseksuaalisuus pysyvän opin alaan vai muuttuvan etiikan piiriin. Piispojen vastaus vaikutti olevan, että homoseksuaalisuus sisältää aineksia kummastakin. Homoseksuaalisuuden torjujat eivät tee eroa uskon ja rakkauden välillä: kaikki etiikan alan ongelmat ovat opin piiriin kuuluvia kysymyksiä. Homoseksuaalien puolustajat erottavat selkeästi opin ja etiikan toisistaan. Osa puolustajista yhtyy piispojen näkemykseen, mutta osan mukaan homoseksuaalisuus on selkeästi ainoastaan etiikan piiriin kuuluva kysymys. Koska homoseksuaalisuuden torjujat eivät tee eroa opin ja etiikan välillä, on selvää, että piispojen esille nostama vastakkainasettelu (uskoa vai rakkautta) ei ole torjujille mielekäs. Erilaiset lähtökohdat ovat jälleen kerran keskusteluyhteyden esteenä.”

580 Parisuhdemietintö 4/2010, 8, 9, 12.

581 Parisuhdemietintö 4/2010, 13: ”Perustevaliokunta on yhtä mieltä kristillisestä avioliittokäsityksestä ja jokaisen ihmisen luovuttamattomasta arvosta. Näihin kahteen kirkko on sitoutunut useassa aiemmassa kannanotossaan, myös piispainkokous esittäessään vapaamuotoista rukousta parisuhteensa rekisteröineiden ihmisten puolesta. Tämä perustevaliokunnan mietintö ei muuta kirkon oppia avioliitosta eikä jokaisen ihmisen luovuttamattomasta arvosta.”

582 Osa mietinnön sanamuodoista on suoria lainauksia Piispainkokouksen mietinnöstä 2/2010.

kerrotaan kuuluvan kirkon uskoon⁵⁸³, uskonkäsitykseen ja ihmiskuvaan⁵⁸⁴ tai kirkon hengelliseen elämään⁵⁸⁵. Rekisteröidyn parisuhteen siunaamista tulee arvioida suhteessa kirkon opetukseen avioliitosta ja ihmisyyttä ja seksuaalisuutta koskevan kirkon opetuksen klassiseen perustaan, sekä sillä perusteella, miten asia on perusteltavissa kirkon opin ja tunnustuksen pohjalta.⁵⁸⁶

Opin ja ihmiskuvan määrittelemättömyydestä huolimatta sekä piispainkokouksen parisuhdeselvitys että perustevaliokunnan parisuhdemietintö edellyttävät kirkon työntekijöiltä sitoutumista julistus- ja kasvatustehtävissään kirkon avioliittoa ja seksuaalisuutta koskevaan opetukseen. Tämän opetuksen ”suuntaviivat on ilmaistu kirkollisissa kirjoissa ja yhteisesti hyväksytyissä kannanotoissa”.⁵⁸⁷ Ilmaisuihin herättää useita kysymyksiä. Jos pelkät suuntaviivat on ilmaistu, kuinka paljon suuntaviivojen ympärillä on jotain muuta, mihin työntekijöiden tulee sitoutua?⁵⁸⁸ Mitä piispainkokouksen ja perustevaliokunnan tarkoittamat kirkolliset kirjat ja yhteisesti hyväksytyt kannanotot ovat kirkkokäsikirjan ja Katekismuksen⁵⁸⁹ lisäksi? Missä määrin kirkon työntekijän tulee vuonna 2010 päättyneen selvitysprosessin jälkeen sitoutua esimerkiksi puheenvuorojen *Ajankohtainen asia* ja *Kasvamaan yhdessä* sisältöön? Entä *Rakkauden lahjan* opetukseen, jota kaksi kymmenestä piispasta ei allekirjoittanut?⁵⁹⁰ Onko piispainkokouksen ja perustevaliokunnan odotus työntekijöiden sitoutumisesta kirkon opetukseen laajempi

583 Parisuhdemietintö 4/2010, 5: ”Kirkon uskon mukaan avioliitto on Jumalan luomistyössä asettama yhden miehen ja yhden naisen liitto.”

584 Parisuhdemietintö 4/2010, 6. ”Perustevaliokunta katsoo, ettei kirkko voi tältä osin muuttaa omaa avioliittokäsitystään, joka kuuluu sen uskonkäsitykseen ja ihmiskuvaan.”

585 Parisuhdemietintö 4/2010, 3: ”Avioliiton laajentaminen sukupuolen tai lukumäärän puolesta neutraaliksi poikkeaa siitä ihmiskäsityksestä, jonka pohjalta avioliitto on perinteisesti ymmärretty kirkon hengellisessä elämässä ja yhteiskunnallisessa lainsäädännössä.” Perustevaliokunta lainaa Piispainkokouksen 2/2010, 76 tekstiä.

586 Parisuhdemietintö 4/2010, 3.

587 Parisuhdemietintö 4/2010, 13: ”Kirkon työntekijän tulee sitoutua julistus- ja kasvatustehtävissään kirkon avioliittoa ja seksuaalisuutta koskevaan opetukseen, jonka suuntaviivat on ilmaistu kirkollisissa kirjoissa ja yhteisesti hyväksytyissä kannanotoissa.” Perustevaliokunnan teksti lainaa Piispainkokouksen mietintöä 2/2010, 78.

588 Vrt. Hirvonen 2003, 43: ”[K]irkko ei ole parisuhdelakikannanotoissaan lausunut periaatteellista kantaa homoseksuaaliin parisuhteisiin itsessään. Jokseenkin kaikissa kannanotoissa on vastustettu näiden parisuhteiden rinnastamista miehen ja naisen avioliittoon, mutta parisuhteista sinänsä ei ole sanottu juuri mitään.”

589 Piispainkokous 2/2010, 68: ”Kirkon käsityksen periaatteet ja suuntaviivat on ilmaistu esimerkiksi kirkollisissa kirjoissa (Katekismus, kirkkokäsikirja) ja kirkon yhteisesti hyväksymissä kannanotoissa.”

590 Tukkimäki 2008. Ks. alaviite 282.

kuin esimerkiksi pappislupauksessa⁵⁹¹ edellytetty sitoutuminen kirkon oppiin ja järjestykseen? Ovatko esimerkiksi linjauksiltaan keskenään erilaiset piispainkokouksen hyväksymät rippikoulun oppikirjat⁵⁹² sellaisia kirkollisia kirjoja, joiden ihmiskuvaan kirkon työntekijöiden pitäisi opetustehtävissään jollain tavalla sitoutua?

Perustevaliokunnan mietinnössä avioliitto ja käsitys homoseksuaalisuudesta liittyvät jollain tapaa kirkon oppiin ja ihmiskuvaan. Epäselväksi jää, missä määrin kirkon ihmiskuva on osa kirkon oppia tai muuta opetusta, ja mihin kaikkeen kirkon työntekijän tulee julistus- ja kasvatustehtävissään sitoutua. Piispainkokouksen parisuhdeselvityksen 2/2010 ja perustevaliokunnan mietinnön 4/2010 asettama sitoutumisvelvoite vaikuttaa siten lähinnä kiistanalaisen kysymyksen pragmaattiselta ratkaisuyritykseltä ja pyrkimykseltä vaalia ykseyttä tosiasiallisesti jakautuneessa kirkossa.

6.6 Homoseksuaalisuus uhkaa kirkon ykseyttä

Perustevaliokunnan mietinnössä korostetaan omantunnonvapauden tärkeyttä ja esitetään huoli kirkon ykseydestä ja ekumeenisista suhteista. Kirkon työntekijälle kuuluu sekä omantunnonvapaus että pastoraalinen vastuu asettua toisen rinnalle ja kuulla toista.⁵⁹³ Omantunnonvapaus yhdessä pastoraalisen vastuun kanssa ”varjelee kirkon ykseyttä tilanteessa, jossa mielipiteet ovat voimakkaasti jakautuneet”.⁵⁹⁴ Omantunnonvapaus merkitsee homoseksuaaliselle ihmiselle vapautta elää sitoutumiseen perustuvassa ja yhteiskunnan vahvistamassa parisuhteessa, elää pidättyvyydessä tai pyrkiä sisäiseen

591 Pappislupaus osittain: ”[T]ahdon pysyä Jumalan pyhässä sanassa ja siihen perustuvassa evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuksessa. En julkisesti julista tai levitä enkä salaisesti edistä tai suosi sitä vastaan sotivia oppeja. Tahdon myös oikein julistaa Jumalan sanaa ja jakaa pyhiä sakramentteja Kristuksen asetuksen mukaan. Tahdon noudattaa kirkon lakia ja järjestystä sekä palvella alttiisti seurakuntaa ja sanankuulijoita.” Kirkkojärjestys 1055/1993, 5:6§.

592 Emmi Kemppainen käsitteli pro gradu -tutkielmassaan piispainkokouksen hyväksymien rippikouluoppikirjojen opetusta perhe- ja parisuhdekysymyksistä. Kemppainen totesi, että yksi oppikirja ei käsittele avioliittoa tai homoseksuaalisuutta lainkaan. Toinen oppikirja korostaa seksuaalisuutta henkilökohtaisena asiana eikä mainitse luomista mieheksi ja naiseksi tai elinikäistä avioliittoa miehen ja naisen ihanteellisena parisuhdemuotona. Kemppainen näkee oppikirjoissa selkeitä painotuseroja eri teemojen käsittelyssä tai ohittamisessa, millä perusteella hän jakaa kirjat konservatiivisempaa ja liberaalimpaa linjaa edustaviin. Kemppainen 2012, 70–71.

593 Parisuhdemietintö 4/2010, 4, 10.

594 Parisuhdemietintö 4/2010, 10.

muutosprosessiin.⁵⁹⁵ Tässä piispainkokouksen mietinnön ja perustevaliokunnan enemmistön näkemys poikkeaa pidättyvyyteen kehottavista piispojien *Kasvamaan yhdessä* -puheenvuorosta⁵⁹⁶ ja mietintöön 4/2010 jätetystä eriävistä mielipiteestä.⁵⁹⁷

Piispainkokous kuvaa selvityksessään *Parisuhdelain seuraukset kirkossa* useiden kirkkojen jakaantumista homoseksuaalisuutta koskevissa kysymyksissä.⁵⁹⁸ Piispainkokouksen selvityksessä mainitaan yleisluontoisesti toisten kirkkojen näkemysten kuuntelemisen tärkeys ja huoli kristittyjen ykseydestä.⁵⁹⁹ Perustevaliokunta kuvaa huomattavasti yksityiskohtaisemmin huolta ekumeenisista suhteista. Toisten kirkkojen vakaumusten ohittaminen voisi perustevaliokunnan mukaan vaikeuttaa kirkon viran vastavuoroista tunnustamista ja ehtoollisyyhteyden toteutumista. Parisuhteen siunaamisella saattaisi olla vaikutusta kirkkojen väliseen dialogiin ja lähetysjärjestöjen mahdollisuuksiin tehdä yhteistyötä etelän kasvavien luterilaisten kirkkojen kanssa. Kirkon todetaan myös sitoutuneen neuvottelemaan merkittävistä kysymyksistä yhdessä Porvoon yhteisön kirkkojen kanssa ja tekemään ratkaisuja, jotka ovat sopusoinnussa ekumeenisessa strategiassa ilmaistun ykseyden tavoitteen ja käytyjen ekumeenisten neuvottelujen kanssa.⁶⁰⁰

595 Parisuhdemietintö 4/2010, 4: ”Kirkko on valmis kohtaamaan jokaisen ihmisen ja tukemaan häntä erilaisista elämänvalinnoista riippumatta. Homoseksuaalisuudesta vallitsee erilaisia lääketieteellisiä ja teologisia käsityksiä. Osa homoseksuaaleista pitää omantuntonsa pohjalta oikeana elää sitoutumiseen perustuvassa ja yhteiskunnan vahvistamassa parisuhteessa; osa pitää oikeana elää pidättyvyydessä. Jotkut tahtovat pyrkiä sisäiseen muutosprosessiin. Tärkeää on, että ketään ei leimata eikä eristetä, vaan jokaisen oikeutta toimia omantuntonsa pohjalta kunnioitetaan.” Perustevaliokunnan mietinnön teksti lainaa lyhentäen Piispainkokouksen selvitystä 2/2010, 76–77.

596 Kasvamaan yhdessä 1984, 63 odottaa pidättäytymistä ainakin kirkon viroissa ja muissa palvelutehtävissä olevilta homoseksuaaleilta: ”ettei asianomainen opeta eikä toimi vastoin sitä, mitä kirkko homoseksuaalisuudesta opettaa”. Muiden osalta ilmaisu ei ole yksiselitteinen: ”Pelkän homoseksuaalisen taipumuksen perusteella ei siis ketään saa pitää moraalisesti epäilyttävänä henkilönä. Yhtä lailla on kuitenkin korostettava, että homoseksuaalisti on heteroseksuaalisten tavoin vastuullinen siitä, millä tavoin hän konkreettisesti ilmentää seksuaalista taipumustaan. Se mitä edellä on sanottu naimattomuuden ja yksinelämisen myönteisistä mahdollisuuksista, koskee tietysti myös homoseksuaaleja.”

597 Parisuhdemietintö 4/2010, eriävä mielipide: ”Kristillisen kirkon katkeamaton etiikan traditio on aina opettanut homoseksuaalisen käyttäytymisen synniksi ja armoa, parannusta ja pidättyvyyttä vaativaksi.”

598 Piispainkokous 2/2010, 34–48.

599 Esimerkiksi Piispainkokous 2/2010, 29: ”Siksi tulkinnassa on kuunneltava myös toisten kirkkojen näkemyksiä ja arvioitava omien päätösksen seurauksia kristittyjen ykseyden kannalta.” Piispainkokous 2/2010, 34: ”Keskustelu tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden kirkkojen ja yhteiskunnan kanssa. Kirkot elävät erilaisissa yhteiskunnissa, ja toimintaympäristö vaikuttaa siihen, mistä asioista keskustellaan. Myös muiden kirkkojen ratkaisut vaativat kannanottoja ja ohjaavat keskustelua.”

600 Parisuhdemietintö 4/2010, 9, 10.

Mietinnössä ei avata, miten ekumeenisten suhteiden ja kirkon ykseyden vaaliminen vaikuttaa mietinnön johtopäätöksiin. Lienee kuitenkin selvää, että rekisteröidyn parisuhteen siunaamisen kaavan käyttöönotolla katsottaisiin olevan kielteisiä vaikutuksia kirkon ulkosuhteisiin, ekumeenisiin neuvotteluihin ja lähetysjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin.

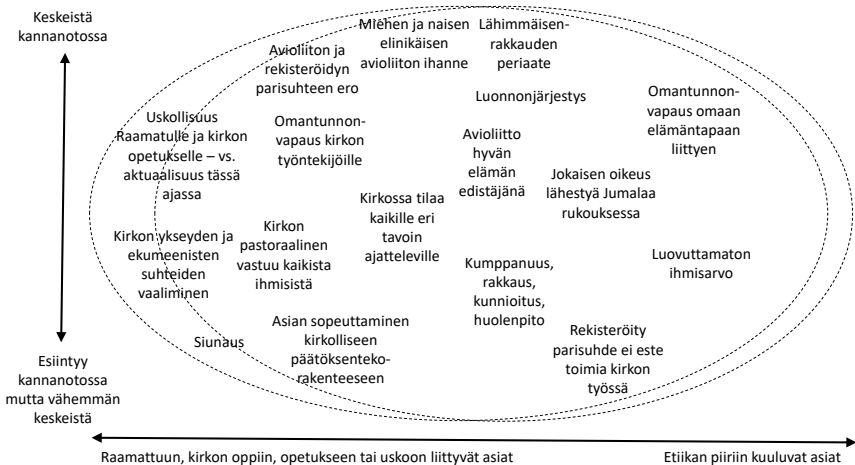
6.7 Kirkon opetus, usko ja etiikka parisuhdemietinnössä

Kuvio 6.1 esittää asioita, jotka ovat tärkeitä parisuhdemietinnössä. Osa kuvion esittämistä asioista on kannanoton tavoitteita tai pyrkimyksiä, osa asioita, joilla kannanoton tavoitteita perustellaan. Kannanoton keskeisimmät asiat ovat kuviossa ylimpänä, vähemmän keskeiset alempana. Lähempänä vasenta reunaa on kirkon opetukseen tai uskoon kuuluvia asioita, lähempänä oikeata reunaa on etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät niin tiiviisti liity kirkon opetukseen tai uskoon. Katkoviivalla piirretty kauemmas vasemmalle ulottuva kuvio kuvaa asioita, joita kannanotossa perustellaan Raamatulla, kirkon opetuksella tai uskolla tai joilla on kannanotossa ilmeinen yhteys näihin. Katkoviivalla piirretty kauemmas oikealle ulottuva kuvio kuvaa asioita, jotka nähdäkseni kannanotossa kuuluvat etiikan piiriin. Näiden kuvioden suuri päällekkäisyys kuvaa sitä, että tulkintani mukaan parisuhdemietinnöstä on vaikea osoittaa sellaisia etiikan piiriin kuuluvia asioita, joilla ei olisi selkeää liittymäkohtaa kirkon opetukseen ja uskoon.

Olen sijoittanut uskollisuuden Raamatulle ja kirkon opetukselle, kirkon ykseyden ja ekumeenisten suhteiden vaalimisen ja siunauksen etiikan piiriin kuuluvia asioita kuvaavan kuvion reunalle. Tämä kuvastaa sitä, että nähdäkseni näiden merkitys ei kannanotossa kuulu kokonaan etiikan piiriin.

Kuvio 6.1

Mikä on keskeistä parisuhdemietinnössä?

Kirkon opetukseen, oppiin, uskonkäsitykseen tai ihmiskuvaan kuuluu parisuhdemietinnössä luovuttamattoman ihmisarvon vaatimus sekä miehen ja naisen elinikäisen avioliiton ihanne. Ne kuvataan Raamatun ja kirkon opetuksena sekä Jumalan luomisessa säätämänä järjestyksenä. Lähimmäisen-rakkauden periaatteesta seuraa syrjimättömyyden, omantunnonvapauden ja toisen ihmisen kunnioittamisen vaatimukset.

Kirkon opetus avioliitosta liittyy parisuhdemietinnössä tiiviisti kirkon uskonkäsitykseen ja ihmiskuvaan. Avioliiton ihanteesta nouseva käsitys hyvästä määrittelee sen, miten lähimmäisenrakkauden periaatetta ja toisen ihmisen parasta kuvataan. Parisuhdemietintö tunnustaa samantaiset lainalaisuudet kaikenlaisissa parisuhteissa, mutta ihmisen luonto ja Jumalan asetus johtavat siihen, että kirkko suhtautuu miehen ja naisen avioliittoon ja samaa sukupuolta olevan parin rekisteröityyn parisuhteeseen eri tavoin. Tällainen uskoon perustuva käsitys hyvästä on mahdollinen luterilaisen luonnollisen moraalilain tulkinnan puitteissa luvussa 2.2 kuvatulla tavalla. Näin kysymystä parisuhteen siunaamisesta ei arvioida kultaisen säännön, tieteellisen tiedon soveltamisen ja asianosaisten kanssa käytävän avoimen vuoropuhelun avulla ilman, että kirkon avioliittokäsitys ohjaisi tätä vuoropuhelua.

Luvussa 2.1 olen kuvannut Antti Raunion esittämät neljä käsitystä siitä, minkä verran eettisiä käskyjä tai periaatteita kuuluu kirkon oppiin. Parisuhdemietintö ei kuvaa tarkasti sitä, millä tavalla ja missä määrin kirkon opetus avioliitosta kuuluu kirkon oppiin. On selvää, että avioliittokäsitys ei

ole ainakaan kokonaan irrallinen kirkon opista. Tällöin voinee tulkita, että parisuhdemietintö edustaa Raunion kuvaamista malleista lähinnä kolmatta, jossa pelastuskysymyksen lisäksi jotkin eettiset käskyt ovat luonteeltaan normatiivisia ja muuttumattomia.

Luvussa 2.1 kuvasin myös George A. Lindbeckin ajatusta, että kirkon oppia ymmärretään sitä kautta, millaisia käsityksiä opilla torjutaan. Parisuhdemietinnössä torjutaan yhtäältä niin sanottu sukupuolineutraali avioliitto, ja toisaalta ajatus, ettei rekisteröidyn parisuhteen siunaamiseen myönteisesti suhtautuville raamatuntulkinnolle voisi olla tilaa kirkossa. Homoseksuaalisuutta käsittelevän selvitystyön laajuus heijastanee asian ristiriitaisuutta kirkossa, ei sen keskeisyyttä kirkon opetuksessa.⁶⁰¹

Parisuhdemietinnössä ei juurikaan kuvata uskoa, uskomista, hengellistä elämää tai hengellisyyttä. Mietinnössä todetaan, että jokainen on ominaisuuksistaan riippumatta yhtäläisesti tervetullut kirkon toimintaan ja jokaisella on oikeudet kirkon palveluihin ja pyhiin toimituksiin, vihkimistä tai parisuhteen siunaamista lukuun ottamatta. Siten voi ajatella, että osallisuudella kirkon yhteyteen ja toimintaan ajatellaan olevan tärkeä merkitys mietinnössä. Uskon tai hengellisen elämän vähäinen esilläolo mietinnössä on linjassa sen kanssa, että parisuhdemietintö keskittyy pohtimaan kysymystä rekisteröityjen parisuhteiden siunaamisesta kirkon opin, opetuksen tai ihmiskuvan, ei ihmisten kokemuksen kannalta.

Perustevaliokunta korostaa mietinnössään homoseksuaalin vapautta elää haluamallaan tavalla ja oikeutta saada kirkon tukea omiin valintoihinsa. Toisin kuin aikaisemmin, kirkon selvitykset vuosina 2009–2010 eivät kuvaa homoseksuaalisuutta syntyinä, edellyttä homoseksuaalilta pidättäytymistä, eikä homoseksuaalin katsota tarvitsevan apua tai hoitoa homoseksuaalisuuteensa.⁶⁰² Näyttää siltä, että kirkon raamatuntulkinta ja ihmiskuva, käsitys homoseksuaalisuudesta ja suomalaisten yleinen arvomaailma muuttuvat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Maarit Hytösen luonnostelema kuva kirkosta, joka ensin vastustaa muutoksia, mutta muutosten jälkeen korostaa vastuunkantoa,⁶⁰³ kuvaa mielestäni hyvin kirkon käsityksiä

601 Hynynen 2019.

602 Vrt. Ajankohtainen asia 1966, 12: ”Kristillisen uskon ja sopivan lääkärinhoidon avulla saadaan homoseksuaalinen taipumus hillityksi silloinkin, kun se ei häviä.” ja Kasvamaan yhdessä 1984, 62. ”Kun homoseksuaalista suuntautuneisuutta on yritetty terapian avulla muuttaa, tulokset ovat jääneet heikoiksi. Onnistumisen mahdollisuus on yleensä olemassa vain silloin, jos asianomaisessa on myös jonkin verran heteroseksuaalista motivaatiota.”

603 Ks. Hytösen johtopäätös lainsäätäjälle laadituista mietinnöistä, luku 1.4, alaviite 84.

homoseksuaalisuudesta. Kirkon muuttuneet käsitykset homoseksuaalisuudesta antava syyn tulkita, että yhteys Raamatun, kirkon opin tai ihmiskuvan ja niistä tehtävien johtopäätösten välillä riippuu suuresti siitä, minkälaisia yhteyksiä päättäjien enemmistö näkee eri käsitteiden välillä.

Luvussa 2.5 olen kuvannut perustevaliokunnan lausuntoa 2/2013, jossa määräenemmistösäädöksen kerrotaan varjelevan sekä kirkolle luovuttamattomia että muutettavissa olevia mutta kirkon hyvinvoinnille olennaisia asioita. Luvussa 6.4 totesin, ettei parisuhdemietintö osoita rekisteröidyn parisuhteen siunaamisen torjumisella olevan suoraa yhteyttä kirkon oppiin tai opetukseen. Siksi parisuhdemietinnössä rekisteröidyn parisuhteen siunaamistoimitus näytetään kysymyksenä, joka voisi sinänsä kuulua kirkossa muutettavissa olevien asioiden joukkoon mutta jossa muutokselle ei ole riittävästi yhteisesti hyväksyttyjä teologisia perusteluja, ja siksi määräenemmistösäädöksen voi katsoa suojelevan kirkkoa tällaista muutosta vastaan. Toisaalta päätöksentekomalli ei ole pystynyt suojelemaan kirkkoa muutokselta käytännön tasolla, vaan rukoushetkistä on muodostunut siunaustoimitukseen rinnastuvia tilaisuuksia.

On huomattava, että koko pitkän selvitysprosessin taustalla on muutos suomalaisten suhtautumisessa homoseksuaalisuuteen. Kirkon kannanotot pitävät kiinni miehen ja naisen välisen avioliiton erityisasemasta, mutta suomalaisten kokemukset ja odotukset saavat kaiken aikaa enemmän tilaa kirkon kannanotoissa ja käytännöissä. Samalla kun kirkko ei avioliittokäsityksen ja päätöksentekomallinsa puitteissa voi hyväksyä rekisteröidyn parisuhteen siunaamistoimitusta, kirkolliskokous ja piispainkokous mahdollistavat sen, että käytännössä siunaustoimitusta muistuttavia tilaisuuksia voidaan järjestää Suomen kirkossa. Tällä perusteella voi tulkita, että vaikka asianosaisten kokemuksiin ja odotuksiin viitataan parisuhdemietinnössä vain kerran, ihmisten odotukset ja kokemukset ja niiden ristiriita kirkon vallitsevan käsityksen kanssa ovat syy sille, että kirkko on ylipäättään käynyt pitkän homoseksuaalisuutta koskevan selvitysprosessin ja vähitellen muuttanut käsityksiään aiempaa sallivampaan suuntaan.

7 SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON VASTUULLISEN SIOJITTAMISEN OHJEET

Vastuullisen sijoittamisen peruskysymys on, kantaako yritys yhteiskuntavastuunsa parhaiten pyrkimällä maksimoimaan oman tuottonsa, vai tulisiko yritysten käyttää myös muita keinoja yhteiskuntavastuun toteuttamiseen.⁶⁰⁴ Vastuulliseen sijoittamiseen kuuluu YK:n määritelmän mukaan ESG-asioiden eli ympäristöön (*environmental*), yhteiskunnallisiin (*social*) ja hallintoon (*governance*) liittyvien asioiden huomioiminen.⁶⁰⁵ Erilaiset vastuullisen sijoittamisen rahastot, toimintamallit ja -ohjelmat ovat yleistyneet 2000-luvulla.

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla ja sen seurakunnilla on huomattava määrä sijoitusomaisuutta. Kirkon eläkerahaston markkina-arvo oli vuoden 2007 lopussa 792 miljoonaa euroa.⁶⁰⁶ Eläkerahasto muodosti noin 77 prosenttia kirkon keskusrahaston varallisuudesta.⁶⁰⁷ Kirkon yhteisten rahastojen lisäksi seurakunnilla ja muilla kirkon toimijoilla on sijoitusomaisuutta esimerkiksi omien varojensa, hautainhoitorahastojen tai testamenttivarojen säilyttämiseksi ja tuoton kartuttamiseksi.

Kirkon eläkerahasto vastaa kirkon työntekijöiden eläkkeiden maksamisesta. Toteuttaakseen tätä tehtävää eläkerahaston on sijoitettava rahastossa olevat varat tuottavasti ja turvallisesti.⁶⁰⁸ Eläkevastuustaan huolehtivana työnantajana kirkko ei siis voi päättää olla sijoittamatta eikä voi toimia irrallaan sijoittamisen mekanismeista, suomalaisen eläkejärjestelmän rakenteista ja länsimaaisesta markkinataloudesta. Käytännön keskustelua eettisestä sijoittamisesta

604 Leskelä 2007, 229–230.

605 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 4.

606 Monikasvoinen kirkko 2008, 365.

607 Monikasvoinen kirkko 2008, 362.

608 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 6: ”Eläkerahastolla on siis taloudellinen vastuu kirkon työeläketurvasta ja eläkkeiden maksamisesta myös tulevaisuudessa. Eläkerahaston varoja ei siksi pitäisi sijoittaa ainoastaan eettisten asioiden edistämiseen, vaan varat on sijoitettava myös tuottavasti ja turvaavasti. Nämä asiat eivät kuitenkaan ole ristiriidassa toisiensa kanssa, vaan vastuullisuuskysymykset vaikuttavat myös sijoitusten pitkän aikavälin arvon kehitykseen.”

voidaan siten käydä eri sijoitusmuotojen, sijoituspäätöksen tekotapojen ja tuotto-odotusten välillä.

Kirkkohallitus hyväksyi *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* 24.4.2007. Edellinen samaa aihepiiriä käsittelevä kirkon ohjeistus oli kirkon talouseettisen työryhmän vuonna 1999 laatima *Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet*. Vuonna 2007 julkaistujen ohjeiden jälkeen kirkkohallitus on hyväksynyt *Kirkon omistajapolitiikan* vuonna 2009 ja kirkon eläkerahaston johtokunta *Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeet* vuonna 2014.

7.1 Kirkon aiempi opetus taloudesta ja vastuullisesta sijoittamisesta

Katekismuksessa ei käsitellä vastuullista sijoittamista, mutta yleisemmin rahan ja oikeudenmukaisuuden kysymyksiä. Raha on teoksessa esillä kahtalaisessa merkityksessä. Ensimmäinen käsky kehottaa turvautumaan Jumalaan ja varoittaa rakentamasta elämää rahan tai minkään muun varaan.⁶⁰⁹ Seitsemännen käskyn selityksessä rahaa ja omaisuutta kuvataan positiivisemmin Jumalan hyvinä lahjoina. Kohtuullinen, vastuullinen ja asianmukainen omaisuuden hankinta ja käyttäminen kuuluvat ihmisen elämään. Kiellettyä on seitsemännen käskyn selityksen mukaan ihmisten hyväksikäyttö, vastuuttomuus työssä ja kaikenlainen kohtuuttoman edun hankkiminen toisen kustannuksella.⁶¹⁰ Yhdeksännen käskyn selityksessä kielletään oman edun tavoittelu toisen kustannuksella, vaikka keinot sinänsä olisivat laillisia.⁶¹¹

Elämän oikea ja väärä -teoksessa julkista valtaa kehoitetaan huolehtimaan yhteiskunnan kokonaisedusta ja kohtuullisesta vallankäytöstä. Julkisen vallan on riittävästi suojeltava heikompia sekä mahdollistettava riittävä vapaus, jolla yksilöt ja erilaiset verkostot voivat edistää omia intressejään.⁶¹² Markkina-taloudessa kaikkea ei pidä mitata pelkän rahan avulla, koska silloin elämän muut arvot unohtuisivat.⁶¹³

Kirkon talouseettinen työryhmä julkaisi vuonna 1999 mietinnön *Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet*. Mietinnön tarkoituksena mainitaan kirkon

609 Katekismus 1999 (2000), kohta 1.

610 Katekismus 1999 (2000), kohta 7.

611 Katekismus 1999 (2000), kohta 9.

612 Laulaja 1994, 222–225.

613 Laulaja 1994, 130.

oman sijoitustoiminnan ohjaaminen ja osallistuminen keskusteluun sijoitustoiminnan eettisistä kysymyksistä.⁶¹⁴ Mietinnön teksti pohjautuu professori Tuomo Takalan teksteihin sekä Marketta Kangasojan pro graduun ja lainaa tekstiä Jorma Laulajan *Elämän oikea ja väärä* -teoksesta.⁶¹⁵ Mietinnössä kuvataan utilitaristista ja velvollisuuseettistä teoriaa ja referoidaan lyhyesti Benthamin, Millin ja Kantin etiikkaa, omistajälähtöistä ja sidosryhmälähtöistä näkemystä yhteiskunnallisesta vastuusta sekä laajan sosiaalisen vastuun ideologiaa.⁶¹⁶ Laajan sosiaalisen vastuun ideologian todetaan olevan samansuuntainen kirkon omien eettisten periaatteiden kanssa:

*Vastuullisessa sijoitustoiminnassa tavoitteena ei ole maksimaalinen tuotto, vaan kohtuullinen tuotto eettisesti hyväksyttävissä kohteissa. Kohtuullisuus tarkoittaa tässä luterilaisen etiikan mukaisesti sitä, että taloudellinen tavoite asetetaan yhteisön muiden toimijoiden ja kokonaisedun valoon ja että tuottotavoite määritellään niin, ettei jouduta kärsimään itse vahinkoa, mutta ei myöskään aiheuteta vahinkoa toisille. Toiminta sidotaan siten, että myös keinojen valinnasta tulee eettinen kysymys. Jos päämäärään pääsemiseksi tarvitaan sellaisia keinoja, jotka ovat vastoin kirkon eettisiä periaatteita, päämäärä sinänsä ei oikeuta niiden käyttöä.*⁶¹⁷

Kirkolla ei mietinnön mukaan ole omaa erityistä moraalista tietoa, vaan ihminen on luomisessa saanut moraalitajun ja luomakunnan puutarhurin sekä taloudenhoitajan aseman.⁶¹⁸ Ihmisen luonnollista moraalitajua kuvataan kymmenessä käskyssä. Jeesus kiteytti luonnollisen lain vaatimuksen rakkauden kaksoiskäskyksi ja kultaiseksi säännöksi.⁶¹⁹ Ihminen tuntee oikean ja väärän, mutta pitää itseään poikkeuksena, eikä tahdo tehdä sitä minkä tietää oikeaksi.⁶²⁰ Kultainen

614 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 2: ”Muiden tahojen [kuin kirkon] harjoittamaa sijoitustoimintaa ei katsottu tarpeelliseksi tarkastella erikseen, sillä luterilaisen näkemyksen mukaan kirkolla ei ole omaa muista poikkeavaa etiikkaa, vaan on olemassa yksi etiikka, joka koskee yhtä lailla kirkkoa kuin muitakin yhteiskunnan vaikuttajia. Tämän vuoksi kirkon sijoitustoimintaa koskeva mietintö on samalla yleisempi puheenvuoro sijoitustoiminnan eettisistä kysymyksistä.”

615 Haverinen 2002, 2, 16. Kangasojan pro gradu *Liike-elämän etiikka haasteena kirkon sijoitustoiminnan periaatteille* on julkaistu vuonna 1994 Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisusarjassa C, nro 50.

616 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 3–11.

617 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 21.

618 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 13.

619 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 14.

620 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 15.

sääntö johtaa ihmisen ja yhteisön etsimään kokonaisuutta sekä kohtuullisuutta lähipiirissä, yhteiskunnassa ja maailmanlaajuisesti.

*Kultaisen säännön etiikassa on keskeistä kohtuullisuuden käsite. Sen mukaan ihmisen ei tule irtautua yhteisöllisestä vastavuoroisuudestaan. Hänen ei tule aiheuttaa vahinkoa itselleen eikä toisille ihmisille. Välittömän negatiivisen vahingon teon lisäksi on otettava lukuun myös välilliset ja pitkäaikaiset seurausvaikutukset: tukeeko vai estääkö toiminta ihmisten yhteisön ja luomakunnan elämää. Taloudelliset tavoitteet tulee arvioida muiden jäsenten vastaavien pyrkimysten valossa. Näin on tehtävä lähipiirissä, yhteiskunnassa ja maailmanlaajuisesti.*⁶²¹

Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet -mietinnössä kuvataan myös kahta hallintopiiriä tai regimenttiä, laillisuuden ja oikeudenmukaisuuden käsitteitä sekä sijoitusideologioita luterilaisen etiikan valossa.⁶²² Lisäksi mietinnössä kuvataan sen aikaista sijoittamisen toimintaympäristöä, kirkon sijoitustoimintaa koskevia säännöksiä ja ohjeita sekä seurakuntien ja kirkon keskusrahaston sijoitustoimintaa. Mietinnön mukaan kirkon rahavarojen sijoittamisessa on huolehdittava sekä sijoitusten eettisyydestä että tuotosta.

*Seurakuntien varojen sijoittamisessa sijoitusten reaaliarvon säilyttämistä voidaan pitää sijoitustoiminnalta vaadittavana miniminä. Eläkerahaston varojen sijoittamisessa on puolestaan täytettävä vähintään eläkerahastolle asetetut minimituototavoitteet. Mikäli kirkon rahavaroja ei pyritä hoitamaan näiden periaatteiden mukaisesti, se ei ole oikein kirkon jäseniä kohtaan.*⁶²³

Vuonna 1999 julkaistiin myös *Kohti yhteistä hyvää – piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta*. Martti Haverinen kuvaa pro gradu -tutkielmassaan *Kohti yhteistä hyvää* -puheenvuoron sävyä huomattavasti vaativampana kuin samana vuonna julkaistun *Kirkon sijoitustoiminnan eettiset*

621 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 17.

622 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 17–22.

623 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 43.

periaatteet -asiakirjan.⁶²⁴ Puheenvuorossa muistutetaan, että kirkon sosiaalijärjestyksen pohjana on ”hyvää jakava Luoja, joka piirtää jokaisen ihmisen sydämeen rakkauden lakia”.⁶²⁵ Elämä ei ole vain kaupankäyntiä ja kuluttamista, vaan ihminen on myös ”lahjoittaja ja lahjojen vastaanottaja, hoitaja ja hoivaaja, seurustelija ja leikkijä”.⁶²⁶ Piispat näkevät globalisaatioissa suuria uhkakuvia.⁶²⁷ Sopiva markkinoiden sääntely, läpinäkyvyyden lisääminen ja valtion toteuttama heikompien suojeleminen edistävät ihmisten hyvinvointia. Kansainvälisten organisaatioiden tulee painostaa maita, jotka hyväksyvät esimerkiksi lapsityövoiman käytön, ympäristön tuhoamisen tai ammattiyhdistysliikkeen vainoamisen.⁶²⁸

Kohti yhteistä hyvää alkaa lainauksella Jesajan kirjan luvusta 58 ja muistutuksella paastonajasta. Kulaisen säännön todetaan olevan ”vartenotettava ihmiskunnan yhteinen eettinen lähtökohta”, joka kehottaa asettumaan toisen asemaan ja katsomaan tilanteita erityisesti heikoimmassa asemassa olevien silmin.⁶²⁹ Luterilaiseen sosiaalietiikkaan kuului mietinnön mukaan alun perin kommuunio- ja esivaltaperiaate. Kommuunioperiaatteen mukaan kaupunki tai kunta on yksi kokonaisuus, jonka asukkaat ja johtajat noudattavat kulaisen säännön periaatteita. Tämä periaate toteutuu parhaiten, ”jos vaikuttimena on evankeliumin innoittama lähimmäisenrakkaus”.⁶³⁰ Esivaltaperiaatteen mukaan ihmisten enemmistö ajattelee luonnostaan ennen kaikkea omaa etuaan, jolloin esivallan tehtävä on huolehtia heikoimmassa asemassa olevista.⁶³¹

624 Haverinen 2002, 47: ”Luterilaisen etiikan universaalisuusvaatimusta ja KYH [Kohti yhteistä hyvää]-asiakirjaa vasten tarkasteltuna KSEP:n [Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet-asiakirjan] säyseys muita sijoitusideologioita kohtaan vastaan vaikuttaa erikoiselta. Jos kirkko edellyttää itseltään korkeaa moraaliala, ja on olemassa yksi, kaikkia koskeva etiikka, niin miksei se edellytä sitä rohkeasti kaikilta? KSEP ei anna toisin ajatteleville keppiä, eikä selkeästi tarjoa porkkanaa. Vai onko KSEP ymmärrettävä yhdessä KYH:n voimakkaampien yhteiskunnallisten kannanottojen kanssa tai tämän jatkeena?” Haverinen tulkitsee asiakirjojen erojen johtuvan asiakirjojen rakenteesta: KSEP on koostettu useista eri dokumenteista ja tarkkaan ottaen käsittelee vain kirkon omaa sijoittamista. Haverinen 2002, 48.

625 Kohti yhteistä hyvää 1999, 41.

626 Kohti yhteistä hyvää 1999, 5.

627 Reina 2000, 86 esittää, että piispojen ”Puheenvuorossa esitetyt globalisaation ongelmakohdat sekä mahdolliset ratkaisut ovat globalisaatiokeskustelussa hyvin usein esiintyneitä. Globalisaationäkemysten muotoilussa toimittaja Heikki Hiilamon panos näyttää olevan vahva. Hiilamon aiemmat kirjoitukset antavat viitteitä siitä, että hänen ajatuksiinsa on vaikuttanut saksalaisteos *Globalisaatioloukku* sekä amerikkalaisen David Kortenin ajatukset. Piispojen puheenvuoronsa johtopäätöksissä esittämät ratkaisuehdotukset ovat lähes yhdenmukaiset *Globalisaatioloukussa* esitettyjen ratkaisuehdotusten kanssa.”

628 Kohti yhteistä hyvää 1999, 5–7.

629 Kohti yhteistä hyvää 1999, 15–16.

630 Kohti yhteistä hyvää 1999, 40.

631 Kohti yhteistä hyvää 1999, 40.

7.2 Kirkko asettuu vastuunkantajan ja keskustelijan asemaan

Vastuullisen sijoittamisen ohjeet mainitsevat tarkoitukseseen pitää yllä keskustelua sijoittamisen etiikasta, sekä ohjata kirkon omaa sijoitustoimintaa.⁶³² Kirkon ei oman luonteensa, uskonsa ja opetuksensa vuoksi ole mahdollista sivuuttaa vastuullisen sijoittamisen kysymyksiä. Kirkko toteuttaa vastuullista sijoittamista samoilla keinoilla kuin muutkin toimijat. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi epäeettisinä pidettyjen sijoituskohteiden välttäminen, positiivinen vastuullisten toimijoiden etsiminen, ESG-asioiden⁶³³ liittäminen päätöksentekoon ja omistajaohjaus.⁶³⁴

Vastuullisen sijoittamisen todetaan olevan työvoimavaltainen ala, joten tärkeää on aloittaa vakavimmista asioista.⁶³⁵ Liiketoiminnan kielteisiä vaikutuksia on vaikea ehkäistä kokonaan. Käytännössä vastuullinen sijoittaminen merkitsee siten erilaisten intressien, kuten tuotto-odotusten, arvioidun vastuullisuuden ja sijoituspäätösten vaatiman työvoimaresurssin, tasapainottamista. Vastuullinen yritys säätelee omaa toimintaansa ja pyrkii vähentämään tuotteidensa ja tuotantoprosessiensa haittavaikutuksia.⁶³⁶

Vastuullinen sijoittaminen kuvataan laajana kasvavana trendinä sekä kirkkojen että muiden toimijoiden parissa. Ison-Britannian markkinoilla jopa 35 prosenttia ja Euroopan markkinoilla 10–15 prosenttia sijoitusvarallisuudesta on sijoitettu vastuullisesti. Lisäksi asiakirjan mukaan yleinen mielipide monissa maissa on, että sijoittajien vastuu ulottuu hyvän tuoton saavuttamista kauemmas.⁶³⁷

632 *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* 2007, 3.

633 Ks. luvun 7 johdanto.

634 *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* 2007, 7–10.

635 *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* 2007, 11: ”Vastuullisessa sijoitustoiminnassa tärkeää on *kokonaisvaltaisuus*. Ennen toimimista on tärkeää tunnistaa vakavimmat ihmisoikeusloukkaukset ja muut rikkomukset koko sijoitussalkussa. Pelkästään rikkomusten tunnistaminen vaatii paljon yhteistyöverkostoja ja tutkimusta. Kaikkiin rikkomuksiin pitää tietysti puuttua, mutta toimiminen on aloitettava suurimmista ja vakavimmista rikkomuksista. Vaikuttaminen on työläs ja pitkä prosessi, joka vaatii yhteistyötä sijoittajien, yritysjohdon, omaisuudenhoitajien ja muiden tahojen kanssa.”

636 *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* 2007, 12: ”Liiketoimintaa on vaikea saada sellaiseksi, että siitä ei seuraa mitään negatiivista ihmisille, yhteiskunnalle tai ympäristölle. Vastuullinen yritys yrittää rajoittaa näitä negatiivisia seurauksia toiminnassaan. Vastuullinen yritys toimii tavalla, että sen toiminta ei aiheuta haittaa eikä kärsimystä, vaikka lainsäädäntö toiminnan sallisikin. Itsesääätelyn tahto on perusominaisuus vastuullisessa yrityksessä. Yritysten vastuuhaluukkuus arvioidaan sen mukaan, missä määrin ne kantavat vastuuta tuotteidensa ja tuotantoprosessiensa haittavaikutuksista ja pyrkivät vähentämään niitä.”

637 *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* 2007, 4.

Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa mainitaan toistakymmentä esimerkkiä vastuullisen sijoittamisen toimijoista.⁶³⁸ Kirkoista Suomen ja Ruotsin kirkot sekä monet kirkot Englannissa ja Yhdysvalloissa ovat aktiivisia vastuullisia sijoittajia. Evangelical Lutheran Church in America kuvataan aktiivisena vaikuttajana yhdessä uskontokuntien välisen Interfaith Center on Corporate Responsibility kanssa.⁶³⁹

Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa kuvataan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toimia vastuullisuuden edistämässä. Kirkon eläkerahasto solmi yhteistyösopimuksen yhteiskuntavastuullisuutta arvioivan Ethix SRI Advisorsin kanssa vuodelle 2007.⁶⁴⁰ Kirkon keskusrahaston kerrotaan osallistuneen ilmastonmuutoksen aiheuttamista riskeistä ja mahdollisuuksista sijoittajia informoivaan CDP5:een ensimmäisenä allekirjoittajana Suomesta.⁶⁴¹ Kirkko puolustaa pohjoismaista hyvinvointijärjestelmää, joka auttaa noudattamaan kultaista sääntöä.⁶⁴²

7.3 Järkevää ja suosittua kultaisen säännön etiikkaa

Vastuullisen sijoittamisen ohjeiden kaikki viittaukset kirkon opetukseen sisältyvät lukuun *Teologiset perusteet*. Kirkon eettisen opetuksen kerrotaan olevan sopusoinnussa yleisinhimillisen etiikan kanssa. Luomisusko velvoittaa kantamaan vastuuta maapallon tulevaisuudesta ja luonnon monimuotoisuuden säilymisestä.⁶⁴³ Kultainen sääntö on luomisessa asetettu ihmisen sydämeen. Kultainen sääntö kuvataan myös Jeesuksen vuorisaarnan opetuksena, ja sen kerrotaan löytyvän Matteuksen evankeliumin 7. luvusta. Kultaisen säännön toteuttamisen todetaan olevan sijoitusmaailmassa sidosryhmävaikutusten arvioimista. Tämä merkitsee pyrkimystä asettua toisten asemaan ja miettiä, mikä

638 Pax World -sijoitusrahasto, YK, Työeläkevakuuttajien etujärjestö (TELA), eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta, yhteiskuntavastuun arviointiin erikoistuneet palveluntarjoajat (Ethix SRI Advisors AB, GES Investment Services sekä EIRIS), yhteiskuntavastuulliset indeksit Dow Jones Sustainability Index, FTSE4Good ja Domini 400 Social Index, omaisuudenhoitajat SAM Group ja Generation Investment Management LLP, uskontokuntien yhteinen yhteiskuntavastuun keskus ICCR, eläkelaitos CalPERS Kaliforniassa, sijoittajien yhteistoimintaprojekti CDP, kansainvälinen työjärjestö ILO ja Euroopan unioni. Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 4–8, 12.

639 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 8, 12.

640 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 7.

641 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 8.

642 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 11.

643 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 11: ”Usko Jumalaan Luojana velvoittaa huolehtimaan maapallon tulevaisuudesta ja luomakunnan monimuotoisuuden säilyttämisestä tuleville sukupolville.”

on heille todellista hyvää heidän omista lähtökohdistaan.⁶⁴⁴ Siten kultaisen säännön etiikka näyttäytyy *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* tasapainotteluna sijoittajien ja eri sidosryhmien intressien välillä.

Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa vastuullisuutta kuvataan järkeväenä toimintamallina. Asiakirjassa tutkimusten kerrotaan osoittavan, että ympäristöön, yhteiskuntaan ja yritysten hallintotapaan liittyvien asioiden huomioiminen voi lisätä sijoitussalkkujen riskikorjattua tuottoa.⁶⁴⁵ Kestävän kehityksen indeksit ovat asiakirjan mukaan olleet historiassa yhtä tuottavia kuin perinteiset.⁶⁴⁶ *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* sijoitusmaailmaa kuvataan siis kirkon valitsemasta näkökulmasta kannattavana ja nousevana trendinä, josta sijoittajilla ei oikein tunnu olevan varaa jäädä pois. Kysymys, onko vastuullinen sijoittaminen kannattavaa, on asiakirjassa jo ratkaistu. Syntyy vaikutelma, että kirkko nostaa sijoitusmaailmasta esille haluamansa asiat ja jättää eriävät näkemykset huomiotta.

Vastuullisuus on kirkon luonteesta johtuva velvollisuus. Kirkko noudattaa sijoitustoiminnassaan periaatteita, jotka sopivat yhteen kirkon opetuksen kanssa. Ilmaisuja ”kirkon etiikka”, ”luterilainen etiikka” ja ”kultaisen säännön etiikka” käytetään kutakin kerran. Kohtuullisuus kuvataan kristillisenä hyveenä ja todetaan, että ekumeenisessa liikkeessä puhutaan oikeudenmukaisuudesta, rauhasta ja luomakunnan eheydestä.⁶⁴⁷ Asiakirjassa korostuu kirkon senhetkisen sijoitustoiminnan vastuullisuuden ja keinojen kuvaus. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* ei aseteta kirkon sijoitustoiminnalle tai eläkerahastolle tulevaisuuden konkreettisia tavoitteita tai toimenpide-ehdotuksia vaan kuvataan nykytilaa ja erilaisia keinoja.⁶⁴⁸

Muille toimijoille vastuullisuutta kuvataan suosittuna, kasvavana trendinä. Ihmisoikeuksia ei kuvata velvoitteina eikä luovuttamatonta tai tinkimätöntä ihmisarvoa mainita kertaakaan. Näiden sijasta nostetaan esille myönteisiä esimerkkejä ihmisoikeusasioiden huomioimisesta sijoittamisessa.

⁶⁴⁴ Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 11.

⁶⁴⁵ Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 4: ”Vastuullista sijoittamista ovat edistäneet myös empiiriset tutkimukset, jotka osoittavat, että sijoittajien on mahdollista lisätä salkkujensa riskikorjattua tuottoa huomioimalla ympäristöön, yhteiskuntaan ja yrityksen hallintotapaan liittyviä asioita.”

⁶⁴⁶ Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 8.

⁶⁴⁷ Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 11.

⁶⁴⁸ Lähinnä tulevaisuuteen asetettuja vaatimuksia tai tavoitteita on Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 10: ”Toistaiseksi on mahdotonta vaatia, että kaikki varainhoitajat olisivat sisällyttäneet ESG-asioiden analysoinnin sijoitusprosesseihinsa täydellisesti. Kirkko pyrkii arvioimaan ja edistämään varainhoitajien mahdollisuuksia ja taitoja sisällyttää ESG-asioiden arviointi sijoitustoimintaansa käytännön tasolla. Se vaatii ennen kaikkea omaisuudenhoitajien vastuullisen sijoittamisen raportoinnin parantamista.”

Ihmisoikeuksien toteutumisen edistäminen mainitaan tärkeäksi arvoksi esimerkiksi Pax World -sijoitusrahaston toiminnan kuvauksessa, yksityisen sektorin työeläkevakuuttajia koskevassa lakipaketissa tai OECD:n ja YK:n säännöstöissä.⁶⁴⁹

7.4 Onko ihminen itsekäs?

Kirkon vastuullisen sijoittamisen puheenvuorot poikkeavat toisistaan siinä, mainitaanko ihmisen itsekkyyttä, syntisyyttä tai armoa jollain tavalla. Vuoden 1999 *Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet* -asiakirjassa kuvattiin ihmisen ristiriitaisuutta ja todettiin ihmisen tuntevan oikean ja väärän, mutta silti vaativan muilta ja pitävän itseään poikkeuksena.⁶⁵⁰ Myös kristityn ihmisen todettiin tarvitsevan lakien velvoitusta, ”sillä myös hänessä itsekkyyks nostaa tavan takaa päättään”.⁶⁵¹ Vuoden 2007 *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* ei mainita ihmisen itsekkyyttä lainkaan. Sijoittaja kuvataan hyvän tekemiseen motivoituneena ja kykenevänä toimijana.

Kolme 2000-luvulla julkaistua vastuullisen sijoittamisen asiakirjaa sisältää lähes yhtenevän kirkon opetusta kuvaavan tekstikatkelman. Tekstikatkelmat ovat taulukossa 7.1. Kaikki tekstit mainitsevat kultaisen säännön, Matteuksen evankeliumin 7. luvun, luomisessa ihmiseen asetetun tiedon oikeasta ja väärästä, kehotuksen asettua toisten ihmisryhmien asemaan sekä sidosryhmäajattelun liittämisen kultaisen säännön etiikkaan. Tekstit myös eroavat toisistaan jonkin verran. Suuri osa tekstien eroista näyttää selittyvän tekstien stilisoinnilla.⁶⁵² Yksi sisällöllisesti merkittävä ero on kuitenkin se, että ainoastaan vuoden 2009 *Kirkon omistajapolitiikka* -asiakirjassa viitataan ihmisen itsekkyyteen ja oman edun tavoitteluun lähimmäisen kustannuksella. Aineisto ei anna vastausta siihen, miksi tämä viittaus itsekkyyteen on lisätty vuoden 2009 *Kirkon omistajapolitiikkaan* ja jälleen jätetty pois vuoden 2014 *Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeista*.

649 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 4, 6, 7.

650 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 15.

651 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 17.

652 Stilisointia on havaittavissa esimerkiksi siinä, että ”Jeesuksen vuorisaarnan opetus” vuoden 2007 *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* on myöhemmissä asiakirjoissa muutettu ”Jeesuksen sanomaksi”. Kielipolisesti virheellinen ”siitä kuinka” vuoden 2007 ohjeissa on muutettu ilmaisuksi ”siitä, miten” myöhemmissä ohjeissa. Raamattuviittauksesta (Matt 7:12) vuoden 2007 ohjeissa puuttuva piste on lisätty myöhempiin ohjeisiin ja viittaus on siirretty lainausmerkkien sisäpuolelle.

Taulukko 7.1

Vastuullista sijoittamista koskevien asiakirjojen teologiset perustelut.⁶⁵³

Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007	Kirkon omistajapolitiikka 2009	Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2014
Luterilainen etiikka perustuu yleisinhimillisenä pidettyyn kultaiseen sääntöön. Se on ilmaistu Matteuksen evankeliumissa Jeesuksen vuorisaarnan opetuksena näin: ”Kaikki, mitä te tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille” (Matt 7:12).	Luterilainen etiikka perustuu yleisinhimillisenä pidettyyn kultaiseen sääntöön. Se on ilmaistu Matteuksen evankeliumissa Jeesuksen sanomana näin: ”Kaikki, mitä te tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille (Matt. 7:12)”.	Luterilainen etiikka perustuu kultaiseen sääntöön, joka on yleisinhimillisesti hyväksytty maailmassa. Se on ilmaistu Matteuksen evankeliumissa Jeesuksen sanomana näin: ”Kaikki, mitä te tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille (Matt. 7:12)”.
Jumalan on luodessaan ihmisen asettanut hänen sydämeensä tiedon siitä kuinka meidän tulee kohdella toisiamme.	Jumala on luodessaan ihmisen asettanut hänen sydämeensä tiedon siitä, miten meidän tulee kohdella toisiamme.	Jumala on luodessaan ihmisen asettanut hänen sydämeensä tiedon siitä, miten meidän tulee kohdella toisiamme.
	Tämän tiedon soveltamista vaikeuttaa kuitenkin ihmisen itsekkyyys, joka saa hänet tavoittelemaan omaa etuaan lähimmäisen kustannuksella.	
Talouselämä ja sijoitustoiminta ovat osa ihmisten välistä toimintaa. Siksi kultaisten säännön etiikkaa tulee soveltaa niissä.	Talouselämä ja sijoitustoiminta ovat ihmisten välistä toimintaa, johon kirkko omistajapolitiikallaan ottaa kantaa ja pyrkii vaikuttamaan.	

653 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 11, Kirkon omistajapolitiikka 2009, 3–4, Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2014, 4.

Taulukko 7.1

(jatkuu)

Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007	Kirkon omistajapolitiikka 2009	Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2014
Kultaisen säännön soveltaminen ei ole mekaanista, vaan sitä sovellettaessa asetutaan toisen ihmisen ja toisten ryhmien asemaan. Mietitään sitä, mikä on toisen todellista hyvää hänestä itsestään lähtien. Aina se ei ole suoraa ensimmäisenä ilmaistun tarpeen tyydytystä. Etiikkaa harjoitettaessa on mietittävä, kuka on tuo ”toinen” jonka tilanteeseen on asetuttava.	Kultaisen säännön siirtäminen käytäntöön ei ole suoraviivaista, vaan sitä sovellettaessa asetutaan toisen ihmisen ja toisten ryhmien asemaan ja pyritään miettimään, mikä on näiden toisten todellista hyvää niiden omasta näkökulmasta.	Kultaisen säännön siirtäminen käytäntöön ei ole suoraviivaista, vaan sitä sovellettaessa asetutaan toisen ihmisen ja toisten ryhmien asemaan ja pyritään miettimään, mikä on näiden toisten todellista hyvää niiden omasta näkökulmasta.
Toisilla kielikuvilla ilmaistuna voitaisiin puhua sidosryhmistä. Kirkon tulee tehdessään sijoituksia kartoittaa keskeiset sidosryhmät ja miettiä niiden hyvän toteutumista.	Omistajana ja sijoittajana kirkon pitää huomioida keskeiset sidosryhmänsä – eli ne, joihin harjoitettavalla politiikalla on vaikutuksia – ja miettiä niiden hyvän toteutumista.	Omistajana ja sijoittajana Kirkon eläkerahasto huomioi keskeiset sidosryhmänsä – eli ne, joihin sijoituspolitiikalla on vaikutuksia – ja miettiä niiden edun toteutumista.

Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeissa todetaan, että kirkon eläkerahasto ”välttää suoria sijoituksia alkoholia, tupakkaa ja aseita valmistaaviin yrityksiin sekä uhkapeleihin ja aikuisviihteeseen keskittyviin yrityksiin”.⁶⁵⁴ *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* eivät sisällä yhtään absoluuttista kieltoa esimerkiksi alkoholiin, tupakkaan, pornoon, huumeisiin tai ydinaseisiin sijoittamisesta.⁶⁵⁵ Tekstistä ei selviä, ovatko nämä niin itsestään selvästi vastuullisen sijoittamisen ulkopuolella, ettei niitä ole tarpeellista erikseen mainita, vai onko

654 Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2014, 7. Ks. myös Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 45: ”Vaikka kirkon on suositeltavaa tehdä sijoituspäätöksensä ensisijaisesti positiivisen arvottamisen näkökulmasta, tulee välttää sijoittamista tiettyihin toimialoihin. Näitä ovat yritykset, joiden liiketoiminta tai merkittävä osa siitä keskittyy esimerkiksi aseellisuuteen, alkoholin valmistukseen, tupakkateollisuuteen, uhkapeleihin tai pornografiaan.”

655 Lähinnä absoluuttista kieltoa on Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 9: ”Tapauksissa, joissa on kyse tahallista ja laajasta vastuuttomasta yritystoiminnasta, sijoituskohteesta tulee luopua.”

kirkko valmis kompromisseihin näissä asioissa.⁶⁵⁶ Onko kirkko edelleen valmis tinkimään tuottotavoitteesta kestävästä moraalista hyväksi samalla tavalla kuin vuoden 1999 ohjeissa?⁶⁵⁷ Vai ajaako saman asian sanoa, että ”sijoitus, joka saa aikaan epäoikeudenmukaisuutta, huonontaa heikossa asemassa olevan tilannetta, uhkaa rauhaa tai ympäristöä, on kirkolle käymätön”?⁶⁵⁸

Pyrkimyksen sävy poikkeaa esimerkiksi Katekismuksen seitsemännen käskyn selityksestä, jossa oman edun tavoittelu toisen kustannuksella kielletään.⁶⁵⁹ Yhdeksännen käskyn selitys muistuttaa lähimmäisen suojelemisen velvoitteesta jopa omien oikeuksien kustannuksella.⁶⁶⁰ Pitäisikö kirkon siis radikaalimmin kieltää sijoituspolitiikassa sellaiset toimenpiteet, joilla on pahoja seurauksia ympäristölle tai sidosryhmille? Voiko kirkko yhdellä pelikentällä vaatia ehdottomia, luovuttamattomia ihmisoikeuksia ja toisella tasapainotella ihmisoikeusloukkausten minimoinnin ja kohtuullisen tuotto-odotuksen välillä?

7.5 Kirkon opetus, usko ja etiikka *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa*

Kuvio 7.1 esittää asioita, jotka ovat tärkeitä *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa*. Osa kuvion esittämistä asioista on kannanoton tavoitteita tai pyrkimyksiä, osa asioita, joilla kannanoton tavoitteita perustellaan. Kannanoton keskeisimmät asiat ovat kuviossa ylimpänä, vähemmän keskeiset alempana. Lähempänä vasenta reunaa on kirkon opetukseen tai uskoon kuuluvia asioita, lähempänä

656 Kylätasku 2007 nostaa esille kysymyksen absoluuttisten kieltojen puuttumisesta *Vastuullisen sijoittamisen ohjeista* ja lainaa kirkkohallituksen yhteiskunnallisen työn sihteeri Ilkka Sipiläistä: ”Kirkko hyväksyy aseellisen maanpuolustuksen ja tarvitsee viiniä pyhissä toimituksissaan, joten niiden kieltäminen olisi epäjohtonmukaista. Aseita ja alkoholia ei voi valmistaa, jos kukaan ei sijoita niiden tuotantoon.”

657 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet 1999, 20–21: ”Vastuullisen sijoitusideologian arvomaailmassa eettisiä arvoja pidetään niin keskeisinä, että ristiriitatilanteissa ne ovat tärkeämpiä kuin taloudelliset arvot. Tuottotavoitteesta ollaan valmiita tinkimään kestävästä moraalista hyväksi.”

658 Vastuullisen sijoittamisen ohjeet 2007, 11.

659 Katekismus 1999 (2000), kohta 7: ”Emme saa varastaa rahaa tai omaisuutta emmekä hankkia niitä itsellemme petoksella. Varkautta on myös yhteisen omaisuuden anastaminen ja vahingoittaminen. Ihmisten hyväksikäyttö, vastuuttomuus työssä ja keinottelu ovat edun hankkimista toisten kustannuksella. Ympäristön turmeleminen ja luonnon tasapainon järkyttäminen on varastamista tulevilta sukupolvilta.”

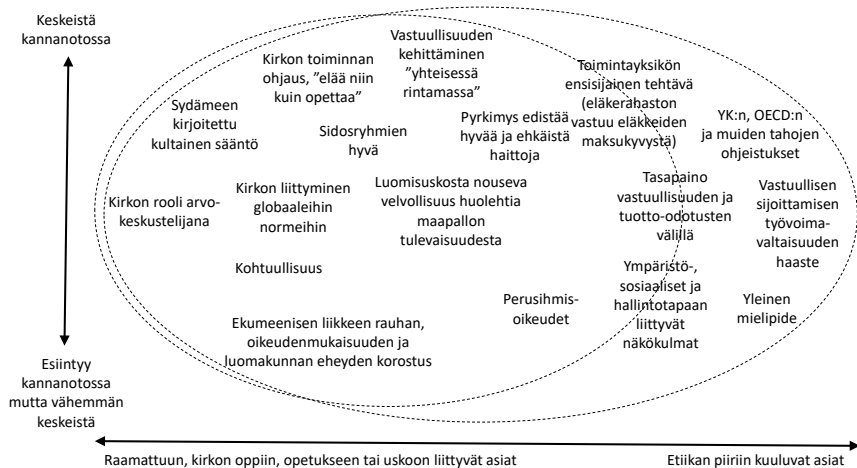
660 Katekismus 1999 (2000), kohta 9: ”Meidän on suojeltava ja puolustettava lähimmäistä, vaikka se edellyttäisi luopumista omista oikeuksistaamme. Jumala kieltää tavoittelemasta etua toisen kustannuksella, vaikka keinot olisivat laillisiaakin.”

oikeata reunaa on etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät niin tiiviisti liity kirkon opetukseen tai uskoon.

Katkoviivalla piirretty kauemmas vasemmalle ulottuva kuvio kuvaa asioita, joita kannanotossa perustellaan Raamatulla, kirkon opetuksella tai uskolla tai joilla on kannanotossa ilmeinen yhteys näihin. Katkoviivalla piirretty kauemmas oikealle ulottuva kuvio kuvaa asioita, jotka nähdäkseni kannanotossa kuuluvat etiikan piiriin. Olen sijoittanut vasemmanpuolisen, kirkon uskoon tai opetukseen liittyviä asioita kuvaavan kuvion kokonaan eettisen sisälle. Tämä kuvastaa sitä, että *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* ei kuvata sellaisia kirkon opetuksen tai uskon piirteitä, joilla ei olisi eettistä ulottuvuutta. Eettisen kuvion sisällä ja uskonnollisen kuvion ulkopuolella on joitakin asioita, kuten YK:n ja OECD:n ohjeistukset. Näillä ei asiakirjassa kuvata olevan yhteyttä kirkon opetukseen tai uskoon.

Olen sijoittanut kuviossa 7.1 toimintayksikön ensisijaisen tehtävän, tasapainon vastuullisuuden ja tuotto-odotusten välillä sekä ympäristö-, sosiaaliset ja hallintotapaan liittyvät näkökulmat uskonnollisen ja eettisen rajalle. Perusteluna tälle on se, että vaikka nämä kolme asiaa kuvataan *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* eettisinä, kaikille yhteisinä asioina, niillä on asiakirjassa yhteys uskonnollisiin lähimmäisenrakkauden vaatimukseen ja kohtuullisuuden ihanteisiin.

Kuvio 7.1

Mikä on keskeistä *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa*?

Kirkon opetus kuvataan *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* yhtenä kokonaisuutena, joka velvoittaa kirkkoa ja toimii muille toimijoille esimerkkinä.⁶⁶¹ Uskoa tai uskon todeksi elämistä ei kannanotossa kuvata muutoin kuin sijoitusmaailman kontekstissa kirkon oman opetuksen mukaisesti toimimisena. Kirkkoa, kirkon näkemyksiä ja sijoitustoimintaa kuvataan kuin ulkopuoliselle, kirkon uskoon ja arvoihin sitoutumattomalle taholle. Asiakirja korostaa kirkon oman sijoitustoiminnan vastuullisuutta jo asiakirjan kirjoitushetkellä eikä aseta erityisiä tavoitteita tai toimenpide-ehdotuksia tulevaisuudelle. Tässä mielessä tekstin muoto korostaa *Vastuullisen sijoittamisen ohjeita* yleisenä keskustelupuheenvuorona ja asiakirjana, joka pyrkii kuvaamaan kirkkoa uskottavana toimijana ja keskustelijana vastuullisen sijoittamisen kentällä. Nämä pyrkimykset näyttäytyvät asiakirjassa vahvempina kuin pyrkimys ohjata kirkon omaa sijoitustoimintaa.

Kirkon opetus vastuullisesta sijoittamisesta perustuu kultaiseen sääntöön. Kirkolla ei asiakirjan mukaan ole omaa erityistä sijoittamisen etiikkaa. Jeesuksen opetus, luomisuskoon pohjautuva ihmisarvo ja ekumeenisen liikkeen kohtuullisuuden korostus ovat sopusoinnussa vastuullisen sijoittamisen yleisten periaatteiden kanssa. Tulkintatavasta riippuen vastuullisen sijoittamisen

⁶⁶¹ Havainto vastaa Martti Haverisen tekemää havaintoa *Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet* -asiakirjasta. Ks. luku 7.1, alaviite 624.

teologisia perusteita koskevaa alalukua voidaan siten pitää joko asiakirjan keskeisenä tulkinnallisena avaimena tai sivujuonteena, jota ilman muu ohjeistus toimisi aivan yhtä hyvin. Kohtuullinen tulkinta lienee jossain näiden ääripäiden välillä: kirkon opetuksen kuvaus värittää koko asiakirjaa, joka muutoin ammentaa huomattavasti enemmän vastuullisen sijoittajien toimijoiden esimerkistä ja nousevasta trendistä.

Tämän tutkimuksen puitteissa en pysty arvioimaan *Vastuullisen sijoittamisen ohjeiden* uskottavuutta sijoitusmaailmassa. Näyttää kuitenkin siltä, että kirkkohallitus kuvaa vastuullisen sijoittamisen kenttää valitsemastaan näkökulmasta sivuuttaen kysymyksen vastuullisuuden vaikutuksesta sijoitusten tuotto-odotuksiin ja korostaen vastuullisuutta kasvavana trendinä, johon kirkot ja muut toimijat eri puolilla maailmaa liittyvät.

Kirkon olemus edellyttää vastuullista sijoittamista. Kirkko ei voi sijoittaa tahallisesti ja laajasti vastuuttomaan yritystoimintaan. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* ilmaisevat tämän velvollisuuden periaatteiden tasolla ilman yhtään absoluuttista kieltoa sijoittaa esimerkiksi aikuisviihde- tai tupakkateollisuuteen. Ihmisen kykyyn tehdä vastuullisia ja epäitsekkäitä ratkaisuja luotetaan.⁶⁶²

Ihmisen itsekkyyttä ja syntisyyttä ei mainita vuoden 2007 *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* lainkaan. Tämä herättää useita kysymyksiä. Voidaanko kirkon ihmiskuvaan kuuluva näkemys ihmisestä langenneena, itsekkäänä, ristiriitaisena itsensä toteuttajana⁶⁶³ sivuuttaa täysin kirkon kannanotossa? Kuuluuko luterilaiseen sosiaalietiikkaan katumuksen ja parannuksen vaatimus, vai kuuluvatko ne lähinnä jumalanpalveluskontekstiin tai yksilöetiikkaan? Miksei vastuullisen sijoittamisen kentällä edellytetä samaa ehdottomuutta kuin seksuaali- ja perhe-etiikan alueella? Miksi kirkko vaatii itseltään ja tyytyy suosittelemaan muille hyviä käytäntöjä, kun Katekismuksesta, kirkon aiemmista puheenvuoroista ja vapautuksen teologiasta⁶⁶⁴ käsin asiaa voisi lähestyä aivan erilaisilla äänenpainoilla?

662 Tämä on linjassa Maarit Hytösen kirkon aiemmista talouseettisistä lausunnoista tekemän havainnon kanssa. Hytönen 2003, 207: ”Luonnollisen moraalilain korostus ja regimenttioppi selittävät, miksi kirkko ei yleensä ota yksityiskohtaisesti kantaa markkinatalouteen. Markkinavoimat kuuluvat maalliseen regimenttiin ja kirkko luottaa siihen, että ihmiset luonnollisen moraalitajunsa pohjalta pyrkivät toimimaan oikein markkinavoimien myllerryksessä. Kutsumuseettisen ajattelutavan mukaisesti ihmiset ovat maallisessa kutsumuksessaan Jumalan työtovereita ja taloudenhoitajia. Ongelmaksi kirkon kannalta saattaa kuitenkin muodostua, elleivät ihmiset tiedosta tätä rooliaan.”

663 Ks. luku 2.4, Laulaja 1994, 272.

664 Vapautuksen teologiaa kuvaan yleisluontoisesti ruokaturvakannanoton yhteydessä luvussa 8.4.

8 ANNA MEILLE JOKAPÄIVÄINEN LEIPÄMME – SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON PIISPOJEN KANNANOTTO MAAILMAN RUOKATURVAN PUOLESTA

Nälkää näkevien määrä maailmassa ylitti miljardin rajan vuonna 2009 ja nälkään kuoli arviolta 17 000 lasta joka päivä.⁶⁶⁵ YK asetti vuosituhannen vaihteessa tavoitteeksi puolittaa äärimmäisessä nälässä ja köyhyydessä elävien ihmisten osuuden maailman väestöstä vuoteen 2015 mennessä, mutta vuoden 2008 ruokakriisin jälkeen näytti siltä, että tämä tavoite liukuu koko ajan kauemmaksi.⁶⁶⁶

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispat julkaisivat 15.10.2010 yhteisen puheenvuoron⁶⁶⁷ *Anna meille jokapäiväinen leipämme – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen kannanotto maailman ruokaturvan puolesta*. Kannanoton allekirjoittivat kaikki tuolloin virassa olleet piispat. Piispojen kannanotto julkistettiin noin puoli vuotta ennen Suomen vuoden 2011 eduskuntavaaleja. Piispat vetosivat kannanotolla kaikkiin poliittisiin puolueisiin, jotta Suomi ottaisi uudella hallituskaudella aktiivisen roolin maailman ruokaturvan puolestapuhujana.⁶⁶⁸ Lisäksi piispat halusivat kannanotollaan avata keskustelua ruokakriisin taustoista ja ratkaisumalleista.⁶⁶⁹

Näyttää siltä, että piispat haluavat ruokaturvakannanoton kautta rakentaa kirkon asemaa kansalaisjärjestöjen rintamassa. Kirkon diakoniatyötä kuvataan

⁶⁶⁵ Ruokaturvakannanotto 2010, 2, 7.

⁶⁶⁶ Ruokaturvakannanotto 2010, 7.

⁶⁶⁷ Vaikka ruokaturvakannanotossa ei käytetä sanaa ”puheenvuoro”, se on luonteeltaan piispojen yhteinen puheenvuoro. Piispojen puheenvuorojen luonnetta olen selvittänyt lyhyesti luvun 3 johdannossa.

⁶⁶⁸ Ruokaturvakannanotto 2010, 2, 4.

⁶⁶⁹ Ruokaturvakannanotto 2010, 4.

yleisellä ja helpolla yleiskielellä⁶⁷⁰, mutta vuoden 2008 ruokakriisin sisältöä, Lissabonin sopimusta tai käsitettä OECD/DAC-maat ei avata.⁶⁷¹ Globaalien kehityskysymysten asiantuntijajärjestö KEPA ry:n toiminnanjohtaja Timo Lappalainen arvioi, että kirkko haluaa ruokaturvakannanotolla profiloitua äitikirkkona yhteiskunnalliseksi keskustelijaksi ja aktiiviseksi vaikuttajaksi globaaleissa teemoissa, ei vain järjestöjensä kautta.⁶⁷² KEPA ry liitti uutisen kannanotosta myös Kirkon Ulkomaanavun ja Suomen Lähetysseuran silloisiin kampanjoihin,⁶⁷³ mutta mikään ruokaturvakannanotossa ei viittaa siihen, että näillä olisi ollut välitöntä yhteyttä piispojen ruokaturvakannanottoon.

8.1 Kirkon aiempi opetus ruokaturvasta ja globaalista vastuusta

Katekismuksen mukaan kristittyjen vastuu ulottuu koko ihmiskuntaan.⁶⁷⁴ Erityistä huolta tulee kantaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevista.⁶⁷⁵ Rukouksen luonteeseen kuuluu Jumalan yhteydessä eläminen ja Jumalan huolenpitoon luottaminen,⁶⁷⁶ Jumalan lahjojen vastaanottaminen omalle kohdalle,⁶⁷⁷ sekä velvoite jakaa Jumalan lahjoja myös toisille ihmisille:

*Isä meidän -rukous ohjaa meitä toisten tarpeiden huomioon ottamiseen ja kohtuulliseen elämäntapaan. Jumalan hyvyys velvoittaa meidät jakamaan omastamme ja huolehtimaan siitä, että kaikilla on riittävä toimeentulo.*⁶⁷⁸

670 Ruokaturvakannanotto 2010, 3 kuvaa kirkon diakoniaa: ”Jo ensimmäinen seurakunta otti tehtäväkseen jakaa ruokaa ja huolehtia köyhistä. Sama ihanne ohjaa yhä seurakuntien diakoniatyötä ja kirkkojen kansainvälistä avustustoimintaa.”

671 Ruokaturvakannanotto 2010, 7, 11, 16.

672 Salminen 2010.

673 Salminen 2010. ”Kirkon ulkomaanapu ja Suomen lähetysseura ovat toimineet kehityskysymysten ja ruokaturvan puolesta vuosikymmeniä – Lähetysseura jo toista sataa vuotta. Ruoka on teimana tänäkin vuonna Suomen lähetysseuran Tasaus-kampanjassa. Kirkon ulkomaanapu puolestaan kiinnittää ihmisten huomiota ruokakysymyksiin muun muassa Tekoja-päivänä 15. lokakuuta.”

674 Katekismus 1999 (2000), kohta 7. Lainattu alaviitteessä 192.

675 Katekismus 1999 (2000), kohta 5: ”Jokaisen ihmisen elämä on Jumalan lahja ja sellaisena arvokas. Emme saa tuottaa lähimmäisellemme vahinkoa emmekä kärsimystä. Meidän on suojeltava häntä kaikissa oloissa. Erityistä tukea on annettava kaikkein heikoimmille.”

676 Katekismus 1999 (2000), kohta 42.

677 Esimerkiksi Katekismus 1999 (2000), kohta 29: ”Jumala antaa pyytämättäkin jokapäiväisen leivän kaikille, myös pahoille ihmisille, mutta me pyydämme tässä rukouksessa, että hän auttaisi meitä käsittämään tämän ja vastaanottamaan jokapäiväisen leipämme kiitollisina.”

678 Katekismus 1999 (2000), kohta 29.

Elämän oikea ja väärä -teoksessa korostetaan globaalia vastuuta sekä luomakunnasta että ihmiskunnasta. Teoksen mukaan on ”rikos tulla rikkaaksi maailman köyhien kustannuksella”.⁶⁷⁹ On löydettävä maailmanlaaja kohtuus ja ymmärrettävä, että ihmiskunta muodostaa yhteisen maailmankylän.⁶⁸⁰ Luonnollinen moraalilaki ja kultainen sääntö velvoittavat asettumaan toisen asemaan ja vastaamaan hänen avuntarpeeseensa.⁶⁸¹

Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön keskus julkaisi vuonna 1997 asiakirjan *Ihmiseksi luomakunnassa – ihmisoikeudet, kestävä kehitys ja rauha*.⁶⁸² Asiakirjassa kuvataan silloista maailmantilannetta: kylmän sodan päättymistä, maailmantalouden yhdentymistä, eriarvoisuuden ja työttömyyden kasvua, ihmisoikeuksien toteutumisen puutteellisuutta ja maapallon ekologisen tasapainon järkkymistä, johon pyritään vastaamaan edistämällä kestävää kehitystä.⁶⁸³ Lisäksi kuvataan kirkon uskoa, ihmisoikeuksia, oikeudenmukaisuuden ja kehityksen kysymyksiä ja selvitetään, mitä luomakunnan eheyden, rauhan ja turvallisuuden edistäminen edellyttävät.⁶⁸⁴

Ihmiseksi luomakunnassa -asiakirjassa todetaan kolmiyhteisen Jumalan luoneen maailman hyväksi ja ylläpitävän elämää. Jumala on luomisessa asettanut lakinsa ihmisten sydämiin. Jeesus on saanut aikaan sovinnon Jumalan ja ihmisen välille. Jumala tahtoo, että ihmiset elävät sovussa keskenään. Evankeliumi on ”sanoma osallisuudesta, vieraantuneen ja syrjäytyneen ihmisen mahdollisuudesta päästä osalliseksi Jumalan valtakunnasta ja sen avaamasta uudesta ihmisyydestä”.⁶⁸⁵ Jumalan rakkaus kohdistuu vähäosaisiin, ja siksi

*myös kirkkoja kutsutaan asettamaan köyhät etusijalle, katsomaan maailmaa heidän silmillään. Koemme Jumalan läsnäolon samaistuessamme kärsiviin ja osallistuessamme heidän taisteluunsa epäinhimillistäviä ja maapalloa tuhoavia voimia vastaan.*⁶⁸⁶

679 Laulaja 1994, 241.

680 Laulaja 1994, 239.

681 Laulaja 1994, 62–63.

682 Kyseessä on kirkon kansainvälisen vastuun toimintalinjaus. Asiakirjassa mainitaan piispaainkokouksen käsitteleen työryhmän ehdotuksen helmikuussa 1997 ja todenneen, että ”asiakirjaa voidaan käyttää virikeaineistona kirkollisessa opetuksessa.” Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 5.

683 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 7–13.

684 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 17–62.

685 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 20.

686 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 21.

Kirkon ja sen jäsenten on asiakirjan mukaan tehtävä parannusta asioista, jotka estävät rauhan ja oikeudenmukaisuuden toteutumista ja kestäväää kehitystä.⁶⁸⁷ Epäoikeudenmukaisuus on yhteisöjä rikkova ja ihmisten mahdollisuuksia rajoittava rakenteellinen synty.⁶⁸⁸ Kirkko ei voi uskottavasti ”julistaa sanomaa vanhurskaasta ja armahtavasta Jumalasta ja toisaalla torjua maailman köyhät tajunnan ulkopuolelle tai antaa heille vain murusia, joita rikkaiden pöydältä sattuu putoamaan”.⁶⁸⁹ Kehitysmaiden ihmisten tulee saada itse osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Kehitysyhteistyö nähdään vastavuoroisena prosessina, jossa avun antajat ja saajat jakavat ja vastaanottavat yhteistä hyvää.⁶⁹⁰

8.2 Ruokaturvan puolesta on toimittava nopeasti yhdessä

Ruokaturvakannanoton mukaan ruokaturvan puolesta on työskenneltävä nopeasti ja aktiivisesti niin, että kaikki maailman valtiot antavat oman panoksensa.⁶⁹¹ Piispat ehdottavat, että Suomi toimisi vuonna 2011 alkavalla hallituskaudella aktiivisesti ruokaturvan puolesta.⁶⁹² Haaste on suuri, mutta piispat uskovat, että kriisi on mahdollista ratkaista.⁶⁹³ Ruokaturvakannanotossa kirkoilla todetaan olleen roolinsa siirtomaiden alistamisessa, ja nyt kirkkojen kerrotaan haluavan edistää ruokaturvan toteutumista. Kirkot toimivat sekä antamalla välitöntä apua että vaikuttamalla yhteiskunnassa antamalla äänen äänettömille ja muistuttamalla päättäjiä näiden velvollisuuksista.⁶⁹⁴

Ruokaturvakannanotossa esitellään kestävän ja vastuullisen ruokaturvapolitiikan edellyttämiä toimenpiteitä. Tällaisia olisivat muiden muassa pienviljelijöiden tukeminen, kehitysyhteistyömäärärahojen lisääminen ja kohdentaminen maatalouteen, maataloustuotteiden tuontisääntöjen muuttaminen, kilpailuasetelmaa vääristävien tukien lopettaminen, rahoituspolitiikan

687 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 21.

688 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 32: ”Rakenteellinen synty, epäoikeudenmukaisuus, rikkoo yhteisöjä. Jumala pyrkii rikkomaan synnilliset rakenteet omalla vapautuksen ja sovinnon sanomallaan. Tämä vapaus ei ole vapaata taloutta, vaan ihmisten vapautta tulla siksi, miksi heidät on luotu.”

689 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 32.

690 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 38.

691 Ruokaturvakannanotto 2010, 2, 19.

692 Ruokaturvakannanotto 2010, 4.

693 Ruokaturvakannanotto 2010, 14.

694 Ruokaturvakannanotto 2010, 4.

mukauttaminen, köyhien omien vaikutusmahdollisuuksien lisääminen, kansainvälisten järjestöjen uudelleenorganisointi sekä ilmastonmuutoksen hillitseminen kehitysmaiden tilannetta huomioivalla tavalla.⁶⁹⁵ Ruokaturvakannanotosta ei ilmene, mistä toimenpide-ehdotukset on lainattu tai millaisen prosessin myötä piispat ovat päätyneet suosittamaan juuri niitä.

8.3 Kirkko ei julista vaan elää uskoaan todeksi

Ruokaturvakannanotossa oikeudenmukaisuuden ja ihmisarvon vaatimus kuvataan luovuttamattomaksi osaksi kristillistä uskoa. Näkemystä perustellaan Raamatun ja Jeesuksen opetuksilla sekä ihmisen olemuksella.⁶⁹⁶ Ruokaturvakannanotossa ei mainita maailman tai ihmisen luomista, eikä ihmisarvoa liitetä luomiseen vaan ihmisen olemukseen. Jumalan kuvana jokaisella on oikeus ihmisarvoiseen kohteluun. Tästä oikeudesta seuraa myös jokaisen ihmisen, yksilön ja yhteiskunnan, velvoite huolehtia toisista.⁶⁹⁷ Isä meidän -rukouksessa Jumalalle osoitettu pyyntö jokapäiväisestä leivästä on samalla ihmisiä velvoittava tehtävä.⁶⁹⁸

Ihmisyys on pyhää ja loukkaamatonta. Ihmisarvoon viitataan eri ilmaisuilla 13 kohdassa ja ihmisoikeuksiin seitsemässä.⁶⁹⁹ Ruokaturvakannanotossa vedotaan useisiin ihmisoikeussopimuksiin, -julistuksiin tai eri järjestöjen tavoitteisiin tai näkemyksiin. Kannanotossa mainitaan YK:n vuosituhattavoitteet, YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimus vuonna 1966, sekä YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO:n ja

695 Ruokaturvakannanotto 2010, 17–18.

696 Ruokaturvakannanotto 2010, 3: ”Oikeudenmukaisuuden ja yhtäläisen ihmisarvon vaatimus on luovuttamaton osa kristillistä uskoa. Raamatun mukaan jokainen ihminen on Jumalan kuva ja Jumala kantaa erityistä huolta köyhistä ja haavoittuvista. Jeesus samaistui nälkäisiin ja opetti, että Jumala kohdataan kärsivissä lähimmäisissä.”

697 Ruokaturvakannanotto 2010, 6–7: ”Koska ihminen on Jumalan kuva, ihmisyysskin on pyhää ja loukkaamatonta. Tämä merkitsee sekä jokaisen ihmisen oikeutta ihmisarvoiseen kohteluun että jokaisen ihmisen velvollisuutta kohdella toisia näiden ihmisarvon edellyttämällä tavalla. Ihmisarvoisen kohtelun velvoite koskee sekä yksilöiden välisiä suhteita että yhteiskunnan rakenteita.”

698 Ruokaturvakannanotto 2010, 2: ”Tämä kaikkia kristittyjä yhdistävä rukous on yhtä aikaa Jumalalle osoitettu pyyntö ja meille ihmisille annettu tehtävä.” Ruokaturvakannanotto 2010, 6: ”Pyyntö on samalla kertaa sitoumus.”

699 Ihmisarvo, ihmisarvon vaatimus, ihmisarvoinen elämä, ihmisarvoisen kohtelun velvoite, yleinen ja yhtäläinen ihmisarvo, ihmisarvolähtöinen politiikka. Ruokaturvakannanotto 2010, 2, 3, 6, 7, 9, 19. Ihmisoikeus, yleiset ja yhtäläiset ihmisoikeudet, ihmisoikeussopimukset, ihmisoikeuspolitiikka. Ruokaturvakannanotto 2010, 3, 7, 8, 9, 18.

rikkaimpien teollisuusmaiden G8-ryhmän väliset keskustelut ja YK:n erityisraportot Olivier de Schutterin näkemykset.⁷⁰⁰

Ruokaturvakannanotossa on kolme viittausta yksilöityihin raamatunkohtiin.⁷⁰¹ Kaksi raamattuviittausta laajentaa Raamatussa esitetyn kirkkoyhteisön sisäisen huolehtimisvelvoitteen koskemaan koko maailmaa. Ensimmäisen Korinttolaiskirjeen Kristuksen ruumiin ykseyttä⁷⁰² kuvaava kohta liitetään ruokaturvakannanotossa lähimmäisenrakkauden käskystä johdettuun globaalin auttamisen velvoitteeseen. Samoin lainaus ensimmäisestä Johanneksen kirjeestä⁷⁰³ laajentaa alkuperäisessä kontekstissa todennäköisesti seurakunnan omia jäseniä koskevan auttamiskehotuksen koskemaan koko ihmiskuntaa.

Ruokaturvakannanotossa ei mainita kirkon opetusta tai oppia. Usko mainitaan kerran: oikeudenmukaisuuden ja ihmisarvon vaatimuksen todetaan olevan luovuttamaton osa kristillistä uskoa.⁷⁰⁴ Lisäksi kannanotossa viitataan lähimmäisenrakkauden käskyyn, kristilliseen ihmiskäsitykseen ja kuvataan asioita kristinuskon näkökulmasta.⁷⁰⁵ Lähimmäisenrakkauden käsky ja Isä meidän -rukouksesta nouseva velvoite edellyttävät kaikkien perustoimeentulon takaamista. Velvoitteessa näyttää olevan kyse ennemmin oikeudenmukaisuudesta tai vastavuoroisuuden periaatteesta kuin uhrautuvasta rakkaudesta.

Isä meidän -rukous on kaikkia kristittyjä yhdistävä rukous.⁷⁰⁶ Lisäksi ruokaturvakannanotossa mainitaan kolme Jeesuksen opetusta: kultainen sääntö, Isä meidän -rukous ja se, että Jumala kohdataan kärsivissä lähimmäisissä.⁷⁰⁷ Synti kuvataan epäoikeudenmukaisuuden tilana ja olosuhteena,

700 Ruokaturvakannanotto 2010, 7–9.

701 Ruokaturvakannanotto 2010, 4, 6. Lisäksi Ruokaturvakannanotto 2010, 3 kertoo, miten asia on ”Raamatun mukaan”.

702 Ruokaturvakannanotto 2010, 4: ”Lähimmäisenrakkauden käsky ei tee eroa meidän ja muiden, oman kansan ja muukalaisten välille. ’Jos yksi jäsen kärsii, kärsivät kaikki jäsenet’ (1. Kor. 12:26). Lähimmäisyyttä on mahdollista toteuttaa globaalisti siinä missä taloutta ja politiikkaakin.”

703 Ruokaturvakannanotto 2010, 6: ”Siksi tilannetta, jossa suuri osa maailman ihmisistä on jatkuvasti vailla toimeentulon edellytyksiä, on mahdotonta hyväksyä. Raamatun sanoin: ’Jos joku, jonka toimeentulo on turvattu, näkee veljensä kärsivän puutetta mutta sulkee häneltä sydämensä, kuinka Jumalan rakkaus voisi pysyä hänessä?’ (1. Joh. 3:17).”

704 Ruokaturvakannanotto 2010, 3.

705 Ruokaturvakannanotto 2010, 4, 6, 19.

706 Ruokaturvakannanotto 2010, 2.

707 Ruokaturvakannanotto 2010, 2, 3, 6.

joka vahingoittaa yhteistä hyvää ja aiheuttaa suhteiden rikkoutumista.⁷⁰⁸ Syntiä ei ruokaturvakannanotossa liitetä yksilön jumalasuhteeseen, tekoihin tai tekemättä jättämissiin vaan yhteisen hyvän vahingoittamiseen.

Ruokaturvakannanotossa kirkosta tai kirkkoista puhutaan sekä yksikössä että monikossa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja kirkot ympäri maailmaa liittyvät yhteiseen rintamaan toistensa ja koko ihmiskunnan kanssa taistelussa ruokaturvan puolesta. Yksikkömuotoa kirkko käytetään tarkoitamaan maailmanlaajuista kristillistä kirkkoa, monikkomuotoa kirkot eri kirkkokuntia tai kirkko-organisaatioita eri puolilla maailmaa.⁷⁰⁹ Piispoihiin viitataan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispoina.⁷¹⁰

Kahdessa kohdassa on syytä epäillä ruokaturvakannanoton tilannekuvauksen osuvuutta. Vuonna 2010 on piispojen mukaan ollut syntymässä globaali kansalaisliike ruokaturvan puolesta.⁷¹¹ Tekstistä huokuu luottamus maailmanlaajojen kansalaisliikkeiden voimaan: viimeksi maailmanlaajan liikkeen vaikuttavuus on piispojen mukaan nähty siinä, että kirkkojen, ympäristö- ja kehitysjärjestöjen ja monien muiden toimijoiden yhteistyön ansiosta ilmasto on nostettu kansainvälisen politiikan keskeiseksi kysymykseksi.⁷¹² En voi arvioida väitteiden todenperäisyyttä tämän tutkimuksen puitteissa, mutta lienee perusteltua sanoa, ettei globaali kansalaisliike vuonna 2010 kasvanut erityisen suureksi eikä ilmastomuutos ollut vielä kansainvälisen politiikan keskeinen kysymys. Nämä toteamukset kuvannevat siten enemmän piispojen halua asemoida kirkko samaan rintamaan kansalaisjärjestöjen kanssa kuin globaalin kansalaisliikkeen ja maailmanpolitiikan tilannetta vuonna 2010.

708 Ruokaturvakannanotto 2010, 7: ”Ihmisarvoisen kohtelun velvoite koskee sekä yksilöiden välisiä suhteita että yhteiskunnan rakenteita. Niissä vallitsevaa epäoikeudenmukaisuuden tilaa ja sen aiheuttamaa suhteiden rikkoutumista luonnehditaan perinteisessä kristillisessä kielenkäytössä nimellä synti. Synti on Jumalan tahdon vastainen olosuhde, joka vahingoittaa yhteistä hyvää ja uhkaa ihmisarvoisen elämän toteutumista.”

709 Esimerkiksi Ruokaturvakannanotto 2010, 2: ”Kirkot ympäri maailman yhtyvät Jeesuksen opettamaan rukoukseen ’Anna meille meidän jokapäiväinen leipämme.’” tai Ruokaturvakannanotto 2010, 3: ”Olemme kirkkona tietoisia omasta vastuustamme globaalin epäoikeudenmukaisuuden synnyssä.” Ruokaturvakannanotto 2010, 19: ”Tässä tilanteessa kristillisellä kirkolla voi olla vain yksi viesti.”

710 Ruokaturvakannanotto 2010, 1, 2.

711 Ruokaturvakannanotto 2010, 16: ”Globaali kansalaisliike poliittisen muutoksen puolesta on parhaillaan syntymässä: kansalaiset, järjestöt, kirkot ja muut toimijat ympäri maailman haluavat kestävän ratkaisun ihmisten nälkään. Tätä liikettä ja sen kasvua pitää tukea: tietoa nälän syistä tulee lisätä ja tarvittavia muutoksia tulee edistää.”

712 Ruokaturvakannanotto 2010, 15: ”Viimeisin osoitus globaalin kansalaisliikkehinnän voimasta on ilmastomuutoksen nostaminen kansainvälisen politiikan keskeiseksi kysymykseksi. Tämä on saatu aikaan kirkkojen, ympäristö- ja kehitysjärjestöjen ja monien muiden yhteistyöllä.”

8.4 Ihmisyys on meille kaikille yhteistä

Kamppailu ruokaturvan puolesta on velvollisuus, joka perustuu kirkon ja ihmisyyden olemukseen ja Isä meidän -rukoukseen. Kirkko on tietoinen omasta vastuustaan globaalin epäoikeudenmukaisuuden aiheuttamisessa ja haluaa nyt tehdä osansa ongelman ratkaisussa.⁷¹³ Kirkko liittyy toisten toimijoiden kanssa yhteiseen rintamaan ruokaturvaongelman ratkaisemiseksi. Kannanotossa korostetaan kirkon ja kristittyjen yhteenkuuluvuutta koko ihmiskunnan kanssa, ei kirkon erillisyyttä tai kirkon organisaatiota. Ihmisyys on kannanoton mukaan ”meille kaikille yhteistä”.⁷¹⁴

Oikeudenmukaisuuden vaatimus kristinuskon keskeisenä sisältönä on yksi vapautuksen teologioiden erityinen korostus.⁷¹⁵ Jukka Raunun mukaan vapautuksen teologialle ominaista on ”keskittyminen uskon totuuskysymyksen sijasta sen vaikuttavuuteen”.⁷¹⁶ Elina Vuolan mukaan vapautuksen teologia⁷¹⁷ kritisoi katolista ja protestanttista moraaliteologiaa siitä, että ne erottavat oikeudenmukaisuuden toteuttamisen ja Kristuksen opetuslapseuden toisistaan:

*Perinteinen katolinen ja protestanttinen moraaliteologia eivät ota Raamatussa annettua mallia niin vakavasti kuin vapautuksen teologit, joiden mukaan oikeudenmukaisuuden toteuttaminen (hyvät teot) ei ole vain eettinen vaatimus, vaan Kristuksen tuntemisen, opetuslapseuden, välttämätön ehto.*⁷¹⁸

Tapio Saranevan mukaan synti merkitsee vapautuksen teologiassa asioita, joissa ihminen sortaa toista ja vie häneltä elinmahdollisuudet.⁷¹⁹ Saranevan

713 Ruokaturvakannanotto 2010, 3–4.

714 Ruokaturvakannanotto 2010, 5.

715 Vapautuksen teologian tai vapautuksen teologioiden määrittelystä ks. alaviite 242 luvussa 2.5.

716 Raunu 2004, 193.

717 Vuola käyttää teoksessaan sekä yksikkömuotoa vapautuksen teologia että monikkoa vapautuksen teologiat, tässä yhteydessä (Vuola 1991, 78) yksikkömuotoa.

718 Vuola 1991, 78.

719 Saraneva 1991, 135: ”Kun siis ’synti halutaan sanoa synniksi’, on vapautuksen teologian mukaan puhuttava asioista, joissa ihminen sortaa toista ihmistä ja vie häneltä elinmahdollisuudet. Elämää tuhoava synti ja epäjumalanpalvelus kuuluvat yhteen. Synti ja epäjumalanpalvelus ovat perusluonteeltaan kollektiivisia asioita – rakenteita, voimavaltoja yms. – jotka kahlitsevat ihmisen. Persoonalliseksi syyllisyydeksi synti muuttuu silloin, kun ihminen henkilökohtaisesti suostuu olemaan epäjumalanpalvelija. Palvellessaan epäjumalaa ihminen ei ainoastaan myötävaikuta toisten elämän tuhoutumiseen vaan tuhoaa sisäisesti myös omaa elämäänsä.”

mukaan pelastus on vapautuksen teologiassa vapautusta sorrosta⁷²⁰ eikä välttämättä edellytä uskoa.⁷²¹

Edellä kuvatut vapautuksen teologian korostukset eivät ole luterilaisuudelle vieraita. Esimerkiksi luvuissa 8.1 ja 9.1 kuvattu *Ihmiseksi luomakunnassa* -asiakirja kuvaa synnin luonnetta rakenteellisena syntinä. *Ihmiseksi luomakunnassa* -asiakirjan mukaan Jumala rikkoo synnillisiä rakenteita vapautuksen ja sovinnon sanomalla. Evankeliumia kuvataan sanomaksi osallisuudesta Jumalan valtakunnasta.

Katekismuksen tapa kuvata syntiä ja pelastusta korostaa synnin vaikutusta ihmisen suhteeseen Jumalaan. Katekismuksessa synti erottaa ihmisen Jumalasta ja estää ihmistä rakastamasta Jumalaa ja lähimmäistä.⁷²² Synnin ilmenemistä epäoikeudenmukaisina rakenteina ei mainita. Pelastus vapauttaa ihmiset syyllisyyden ja pahan vallasta ja siirtää heidät Saatanan kahleista Jumalan valtakunnan vapauteen.⁷²³ Pelastuksen yhteiskunnallista ulottuvuutta ei Katekismuksessa mainita vaan sen sijaan todetaan kaikkien kristittyjen yhteisenä tehtävänä olevan ”julistaa evankeliumia Kristuksesta koko maailmalle”.⁷²⁴

Ruokaturvakannanoton teologisen sisällön ymmärtämisen kannalta vapautuksen teologioiden ja *Ihmiseksi luomakunnasta* -asiakirjan käyttämät ilmaisut ovat osuvampia kuin Katekismuksen muotoilut. Ruokaturvakannanotossa synti kuvataan olosuhteena, joka uhkaa ihmisarvoisen elämän toteutumista.⁷²⁵ Kannanotossa muistutetaan Jumalan kantavan erityistä huolta köyhistä ja muistutetaan, että Jumala kohdataan kärsivissä lähimmäisissä.⁷²⁶

720 Saraneva 1991, 49: ”Vapautuksen teologian yksi erityispiirre on tässä, että Jumalan vapauttava armo on koettavissa ja nähtävissä myös yhteiskunnallisissa vapautusprosesseissa eikä vain yksilön elämässä tai ihmisten välisissä suhteissa.”

721 Saraneva 1991, 97: ”Vapautuksen teologiassa pelastus ensinnäkin ymmärretään kokonaisvaltaisesti Jumalan kaiken elämän uudistavan valtakunnan lähelletulona ja odotuksena. Luterilaisuudessa pelastus on *ensisijaisesti* yksilön kokemaa syntien anteeksiantamuksen armoa ja turvallista varmuutta pääsystä kerran taivaan kotiin. Toiseksi vapautuksen teologiassa pelastus – Jumalan valtakunta, universaalinen armo – on maailmassa olemassa myös ilman uskoa, vaikka vasta usko tekee ihmisen siitä tietoiseksi. Luterilaisuudessa sen sijaan vain usko, jossa Kristus itse on läsnä, tuo myös pelastuksen, eikä pelastuksesta ilman uskoa voida sanoa mitään.”

722 Katekismus 1999 (2000), kohta 15: ”Synti erottaa meidät elämän lähteestä, Jumalasta. Jokainen on jo syntyessään synnin alainen, eikä kukaan voi vapautua siitä omin voimin. Ihminen ei kykene rakastamaan Jumalaa yli kaiken eikä lähimmäistään niin kuin itseään.”

723 Olen toisaalla (Hynynen 2018) avannut tarkemmin näkemystäni, että Katekismus tyypistää synnin ihmisen henkilökohtaiseksi ongelmaksi. Katekismus irrottaa käsitteen synti ihmisten tekojen pahoista seurauksista.

724 Katekismus 1999 (2000), kohta 20.

725 Ruokaturvakannanotto 2010, 7.

726 Ruokaturvakannanotto 2010, 3.

Asiakirjassa ei käytetä sanoja pelastus, sovitus tai lunastus eikä viitata pelastukseen Katekismuksen kuvaamassa merkityksessä. Kuitenkin vapautuksen teologioista tuttujen käsitteiden myötä voidaan ajatella, että ruokaturvakannanotossa kristittyjä kutsutaan tekemään pelastusta todeksi edistämällä ruokaturvaa yhteisessä maailmanlaajassa rintamassa.

Ruokaturvakannanoton viimeinen kappale on monimerkityksinen. Kappale herättää kysymyksen kirkon olemuksesta ja tehtävästä:

Tässä tilanteessa kristillisellä kirkolla voi olla vain yksi viesti. Maailman ruokaturvan puolesta on toimittava nyt, yhdessä, nopeasti ja päättäväisesti, jokainen mahdollisuuksiensa ja parhaan ymmärryksensä mukaan. Työtä on jatkettava, kunnes oikeus riittävään toimeentuloon ja ihmisarvoiseen elämään toteutuu kaikkien ihmisten kohdalla.⁷²⁷

Kappaleen voi nähdäkseni tulkita kahdella tavalla. Ensimmäisen tulkintatavan mukaan kirkolla voi olla ruokaturvakeskustelussa vain yksi viesti, ja muissa asiayhteyksissä muita viestejä. Tämä lukutapa mahdollistaa kannanoton tulkittamisen sopusoinnussa Katekismuksen kuvaaman kirkon opetuksen kanssa. Toisen lukutavan mukaan kirkon tulee tässä tilanteessa jättää muut intressinsä sivuun ja keskittyä taisteluun ruokaturvan puolesta osana ihmiskunnan yhteistä rintamaa. Jälkimmäistä lukutapaa tukee se, että kannanotossa oikeudenmukaisuuden ja ihmisarvon vaatimusta pidetään luovuttamattomana osana kristillistä uskoa, synty kuvataan ihmisarvoista elämää estäväksi olosuhteeksi, toisista kristityistä huolehtimiseen kehottavat raamatunkohdat laajennetaan koskemaan koko ihmiskuntaa ja kirkon erillisyyden sijasta kannanotossa korostetaan yhteistä ihmisyyttä. Molemmat lukutavat ovat kuitenkin mahdollisia.

8.5 Kirkon opetus, usko ja etiikka ruokaturvakannanotossa

Kuvio 8.1 esittää asioita, jotka ovat tärkeitä ruokaturvakannanotossa. Osa kuvion esittämistä asioista on kannanoton tavoitteita tai pyrkimyksiä, osa asioita, joilla kannanoton tavoitteita perustellaan. Kannanoton keskeisimmät asiat ovat kuviossa ylimpänä, vähemmän keskeiset alempana. Lähempänä

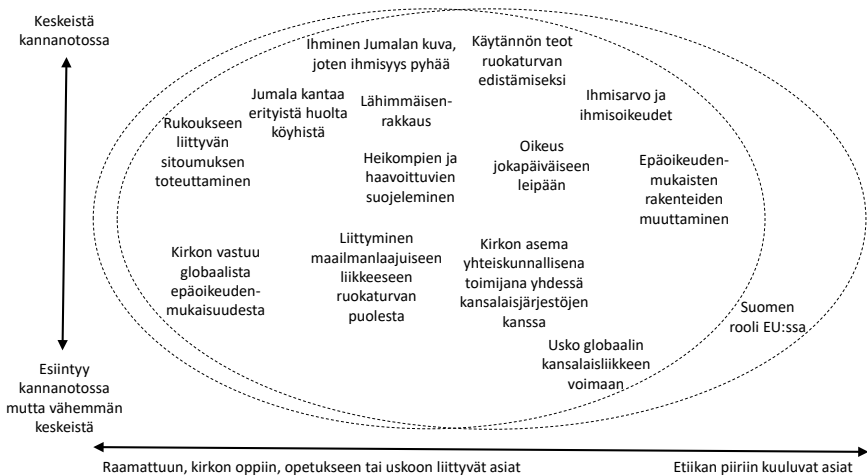
⁷²⁷ Ruokaturvakannanotto 2010, 19.

vasenta reunaa on kirkon opetukseen tai uskoon kuuluvia asioita, lähempänä oikeata reunaa on etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät niin tiiviisti liity kirkon opetukseen tai uskoon.

Katkoviivalla piirretty kauemmas vasemmalle ulottuva kuvio kuvaa asioita, joita kannanotossa perustellaan Raamatulla, kirkon opetuksella tai uskolla tai joilla on kannanotossa ilmeinen yhteys näihin. Katkoviivalla piirretty kauemmas oikealle ulottuva kuvio kuvaa asioita, jotka nähdäkseni kannanotossa kuuluvat etiikan piiriin. Näiden kuvioden lähes täydellinen päällekkäisyys kuvaa sitä, että tulkintani mukaan ruokaturvakannanotosta on Suomen roolia Euroopan unionissa lukuun ottamatta vaikea osoittaa sellaisia uskonnollisia asioita, joilla ei ole lainkaan eettistä ulottuvuutta, tai etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät olisi myös uskonnollisia.

Kuvio 8.1

Mikä on keskeistä ruokaturvakannanotossa?

Ruokaturvakannanoton argumentaation keskiössä on ihmisyyden, uskon ja rukouksen luonteesta nouseva velvoite lähimmäisen auttamiseen. Ruokakriisin keskellä tämä velvoite merkitsee taistelua ruokaturvan puolesta. Kirkon olemukseen tai organisaation rajoihin ei kiinnitetä huomiota, vaan kristityt kutsutaan yhteiseen rintamaan koko ihmiskunnan kanssa. Tässä mielessä ruokaturvakannanoton voi tulkita olevan käytäntöön suuntautunutta

teologiaa⁷²⁸, jossa Raamatulla, kirkon opetuksella, uskolla ja muilla perusteluilla osoitetaan käytännön toiminnan tärkeys tai välttämättömyys.

Ruokaturvakannanoton tavoitteeksi kerrotaan pyrkimys vaikuttaa Suomen kaikkiin poliittisiin puolueisiin laadittaessa hallitusohjelmaa vuonna 2011. Tämän pyrkimyksen lisäksi kannanotto ei kuitenkaan sisällä seikkoja, joiden perusteella kannanoton voisi erityisesti ajatella olevan kohdistettu poliittisille puolueille tai hallitusohjelman laatijoille. Siksi pidän mahdollisena, että ilmaistun tavoitteen sijasta tai lisäksi ruokaturvakannanoton tavoitteena on vastustaa kirkon sisällä uskonkäsitystä, joka ei johda käytännön tekoihin lähimmäisten auttamiseksi. Kannanoton teologia on helpompi ymmärtää luterilaisen vapautuksen teologian kuin Katekismuksen käsittein. Omaan pelastukseen keskittyvä, lähimmäisen hädältä silmät sulkeva usko ei ole Jumalan tahdon mukaista uskoa. *Elämän oikea ja väärä* ja Katekismus lähesytyvät samoja globaalin auttamisen kysymyksiä eri lähtökohdista ja erilaisin menetelmin kuin *Ihmiseksi luomakunnassa* ja ruokaturvakannanotto.

Kirkkoa ei ruokaturvakannanotossa kuvata opettavana tai julistavana. Kirkko elää sanomaansa todeksi liittymällä omista lähtökohdistaan globaaliin kansanliikkeeseen ruokaturvan puolesta. Raamatun opetukset, ihmisyyden luonne, rukoukseen sisältyvä velvoite, lähimmäisenrakkauden käsky, ihmisarvo ja ihmisoikeudet ohjaavat kaikki ruokaturvan edistämiseen. Erityistä eettistä harkintaa tai eri vaihtoehtojen punnitsemista ei ruokaturvakannanotossa harjoiteta. Vastuullinen toimija löytää tarvittavat toimenpiteet ehdotettujen toimenpiteiden joukosta tai niiden ulkopuolelta. Kristitty ja ei-kristitty lähtevät molemmat taisteluun samassa rintamassa ruokaturvan puolesta, kristitty uskonsa ja rukouksen luonteen perusteella, ei-kristitty ihmisoikeuksien. Tässä mielessä ruokaturvakannanottoa voisi luonnehtia kirkon ohjelmanjulistukseksi, jolla kirkko asemoi itseään yhteiseen rintamaan kansalaisjärjestöjen kanssa osaksi globaalia ihmisten yhteisöä.

728 Ks. luku 2.5.

9 KIITOLLISUUS, KUNNIOITUS, KOHTUUS – SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON ILMASTO-OHJELMA

Ilmastonmuutoksen myötä sään ääri-ilmiöiden odotetaan lisääntyvän, maailman merivesien nousevan merkittävästi ja ekosysteemien ja ihmisyhteisöjen kärsivän merkittävästi.⁷²⁹ 1960-luvulta alkaen on esitetty, että kristinuskon edustama ihmiskeskeisyys on edistänyt ympäristökriisiä.⁷³⁰ Kirkot ovat vastanneet kritiikkiin arvioimalla omaa luontokäsitystään, ihmiskuvaansa ja maailmankuvaansa. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ympäristödiplomi perustettiin vuonna 2001. Samana vuonna julkaistiin *Kirkon ympäristödiplomin käsikirja*, josta julkaistiin päivitetyt versiot vuosina 2005 ja 2012.

Ekoteologialla voidaan Panu Pihkalan mukaan tarkoittaa joko käytännön muutoksiin ympäristöasioissa tähtäävää teologiaa tai laajemmin kristinuskon erilaisia luontosuhteita koskevaa tutkimusta.⁷³¹ Juhani Veikkolan mukaan ekoteologisessa tutkimuksessa ja keskustelussa on kysytty muun muassa, miten luomisuus, ihmisen asema luonnossa ja Jumalan kaikkiallisuus ja toiseus luomakuntaan nähden tulisi ymmärtää.⁷³² Osa ekoteologian piirissä esitetyistä ratkaisuisista on Veikkolan mukaan lähellä perinteisiä kristillisiä näkemyksiä, osa ratkaisuisista on puolestaan saattanut ajautua ”melko etäälle perinteisistä kristillisistä näkemyksistä”.⁷³³ Veikkola mukaan ekoteologia on kuitenkin vaikuttanut yllättävän vähän kirkkojen julistukseen ja opetukseen. Kirkkojen

729 Ilmasto-ohjelma 2008, 11–12.

730 Veikkola 2007, 22.

731 Pihkala 2013, 142.

732 Veikkola 2007, 38–39.

733 Veikkola 2007, 39: ”Ihmisen vastuuta luonnon viljelijänä mutta yhtä lailla sen varjelijana painottaa käsitys ihmisestä Jumalan tilanhoitajana maailmassa. Viimeisimmässä kehitysvaiheessaan ekoteologia on etsinyt tietä holistisempaan todellisuuskäsitykseen hakemalla tukea filosofisista suuntauksista, jotka painottavat yhteenkuuluvuuden ontologiaa ja integroivaa tiedonkäsitystä. Tässä etsinnässä jotkut ekoteologit ovat saattaneet ajautua melko etäälle perinteisistä kristillisistä näkemyksistä.”

opetus keskittyy Veikkolan mielestä liiaksi yksilön sisäiseen uskonelämään ja henkilökohtaiseen vapautumiseen syyllisyydestä.⁷³⁴

Vuonna 2007 kirkolliskokoukselle tehtiin aloite ilmasto-ohjelman laatimisesta. Kirkolliskokous antoi ilmasto-ohjelman laatimisen kirkkohallituksen tehtäväksi.⁷³⁵ Kirkkohallitus asetti 15.8.2007 työryhmän valmistelemaan esitystä kirkon ilmasto-ohjelmasta ja päätti, että valmisteltavan ilmasto-ohjelman tulee

- antaa kirkolle, seurakunnille ja kirkon jäsenille selkeitä suosituksia ja
- herättää kirkon näkökulmasta keskustelua ilmastokysymyksistä sekä
- jäsentää ilmastokysymykset kirkon uskoon, oppiin ja elämään [käytäntöön].⁷³⁶

Kirkkohallitus hyväksyi ilmasto-ohjelman 3.6.2008.

9.1 Kirkon aiempi opetus ympäristö- ja ilmastokysymyksistä

Katekismuksessa ensimmäisen uskonkappaleen selitys muistuttaa Jumalan jatkuvasta huolenpidosta ja siitä, että elämämme hyvät asiat ovat Jumalan lahjoja.⁷³⁷ Jumala on asettanut ihmiset varjelemaan ja hoitamaan Jumalan luomakuntaa, ja tämän tehtävän hoitamisesta ihmiset vastaavat Luojalleen.⁷³⁸

734 Veikkola 2007, 39–40: ”Vaikka ekoteologinen kysymyksenasettelu on ollut runsaasti esillä Kirkkojen maailmanneuvoston ja muidenkin kirkkoliittojen keskusteluissa, se näyttää kuitenkin vaikuttaneen yllättävän vähän kirkkojen julistukseen ja opetukseen. Tämä johtunee siitä, että seurakuntien käytännön julistus, opetus ja sielunhoito keskittyvät niin suuressa määrin yksilön sisäisen uskonelämän hoitamiseen, että näkemykselle koko luomakunnan yhteydestä ei ole sijaa. Pelastus nähdään pikemminkin henkilökohtaisena vapautumisena syyllisyydestä ja kuoleman jälkeisestä tuomiosta kuin ihmisen ja koko luomakunnan eheytyksenä. Syyllisyys luonnon tuhoamisesta on kuitenkin kollektiivista syyllisyyttä. Sen tulisi johtaa sellaisen elämäntavan etsimiseen ja toteuttamiseen, jossa ihminen voi sopeuttaa oman toimintansa luonnon suureen kokonaisuuteen. Ongelmallista on, että tämän ei useinkaan katsota kuuluvan kirkkojen varsinaisen tehtävän piiriin. Jos kirkot löytäisivät uudelleen vanhaan kristilliseen perintöön kuuluvan käsityksen todellisuuden sakraalista luonteesta, ne voisivat paremmin ymmärtää myös kristillisen pelastussanan ekologisia ulottuvuuksia.”

735 Ilmasto-ohjelma 2008, 8–9.

736 Kirkkohallituksen päätöksessä annetaan työryhmän tehtäväksi jäsentää ilmastokysymykset ”kirkon uskoon, oppiin ja käytäntöön”, kun taas ilmasto-ohjelman laatineen työryhmän mietinnön saatesanoissa kirkkohallitukselle tehtävänantoon viitataan ilmaisulla ”kirkon uskoon, oppiin ja elämään”. Ilmaisuja voidaan pitää synonyymisinä, mutta on myös mahdollista, että sanaan ”elämään” sisältyy syvällisempi sitoutumisen ajatus kuin ”käytäntöön”. Ilmasto-ohjelma 2008, 9, Kirkkohallitus 15.8.2007. Kirkkohallituksen päätöstekstissä nämä kolme ilmasto-ohjelman tehtävää on muotoiltu yhdeksi lauseeksi, ei luetteloksi.

737 Katekismus 1999 (2000), kohta 13.

738 Katekismus 1999 (2000), kohta 13. Lainattu alaviitteessä 193.

Seitsemännän käskyn selitys muistuttaa ihmiskeskeisesti, että ”[y]mpäristön turmeleminen ja luonnon tasapainon järkyttäminen on varastamista tulevilta sukupolvilta”.⁷³⁹ Jumalan alkuperäisen luomistahdon todetaan toteutuvan ihmisten kohdalla (”meissä”) kerran ylösnousemuksessa.⁷⁴⁰

Elämän oikea ja väärä -teoksessa kuvataan kirkon ja ihmisten globaalia vastuuta. Ihmisen tehtävä viljellä ja varjella on muuttunut näkemykseksi maailman omistamisesta niin, että luontoa on pidetty suurena materiaalivara-
rastona.⁷⁴¹ Kohtuuttomuus on syntiä sekä ihmiskuntaa että luontoa kohtaan:

Synti on kietoutunut myös yhteisölliseen elämäämme. Taloudellisen edun tavoittelusta on tullut markkinatalousyhteiskuntaamme pesiytynyt elämänsenne. On pitäyditty talouselämän ensisijaisuuteen. Yhteiskunnalliset linjavalinnat on tehty aineellisen hyvinvoinnin ja liikeloudellisen kannattavuuden ehdoilla. Luomakunnan eheys on rikkoutunut, epäoikeudenmukaisuus maailmassa jyrkentynyt ja mahdollisuus elää rauhassa entisestään vaarantunut.

On syntiä, että nykyinen länsimainen sukupolvi elää tuhlaten ja murentaa tulevan sukupolven elämän edellytyksiä. On rikos tulla rikkaaksi maailman köyhien kustannuksella. Jos varastaminen on syntiä, sitä on varmasti maapallon luonnonvarojen pidäkkeetön tuhoaminen.

[...] *Luonnollinen laki vaatii kohtuullista elämää. Ihmisen tulee arvioida taloudenpitoaan luonnontalouden voimavarojen valossa. Tämä luomakunnan taloudenhoitajan vastuu merkitsee käytännössä kivuliasta käännnöstä.*⁷⁴²

Kirkon yhteiskunnallisen työn keskuksen julkaisussa *Ekologinen elämäntapa – kristillisen uskon haaste ympäristövastuuseen* vuodelta 1991 todetaan, että monet kristinuskon tulkinnat keskittyvät vain ihmisen ja Jumalan suhteeseen ja sivuuttavat luonnon kokonaan.⁷⁴³ Ihminen on erotettu muusta luonnosta

739 Katekismus 1999 (2000), kohta 7.

740 Katekismus 1999 (2000), kohta 23: ”Kristukseen uskovalle kuolema on portti tulevaan elämään. Voimme jättäytyä turvallisesti taivaallisen Isämme käsiin, sillä Kristus on jo voittanut kuoleman. Jumalan Poika on jo noussut kuolleista ennen meitä. Mekin saamme uuden, kuolemattoman ruumiin, jonka esikuva on Jeesuksen ylösnousemusruumis. Näin Jumalan alkuperäinen luomistahto toteutuu meissä.”

741 Laulaja 1994, 235–236.

742 Laulaja 1994, 241.

743 Ekologinen elämäntapa 1991, 27: ”[E]nsimmäinen uskonkappale on jäänyt vaille sille kuuluvaa merkitystä. Monissa teologisissa tulkinnoissa luonto jää siksi kokonaan teologisen näkökentän ulkopuolelle ja ne keskittyvät vain Jumalan ja ihmisen väliseen hengelliseen suhteeseen.”

ja korotettu luonnon yläpuolelle. Luonnon hyödyntäminen ja talouselämän kehittäminen on leimattu osaksi maallista regimenttiä, johon kirkon ei tarvitse ottaa kantaa. Luonnon itseisarvoa ei ole ymmärretty vaan luontoa on tarkasteltu sen ihmiselle tarjoaman hyödyn näkökulmasta.⁷⁴⁴ Raamatun kutsu parannukseen merkitsee asiakirjan mukaan tässä ajassa kutsua muuttaa luontosuhde ja ryhtyä konkreettisiin toimenpiteisiin luonnon hyväksi.⁷⁴⁵ Kirkon tulee tulevaisuudessa olla

*kirkko, joka auttaa ihmisiä tajuamaan ihmisyyteensä liittyvän eettisen vastuun Jumalan luomakunnasta, mutta jossa samalla säilyy puhtaana evankeliumin vapauttava sanoma. Tämä vapauttava sanoma on tuotava elämän voimaksi siihen todellisuuteen, jossa elämme, ja nähtävä luomakunnan vapautus osana Jumalan kosmista pelastussuunnitelmaa.*⁷⁴⁶

Vuonna 1997 julkaistussa *Ihmiseksi luomakunnassa – ihmisoikeudet, kestävä kehitys ja rauha* -asiakirjassa todetaan, että ihmiselle on annettu tehtävä viljellä ja varjella ja että monet kristinuskon tulkinnat ylläpitävät epäekologisia ajattelu- ja toimintamalleja.⁷⁴⁷ Ihminen on Jumalan kuvana saanut tehtävän heijastaa Jumalan rakkautta ja huolenpitoa maailmaan. Ihminen ei ole täysin toteuttanut tehtäväänsä vaan on myös riistänyt ja turmellut luontoa.⁷⁴⁸ Syntiinlankeemuksen jälkeen ihminen on ylimielinen muuta luomakuntaa kohtaan, mikä johtaa väkivaltaan, ahneuteen ja luonnon riistämiseen.⁷⁴⁹ Usko kolmiyhdyiseen Jumalaan motivoi ihmistä käyttämään luontaista käsitystään oikeasta ja väärästä ja turvautumaan eettiseen harkintaan arvioiessaan, miten toteuttaa kultaista sääntöä.⁷⁵⁰ Kirkon on löydettävä luonnon arvo ja merkitys

744 Ekologinen elämäntapa 1991, 27.

745 Ekologinen elämäntapa 1991, 28–30.

746 Ekologinen elämäntapa 1991, 50–51.

747 Ihmiseksi luomakunnassa 1997, 18, 42.

748 Ihmiseksi luomakunnassa 1997, 18.

749 Ihmiseksi luomakunnassa 1997, 43.

750 Ihmiseksi luomakunnassa 1997, 20: ”Kirkolla on oma motivaationsa ja voimanlähteensä yhteisten päämäärien saavuttamiseen. Tämä motivaatio ja voima nousee kristillisestä uskosta kolmiyhdyiseen Jumalaan. On kuitenkin muistettava, että rauhan, kehityksen ja oikeudenmukaisuuden kysymyksissä ei ole läheskään aina löydettävissä yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua. Eettinen harkinta voi johtaa eri tilanteissa toisistaan poikkeaviin toimintamalleihin. Usein joudutaan valitsemaan kahdesta pahasta pienempi. Niinpä kristillinen kirkko ei voi eikä saa tehdä joistakin toimenpideohjeista uutta lakia tai pelastusoppia. Se vääristäisi uskon moralismiksi ja käskyjen noudattamiseksi.”

ja löydettävä Kristuksen sovitustyöstä voima toimintaan luomakunnan eheyden puolesta:

*Keskeistä on löytää kunnioittava, pyhyyden leimaama asenne luomakuntaa ja siinä sykkivää elämää kohtaan. Luonto ei ole jumalallinen, mutta Jumalan luomana ja ylläpitämänä se on hyvä ja arvokas. Luontoa tulee siis kunnioittaa eikä kohdella vain raaka-aineena tai välikappaleena. Raamatun mukaan ei ainoastaan ihminen vaan koko luomakunta elää suhteessa Jumalaan. Myös Kristuksen sovitustyö koskee koko luomakuntaa. Kirkkojen ja kristittyjen toiminta luomakunnan eheyden puolesta saakin voimansa tästä sovituksesta.*⁷⁵¹

Kirkkohallituksen julkaisemassa *Kirkon ympäristödiplomin käsikirjassa* vuodelta 2001 ja sen päivitetystä versiossa vuodelta 2005 on pääpiirteissään samansisältöinen luku ympäristödiplomin teologiasta. Luvussa kuvataan uskoa kolmiyhteiseen Jumalaan, Jumalan läsnäoloa maailmassa, luomista ja ihmisen tehtävää viljellä ja varjella, luomisessa ihmisen sydämeen asetettua kultaista sääntöä, syntiin langenneen maailman todellisuutta, Jeesuksen sovitustyötä sekä eri kirkkokuntien yhteisiä tavoitteita oikeudenmukaisuuden, rauhan ja luomakunnan eheyden edistämiseksi.⁷⁵² Vuonna 2005 julkaistu uudistettu käsikirja korostaa aiempaa enemmän moraalisen harkinnan tilannesidonnaisuutta⁷⁵³ ja ihmisen asemaa osana luomakuntaa, ei sen yläpuolella.⁷⁵⁴ Kun vuoden 2001 käsikirjassa todetaan, että ihmiselle on annettu kyky hallita,

751 Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 43–44.

752 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2001, 17–20, Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 18–21.

753 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 19: ”Kaikki ihmiset tunnistavat sydämessään käskyn toimia rakkauden mukaisesti. Luonnollinen moraalilaki ei sano kuitenkaan tämän enempää, vaan rakkauden vaatimuksen tarkempi määrittely jää riippuvaksi tilanteen asettamista ehdoista ja ihmisen moraalisen harkinnan tuloksista. Rakkauden vaatimuksen ajatellaan muotoutuvan eettisessä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa.” Vastaavaa tekstikatkelmaa ei ole vuoden 2001 käsikirjassa.

754 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 19: ”Viime aikoina on hallitsemisen ja vallitsemisen sijasta haluttu nostaa esiin muita ihmiselle annettuja tehtäviä. On alettu nähdä, että vaikka ihminen on monessa asiassa ylivoimainen muuhun luomakuntaan nähden, hän on silti sen osa, riippuvainen luomakunnan elämän ehdoista eikä missään tapauksessa sen herra. Viljeleminen ja varjeleminen vastaavat paremmin tätä näkemystä. Ihmisen tehtävää on myös alettu kuvata taloudenhoitajan tehtävänä. [...] Ekoteologiassa on kritisoitu myös taloudenhoitajan käsitettä. Kuikka on tullut miljoonia vuosia toimeen ilman ihmisen apua. Nyt on tarpeen korostaa enemmän ihmisen ja muun luomakunnan yhteistä, jaettua riippuvuutta elämän ehdoista kuin ihmisen erityisasemaa.” Vastaavaa tekstikatkelmaa ei ole vuoden 2001 käsikirjassa.

viljellä ja varjella, vuoden 2005 käsikirjassa sana ”hallita” on jätetty pois.⁷⁵⁵ Vuoden 2001 käsikirjan ihmisen vastuu luojaansa⁷⁵⁶ kohtaan on vuoden 2005 käsikirjassa muutettu vastuuntunnoiksi.⁷⁵⁷

Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan 2012 teologinen osuus mukailee vuonna 2008 julkaistun ilmasto-ohjelman teologisia perusteluja.⁷⁵⁸ Vuoden 2012 käsikirja korostaa luomakunnasta huolehtimista osana seurakunnan hengellistä perustehtävää:

*Kirkossamme ollaan heräämässä siihen, miten tärkeä osa seurakunnan hengellistä perustehtävää on huolehtia luomakunnasta. Ei ole enää mahdollista sanoa, että ympäristötyö on jotain kehällistä, josta voi tiukkoina aikoina luistaa. Ympäristövastuun perusteet nousevat uskostamme kolmiyhdyiseen Jumalaan ja hänen Raamatussa antamistaan käskyistä. Motivaatio ympäristötyöhön löytyy myös kiitollisuudesta sekä rakkaudesta luomakuntaan.*⁷⁵⁹

9.2 Ilmasto-ohjelma antaa konkreettisia toimenpide-ehdotuksia

Ilmasto-ohjelman mukaan kirkko, seurakunnat ja kirkon jäsenet eivät voi sivuuttaa ilmastokysymyksiä. Huoli ilmastonmuutoksesta nousee maailmanlaajan kirkon kokemuksista.⁷⁶⁰ Ilmasto-ohjelma kutsuu lukijat arvioimaan elämäntapaansa ja vastaamaan ilmasto-ohjelmaan tekemällä elämänmuutoksen,

755 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2001, 18: ”Ihminen on osa vuorovaikutteista luomakuntaa. Jumalan erityisestä tahdosta hänelle on annettu kyky hallita, viljellä ja varjella sitä maailmaa, josta hän itse on osana.” Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 19: ”Ihminen on osa vuorovaikutteista luomakuntaa. Jumalan erityisestä tahdosta hänelle on annettu kyky viljellä ja varjella sitä maailmaa, josta hän itse on osana.”

756 Kirkon ympäristödiplomin käsikirjassa 2001, 19 luoja on kirjoitettu pienellä alkukirjaimella.

757 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2001, 18–19: ”Yhteisen kokonaisuuden osana ihmisen itsekkääseen hyödyn tavoitteluun perustuva toiminta johtaa ennen pitkää tuhoon. Hyödyn sijaan kestäväenä lähtökohtana voi olla vain vastuu luojaansa kohtaan.” Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 19–20: ”Yhteisen kokonaisuuden osana ihmisen itsekkääseen hyödyn tavoitteluun perustuva toiminta johtaa ennen pitkää tuhoon. Hyödyn sijaan kestäväenä lähtökohtana voi olla vain vastuuntunto.”

758 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012, 14–15.

759 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012, 15.

760 Ilmasto-ohjelma 2008, 6.

pitämällä yllä toivoa ja palaamalla perinteiseen, ekologisesti rikkaaseen käsitukseen Jumalasta.⁷⁶¹

Arkkikiispa Jukka Paarmannin kirjoittaman esipuheen mukaan kristillinen usko puhuttelee järjen lisäksi sydäntä. Kristillisen uskon anti ilmastotalkoisiin tiivistyy kolmeen sanaan: kiitollisuus, kunnioitus ja kohtuus. Kiitollisuus saa ihmiset liikkeelle. Kunnioitus saa ihmiset ymmärtämään itsensä osaksi luontoa, rajoittaa ahneutta ja suuntaa huomion vastuullisempaan elämään. Kohtuus merkitsee sitä, että perustarpeiden tultua tyydytetyksi todellinen ilo elämässä tulee Jumalan suurista lahjoista, joita ovat rakkaat ihmiset ja luomakunnan rikkaus.⁷⁶²

Ilmastonmuutos on ilmasto-ohjelman mukaan tieteellisesti havaittu tosiasia.⁷⁶³ Ilmastonmuutoksella on kielteisiä vaikutuksia sekä luomakunnan että ihmisten elämään. Jos ilmastonmuutosta ei hillitä, ilmasto lämpenee, merenpinta nousee jäätiköiden sulaessa ja ekosysteemit häiriintyvät. Nämä muutokset vaikuttavat myös ihmiskuntaan niin, että maailmasta tulee nykyistä epävakampi ja arvaamattomampi.⁷⁶⁴ Teollistuneiden maiden moraalinen velvollisuus on korvata aiheuttamansa vahinko. Siksi oikeudenmukaisinta olisi, että vastuun ilmastonmuutoksen torjumisesta kantavat ne, jotka kulluttavat yli oman tarpeen.⁷⁶⁵

Ilmasto-ohjelmassa annetaan konkreettisia suosituksia seurakunnille, kirkon jäsenille, hallinnolle, kirkon palvelu- ja lähetysjärjestöille sekä Kirkon Ulkomaanavulle. Lisäksi muotoillaan haasteita suomalaiselle yhteiskunnalle. Ehdotetut toimenpiteet eivät sisällöllisesti poikkea muiden toimijoiden ohjeista.⁷⁶⁶ Toimenpide-ehdotuksia on haettu muun muassa Euroopan unionin, Suomen luonnonsuojeluliiton ja Marttojen suosituksista sekä *Kirkon ympäristödiplomin käsikirjasta*.⁷⁶⁷ Lisäksi todetaan, että kirkon sijoitustoiminnan tulee olla *Vastuullisen sijoittamisen ohjeiden* mukaista.⁷⁶⁸

Seurakunnille ehdotettuja toimenpiteitä ovat esimerkiksi energiakatselmus, jätehuoltoselvitys, uusiutuvan energian käyttäminen, liikenne- ja kuljetusselvitys, hankintaohjeiden päivittäminen huomioimaan ympäristönäkökulmat

761 Ilmasto-ohjelma 2008, 32, 34.

762 Ilmasto-ohjelma 2008, 5–6.

763 Ilmasto-ohjelma 2008, 11.

764 Ilmasto-ohjelma 2008, 11–12.

765 Ilmasto-ohjelma 2008, 61.

766 Ilmasto-ohjelma 2008, 6.

767 Ilmasto-ohjelma 2008, 43, 45, 46, 47, 49, 50, 55.

768 Ilmasto-ohjelma 2008, 49, 58.

ja ympäristökasvatus.⁷⁶⁹ Kirkon jäseniä kehoitetaan arvioimaan elämäntapaansa, muuttamaan sitä kohtuullisemmaksi, rukoilemaan ja hiljentymään, etsimään lepopäivälle muuta sisältöä kuin kuluttaminen, lajittelemaan ja kierrättämään, säästämään energiaa, suosimaan kasvikunnan tuotteita ruokavaliossa sekä vaikuttamaan asioihin.⁷⁷⁰

Tuomiokapituleille ehdotetaan muun muassa seurakuntien ympäristökasvatuksen tukemisen liittämistä pysyväksi osaksi hiippakuntien koulutus- ja kehittämistoimintaa.⁷⁷¹ Kirkon keskushallinnolle suositellaan ympäristöohjelman laajentamista kattamaan kaikki keskushallinnon toimijat, ympäristönäkökulmien huomiointia toiminnassa ja hankinnoissa ja seurakuntien toimintaan vaikuttamista.⁷⁷² Vastaavat suositukset annetaan myös kirkon palvelu- ja lähetysjärjestöille sekä Kirkon Ulkomaanavulle.⁷⁷³ Suomalaiselle yhteiskunnalle suositellaan ilmastoystävällisten tuotteiden ja liikenteen suosimista, energian käytön vähentämistä, kestävää talouskasvua, hiilinielujen lisäämistä, vaikuttamista kansainvälisillä areenoilla ja luonnolle aiheutettujen vahinkojen korvaamista.⁷⁷⁴ Nuorten aikuisten Changemaker-verkosto ehdottaa ilmasto-ohjelman liitteessä muun muassa kirkon ympäristöpalkinnon jakamista vuosittain.⁷⁷⁵

9.3 Ilmastoteologia jäsenyytyy uskon ytimeen

Ilmasto-ohjelman mukaan Raamattu sisältää sekä kehotuksen kantaa vastuuta ympäristöstä että voiman saada aikaan muutos. Jeesuksen ydinsanoma Jumalan valtakunnasta ja sanoma Jeesuksesta merkitsevät kokonaisvaltaista mielenmuutosta.⁷⁷⁶ Tavoitteena on kohdata vanha ydinsanoma uudestaan käyttämällä ”voimakkaita vertauskuvia ja sanamuotoja, jotka saavat ihmiset

769 Ilmasto-ohjelma 2008, 42–50.

770 Ilmasto-ohjelma 2008, 52–55.

771 Ilmasto-ohjelma 2008, 59.

772 Ilmasto-ohjelma 2008, 57–58.

773 Ilmasto-ohjelma 2008, 59.

774 Ilmasto-ohjelma 2008, 60–61.

775 Ilmasto-ohjelma 2008, 65.

776 Ilmasto-ohjelma 2008, 29.

etsimään uudenlaista elämäntapaa”.⁷⁷⁷ Ilmasto-ohjelmassa on yli 100 viittaus-ta yksittäisiin raamatunkohtiin.⁷⁷⁸ Raamatun opetuksista kuvataan muun muassa luomiskertomuksia, ihmisen vastuuta, ihmisen luomista Jumalan kuvaksi, Jumalan käskyjä, vuorisaarnaa, Jeesuksen vertauksia sekä Raamatun sisältämää muutosvoimaa ja uuden alun toivoa.⁷⁷⁹

Ilmasto-ohjelma jäsentää ilmastokysymykset oppiin kolmiyhteisestä Jumalasta. Jumalan keskeinen ominaisuus Luojana on lahjoittava rakkaus ja läsnäolo luomakunnassa ”kaikessa luodussa elämää antaen ja ylläpitäen”.⁷⁸⁰ Jumalan lahjoittavaan rakkauteen viitataan 12 eri kohdassa⁷⁸¹ ja lisäksi todetaan luomakunnan muodostavan lahjoittavan rakkauden järjestyksen.⁷⁸² Luoja loi ihmisen omaksi kuvakseen ja antoi ihmiselle tehtävän huolehtia luomakunnasta ”yhtä viisaasti ja lempeästi kuin rakkaudessaan lahjoittava Jumala”.⁷⁸³ Syntiinlankeemus turmeli ihmisen suhteen Luojaansa, toisiin ihmisiin ja luomakuntaan. Myös ympäristöongelman taustalla on ilmasto-ohjelman mukaan viime kädessä syntiinlankeemuksen todellisuus.⁷⁸⁴

Jeesus kunnioitti ilmasto-ohjelman mukaan luontoa, opetti usein luonnon keskellä ja käytti opetuksissaan luonnonympäristöstä nousevia kielikuvia.⁷⁸⁵ Jeesuksen elämän, opetusten, kärsimyksen, kuoleman ja ylösnousemuksen kokonaisuus merkitsee pelastuksen mahdollisuutta.⁷⁸⁶ Armo synnyttää kiitollisuutta ja antaa ihmisille voiman elämänmuutokseen kohti kunnioitettavaa luontosuhdetta.⁷⁸⁷

777 Ilmasto-ohjelma 2008, 38: ”Ilmastonmuutos ja muut ympäristöongelmat haastavat kristillisiä yhteisöjä etsimään tässä ajassa mielekästä Raamatun ja perinteen tulkintaa. Vanhan ydinsanoman kohtaamiseksi uudelleen tarvitaan voimakkaita vertauskuvia ja sanamuotoja, jotka saavat ihmisen etsimään uudenlaista elämäntapaa. Yhä uudelleen on tarpeen palauttaa mieleen, että julistaessaan Jumalan valtakuntaa Jeesus edellytti kuulijaltaan kokonaisvaltaista mielenmuutosta.”

778 Raamattuviittauksista 25 on Mooseksen kirjoihin, 37 muihin Vanhan testamentin kirjoihin, 30 evankeliumeihin ja 15 Uuden testamentin muihin kirjoihin. Yhtä vaille kaikki viittaukset ovat luvussa 2.2, ”Raamattu ympäristövästään ja muutosvoiman lähteenä”.

779 Ilmasto-ohjelma 2008, 22–30.

780 Ilmasto-ohjelma 2008, 32.

781 Ilmasto-ohjelma 2008, 22, 27, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 53.

782 Ilmasto-ohjelma 2008, 35: ”Luomakunta muodostaa siis eräänlaisen ’lahjoittavan rakkauden järjestyksen’, jossa jokainen luotu on olemassa muita varten. Lähtökohtana on ajatus, että Jumala käyttää luotua todellisuutta toimiessaan oman olemuksensa mukaisesti hyvän lahjoittajana.” Lahjoittavan rakkauden järjestyksestä ks. luku 2.2, Raunio 2007a, 62.

783 Ilmasto-ohjelma 2008, 27.

784 Ilmasto-ohjelma 2008, 35.

785 Ilmasto-ohjelma 2008, 27–28.

786 Ilmasto-ohjelma 2008, 29.

787 Ilmasto-ohjelma 2008, 29, 35.

Pyhä Henki vaikuttaa sekä sakramenttien välityksellä, kirkossa, että luomakunnassa. Pyhä Henki ”pyhittää kaiken läsnäolollaan ja näin tekee äärellisistä asioista ikkunoita Jumalan äärettömyyteen”.⁷⁸⁸ Pyhä Henki auttaa ihmistä ottamaan vastaan Jumalan lahjat ja toteuttamaan luomisessa sydämeen kirjoitettua lakia. Pyhän Hengen avulla ihminen asettuu toisen luodun⁷⁸⁹ asemaan ja kysyy, mitä toivoisi samassa tilanteessa itselleen tehtävän.⁷⁹⁰

Kymmenestä käskystä ilmasto-ohjelma kuvaa erityisesti käskyä lepopäivän pyhittämisestä. Kolmas käsky laajentaa käskyjen alan koskemaan myös ihmisen ja luomakunnan suhdetta, ei vain ihmisen suhdetta Jumalaan ja toisiin ihmisiin.⁷⁹¹ Lutheriin tukeudutaan neljässä yhteydessä ja Lutherin Iso katekismus mainitaan kirjallisuusluettelossa.⁷⁹² Lisäksi viitataan varhaiskirkon ja reformaation teologiaan, sakramentteihin, kasteeseen ja ehtoolliseen.⁷⁹³ Yhdessä kohdassa mainitaan ihmisen Jumalalta saama siunaus.⁷⁹⁴ Ainoa yksilöity viittaus vuonna 1999 hyväksytyyn Katekismukseen on alaviitteessä, jossa selitetään kymmenen käskyn numerointia.⁷⁹⁵

Ilmasto-ohjelmassa kuvataan myös sisarkirkkojen toimintaa ilmastokysymyksissä. Sisarkirkkoista nostetaan esille Norjan luterilaisen kirkon piispojen vetoamus maan hallitukselle sekä Ruotsin evankelisluterilaisen kirkon, Australian anglikaanisen kirkon, katolisen kirkon, ortodoksisen kirkon, Reformoitujen kirkkojen maailmanliiton, Luterilaisen maailmanliiton ja Kirkkojen maailmanneuvoston toimet ilmastoasioissa.⁷⁹⁶ Ortodoksisen teologian

788 Ilmasto-ohjelma 2008, 37.

789 Tulkitseen, että ilmaisu ”toisen luodun asemaan” sydämeen kirjoitetun rakkauden lain toteuttamisen yhteydessä laajentaa rakkauden kaksoiskäskyn koskemaan myös luomakuntaa, ei pelkästään Jumalaa ja lähimmäistä.

790 Ilmasto-ohjelma 2008, 37.

791 Ilmasto-ohjelma 2008, 27: ”Kymmenen käskyn laki eli dekalogi on Jumalan tahdon ilmoitus, jonka tarkoituksena on kaiken hyväksi luodun varjeleminen. Erityisen merkittävä on kolmas käsky, sapatin eli lepopäivän pyhittämisestä (2. Ms. 20:8–11; 5. Ms. 5:12–15). Se laajentaa käskyjen alan ihmisen ja Jumalan suhteesta myös ihmisen ja luomakunnan väliseen suhteeseen sekä ihmisen suhteeseen omaan itseensä.”

792 Ilmasto-ohjelma 2008, 20, 34, 35, 38, 40.

793 Varhaiskirkon ja reformaation teologia, ilmasto-ohjelma 2008, 36. Sakramentit, ilmasto-ohjelma 2008, 32, 34, 35, 37, 38, 39. Kaste, ilmasto-ohjelma 2008, 30, 35. Ehtoollinen, ilmasto-ohjelma 2008, 29, 35, 40.

794 Ilmasto-ohjelma 2008, 23: ”Elämä maapallolla ei ole vain ihmisen tarpeita varten. Saamansa siunauksen varassa elävän ihmisen tulee kunnioittaa Jumalan käskyjä. Jumalaa vastaan rikkominen johtaa elämän ja sen monimuotoisuuden kadottamiseen (Jer. 12:7–13; Hab. 2:17).”

795 Ilmasto-ohjelma 2008, 30.

796 Ilmasto-ohjelma 2008, 12, 62–63.

antia ilmastoteologialle esitellään erillisessä tietolaarissa.⁷⁹⁷ Lisäksi todetaan kirkon profeetalliseen arvovaikuttajan tehtävään liittyen, että ”kristittyjen tulee yhdistää voimansa tässä tehtävässä keskenään ja muiden uskontojen edustajien kanssa”.⁷⁹⁸ Ortodoksisen kirkon ja Ruotsin evankelisluterilaisen kirkon toimijoiden mainitaan pyrkivän yhteistyöhön muiden uskontokuntien kanssa ilmastokysymyksissä.⁷⁹⁹

Ilmasto-ohjelmassa ei eritellä, mikä siinä käsitellyistä asioista kuuluu kirkon oppiin ja mikä ei. Sanaa ”oppi” käytetään ilmasto-ohjelmassa kolmessa yhteydessä: kuvattaessa kirkkohallituksen tehtävänantoa jäsentää ilmastokysymykset kirkon uskoon, oppiin ja elämään, kuvattaessa ilmasto-ohjelman kolminaisuusopillista lähtökohtaa sekä kutsuttaessa kirkkoa uudistumaan opillisella, eettisellä ja liturgisella tasolla.⁸⁰⁰ Muutoin ilmasto-ohjelma kuvaa esimerkiksi sitä, mikä on Raamatun sanoman ytimessä tai Raamatun kokonaissanoma, mikä on kristillisen uskon ytimessä, mikä on ympäristö-ongelmien taustalla kristillisen näkemyksen mukaan tai kuinka pelastus tulee ymmärtää Raamatun, varhaiskirkon ja reformaation teologian tapaan.⁸⁰¹ Tämänkaltaiset ilmaisut eivät erittele, mikä kuuluu luterilaisen kirkon oppiin ja mikä ei. Ilmasto-ohjelman mukaan ”[t]ämän päivän luterilainen teologia voi ammentaa kristikunnan yhteisestä teologisesta perinnöstä, luterilaisista erityiskorostuksista ja uudemmasta ekoteologisesta ajattelusta”.⁸⁰² Ilmasto-ohjelmassa ei esitetä asioita kirkkohallituksen tai ilmasto-ohjelmaa valmistelleen työryhmän näkemyksinä vaan kirkon opetukseen ja uskoon perustuvina johtopäätöksinä.

Ilmasto-ohjelmassa kielteisten vaikutusten torjumisen tärkeyttä perustellaan kirkon uskolla ja Jeesukselle keskeisellä lähimmäisenrakkauden periaatteella.⁸⁰³ Ilmasto-ohjelmassa ei vedota ihmisoikeuksiin, mutta muutamassa kohdassa viitataan ihmisen luomisessa Jumalalta saamiin oikeuksiin.⁸⁰⁴

Ilmasto-ohjelma kuvaa myös uskon todeksi elämistä ja elämäntapaa. Hengelliseen elämään kuuluu kokoontuminen jumalanpalvelukseen, sakramenttien äärelle sekä hiljentyminen luonnon keskellä. Ihmisen vastaus Jumalan

797 Ilmasto-ohjelma 2008, 40.

798 Ilmasto-ohjelma 2008, 33.

799 Ilmasto-ohjelma 2008, 62, 63.

800 Ilmasto-ohjelma 2008, 9, 32, 39.

801 Ilmasto-ohjelma 2008, 22, 24, 35, 36.

802 Ilmasto-ohjelma 2008, 34.

803 Ilmasto-ohjelma 2008, 32.

804 Ilmasto-ohjelma 2008, 26, 27.

rakkauteen on rakkaudelliseen elämäntapaan johtava kiitollisuus. Kiitollinen ihminen kunnioittaa luonnon omaa tasapainoa. Kohtuullisuus merkitsee esimerkiksi elämän yksinkertaistamista ja jostain hyvästä luopumista jonkin vielä paremman saamiseksi.⁸⁰⁵

Kristittyjä kutsutaan ”uudistumaan hengellisesti ja palaamaan rikkaaseen, alkulähteisiin perustuvaan tapaan tarkastella ihmisen luontosuhdetta”.⁸⁰⁶ Tältä pohjalta kirkkojen tulee käyttää profeetallista ääntä ja kutsua ihmisiä kääntymykseen. Profeetallisessa tehtävässään kirkon tulee perustaa sanomansa luonnon tilaa koskevaan tutkimukseen ja yhdistää voimansa muiden toimijoiden, myös muiden uskontokuntien, kanssa tarvittavien toimenpiteiden löytämiseksi.

*Profeetallisuus ja uskottava puhe edellyttävät, että kirkko toteuttaa ekologista vastuullisuutta omassa toiminnassaan ja ottaa luonnon tilaa koskevat tutkimukset huomioon. Samalla vaikuttava toiminta vaatii ekumeenista ja myös uskontojenvälistä yhteistyötä. Kirkon uudistuksen tulee tapahtua yhtä aikaa opillisella, eettisellä ja liturgisella tasolla. Arkeen asti ulottuvassa jumalanpalveluselämässään kirkot antavat konkreettisen muodon sille, mihin ne uskovat. Kirkko on suomalaisessa yhteiskunnassa merkittävä vaikuttaja. Sen tehtävään kuuluu korottaa äänensä köyhimpien ihmisten ja koko maapallon tulevaisuuden puolesta.*⁸⁰⁷

Kristityn elämässä myös lopunajallinen toivo on tärkeää. Kristuksen pelastustyö antaa toivoa uhkakuvien keskellä. Jumalan pelastava rakkaus saa ihmisen antamaan itsensä alttiiksi luomakunnan varjelemiseksi.⁸⁰⁸

9.4 Kaksi luterilaista lähestymistapaa ympäristökriisiin

Kirkon kannanottojen ja muiden asiakirjojen opetusta ympäristönsuojelusta yhdistää luomisusko. Jumala on asettanut ihmisen viljelemään ja varjelemaan

805 Ilmasto-ohjelma 2008, 38, 39.

806 Ilmasto-ohjelma 2008, 39.

807 Ilmasto-ohjelma 2008, 39.

808 Ilmasto-ohjelma 2008, 30, 36

Jumalan luomaa maailmaa tai luomakunnan taloudenhoitajaksi.⁸⁰⁹ Kohtuutta perustellaan luomisuskolla.⁸¹⁰ Kaikki asiakirjat ottavat lähtökohdaksi luomisuskon, mutta poikkeavat toisistaan siinä, miten ne kuvaavat pelastusta ja Jumalan läsnäoloa luonnossa.

Katekismuksessa, *Kirkon ympäristödiplomin käsikirjoissa* 2001 ja 2005 sekä *Elämän oikea ja väärä* -teoksessa pelastus kuvataan yksilöä tai seurakuntaa koskevaksi. Pelastusta ei luonnehdita voimaksi, joka saa ihmiset liikkeelle toimimaan ympäristön hyväksi.⁸¹¹ Motivaatio ympäristönsuojeluun kumpuaa esimerkiksi Jumalan antamasta kutsumuksesta suojella elämää,⁸¹² taloudenhoitajan tehtävän oikein ymmärtämisestä⁸¹³ tai eri kirkkokuntien tavoitteista.⁸¹⁴ Toimiessaan ympäristöasioiden hyväksi kirkko voi vaikuttaa ihmisten asenteisiin. Toimintaa kuvataan uskollisuudeksi Jumalan antaman tehtävän toteuttamiselle, mutta sillä ei mainita olevan suoraa liittymäkohtaa pelastukseen.

Ekologinen elämäntapa, Ihmisiksi luomakunnassa, ilmasto-ohjelma ja *Kirkon ympäristödiplomin käsikirja* 2012 puolestaan korostavat, että pelastus ei koske pelkästään ihmisiä vaan koko luomakuntaa.⁸¹⁵ Näistä asiakirjoista

809 ”Taloudenhoitaja”-ilmaisua käyttävät esimerkiksi Ekologinen elämäntapa 1991, 39, Laulaja 1994, 236, Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 19, Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2001, 17, Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 19 (osittain kriittiseen sävyyn), Ilmasto-ohjelma 2008, 32.

810 Esimerkiksi Laulaja 1994, 241 (”Luonnollinen laki vaatii kohtuullista elämää.”), Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2001, 17–19, Ilmasto-ohjelma 2008, 39. Ilmasto-ohjelmassa kohtuus liittyy luomisuskon lisäksi myös Jeesuksen opetukseen ja Jumalan rakkauden vastaanottamiseen, Ilmasto-ohjelma 2008, 32, 33. Katekismus 1999 (2000), kohta 29 toteaa Isä meidän -rukouksen johtavan kohtuulliseen elämäntapaan.

811 Esimerkiksi Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2001, 19 sekä Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 20: ”Ylösnoussut Kristus voitti synnin ja kuoleman vallan. Jumalan armon varassa ihminen jaksaa elämässään eteenpäin.” Tätä eteenpäin jaksamista ei kuitenkaan mainita ympäristönsuojelun motivaationa.

812 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2001, 17, Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 19: ”Luojaalle uskollisena taloudenhoitajana ihminen ei etsi omaa hyötyään muun luomakunnan kustannuksella, vaan hänen kutsumuksenaan on elämän ylläpitäminen ja suojele.” Vuoden 2001 ympäristödiplomin käsikirjassa luoja on kirjoitettu pienellä alkukirjaimella.

813 Laulaja 1994, 236, 240.

814 Esimerkiksi Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, 20: ”Kirkkojen maailmanneuvostossa eri kirkkokunnat ovat asettaneet yhdessä tavoitteekseen oikeudenmukaisuuden, rauhan ja luomakunnan eheyden toteutumisen maailmassa. On tunnustettu, että rodusta, sukupuolesta tai uskonnosta riippumatta kaikki luodut ovat tasa-arvoisia Luojaansa edessä ja kuuluvat erottamattomasti yhteen. Tähän niitä velvoittaa Jeesuksen esimerkki. Ihmiseen katsomatta hän ojensi auttavan ja parantavan kädensä sekä vaati rauhan ja oikeudenmukaisuuden toteutumista maailmassa. Siten kirkkojen ympäristöohjelmiin on liittynyt aina myös rajat ylittävän sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimus. Kristillistä seurakuntaa kutsutaan rakastamaan ja kunnioittamaan lähimmäistä ja muuta luomakuntaa.”

815 Ekologinen elämäntapa 1991, 45, Ihmisiksi luomakunnassa 1997, 43, Ilmasto-ohjelma 2008, 32, 36, Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012, 14–15.

kolmessa korostetaan Jumalan läsnäoloa luomakunnassa ja torjutaan se, että tämä panenteistiseksi⁸¹⁶ kutsuttu käsitys Jumalan läsnäolosta olisi panteistinen.⁸¹⁷ Luomakunnan hyväksi toimiminen kuvataan *Ekologinen elämäntapa*-asiakirjassa ja ilmasto-ohjelmassa pelastuksen seuraukseksi.⁸¹⁸

Yllä kuvaamani jaottelu on pintapuolinen ja karkea. Se ei tee oikeutta asiakirjojen teologiselle rikkaudelle ja lähestymistapojen moninaisuudelle. Pidän kuitenkin perusteltuna väittää, että kirkon asiakirjoissa ympäristökysymyksiä lähestytään ainakin kahdesta erilaisesta teologisesta näkökulmasta.⁸¹⁹ En voi tutkimusasetelmani puitteissa syventyä eri asiakirjoihin kovin syvällisesti, joten tyydyn esittämään muutaman havainnon ilmasto-ohjelman ja Katekismuksen toisistaan poikkeavista teologisista ilmaisutavoista.

Katekismuksen mukaan synti vaikuttaa paitsi ihmisen ja Jumalan välillä myös ihmisten välisissä suhteissa.⁸²⁰ Ympäristön turmeleminen ja luonnon tasapainon järkyttäminen mainitaan kerran seitsemännän käskyn selityksessä, jossa sitä pidetään tulevilta sukupolvilta varastamisena.⁸²¹ Ilmasto-ohjelma puolestaan korostaa, että synti on myös ekologista syntiä, joka ”estää

816 Panteismin ja panenteismin eroja kuvaa esimerkiksi Sipiläinen 2007, 50: ”Panteismilla tarkoitetaan sitä, että kaikki on jumaluutta eli että Jumala ja kaikki ovat identtiset. Ekoteologiassa yleistynyt panenteismin käsite puolestaan muodostuu antiikin kreikan sanoista *pan en theos*, mikä on suomeksi ’kaikki on Jumalassa’. Toisin kuin panteismin, panenteismin on luettu kuuluvan kristinuskon traditioon.” sekä Kainulainen 2007, 171: ”On mahdollista nähdä maa pyhänä ja säilyä silti kristillisen tradition sisällä. Ei ole kysymys panteismista, vaan panenteismista, joka on yksi kristillisen perinteen tunnustetuista tavoista ymmärtää Jumalan läsnäolo luomakunnassaan. Mystiikan teologia on usein tukeutunut panenteismiin, ja myös Luther ymmärsi todellisuuden samaan tapaan läpeensä sakramentaalisena. Miksei tämän päivän suomalainen kristitty voisi liittyä samaan virtaan? Voin nähdä pihlajan pyhänä, sillä Jumala on läsnä jokaisessa pihlajan lehdessä ja kirkkaanpunaisessa marjassa. Pihlajan kauneus kaikkina vuodenaikoina heijastaa Luojan ihmeellisyyttä. Franciscus Assisilaisen hengessä puhelen pihlajalle, sisarelleni.”

817 *Ekologinen elämäntapa* 1991, 35, *Ilmasto-ohjelma* 2008, 23, 33, 34, *Kirkon ympäristödiplomin* käsikirja 2012, 14.

818 Esimerkiksi *Ekologinen elämäntapa* 1991, 45–46: ”Osallistuminen taisteluun luonnontalouden terveyden ja toimivuuden puolesta on sen maailman eheyttämistä, jonka puolesta Kristus antoi henkensä. Siksi tämä osallistuminen on johdonmukainen seuraus meidän osallisuudestamme Kristuksen suorittamaan sovitustyöhön.” sekä *Ilmasto-ohjelma* 2008, 26: ”Osallisuus sovitukselta vapauttaa ihmettelemään, ylistämään ja vaalimaan Jumalan suuria luomistekoja.”

819 Veikkola 2007, 30–33 kuvaa vastaavia kahta lähestymistapaa ympäristökysymyksiin todetessaan, että kaikki teologiset vastaukset ympäristökriisiin eivät muuta radikaalisti teologian peruslähtökohtia. Osa vastauksista tyytyy korostamaan luomiskoskua, luonnon arvoa ja ihmisen yhteyttä muuhun luomakuntaan. Toinen, liittoteologinen korostus on nostonut esille ihmisen synnin vaikutuksen luomakunnan vääristymisiin, koko luomakunnan osallisuuden pelastuksesta sekä Jumalan panenteistisen läsnäolon luonnossa.

820 *Katekismus* 1999 (2000), kohdat 15, 30. (*Katekismus* 1999 (2000), kohta 30 ei käytä sanaa ”synti” vaan ”itsekkyyttä”).

821 *Katekismus* 1999 (2000), kohta 7.

maapallon elämää kukoistamasta ja aiheuttaa kärsimystä ihmisellekin”.⁸²² Katekismuksessa pelastus kuvataan ensisijaisesti vapautukseksi synnin ja kuoleman vallasta ja lupaukseksi iankaikkisesta elämästä.⁸²³ Ilmasto-ohjelmassa pelastuksen yhteys syntiin mainitaan,⁸²⁴ mutta ilmastonäkökulmasta pelastukseen kuuluvaa uudistumista ja uutta toivoa korostetaan enemmän.⁸²⁵

Katekismuksessa kristittyjen yhteisenä tehtävänä on ”julistaa evankeliumia Kristuksesta koko maailmalle”.⁸²⁶ Kristuksen antaman lähetystehtävän toteuttamiseen rukoillaan voimaa.⁸²⁷ Uusi elämä Kristuksessa lisää ihmisten uskoa Jumalaan ja rakkautta lähimmäisiinsä.⁸²⁸ Ilmasto-ohjelmassa ei mainita lähetystyötä eikä evankeliumin julistamista vaan muistutetaan rakkauden, oikeudenmukaisuuden, rauhan ja ilon toteutuvan Jumalan valtakunnassa.

822 Ilmasto-ohjelma 2008, 35: ”Synti on tänä päivänä myös ’ekologista syntiä’, joka estää maapallon elämää kukoistamasta ja aiheuttaa kärsimystä ihmisellekin. Ihmisen osa on katua, tehdä parannusta synnistään ja luottaa armon sanomaan. Armon todellisuus täyttää ihmisen kiitollisuudella ja antaa uuden voiman elämänmuutokseen kohti kunnioitettavaa luontosuhdetta.”

823 Esimerkiksi Katekismus 1999 (2000), kohta 18: ”Kristuksen ylösnousemus on voitto kuolemasta. Perkeleen valta on taittunut, eikä kuoleamalla ole enää viimeistä sanaa. Kuoleman voittaja vapauttaa meidät myös muista pahan tuhoivoimista. Meitä odottaa ylösnousemus ja iankaikkinen elämä. [...] Aikojen lopulla Kristus tulee takaisin. Kaikki joutuvat nöyrytymään hänen valtansa ja oikeudenmukaisen tuomionsa alle. Iankaikkisesta kadotuksesta meidät pelastaa vain Kristuksen armo. Kristitty odottaa luottavasti tulevaisuutta ja sitä päivää, jolloin Kristuksen valtakunta tulee näkyväksi.” tai Katekismus 1999 (2000), kohta 15: ”Jeesus Kristus on elämällään, kuolemallaan ja ylösnousemisellaan kukistanut synnin, kuoleman ja Perkeleen vallan. Ne eivät voi enää pitää meitä ominaan. Usko Kristukseen siirtää meidät Saatanan kahleista Jumalan valtakunnan vapauteen. Kristus tulee meidän Herraksemme. Hän antaa itsensä meille, ja me tulemme osallisiksi hänen viattomuudestaan, pyhyydestään ja rakkaudesta.” tai Katekismus 1999 (2000), kohta 41: ”Jumala pyyhkii Kristuksen tähden kaikki syntimme pois. Hänen ehdoton armahduksensa tekee meidät vapaiksi ja antaa meille hyvän omantunnon.”

824 Ilmasto-ohjelma 2008, 35–36: ”Jumala lahjoittaa itsensä erityisellä tavalla pelastamalla ihmisen pahasta ja kuolemasta. Tämänkin toteutuu kahdella tavalla. Ensiksi pelastus toteutuu, kun Jumalan Sana eli Jeesus Kristus tulee todelliseksi ihmiseksi, elää, kärsii ja kuolee ihmisen puolesta ja lopulta voittaa kuoleman. Toiseksi pelastus merkitsee, että hän tulee uskossa läsnäolevaksi ihmisen sydämeen ja lahjoittaa hänelle henkilökohtaisesti itsensä ja pelastavan työnsä. Pelastukseen kuuluvat siksi sekä synnin todellisuuden tunnustaminen että Jumalan armon lahjaan tarrautuminen.”

825 Ilmasto-ohjelma 2008, 29: ”Uudistumisen teema liittyy myös Jeesuksen ydinsanomaa Jumalan valtakunnasta. Jeesuksen sanoman – ja sanoman Jeesuksesta – vastaanottaminen merkitsee kokonaisvaltaista kääntymystä, mielenmuutosta. Uuden testamentin voimaa antava keskus on Jeesuksen elämän ja opetusten, kärsimyksen, kuoleman ja ylösnousemuksen kokonaisuus, joka merkitsee pelastuksen mahdollisuutta ihmiselle. [...] Jeesuksessa julki tullut Jumalan pelastava rakkaus meitä kohtaan herättää rakkautta luomakuntaa ja lähimmäistä kohtaan. Armo on kiitollisuutta synnyttävä ja liikkeelle saava lähtökohta kristityn elämässä (ks. esimerkiksi Room. 12:1–2). Osallisuus iankaikkisen elämän toivosta antaa luonnon ja lähimmäisen kunnioittamiseen johtavan näyn hyvyydestä.”

826 Katekismus 1999 (2000), kohta 20.

827 Katekismus 1999 (2000), kohta 27.

828 Katekismus 1999 (2000), kohta 22.

Jeesuksen sanoman kuvataan olevan hyvä erityisesti kaikille köyhille ja sorretuille. Pelastuksen kerrotaan eheyttävän myös ihmisen luontosuhdetta.⁸²⁹

Vastaava painotusero näkyy ilmasto-ohjelman ja Katekismuksen tavassa kuvata sakramentteja. Katekismuksessa sakramenttien merkitys liitetään ihmisen omaan osallisuuteen, uskoon, seurakuntaan, lähimmäisen rakastamiseen ja taivaan suuren juhla-aterian odotukseen.⁸³⁰ Ilmasto-ohjelmassa todetaan Jumalan olevan pelastavalla tavalla läsnä sanassa, sakramenteissa ja uskossa.⁸³¹ Sakramentit kertovat materiaalisen todellisuuden kyvystä kantaa pyhiä asioita, ja ”johdattavat rakastamaan ja kunnioittamaan koko luomakuntaa, aineellista todellisuutta”.⁸³² Kaste ”valaa uskoa rakkauden elpymiseen ja luomakunnan kautta saadun hyvän kunnioittamiseen, toivoa uuden alun mahdollisuuteen”.⁸³³ Ehtoollisen voi ”nähdä kristityn ravintona elämän haasteiden edessä”.⁸³⁴

Myös Pyhän Hengen työssä ilmasto-ohjelma korostaa eri asioita kuin Katekismus. Katekismuksessa korostetaan Jumalan sanan tuntemista, Jumalan lupauksiin turvautumista ja Jumalan ja lähimmäisen rakastamista Pyhän Hengen vaikutuksina.⁸³⁵ Ilmasto-ohjelman mukaan Hengen pyhittävä työ auttaa ihmistä tunnistamaan Jumalan elämää ylläpitävät ja pelastavat lahjat ja käyttämään niitä oikein.⁸³⁶

Luvussa 2.1 kuvasin George A. Lindbeckin näkemystä, jonka mukaan oppi tulee ymmärrettäväksi sitä kautta, mitä opinkohtien formuloinnilla on haluttu torjua. Kuvaamani kirkon kaksi lähestymistapaa ympäristökysymyksiin eivät välttämättä ole ristiriidassa keskenään. Ilmasto-ohjelman ei luonnollisestikaan tarvitse toistaa Katekismuksesta tuttuja asioita. Ilmasto-ohjelmassa voidaan

829 Ilmasto-ohjelma 2008, 36: ”Jumalan valtakunnassa toteutuvat rakkaus, oikeudenmukaisuus, rauha ja ilo. Jeesuksen sanoma on hyvä sanoma erityisesti kaikille köyhille ja sorretuille. Pelastus vaikuttaa jo tämänpuoleisessakin elämässä eheyttäen rikki menneitä suhteita ihmisten välillä ja heidän suhteessaan muuhun luontoon.”

830 Katekismus 1999 (2000), kohdat 36, 38.

831 Ilmasto-ohjelma 2008, 32.

832 Ilmasto-ohjelma 2008, 35.

833 Ilmasto-ohjelma 2008, 30.

834 Ilmasto-ohjelma 2008, 29.

835 Katekismus 1999 (2000), kohta 19: ”Pyhä Henki on nimensä mukaisesti Pyhittäjä, joka tekee syntisistä ihmisistä pyhiä. Hän avaa sydämemme kuulemaan Jumalan sanan, tuntemaan Kristuksen ja turvautumaan Jumalan lupauksiin. Pyhän Hengen vaikutuksesta ihminen tulee Jumalan armolahjoista osalliseksi, alkaa rakastaa Jumalaa ja lähimmäisiään.”

836 Ilmasto-ohjelma 2008, 37: ”Jumala lahjoittaa itsensä myös Pyhittäjänä. Hengen pyhittävä työ tarkoittaa, että hän auttaa ihmistä tunnistamaan ja ottamaan vastaan Jumalan Luojana ja Pelastajana antamat elämää ylläpitävät ja pelastavat lahjat sekä käyttämään niitä oikein.”

keskittyä asioihin, jotka selkeimmin kantavat muutosvoimaa ja ohjaavat ekologisesti vastuulliseen elämäntapaan.⁸³⁷ Kuitenkin ilmasto-ohjelma sa-noittaa kirkon tarvetta uudistua ”yhtä aikaa opillisella, eettisellä ja liturgi-sella tasolla”.⁸³⁸ Siksi on nähdäkseni perusteltua sanoa, että luomisuskoon ja lähimmäisenrakkauden velvoitteeseen pitäytyvän Katekismuksessa kuvatun ympäristöteologian ja kirkon yhteisestä teologisesta perinnöstä, luterilaisista erityiskorostuksista ja uudemmassa ekoteologisesta ajattelusta ammentavan teologisesti rikkaan ilmastoteologian välillä on jännite. Vaikuttaa siltä, että Katekismuksen edustama ihmiskeskeinen uskonkäsitys ja luomisen teologiaan rajoittuva ympäristöteologia on juuri se, mitä ilmasto-ohjelman teologisilla perusteluilla pyritään uudistamaan.

9.5 Ilmastokysymysten paikka kirkon opetuksessa ja päätöksenteossa

Ilmasto-ohjelman laatimisen yhteydessä on esitetty kaksi keskenään erilaista näkemystä ilmastokysymysten paikasta kirkon opissa tai opetuksessa. Kirkolliskokouksen perustevaliokunta käsitteli mietinnössään 1/2007 kirkollis-kokoukselle tehtyä aloitetta ilmasto-ohjelman laatimisesta. Aloitteessa toi-vottiin kirkon luovan ympäristönäkökulmat huomioon ottavaa raamatun- ja opintulkintaa.⁸³⁹

Perustevaliokunta totesi mietinnössään 1/2007 kirkon tarkastelevan ympäristökysymyksiä luomisuskosta käsin ja ympäristökysymysten olevan keskeinen osa kirkon sosiaalieettistä opetusta. Ympäristökysymykset kuuluvat ”sekä uskoon että elämään ja niihin avautuu sekä opillinen että eettinen näkökulma”.⁸⁴⁰ Mietinnössä kuvataan ihmisen olemusta osana luomakuntaa, ihmisen kykyä hyödyntää luontoa ja vastuuta luonnosta, luomisuskosta nousevaa kirkkojen veloitetta osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, kristillistä ihmiskäsitystä ja kutsua parannukseen ahneudesta ja itsekkyydestä. Koska ilmastonmuutos vaikuttaa etenkin maailman köyhiin, ilmastonmuutoksen hillitsemisellä on perustevaliokunnan mukaan myös diakoninen

837 Ilmasto-ohjelma 2008, 34.

838 Ilmasto-ohjelma 2008, 39.

839 Perustevaliokunta 1/2007, 1.

840 Perustevaliokunta 1/2007, 2.

ulottuvuus.⁸⁴¹ Ympäristökysymykset kuuluvat moraaliharkinnan alaan eli lain saarnan piiriin:

*Kun ympäristökysymykset kuuluvat yleisen ilmoituksen ja moraaliharkinnan alaan, luterilaisessa perinteessä käytetyn jaottelun mukaan ne kuuluvat lain saarnan piiriin. Ympäristökysymysten vakavasti ottamista ei voida pitää pelastuksen ehtona, mutta kylläkin uskon kuuliaisuuden kysymyksenä. Samalla kun laki vaatii ja velvoittaa, evankeliumi lahjoittaa toivon, joka vapauttaa, rohkaisee ja innostaa ihmisiä ottamaan vastuuta ympäristöstään.*⁸⁴²

Ilmasto-ohjelman laatineen työryhmän saatesanoissa kirkkohallitukselle referoidaan perustevaliokunnan mietintöä melko laajasti, mutta ei mainita yllä kuvattua perustevaliokunnan näkemystä ympäristökysymysten paikasta muutoin kuin toteamalla, että ympäristötyö nousee kirkon luomisuskosta ja kuuluu kirkon yhteiskuntavastuun toteuttamiseen.⁸⁴³

Koko ilmasto-ohjelmassa ei mainita perustevaliokunnan näkemystä ympäristökysymysten kuulumisesta moraaliharkinnan ja lain saarnan piiriin eikä ilmastokysymystä käsitellä uskon kuuliaisuuden kysymyksenä. Jaottelu uskon ja rakkauden alueisiin näkyy ilmasto-ohjelmassa korkeintaan epäsuorasti.⁸⁴⁴ Ilmasto-ohjelmaa voidaan pitää luvussa 2.2 kuvatun luterilaisen luonnollisen moraalilain tulkinnan ilmentymänä sen perusteella, että luonnolliseen moraalilakiin viitataan kolmesti suoraan.⁸⁴⁵ Lisäksi ilmasto-ohjelmassa korostetaan Jumalan lahjoittavan rakkauden merkitystä. Ilmasto-ohjelman teologian ei siksi voida väittää olevan ristiriidassa sen kanssa, että perustevaliokunta näkee ilmastokysymysten kuuluvan moraaliharkinnan piiriin.

Ilmasto-ohjelmassa ei kuitenkaan tyydytä toistelemaan luterilaisuudelle tuttuja sisältöjä ja jaotteluja. Asiakirjassa kristittyjä kutsutaan uudistamaan ajattelu- ja elämäntapansa. Ilmastoteologia tulee rakentaa uskon ydinkysymysten varaan ja ammentaa lähteistä, jotka tarjoavat eniten muutosvoimaa.

841 Perustevaliokunta 1/2007, 2.

842 Perustevaliokunta 1/2007, 2–3.

843 Ilmasto-ohjelma 2008, 8.

844 Ilmasto-ohjelma 2008, 32: ”teologian ydinkysymykset kietoutuvat yhteen eettisten ratkaisujen kanssa – usko ja kristillinen elämäntapa kulkevat käsi kädessä.”, vastaava viittaus myös Ilmasto-ohjelma 2008, 34.

845 Ilmasto-ohjelma käyttää ilmaisuja ”ihmisen sydämeen luomisessa kirjoitettu moraalilaki”, ”luomisessa sydämeen kirjoitettu kehoitus” sekä ”luomisessa sydämeen kirjoitettu rakkauden laki” ja liittää näihin ilmaisuihin ajatuksen, että sydämeen kirjoitettu laki kehottaa tekemään toiselle niin kuin haluaisi itselle tehtävän. Ilmasto-ohjelma 2008, 35, 36, 37.

Kristittyjen toiminta luomakunnan hyvinvoinnin puolesta edellyttää sekä ajattelun että elämäntavan uudistumista. Tämä uudistuminen voi toteutua vain uskon tuomassa osallisuudessa Jumalan rakkauteen. Siksi usko ja kristillinen elämäntapa kulkevat käsi kädessä. Ilmastonmuutokseen reagoiminen edellyttää paluuta niihin perinteen painotuksiin, jotka selkeimmin ohjaavat ekologisesti vastuulliseen elämäntapaan ja kantavat muutosvoimaa. Tästä syystä kirkon ”ilmastoteologian” tulee rakentua uskon ydinkysymysten varaan eli lähteä liikkeelle kristillisestä jumalakäsityksestä. Tämän päivän luterilainen teologia voi ammentaa kristikunnan yhteisestä teologisesta perinnöstä, luterilaisista erityiskorostuksista ja uudemmassa ekoteologisesta ajattelusta.⁸⁴⁶

Asiakirjan mukaan uskon ydinkysymykset luovat perustan kirkon ilmasto-teologialle. Siksi on kysyttävä, kuuluuko kirkkohallituksen alaisen työryhmän toimivaltaan ilmastoteologian teologisen perustan määrittely? Onko vuonna 2008 julkaistu ilmasto-ohjelma kirkolliskokouksen ja kirkkohallituksen toimeksiannon mukainen? Eikö asioiden jäsentäminen osaksi kirkon oppia tällä tavalla edellyttäisi kirkolliskokoukselta kirkon uskoa ja oppia koskevaa periaatteellista kannanottoa⁸⁴⁷ tai kuuluisi piispainkokouksen toimivaltaan kirkon uskoa, julistusta ja työtä⁸⁴⁸ koskevana asiana? Miten kirkon uudistusta ”opillisella, eettisellä ja liturgisella tasolla” voidaan toteuttaa kirkkohallituksessa ilman, että asiasta on käyty kirkolliskokouksessa periaatteellista opillista keskustelua? Aineisto ei tarjoa vastausta näihin kysymyksiin.

9.6 Kirkon opetus, usko ja etiikka ilmasto-ohjelmassa

Kuvio 9.1 esittää asioita, jotka ovat tärkeitä ilmasto-ohjelmassa. Osa kuvion esittämistä asioista on kannanoton tavoitteita tai pyrkimyksiä, osa asioita, joilla kannanoton tavoitteita perustellaan. Kannanoton keskeisimmät asiat ovat kuviossa ylimpänä, vähemmän keskeiset alempana. Lähempänä vasenta reunaa on kirkon opetukseen tai uskoon kuuluvia asioita, lähempänä oikeata reunaa on etiikan piiriin kuuluvia asioita, jotka eivät niin tiiviisti liity kirkon opetukseen tai uskoon.

⁸⁴⁶ Ilmasto-ohjelma 2008, 34.

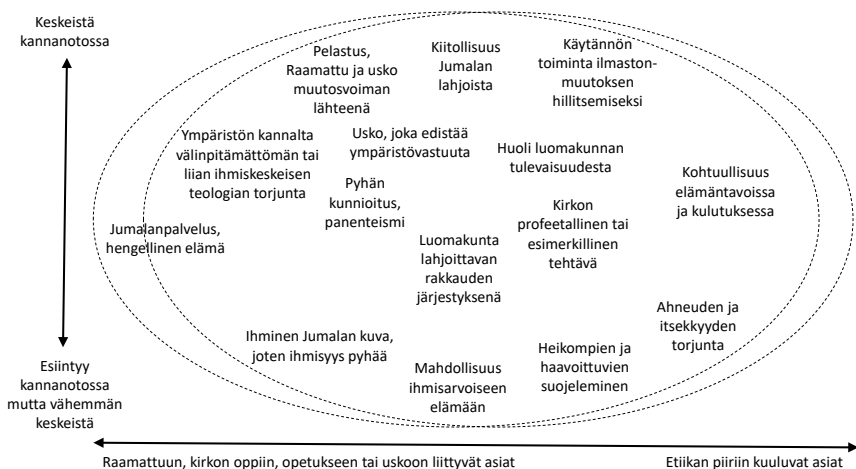
⁸⁴⁷ Kirkkolaki 1054/1993 20: 7§. Kirkolliskokouksen, piispainkokouksen ja kirkkohallituksen rooleja ja toimivaltaa kannanottajina olen kuvannut luvussa 2.6.

⁸⁴⁸ Kirkkolaki 1054/1993 21: 2§.

Katkoviivalla piirretty kauemmas vasemmalle ulottuva kuvio kuvaa asioita, joita kannanotossa perustellaan Raamatulla, kirkon opetuksella tai uskolla tai joilla on kannanotossa ilmeinen yhteys näihin. Katkoviivalla piirretty kauemmas oikealle ulottuva kuvio kuvaa asioita, jotka nähdäkseni kannanotossa kuuluvat etiikan piiriin. Näiden kuvioden lähes täydellinen päällekkäisyys kuvaa sitä, että tulkintani mukaan ilmasto-ohjelmassa toiminta ympäristön hyväksi liittyy kiinteästi kristillisen uskon ytimessä olevaan jumalakäsitykseen ja pelastuskäsitykseen. Ilmasto-ohjelmassa kuvataan korkeintaan vähäisissä määrin⁸⁴⁹ hengellisyiden harjoittamista, jolla ei olisi eettistä ulottuvuutta. Kaikeksi etiikan piiriin kuuluvalla toiminnalla on nähdäkseni ilmasto-ohjelmassa kiinteä yhteys kirkon uskoon ja jumalakäsitykseen. Siten uskon ja etiikan piiriin kuuluvien asioiden erottelu ei tekisi oikeutta ilmasto-ohjelman sisällölle.

Kuvio 9.1

Mikä on keskeistä ilmasto-ohjelmassa?

Ilmasto-ohjelman keskeinen tavoite on kuvata kirkon opetusta tavalla, joka sitoo ilmastokysymykset kirkon uskoon, oppiin ja elämään ja kannustaa kirkon eri toimijoita toimimaan ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Oman

⁸⁴⁹ On mahdollista ajatella, että ilmasto-ohjelmassa kuvataan jonkin verran hengellistä elämää, jolla ei ole eettistä ulottuvuutta, esimerkiksi Ilmasto-ohjelma 2008, 38: ”Hengelliseen elämään kuuluu sekä kristittyjen yhteen kokoontuminen jumalanpalvelukseen ja pyhien sakramenttien äärellä että hiljentymisen luonnon keskellä.”

pelastuksen, hartaudenharjoituksen ja turvatus elämäntilanteen ympärille käpertyvä uskonelämä olisi väärin ilmastokriisin keskellä. Pelastus saa ihmiset liikkeelle ilmastotalkoisiin, ja lopunajallinen toivo näkyy siinä, että luonto voi eheytyä. Kirkon tulee korostaa sellaisia teologisia painotuksia, jotka kantavat myönteistä muutosvoimaa. Asiakirjassa korostetaan toisen luodun asemaan asettumista ja kuvataan luomakuntaa lahjoittavan rakkauden järjestyksenä, kun taas asioiden jakamista regimentteihin, uskon ja rakkauden koreihin tai lain ja evankeliumin saarnaan ei mainita lainkaan.

Ilmasto-ohjelman teologiset perustelut kuvaavat uskoa, joka saa ihmiset osallistumaan ilmastotalkoisiin. Käytännön toimenpiteistä tärkeintä on oman toiminnan tai elämäntapojen arvioiminen ja liikkeelle lähteminen. Siksi toiminta ilmastomuutoksen hillitsemiseksi on ilmasto-ohjelman tulkinnallinen avain, johon Raamattu, kirkon opetus ja kaikki muu suhteutuu. Ilmasto-ohjelman teologiaa voi siten pitää käytäntöön orientoituneena teologiana luvussa 2.5 kuvatulla tavalla.

Luvussa 2.1 olen kuvannut Antti Raunion esittämää neljää käsitystä siitä, kuinka paljon eettisiä käskyjä tai periaatteita kuuluu kirkon oppiin. Raunion kuvaaman toisen käsityksen mukaan ainoastaan evankeliumin sisältö on varsinaisesti oppia. Perustevaliokunnan mietintö 1/2007 ja kirkolliskokouksen päätös ilmasto-ohjelman laatimisesta muistuttavat tätä käsitystä tulkinnassaan, jonka mukaan ilmasto-ohjelman laatimiseen ei liity sellaisia opillisia kysymyksiä, ettei sitä voisi antaa kirkkohallituksen tehtäväksi. Itse ilmasto-ohjelman edustamia käsityksiä ei ole yhtä helppo samastaa mihinkään Raunion kuvaamaan käsitykseen, koska sen mukaan luonnon kunnioitus ja ilmaston hyväksi toimiminen rakentuvat kiinteästi uskon ydinkysymysten varaan. Ilmasto-ohjelman tapa kuvata pelastusta ei nähdäkseni ole ristiriidassa kirkon muuttumattoman opin kanssa, mutta ilmaisutapa on hyvin toisenlainen kuin esimerkiksi Katekismuksessa. Siksi on kysyttävä, onko ilmasto-kysymysten jäsentämisessä kirkon oppiin tosiasiallisesti kyse palaamisesta johonkin sivuun jääneeseen ja perinteiseen jumalakäsitykseen.⁸⁵⁰ Suopean lukutavan mukaan ilmastoteologiassa on kyse kirkon muuttumattoman opin

850 Esimerkiksi Ilmasto-ohjelma 2008, 34: ”Kristinuskon keskeinen tuntomerkki on usko Kolmiyhteiseen Jumalaan eli Isään, Poikaan ja Pyhään Henkeen. Tämä perinteinen jumalakäsitys on myös ekologisesti rikas.”

sanoittamisesta uudelleen nykyisessä tilanteessa merkityksellisellä tavalla.⁸⁵¹ Kriittisempi (kenties ylikriittinen) lukija voisi tulkita, että ilmasto-ohjelmassa kirkon oppi formuloidaan uudelleen nykyajan ymmärryksen ja kokemuksen perusteella Raunion kuvaaman neljännen käsityksen tapaan.

Tulkintaan vaikuttaa myös kirkkohallituksen asema kirkon organisaatiossa. Koska ilmasto-ohjelma on hyväksytty kirkkohallituksessa, sitä tulee pitää luonteeltaan ennemminkin toimintaohjelmana tai strategiana kuin opillisena asiakirjana. Tältä kannalta ilmasto-ohjelma ei ole periaatteellinen ekoteologiaa koskeva kannanotto. Ilmasto-ohjelma ja aiemmat asiakirjat *Ekologinen elämäntapa* ja *Ihmiseksi luomakunnassa* antavat syyn tulkita, että kirkon toimintaohjelmia voidaan kirjoittaa ammentamalla hyvin vapaasti erilaisista teologisista traditioista. Toisaalta on todettava, että ilmasto-ohjelman lukeminen pelkkänä toimenpideohjelmaksi ei tee oikeutta sen teologiselle rikkaukselle. Ilmasto-ohjelmassa esitettyjä asioita ei esitetä kirkkohallituksen tai ilmasto-ohjelman laatineen asiantuntijatyöryhmän näkemyksinä, vaan kirkon opetukseen ja uskoon perustuvina johtopäätöksinä. Tästä syystä pidän perusteltuna tulkita, että kirkkohallitus ja ilmasto-ohjelman laatinut työryhmä ovat jossain määrin venyttäneet toimivaltaansa hyväksyessään ilmasto-ohjelman laajat ja teologisesti rikkaat, kirkon aiempaa uskontulkintaa uudistamaan pyrkivät teologiset perustelut.

851 Vrt. Raunio 2007b, 105 liittyen keskusteluun homoseksuaalisuudesta: ”Uskon sisältö on luonteeltaan muuttumaton, vaikka sekä yhteisön että yksilöiden käsitykset ja painotukset eri aikoina ovat vaihdelleet. Kun uskon sisällöstä keskustellaan tai sitä tutkitaan, pyrkimys on ymmärtää muuttumatonta totuutta entistä paremmin, ei muuttaa sitä.”

10 OPETUS, OPPI, USKO JA EETTINEN HARKINTA KIRKON KANNANOTOISSA

Tässä luvussa kokoan aiemmissa luvuissa esitettyjä⁸⁵² havaintoja ja analysoin kaikkia seitsemää kannanottoa yhdessä.

10.1 Raamattua ja kirkon opetusta hyödynnetään kannanotoissa eri tavoin

Raamattua lainataan tai siihen viitataan viidessä tai kuudessa tutkitussa kannanotossa. Hedelmöityshoitolausunnossa ei ole yhtään suoraa viittausta Raamattuun, mutta mahdollisesti yksi tai kaksi epäsuoraa viittausta. Ainoastaan palautusdirektiivilausunto ei viittaa Raamattuun kertaakaan.

Esitettyjä toimenpiteitä perustellaan jokaisessa kannanotossa vähintään yhdellä yleisellä viittauksella kirkon uskoon, opetukseen, ihmiskuvaan tai näkemyksiin. Ihmisen olemus Jumalan kuvana tai luomiseen perustuva ihmisarvo sekä toisista huolehtimisen velvoite esiintyvät jossain muodossa kaikissa kannanotoissa. Selkeimmin kielletty tai torjuttu asia kaikissa kannanotoissa näyttää olevan toisista huolehtimisen vastakohta: itsekkyyks ja oman edun tavoittelu toisten ihmisten tai luomakunnan kustannuksella.

Ainoastaan kolmessa tutkitussa kannanotossa mainitaan kirkon oppi. *Rakkauden lahjassa* todetaan, että homoseksuaalisuutta koskevassa selvitysprosessissa asiaa arvioidaan kirkon opin kannalta. Parisuhdemietinnössä mainitaan kirkon oppi avioliitosta ja jokaisen ihmisen luovuttamattomasta arvosta sekä arvioidaan, muuttaisiko esitetty rekisteröidyn parisuhteen siunaaminen tai rukoushetki kirkon oppia ja edellyttäisikö se määränemmistöä. Ilmasto-ohjelmassa todetaan tehtävänanto jäsentää ilmastokysymykset kirkon uskoon, oppiin ja elämään ja todetaan kirkon uudistumisen tarve opillisella, eettisellä

⁸⁵² Luvussa on viittaukset ainoastaan suoriin lainauksiin sekä sellaisiin seikkoihin lähteissä ja kirjallisuudessa, joihin en ole jo aiemmin viitannut luvuissa 1–9.

ja liturgisella tasolla. Ilmastoteologia nivoutuu kolminaisuusoppiin ja kirkon muuhun opetukseen ilmasto-ohjelmassa. Opin ja muun kirkon opetuksen erottaminen ei siten ole merkityksellistä tutkituissa kannanotoissa.

Ilmasto-ohjelma erottuu muista tutkituista kannanotoista teologisesti täsmällisillä ilmaisuillaan. Asiakirjassa viitataan täsmällisesti esimerkiksi useisiin eri Raamatun kirjoihin, kirkon luomiskukseen, reformaation teologiaan, sakramentteihin tai Lutherin teologiaan. Muutoin tutkimusaineistossa käytetään ilmaisuja ”Raamatun opetus”, ”kirkon opetus”, ”kristillinen näkemys”, ”kirkon ihmiskuva”, ”kirkon etiikka”, ”kristillinen arvopohja” tai ”kristillinen usko” epätasällisesti ja osin synonyymisesti. Asiakirjoissa käytettyjen kirkon opetukseen vetoavien ilmaisujen sisältö ja suhde jää kokonaisuutena epäselväksi. Erityisesti parisuhdemietinnön ilmaisut jättävät lukijan arvioitavaksi, mikä on kirkon opetuksen klassinen perusta, Jumalan sana kirkon yhteisenä viitekehyksenä tai kirkon opetus, jonka suuntaviivat on ilmaistu joissain kannanotoissa. Kun kirkon oppia, opetusta tai ihmiskuvaa ei ole määriteltä yksikäsitteisesti, vaikuttaa siltä, että toimielimen esittämälle kannalle haetaan hyväksyntää kuvaamalla sitä kristittyjen yhteisenä, klassisena tai yleisesti hyväksymänä näkemyksenä.

Oikean ja väärän välistä rajaa perustellaan Raamatun tai kirkon opetuksella *Rakkauden lahjassa*, parisuhdemietinnössä ja hedelmöityshoitolausunnossa. *Rakkauden lahjassa* ja parisuhdemietinnössä Raamatun ja kirkon opetukseen tai oppiin kuuluva ihanne miehen ja naisen avioliitosta asettaa rajat, joiden puitteissa muita parisuhteen muotoja kuvataan ja arvioidaan. Hedelmöityshoitolausunnossa kirkkohallituksen näkemys vanhemmuudesta ja avioliiton erityisaseman suojelemisesta asettaa rajat luovutettujen sukusolujen käytölle ja hedelmöityshoitojen sallimisesta muille kuin aviopareille. Johtopäätöksiä perustellaan kirkon opetuksella, mutta johtopäätöksenä esitetyllä luovutettujen sukusolujen käytön kieltämisellä ei ole sellaista yhteyttä kirkon opetukseen, ettei sille vastakkaista kantaa voisi yhtä lailla perustella kirkon opetuksella.

Ilmasto-ohjelmassa ja ruokaturvakannanotossa Raamatusta ja kirkon uskosta ei etsitä oikean ja väärän rajaa, vaan innoitusta lähteä liikkeelle. Nämä asiakirjat liittyvät kirkon opetuksen ja uskon erottamattomasti käytäntöön, minkä vuoksi ilmaisu ”käytäntöön suuntautunut teologia” kuvaa hyvin näitä kannanottoja. Globaalin vastuun velvoite johdetaan uskon ytimestä: Raamatun opetuksesta, Jumalan luonteesta ja rukouksesta. Oikeudenmukaisuuden ja yhtäläisen ihmisarvon vaatimus ja toiminta ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi kuvataan luovuttamattomiksi osiksi kristillistä uskoa. Näin Suomen evankelis-luterilainen kirkko liittyy omista lähtökohdistaan maailmanlaajuihin talkoisiin ruokaturvan ja luomakunnan eheyden puolesta.

Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa synnin ja itsekkyyden todellisuutta ei mainita lainkaan. Vastuullinen sijoittaja näyttäytyy hyvään kykenevänä ja motivoituneena toimijana, joka pienen ohjeistuksen tukemana kykenee löytämään entistä parempia keinoja valita sijoituskohteita ja toteuttamaan omistajaohjausta. Luovuttamattoman ihmisarvon sijasta asiakirjassa pyritään tasapainoon erilaisten intressien välillä.

Palautusdirektiivilausunnon ihmisoikeuksiin nojaavien perustelujen voidaan katsoa pohjautuvan kirkon luomiskukseen, vaikka yhteys tuodaan esille vain kerran. Kirkkohallitus olisi halutessaan voinut käyttää palautusdirektiivilausunnossa huomattavasti enemmän perustelua Raamatusta ja kirkon opetuksesta. Käsitys lausunnon vastaanottajatahosta on todennäköisesti vaikuttanut siihen, mitä perustelua kannanotossa on käytetty ja mitä jätetty pois.

Hedelmöityshoitolausunto, palautusdirektiivilausunto ja *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* näyttävät olevan kirjoitettuja lukijalle, joka ei välttämättä jaa kirkon uskoa. Eettiset johtopäätökset on perusteltu ihmisoikeuksilla ja esitettyjen toimenpiteiden hyvillä seurauksilla. Kirkon opetus ja toimintatapa kuvataan kaikille ihmisille hyväksi, ja kirkon opetukseen yhdistetyt perustelut muodostavat vain pienen osan kannanoton argumentaatiosta. Sen sijaan parisuhdemietintö, ilmasto-ohjelma, ruokaturvakannanotto ja *Rakkauden lahja* sanoittavat laajasti kirkon opetusta ja uskoa ja näyttävät oletettavan, että kirkon opetuksesta ja uskosta nousevat perustelut ovat lukijalle painavia. Myös niissä kirkon eettinen opetus kuvataan hyväksi kaikille ihmisille ja luomakunnalle. Ruokaturvakannanotto poikkeaa muista tutkituista kannanotoista siinä, että poliittisiin puolueisiin ja hallitusohjelman laatijoihin, joista läheskään kaikki eivät välttämättä jaa kirkon uskoa, vedotaan syvästi uskonnollisilla tai hengellisillä perusteluilla.

Raamatun ja kirkon opetuksen ja eettisten johtopäätösten välillä on kaikissa tutkituissa kannanotoissa jokin yhteys. Kuitenkin näyttää siltä, että kutakin yksittäistä kannanottoa laatiessaan toimieliin tai sen enemmistö päättää, millaisia yhteyksiä kirkon opetuksen ja puheena olevan eettisen kysymyksen välillä nähdään ja millaisia ei nähdä. Parisuhdemietinnössä Tuomarien kirjan 19. luvun kertomuksen raiskauksesta Gibeassa tulkitaan liittyvän homoseksuaalisuuteen, vaikka vuotta aiemmin julkaistu *Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet* -mietintö osoittaa kertomuksen koskevan muukalaisiin ja vierasheimoihin kohdistuvaa vihamielisyyttä. Vuoden 1966 puheenvuorossa *Ajankohtainen asia* piispat näkevät synnin ja homoseksuaalisuuden välillä yhteyden, mutta parisuhdemietinnössä 2010 ei arvioida, onko homoseksuaalisuus syntiä vai ei. Perustevaliokunnan mietinnön 2/2003 mukaan Raamatun ja kirkon opetuksen ja rekisteröidyn parisuhteen siunaamisen torjumisen välillä on

yhteys, kun taas parisuhdemietintö 4/2010 ei osoita tällaista yhteyttä. Avioliiton kuuluminen miehen ja naisen välille kuvataan *Rakkauden lahjassa* ja parisuhdemietinnössä kirkolle luovuttamattomana asiana, mutta perustevaliokunnan myöhempään mietintöön 1/2018 jätetyn eriävän mielipiteen mukaan kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen olisi mahdollista luterilaisen teologian puitteissa.⁸⁵³ Hedelmöityshoitolausunnoissa 1997 ja 2005 päädytään erilaisiin kantoihin luovutettujen sukusolujen käytöstä aiemman lausunnon korostaessa sosiaalista ja jälkimmäisen biologista vanhemmuutta. Ilmasto-ohjelma osoittaa ympäristövastuun kumpuavan uskon ytimestä, vaikka vuonna 1999 hyväksytty Katekismus ei tätä yhteyttä sanoita. Ruokaturvakannanotto laajentaa seurakunnan sisäistä huolehtimista koskevat raamatunkohdat koskemaan koko maailmaa.

Kaikissa tutkituissa kannanotoissa eettisiä johtopäätöksiä perustellaan Raamatun tai kirkon opetuksilla. Tutkimusaineiston ja kirkon aiempien samoja aihepiirejä koskevien kannanottojen vertailu osoittaa kuitenkin, että kannanottojen laatijat ovat valinneet hyvin erilaisia lähestymistapoja ja perusteluja eri kannanottoihin. Jotkut kannanotot sisältävät hyvin paljon ja toiset niukasti viittauksia Raamattuun tai kirkon opetukseen. Johtopäätöksiä voidaan perustella joko Raamatulla ja kirkon opetuksella tai luomiseen perustuvalla ihmisarvolla, ihmisoikeuksilla tai kielteisten seurausten rajoittamisella. Kirkon sisällä näyttää olevan suuri vapaus lähestyä eettisiä kysymyksiä eri näkökulmista, eri perusteilla ja eri menetelmillä kultaisen säännön ja kirkon avioliittokäsityksen puitteissa.

853 Perustevaliokunta 1/2018, eriävä mielipide: ”Avioliiton maallista luonnetta ja käsitystä avioliitosta Jumalan asettamana järjestyksenä ei pidä asettaa vastakkain. Aloitteen tavoitteen kannalta on olennaista, että avioliittoa pidetään sekä Tunnustuskirjoissa että kirkkomme uudemmissa kannanotoissa yksiselitteisesti Jumalan luomana maallisenä järjestyksenä, jonka lainsäädäntö voidaan uskoa yhteiskunnan vastuulle. Siten luterilaisen teologian mukaan tarve avioliittoinstituution olemassaololle sekä sen luonne ovat ymmärrettävissä ns. luonnollisen järjen avulla ilman erityistä ilmoitusta. Ylipäänsä luterilaisessa etiikassa on katsottu, että ihmisellä on kyky ja vapaus tehdä järkensä avulla eettisiä ratkaisuja sellaisissa asioissa, jotka ovat niin sanotusti hänen alapuolellaan ja koskevat esimerkiksi yhteiskunnallista elämää ja oikeaa ulkonaista suhdetta lähimmäiseen. [...] Mietinnössä ilmenevä ajatus avioliiton muuttumattomuudesta on historiallisesti kestävä. Jumalan asettamiin elämänpireihin kuuluvat Lutherin mukaan kotitalous (oikonomia), kirkko (ecclesia) ja yhteiskunta (politia): yksikään näistä ei ole pysynyt muuttumattomana. Pääinvastoin voidaan sanoa, että juuri muuttamalla (esim. yksinvaltiudesta demokratiaan) nämä rakenteet ovat täyttäneet paremmin Jumalan niille antaman tehtävän hyvän elämän mahdollistajina ja ylläpitäjinä. Liian jäykkä näkemys elämänpireistä antaa historioittoman ja jähmeän kuvan Jumalan luomistyöstä. Luomistyö tulee ymmärtää dynaamisena jatkumona, johon ihminen osallistuu lahjoillaan.”

10.2 Kirkon etiikka perustuu luomisen teologiaan

Taulukko 10.1 kuvaa sitä, kuinka monta kertaa kannanottojen argumentaatioissa viitataan⁸⁵⁴ Raamattuun ja kirkon opetukseen. Taulukon jaottelu seuraa osittain Katekismuksen rakennetta.⁸⁵⁵

854 Taulukossa 10.1 kuvattu viittausten määrä antaa suuntaa sille, kuinka paljon eri perusteluja käytetään kannanoton argumentaatioissa. Taulukko sisältää myös sellaiset viittaukset, jotka sisältyvät kannanotoissa oleviin toisten asiakirjojen kuvauksiin. Viittausten laskeminen on tulkinnanvaraista. Esimerkiksi ihmisen luominen Jumalan kuvaksi voidaan mainita tekstissä lähekkäin kaksi kertaa, jolloin olen asiayhteyden perusteella tulkinnut, ovatko tällaiset maininnat yksi viittaus vai kaksi erillistä viittausta.

Viittaukset kirkon opetukseen, käsitykseen tai ihmiskuvaan voivat eri kannanotoissa olla keskenään hyvin erilaisia. Aina ei ole selvää, ovatko kannanotossa kuvatut näkemykset yleisesti totena pidettyjä asioita vai osa kirkon opetusta. Ei myöskään ole ilmeistä, onko jokin kannanoton lause osa asian kuvausta, selitystä vai argumentaatiota (ks. alaviite 52 luvussa 1.3). Lisäksi osa argumenttien perusteluista tulee vahvempien perustelujen kumoamiksi. Esimerkiksi hedelmöityshoitolausunnossa viitataan asianosaisten kokemuksiin ja toiveisiin, mutta suostuminen elämän rajallisuuteen on kannanotossa vahvempi argumentti.

Näistä syistä taulukossa ei ole laskettu viittauksia tarkemmin kuin asteikolla yksi – muutama – useita. ”Muutama” merkitsee noin 2–5 viittausta ja ”useita” enemmän kuin noin viittä viittausta.

855 Katekismus kuvaa kirkon opetusta selittämällä 10 käskyn, uskontunnustuksen, Isä meidän -rukouksen, sakramenttien, Raamatun, ripin, rukouksen ja Herran siunauksen merkitystä.

Taulukko 10.1

Raamattu ja kirkon opetus tutkituissa kannanotoissa.

	Rakkauden lahja	Hedelmöityshoitolausunto	Palautusdirektiivilausunto	Parisuhdemietintö ⁸⁵⁶	Vastuullisen sijoittamisen ohjeet	Ruokaturvakannanotto	Ilmasto-ohjelma
Raamattu tai Raamatun opetus yleisesti	useita viittauksia			useita viittauksia		yksi viittaus	useita viittauksia
Yksilöity raamatunkohta	useita viittauksia			useita viittauksia	yksi viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia
Kirkon opetus, tunnustus, usko, käsitys, ihmiskuva, ihanne ⁸⁵⁷	useita viittauksia	muutama viittaus	yksi viittaus	useita viittauksia	muutama viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia
Vuonna 1999 hyväksytty Katekismus	muutama viittaus						
Tunnustuskirjat				muutama viittaus			
Lutherin tai reformaation teologia	yksi viittaus			muutama viittaus			useita viittauksia
Kymmenen käskyä tai jokin yksittäinen käsky	useita viittauksia			muutama viittaus			useita viittauksia

⁸⁵⁶ Olen huomoinut tässä taulukossa ainoastaan varsinaisen parisuhdemietinnön 4/2010, en mietintöön liittyvää eriävää mielipidettä.

⁸⁵⁷ Tässä olen huomoinut sellaiset yleiset viittaukset kirkon uskoon, ihmiskuvaan ym., joissa ei viitata mihinkään yksittäiseen asiakirjaan, toimielimen päätökseen, nimeyn tahon näkemyskseen tai vastaavaan. Myös viittaukset kirkon avioliittokäsitykseen on huomioitu tässä kohdassa.

Taulukko 10.1
(jatkuu)

	Rakkauden lahja	Hedelmöityshoitolausunto	Palautusdirektiivilausunto	Parisuhdemietintö ⁸⁵⁸	Vastuullisen sijoittamisen ohjeet	Ruokaturvakannanotto	Ilmasto-ohjelma
Jumalan olemus, kolmiyhteys	muutama viittaus			muutama viittaus			useita viittauksia
Luoja, luominen, Jumalan kuva	useita viittauksia	muutama viittaus	yksi viittaus	useita viittauksia	muutama viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia
Jeesus, Jeesuksen esimerkki tai opetus	useita viittauksia			muutama viittaus	yksi viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia
Pyhä Henki ⁸⁵⁹	muutama viittaus						useita viittauksia
Sakramentit	useita viittauksia						useita viittauksia
Rippi, synti, pelastus	muutama viittaus			muutama viittaus		yksi viittaus	useita viittauksia
Rukous, virret, hiljentyminen, hengellinen elämä	muutama viittaus			useita viittauksia		muutama viittaus	useita viittauksia

858 Olen huomionut tässä taulukossa ainoastaan varsinaisen parisuhdemietinnön 4/2010, en mietintöön liittyvää eriävää mielipidettä.

859 Laajasti ajateltuna Pyhän Hengen työhön kuuluvat myös viitaukset seurakunnan toimintaan, kristityjen yhteyteen ym. Tähän olen kuitenkin laskenut vain sellaiset kohdat, joissa mainitaan Pyhä Henki, Pyhän Hengen työ tai toiminta tms.

Raamatun käyttöä ja viittauksia kirkon opetukseen, uskoon tai käsitykseen olen kuvannut edellä luvussa 10.1.

Katekismuksen ja tunnustuskirjojen antia hyödynnetään tutkimusaineistossa hyvin vähän. Vuonna 1999 hyväksyttyä Katekismusta hyödynnetään ainoastaan⁸⁶⁰ *Rakkauden lahjassa*. Tunnustuskirjoja ja Lutherin Vähää katekismusta lainataan ainoastaan⁸⁶¹ parisuhdemietinnössä. Lutherin näkemyksillä, luterilaisella teologialla tai luterilaisella etiikalla perustellaan esitettyjä näkemyksiä *Rakkauden lahjassa*, parisuhdemietinnössä ja ilmasto-ohjelmassa.

Kymmeneen käskyyn tai johonkin yksittäiseen käskyyn vedotaan *Rakkauden lahjassa*, parisuhdemietinnössä ja ilmasto-ohjelmassa. Katekismuksen mukaan käskyt ilmaisevat, millä ehdoilla kaikkien on hyvä elää, ja rippikoulusuunnitelman 2001 mukaan kymmenen käskyä muodostaa luomisteologisen pohjan nuorten elämäнкysymysten käsittelemiselle.⁸⁶² Kymmenen käskyn selityksillä olisi ollut annettavaa myös elämän suojelemisen, turvapaikanhakijoiden kohtelun, talouden ja ruokaturvan kysymyksiin. Kuitenkaan kirkon eettinen opetus ei tutkimusaineiston perusteella tukeudu kymmeneen käskyyn tai yksittäisiin käskyihin, vaan kultaisen säännön tai lähimmäisenrakkauden periaatteen soveltamiseen. Yksittäisten käskyjen noudattamisen sijaan kannanotoissa kehoitetaan arvioimaan tekojen vaikutuksia lähimmäisiin ja luomakuntaan.

Uskontunnustusta ei mainita missään tutkitussa kannanotossa. Jumalan olemukseen viitataan muutamissa kannanotoissa. Ilmasto-ohjelman teologiset perusteet on jäsennetty Jumalan kolmiyhteyden mukaan. Ilmasto-ohjelmassa lahjoittavaa rakkautta kuvataan Jumalan olemuksena ja luomakunnan järjestyksenä. Jumalan kolmiyhteys esiintyy lisäksi *Rakkauden lahjassa*, jossa mainitaan siunaus Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen, sekä parisuhdemietinnössä, jossa ihmisen luominen suhteessa olevaksi olennoksi heijastaa ”Pyhän Kolminaisuuden persoonien välistä rakkautta ja yhteistyötä”.⁸⁶³ Parisuhdemietinnössä miehen ja naisen suhdetta verrataan Kristuksen ja kirkon suhteeseen.

Kaikissa tutkituissa kannanotoissa vedotaan jollain tavalla luomiseen ihmisarvon tai luomakunnan arvon perusteluna. Ihmisen luominen Jumalan

860 Ilmasto-ohjelmassa 2008, 30 mainitaan lisäksi alaviitteessä Katekismuksen ja Vanhan testamentin erilainen tapa numeroida käskyt, mutta tämä ei ole varsinainen viittaus Katekismuksen sisältöön.

861 Tunnustuskirjat ja Lutherin Iso katekismus mainitaan lisäksi ilmasto-ohjelman kirjallisuusluettelossa, Ilmasto-ohjelma 2008, 40.

862 Rippikoulusuunnitelma 2001, 8.

863 Parisuhdemietintö 4/2010, 5.

kuvaksi mainitaan *Rakkauden lahjassa*, palautusdirektiivilausunnossa ja ilmasto-ohjelmassa. Ruokaturvakannanotossa ihmisen kerrotaan olevan Jumalan kuva ja siten ruokaturvakannanotto liittyy luomisen teologiaan, vaikkei sanaa ”luominen” käytetäkään. Ilmasto-ohjelmassa todetaan Jumalan asettaneen ihmisen luomakunnan taloudenhoitajaksi. Lisäksi *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* Jumalan todetaan asettaneen luomisessa ihmisen sydämeen käsityksen oikeasta ja väärästä. Parisuhdemietinnössä ja *Rakkauden lahjassa* miehen ja naisen avioliiton erityisasema perustuu luomisessa asetettuun järjestykseen.

Jeesukseen, Jeesuksen opetukseen tai esimerkkiin vedotaan viidessä kannanotossa. Kultainen sääntö kuvataan Jeesuksen opetuksena *Rakkauden lahjassa*, parisuhdemietinnössä, *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* ja ruokaturvakannanotossa. Lähimmäisenrakkauden käsky tai periaate mainitaan lisäksi Jeesuksen opetuksena *Rakkauden lahjassa*, parisuhdemietinnössä ja ilmasto-ohjelmassa. Ilmasto-ohjelmassa Jeesuksen luontosuhde esitetään innoituksen lähteenä. Ruokaturvakannanotto kertoo Jeesuksen opettaneen Isä meidän -rukouksen. Risti mainitaan ainoastaan *Rakkauden lahjassa*⁸⁶⁴ ja Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus ainoastaan ilmasto-ohjelmassa.

Pyhä Henki mainitaan monta kertaa ilmasto-ohjelmassa ja kerran⁸⁶⁵ *Rakkauden lahjassa*. Ilmasto-ohjelman mukaan Pyhä Henki auttaa tunnistamaan ja käyttämään Jumalan antamia elämää ylläpitäviä lahjoja, yhdistää kristityt toisiinsa ja Kristukseen ja antaa rohkeuden ja uuden toivon. *Rakkauden lahjassa* mainitaan Paavalin kehoitus elää Hengen johdatuksessa.

Rukous tai Herran siunaus on esillä neljässä kannanotossa. *Rakkauden lahjan* mukaan iltarukous, ruokarukous, virret ja muu henkilökohtainen ja perheen hartaudentarjoitus kuuluvat tavalliseen elämään ja Jumalan siunaus on tärkeä asia. Parisuhdemietinnössä pohditaan rukouksen ja siunauksen merkitystä kirkon toimituksissa ja rukousperinteessä. Ruokaturvakannanotto rakentuu Isä meidän -rukouksen neljännen pyynnön varaan. Ilmasto-ohjelmassa rukouksen kautta hiljennytään Jumalan edessä, opetellaan kohtuullisuutta ja löydetään suunta ja voimaa toimia ympäristön hyväksi. Hedelmöityshoitolausunnossa, palautusdirektiivilausunnossa ja *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* rukouselämä tai kirkon hengellinen elämä eivät ole esillä.

864 Rakkauden lahjassa 2008, 32 Paavali kehottaa ristiinnaulitsemaan itsekkäät halut. Lisäksi mainitaan siunaus ristinmerkillä (Rakkauden lahja 2008, 107) ja risti, ikoni ym. (Rakkauden lahja 2008, 108).

865 Lisäksi Pyhä Henki mainitaan siunauksessa kolmiyhteisen Jumalan nimeen.

Sakramentit mainitaan kahdessa kannanotossa. Kasteen merkitystä uskon-elämälle kuvataan *Rakkauden lahjassa*. Ilmasto-ohjelman mukaan sakramentit synnyttävät uuden toivon. Muissa kannanotoissa sakramentteja ei mainita.

Rippiin ei suoraan viitata missään kannanotossa.⁸⁶⁶ Synti mainitaan neljässä kannanotossa, mutta missään kannanotossa ei arvioida, onko jokin yksittäinen asia syntiä vai ei. *Rakkauden lahjassa* yksilön vapautuminen synnistä ja syyllisyydestä kuvataan kristinuskon ydinviestinä. Parisuhdemietinnön mukaan kirkko pitää ”kaikkia ihmisiä synnin alle joutuneina ja Kristuksen lunastustyötä tarvitsevinä”.⁸⁶⁷ Ruokaturvakannanotossa synti kuvataan olosuhteena, joka estää ihmisarvoisen elämän toteutumista. Ilmasto-ohjelmassa syntiinlankeemuksen kerrotaan turmelleen ihmisen suhteen Jumalaan, lähimmäiseen ja luomakuntaan. Lisäksi todetaan, että synti on tänä päivänä myös ekologista syntiä. Hedelmöityshoitolausunnossa ja palautusdirektiivilausunnossa arvioidaan, mitä lainsäädännön tulisi sallia tai kieltää, mutta sanaa ”synti” ei käytetä. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* ihmisen syntiä, syyllisyyttä, pahuutta tai itsekkyyttä ei mainita millään tavalla.

Pelastuksen yhteys syntiin mainitaan ilmasto-ohjelmassa. Lamaannuttavan syyllisyyden sijasta ilmasto-ohjelma korostaa armoa ja sitä seuraavaa kiitollisuutta liikkeelle saavana voimana: uuden toivon ja uuden alun mahdollisuutena, joka johdattaa kristityt kunnioittamaan ja huolehtimaan luomakunnasta. Lopunajallinen toivo antaa voimaa luonnon hyväksi toimimiseen. Ruokaturvakannanotossa pelastusta ei mainita, mutta luvussa 8.4 kuvatulla tavalla ruokaturvakannanotossa voidaan vapautuksen teologian hengessä tulkita kuvattavan pelastuksen todeksi tekemistä. Lisäksi *Rakkauden lahjassa* ja parisuhdemietinnössä pelastus kuvataan ihmisarvon perustana.⁸⁶⁸

Luvussa 2.2 esitin, että luterilainen etiikka on luomisessa sydämeen asetetun kultaisen säännön soveltamista ja että kirkolla voi olla omia uskoon perustuvia näkemyksiä hyvästä. Tutkimuksen perusteella on ilmeistä, että kirkon ihmiskuva, erityisesti miehen ja naisen elinikäisen avioliiton ihanne, on tällainen uskoon perustuva näkemys hyvästä. Käsitys avioliiton kuulumisesta miehen ja naisen välille ohjaa sitä, millä tavalla lähimmäisenrakkauden periaatetta sovelletaan suhtautumisessa samaa sukupuolta olevien parisuhteisiin. *Rakkauden lahjassa* ja parisuhdemietinnössä sitoutumisen ja uskollisuuden

866 Ilmasto-ohjelmassa saattaa olla yksi epäsuora viittaus rippiin. Ilmasto-ohjelma 2008, 36: ”Pelastukseen kuuluvat siksi sekä synnin todellisuuden tunnustaminen että Jumalan armon lahjaan tarrautuminen.”

867 Parisuhdemietintö 4/2010, 7.

868 Tätä kuvaan luvussa 10.3.

hyvää elämää edistävät vaikutukset liitetään erityisesti miehen ja naisen väliin avioliittoon. *Rakkauden lahjassa* kuvataan jonkin verran myös avioliiton ja parisuhdemietinnössä samaa sukupuolta olevien parisuhteen hyvää edistäviä vaikutuksia, mutta huomattavasti vähemmässä määrin kuin avioliiton.

Kirkon usko on ilmaistu vanhan kirkon uskontunnustuksissa ja tunnustuskirjoissa. Katekismus ilmaisee lyhyesti, mitä kristillinen usko on. Uskontunnustuksilla, tunnustuskirjoilla ja Katekismuksella ei kuitenkaan ole juurikaan annettavaa eettisten kysymysten käsittelyyn tutkituissa kannanotoissa, lukuun ottamatta ilmasto-ohjelman rikasta kolminaisuusopin ympärille jäsennettyä ilmastoteologiaa ja miehen ja naisen avioliiton erityisaseman perusteluja *Rakkauden lahjassa* ja parisuhdemietinnössä. Tämä on linjassa luvussa 2.2 kuvatun luterilaisen luonnollisen moraalilain tulkinnan kanssa, jonka mukaan etiikka on kultaisten säännön soveltamista. Kuitenkin tutkituista kannanotoista *Rakkauden lahja*, ruokaturvakannanotto ja ilmasto-ohjelma vetoavat eri tavoin uskon harjoittamiseen sekä ekoteologiasta ja vapautuksen teologiasta luterilaisen kirkon opetukseen tullesiin painotuksiin. Kultaisten säännön soveltaminen saa tutkimusaineistossa rinnalleen paljon kirkon opetuksesta ja uskosta nousevia perusteluja, ja siksi on todettava, että näkemys kirkon etiikasta kultaisten säännön soveltamisena kuvaa vain osittain kirkon toimielinten käytännössä harjoittamaa eettistä työskentelyä.

Luvuissa 8.3 ja 9.3 olen kuvannut ruokaturvakannanoton ja ilmasto-ohjelman tapaa liittää taistelu ruokaturvan ja luomakunnan eheyden puolesta rukouksen luonteeseen ja uskon ytimeen. Kirkon toimielinten kannanotot lähestyvät globaalin vastuun ja ympäristönsuojelun kysymyksiä kahdesta eri tulokulmasta. Ruokaturvakannanoton ja ilmasto-ohjelman teologia voidaan nähdä joko Katekismuksen etiikkaa täydentävänä tai siitä poikkeavana. Vapautuksen teologioiden ja ekoteologian rikas anti on Katekismuksen laatimisen aikaan tunnettu laajasti myös suomalaisen luterilaisuuden piirissä, ja tätä rikasta antia on hyödynnetty kirkon kannanotoissa.⁸⁶⁹ Siksi kannanottojen kaksi lähestymistapaa globaaliin vastuuseen ja ympäristönsuojeluun herättää

869 Tässä tutkimuksessa kuvattujen teosten (mm. Saraneva 1991, Vuola 1991, Ekologinen elämäntapa 1991, Ihmisiksi luomakunnassa 1997) lisäksi esimerkiksi Tampio 2009, 119 toteaa, että arkkipiispa John Vikströmin (arkkipiispana 1982–1998) kansainväliseen vastuuseen liittyvien puheenvuorojen retoriset mallit viittaavat erityisesti vapautuksen teologian diskurssiin.

myös kysymyksen, miksi ekoteologian ja vapautuksen teologian painotukset eivät millään tavalla ole esillä Katekismuksessa.⁸⁷⁰

10.3 Kirkon eettinen harkinta ammentaa monesta lähteestä

Taulukossa 10.2 kuvaan, mitä kysymysten jaottelun keinoja ja eettisen harkinnan perusteluja⁸⁷¹ tutkituissa kannanotoissa käytetään ja kuinka monta⁸⁷² kertaa. En toista tässä taulukossa sellaisia kysymysten jaottelun tai eettisen harkinnan perusteita, joita olen kuvannut aiemmin taulukossa 10.1 ja käsitellyt luvuissa 10.1 ja 10.2.

870 Saraneva 2001 esitti huomion vapautuksen puuttumisesta ensimmäisen käskyn selityksestä: ”Jumala ei ilmoittanut itseään Israelin heimoille kaikkivaltiaana Luojana vaan voimana, joka johti vähäpätöisen orjajoukon vapauteen. Kansan kokemus vapautus on käskyjen perusta: Jumala on vapauttanut teidät, tekään ette saa sortaa toisianne. Selityksestä näkökulma puuttuu kokonaan.” Itse olen esittänyt kysymyksen ekoteologian ja vapautuksen teologian puuttumisesta Katekismuksessa aiemmin, Hynynen 2018. Tähän kysymykseen vastaaminen ei kuitenkaan kuulu tämän tutkimuksen aihepiiriin.

871 Olen kuvannut useimpia taulukossa esiintyviä asioita luvussa 2.5.

872 Taulukossa 10.2 kuvattu viittausten määrä antaa yleiskuvan siitä, kuinka paljon eri perusteluja käytetään kannanoton argumenteissa. Viittausten laskeminen on tulkinnanvaraista samalla tavalla kuin taulukossa 10.1, ks. alaviite 854.

Taulukko 10.2

Kysymysten jaottelu ja eettisen harkinnan perusteet tutkituissa kannanotoissa.

	Rakkauden lahja	Hedelmöityshoito-lausunto	Palautusdirektiivilausunto	Parisuhdemietintö ⁸⁷³	Vastuullisen sijoittamisen ohjeet	Ruokaturvakannanotto	Ilmasto-ohjelma
Viittaus kirkon aiempaan kannanottoon ⁸⁷⁴	muutama viittaus	muutama viittaus		useita viittauksia			muutama viittaus
Uskon ja rakkauden tai lain ja evankeliumin ero							
Maallinen ja hengellinen regimentti	yksi viittaus			yksi viittaus			
<i>Esse, bene esse, adiafora</i> , keskeiset tai kehälliset kysymykset				yksi viittaus			
Ekumenia, sisarkirkkojen näkemykset	muutama viittaus	muutama viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia	useita viittauksia	muutama viittaus	useita viittauksia
Muut uskonnot	yksi viittaus	muutama viittaus			yksi viittaus		muutama viittaus
Kirkon tai kirkkojen kokemus tai toiminta esimerkiksi	muutama viittaus		muutama viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia	yksi viittaus	useita viittauksia

873 Olen huomionut tässä taulukossa ainoastaan varsinaisen parisuhdemietinnön 4/2010, en mietintöön liittyvää eriyvää mielipidettä.

874 Tässä taulukossa esitän ainoastaan ilmeiset, yksilöidyt viittaukset. Esimerkiksi palautusdirektiivilausunto lainaa laajasti samaa aihepiiriä käsittelevää kirkkohallituksen aiempaa lausuntoa *Yhteisen eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän kehittämisestä* 23.8.2007, mutta tähän lausuntoon ei viitata palautusdirektiivilausunnossa.

Taulukko 10.2

(jatkuu)

	Rakkauden lahja	Hedelmöityshoito- lausunto	Palautusdirektiivilausunto	Parisuhdemietintö ⁸⁷⁵	Vastuullisen sijoittamisen ohjeet	Ruokaturvakannanotto	Ilmasto-ohjelma
Muun organisaation kuin kirkollisen toimijan esimerkki	yksi viittaus				useita viittauksia		muutama viittaus
Luonnollinen moraalilaki, ihmisen luonto, Jumalan asettama järjesty ⁸⁷⁶	useita viittauksia	muutama viittaus		muutama viittaus	yksi viittaus		muutama viittaus
Kultainen sääntö, lähimmäisenrakkaus	useita viittauksia			useita viittauksia	muutama viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia
Ihmisarvo, Ihmisoikeudet tai lapsen oikeudet	useita viittauksia	useita viittauksia	useita viittauksia	useita viittauksia	muutama viittaus	useita viittauksia	
Yksilöity ihmisoikeusjulistus, -sopimus tms.	yksi viittaus	muutama viittaus	yksi viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia	muutama viittaus	
Yksilönvapaus, oikeudenmukaisuus, oikeusturva	useita viittauksia	muutama viittaus	useita viittauksia	useita viittauksia	muutama viittaus	muutama viittaus	
Velvollisuus, vastuun kantaminen	useita viittauksia	muutama viittaus	muutama viittaus	useita viittauksia	muutama viittaus	useita viittauksia	useita viittauksia

⁸⁷⁵ Olen huomoinut tässä taulukossa ainoastaan varsinaisen parisuhdemietinnön 4/2010, en mietintöön liittyvää eriävää mielipidettä.

⁸⁷⁶ Tähän taulukkoon olen laskenut luvussa 2.2 kuvattua luterilaista käsitystä laajemmin kannanottojen kohdat, joissa yksilöidysti viitataan luonnolliseen moraalilakiin, ihmisen luonnolliseen moraalitajuun, ihmisen luonnolliseen käsitykseen hyvästä ja pahasta, ihmisyyden luonteeseen tai ihmisen luonnolliseen tehtävään.

Taulukko 10.2
(jatkuu)

	Rakkauden lahja	Hedelmöityshoito- lausunto	Palautus- direktiivilausunto	Parisuhdemietintö ⁸⁷⁷	Vastuullisen sijoittamisen ohjeet	Ruokaturva- kannanotto	Ilmasto- ohjelma
Tiede, tutkimustulokset, yleisesti tai nimetyn asiantuntijan tai organisaation ⁸⁷⁸ näkemys	muutama viittaus	muutama viittaus		muutama viittaus	useita viittauksia	yksi viittaus	useita viittauksia
Yleinen mielipide, arvot, käsitykset tai uskomukset	useita viittauksia	yksi viittaus		muutama viittaus	yksi viittaus	yksi viittaus	muutama viittaus
Asiansaisten kokemus ja toiveet	useita viittauksia	yksi viittaus	yksi viittaus	yksi viittaus			
Hyvien seurausten edistäminen tai huonojen vähentäminen, vaikutukset asianosaisiin, sidosryhmiin tai luomakuntaan	useita viittauksia	useita viittauksia	useita viittauksia	useita viittauksia	useita viittauksia	useita viittauksia	useita viittauksia

877 Olen huomioinut tässä taulukossa ainoastaan varsinaisen parisuhdemietinnön 4/2010, en mietintöön liittyvää erivää mielipidettä.
878 Huomioin tässä luvussa ainoastaan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ulkopuoliset asiantuntijat ja organisaatiot.

Kirkon aiempiin kannanottoihin vedotaan neljässä seitsemästä kannanotosta, ja lisäksi palautusdirektiivilausunto lainaa laajasti kirkkohallituksen aiempaa lausuntoa. Aiempien kannanottojen merkitystä kannanottojen eettisessä harkinnassa kuvaan luvussa 10.8.

Missään tutkitussa kannanotossa ei jaotella kysymyksiä uskon ja rakkauden koreihin eikä arvioida, onko käsiteltävä asia *esse, bene esse* vai *adialia-fora*. Maalliseen tai hengelliseen regimenttiin viitataan *Rakkauden lahjassa* ja parisuhdemietinnössä toteamalla avioliiton kuuluvan ”yhteiskunnallisen järjestyksen piiriin”⁸⁷⁹. Kirkon uskon kannalta keskeiset ja kehälliset kysymykset mainitaan ainoastaan parisuhdemietinnön toteamuksessa, ettei kirkossa ole yksimielisyyttä, kumpiin kysymys homoseksuaalisuudesta kuuluu. Näillä tutkimuskirjallisuudessa kuvatuilla luterilaisilla kysymysten jaottelun välineillä ei siten ole käytännön merkitystä tutkimusaineistoon kuuluvien kannanottojen eettisessä harkinnassa.

Sisarkirkkojen kantaa ja ekumeenisia suhteita käytetään kannanotoissa yhtäältä motivaation lähteenä, toisaalta uudistusten torjumisen apuna. Ilmasto-ohjelmassa ja *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* muiden kirkkojen esimerkistä haetaan innostusta omalle toiminnalle ja palautusdirektiivilausunnossa puolustetaan ihmisoikeuksia yhdessä muiden kirkkojen kanssa. Hedelmöityshoitolausunnossa kirkkohallitus liittyy katolisen ja ortodoksisen kirkon kantaan luovutettujen sukusolujen käytön kieltämisestä. Parisuhdemietinnössä arvioidaan rekisteröidyn parisuhteen siunaamistoimituksen vaikutusta muun muassa ekumeenisiin suhteisiin ja kirkon viran vastavuoroiseen tunnustamiseen. *Rakkauden lahjassa* ei juurikaan tuoda esille monikulttuurisuuden haastetta, mutta todetaan muutamassa kohdassa eri kirkkojen erilaiset näkemykset sekä se, että homoseksuaalisuus jakaa asenteita.

Sisarkirkkojen näkemysten suuri painoarvo tutkimusaineistossa herättää kysymyksen, missä määrin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon etiikka on luterilaisen luonnollisen moraalilain tulkinnan mukaista kultaisen säännön soveltamista lähimmäisen lähtökohdista käsin, ja missä määrin valittujen sisarkirkkojen näkemykset ja ekumeeniset intressit ohjaavat kirkon toimielinten eettistä harkintaa. Tutkimusaineisto ja valittu menetelmä eivät kuitenkaan anna vastausta tähän kysymykseen.

Muihin uskontoihin viitataan neljässä kannanotossa. Ilmasto-ohjelmassa ja *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* liitytään muiden kirkkojen ja uskontokuntien yhteiseen rintamaan. Hedelmöityshoitolausunnossa liitytään juutalaisen

879 Rakkauden lahja 2008, 68, Parisuhdemietintö 4/2010, 5.

uskon kantaan. Lisäksi *Rakkauden lahjassa* mainitaan homoseksuaalisuuden jakavan asenteita kaikissa kulttuureissa niiden uskonnollisesta taustasta riippumatta.

Kirkon tai kirkkojen kokemukseen tai toimintaan positiivisena esimerkkinä viitataan kuudessa seitsemästä kannanotosta. Erityisesti *Rakkauden lahjassa* kirkolla kuvataan olevan kirkon toiminnassa, esimerkiksi perheneuvonnassa kertynyttä ymmärrystä perhe-elämästä. Palautusdirektiivilausunnossa kirkon kokemus osoittaa, että perhe-elämän turvaaminen on olennaista maahanmuuttajien integroitumiselle. Ilmasto-ohjelman mukaan huoli ilmastonmuutoksesta nousee maailmanlaajan kirkon kokemuksista. Ilmasto-ohjelmassa ja *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* muiden kirkkojen toimintaa sijoitusrintamalla ja ilmastokysymyksissä kuvataan laajasti; kirkkojen esimerkit ympäri maailmaa voivat motivoida muita toimijoita liikkeelle hyvien asioiden puolesta. Kielteisessä valossa kirkkojen kokemuksista tai toiminnasta mainitaan parisuhdemietinnössä kirkkojen jakautuminen ja ruokaturvakannanotossa kirkkojen osallisuus siirtomaiden alistamisessa.

Muiden toimijoiden kuin kirkkojen esimerkki muodostaa keskeisen osan *Vastuullisen sijoittamisen ohjeiden* argumentaatiota. Lisäksi hyvinä esimerkkeinä mainitaan *Rakkauden lahjassa* yhteiskunnan eri toimijoiden ponnistelut perheiden hyvinvoinnin puolesta ja ilmasto-ohjelmassa EU:n ja Ruotsin toiminta ilmastokysymyksissä. Ruokaturvakannanotossa mainitaan useita ihmisoikeussopimuksia tai julistuksia, mutta minkään yksittäisen organisaation toimintaa ei kuvata positiivisena esimerkkinä.

Luonnollinen moraalilaki, ihmisen luontainen moraalitaju tai ihmisen luonto mainitaan viidessä tutkitussa kannanotossa. *Rakkauden lahjassa*, parisuhdemietinnössä, *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa*, ruokaturvakannanotossa ja ilmasto-ohjelmassa kultainen sääntö tai lähimmäisenrakkauden periaate liitetään luomiseen. Luonnollisen moraalilain perinnettä ei mainita palautusdirektiivilausunnossa ja ruokaturvakannanotossa, mutta sisällöllisesti näiden kannanottojen voidaan katsoa liittyvän luonnollisen moraalilain perinteeseen. Tässä mielessä tutkittujen kannanottojen voidaan katsoa liittyvän luterilaiseen luonnollisen moraalilain tulkintaan.⁸⁸⁰ Lisäksi parisuhdemietintö ja *Rakkauden lahja* kuvaavat miehen ja naisen välistä avioliittoa Jumalan luomisessa ihmisen luontoon asettamana järjestyksenä. Suvunjatkamista kuvataan ihmisen luonnollisena tehtävänä. Tällä luomisessa asetetulla järjestyksellä perustellaan miehen ja naisen avioliiton erottamista samaa sukupuolta olevien parien

880 Ks. luku 2.2.

parisuhteista. Luvussa 1.4 kuvasin Trygve Cederbergin johtopäätöstä, että useissa kirkon kannanotoissa homoseksuaalisuus käsitetään luonnonvastaisena, mutta tästä käsityksestä seuraa erilaisia eettisiä asenteita. Cederbergin johtopäätös kuvaa myös *Rakkauden lahjan* ja parisuhdemietinnön sekä mietintöön jätetyn eriävän mielipiteen suhtautumista ihmisen sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen.

Lähimmäisenrakkauden periaate tai kultainen sääntö esiintyy viidessä kannanotossa. Perhe- ja parisuhdeasioissa lähimmäisenrakkauden periaate yhdessä Raamatun ja kirkon muun opetuksen kanssa ohjaavat kirkon perhe- ja seksuaalietiikkaa. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* kuvaavat lähimmäisenrakkauden periaatetta vastuullisen sijoittamisen kontekstissa sidosryhmien huomioimisena. Ruokaturvakannanotossa lähimmäisenrakkaus kuvataan Jeesuksen opetuksena ja rukouksen luonteeseen liittyvänä velvoitteena. *Ilmasto-ohjelman* mukaan luomakunta muodostaa lahjoittavan rakkauden järjestyksen, jossa jokainen luotu on olemassa muita varten. Hedelmöityshoitolausunnossa ja palautusdirektiivilausunnossa kultaista sääntöä tai lähimmäisenrakkauden periaatetta ei mainita, mikä on linjassa sen kanssa, että hedelmöityshoitolausunnossa keskitytään vanhemmuuden ja palautusdirektiivilausunnossa Euroopan unionin ja sen jäsenmaiden velvoitteisiin.

Erityisesti kahdessa kannanotossa lukijoita kehoitetaan huolelliseen harkintaan ja lähimmäisen asemaan asettautumiseen. *Rakkauden lahjan* mukaan kirkko luottaa siihen, että ihmiset kuuntelevat järkensä ja omantuntonsa ääntä ja löytävät oikean tien. Harkinnan piiriin kuuluu *Rakkauden lahjan* mukaan esimerkiksi abortti lain sallimissa rajoissa, avioero sekä homoseksuaalien mahdollisuus elää vakaumuksensa mukaan. Huolellisen asioiden selvittämisen ja yhteisen keskustelun avulla vastuullinen toimija löytää vastuulliset sijoituskohteet sekä keinot ruokaturvan edistämiseen ja ilmastonmuutoksen hillintään. Harkintaan ei kuitenkaan voida turvautua asioissa, joissa yhteiskunnan tulee suojella heikompien oikeuksia lakien avulla. Tällaisia asioita ovat tutkituissa kannanotoissa abortin rajaaminen tiettyihin tilanteisiin, hedelmöityshoitojen rajaaminen aviopareille sekä turvapaikanhakijoiden kohtelu. Tässä suhteessa tutkitut kannanotot ovat linjassa luvussa 2.2 kuvatun luterilaisen eettisen harkinnan ja heikompien suojelun velvoitteen kanssa. Raja harkinnan vapauden ja heikompien suojelun velvoitteen välillä ei kuitenkaan ole ilmeinen. Ei ole ilmeistä, miksi esimerkiksi hedelmöityshoitoja ei kirkkohallituksen mielestä voisi sallia asiaa huolellisesti harkitsevalle toisiinsa sitoutuneelle avoparille, ja miksi kirkko luottaa eläkerahastonsa harkintaan sijoittamisessa aseteollisuuteen tai aikuisviihteeseen.

Tutkituissa kannanotoissa lähimmäisenrakkauden periaate näyttäytyy ihmisten perusoikeuksia turvaavana vastavuoroisuuden periaatteena ja kutsuna kohtuullisuuteen. Ilmasto-ohjelma kuvaa lahjoittavan rakkauden järjestystä, jossa mikään luotu ei ole olemassa vain itseään vaan kaikkia muita luotuja varten. Kultainen sääntö tai lähimmäisenrakkauden periaate ei vaadi erityistä uhrautumista tai kohtuutonta omista oikeuksista luopumista. Parisuhdemietintö toteaa lahjoittavan rakkauden järjestyksen toteutuvan avioliitossa. Ainoastaan *Rakkauden lahjassa* vanhempien rakkaus lapsiaan kohtaan liitetään uhrautuvaan agape-rakkauteen.

Kuudessa tutkitussa kannanotossa viitataan ihmisarvoon tai ihmisoikeuksiin yleisesti, ilman auki kirjoitettua yhteyttä kirkon uskoon. Ilmaisua ”luovuttamaton ihmisarvo”, ”loukkaamaton ihmisarvo” tai sitä lähellä olevia ilmaisuja⁸⁸¹ käytetään *Rakkauden lahjassa*, hedelmöityshoitolausunnossa, palautusdirektiivilausunnossa, parisuhdemietinnössä ja ruokaturvakannanotossa. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* kirkkohallitus ei vaadi luovuttamattontaa tai loukkaamatonta ihmisarvoa, vaan kannustaa edistämään ihmisarvon ja perusihmisoikeuksien toteutumista. *Rakkauden lahja* ja parisuhdemietintö mainitsevat yksilön vapauden toimia omantuntonsa mukaan. Palautusdirektiivilausunnossa turvapaikanhakijoille tulee taata riittävät vapaudet. Kuusi kannanottoa seitsemästä vetoaa lisäksi jollain tavalla ihmisten oikeusturvaan, oikeudenmukaisen kohtelun oikeuteen tai velvollisuuteen kohdella toisia oikeudenmukaisesti.

Viidessä kannanotossa ihmisarvon ja ihmisoikeuksien liittyminen kirkon uskoon on kirjoitettu auki ainakin kerran. Palautusdirektiivilausunnossa, parisuhdemietinnössä ja *Rakkauden lahjassa* ihmisarvo perustuu ihmisen luomiseen Jumalan kuvaksi ja ruokaturvakannanotossa siihen, että ihminen on Jumalan kuva. Hedelmöityshoitolausunnon mukaan elämän arvo ei ole mitattavissa, koska elämä on Jumalan lahja. Ilmasto-ohjelmassa mainitaan ainoastaan ihmisen Jumalalta saamat oikeudet, ei ihmisarvoa tai ihmisoikeuksia. Ilmasto-ohjelma korostaa ennen kaikkea luomakunnan itseisarvoa, joka perustuu sen Luojan pyhyteen.

Kirkon kannanotoissa ihmisarvoa on perusteltu jonkin verran myös lunnastuksella tai pelastuksella. Tässä tutkimuksessa esitellyistä kirkon aiemmista

881 Esimerkiksi ”jokaisen ihmisen luovuttamaton arvo”, ”yhtäläisen ihmisarvon vaatimus”, ”velvollisuus kohdella toisia näiden ihmisarvon edellyttämällä tavalla”.

kannanotoista kolme liittää ihmisarvon lunastukseen tai pelastukseen.⁸⁸² Tämän tutkimuksen aineistossa on kaksi viittausta lunastukseen ihmisarvon perustana. Parisuhdemietintö liittää lunastuksen ja ihmisen kutsun Jumalan yhteyteen ihmisarvon perusteeksi.⁸⁸³ *Rakkauden lahjassa* muistutetaan samassa asiayhteydessä, että jokainen on Kristuksen lunastama, jokaisella on oikeus ihmisarvoiseen elämään ja siksi jokaista tulee kohdella kunnioittavasti ja oikeudenmukaisesti.⁸⁸⁴

Esitettyä kantaa perustellaan kuudessa kannanotossa myös vähintään yhdellä ihmisoikeuksia tai lapsen oikeuksia koskevalla sopimuksella tai julistuksella. Neljässä kannanotossa näillä sopimuksilla tai julistuksilla perustellaan jokaisen lapsen ja aikuisen oikeuksia ja ihmisarvoa sekä toisista huolehtimisen velvoitetta. Hedelmöityshoitolausunnossa ja *Rakkauden lahjassa* muistutetaan ihmisoikeuksien julistuksiin viitaten myös syntymättömän lapsen oikeuksista. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* vedotaan YK:n määritelmiin vastuullisesta sijoittamisesta. Parisuhdemietinnössä todetaan, että miehen ja naisen avioliiton merkitys tunnustetaan muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa.

Velvollisuudet ja vastuun kantaminen perustuvat tutkituissa kannanotoissa ihmisyyden, tietyn tehtävän, toimintayksikön tai rukouksen luonteeseen. Luomisesta Jumalan kuvaksi seuraa esimerkiksi *Rakkauden lahjassa* velvoite kohdella toista hänen ihmisarvonsa edellyttämällä tavalla. *Rakkauden lahja* kuvaa aviopuolisoiden velvollisuuksia toisiaan kohtaan ja hedelmöityshoitolausunto vanhempien velvollisuutta huolehtia lapsista. Palautusdirektiivilausunto muistuttaa Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden velvollisuudesta huolehtia ihmisten ihmisarvoisesta kohtelusta kaikissa tilanteissa. Kirkon opetus velvoittaa kirkkoa huolehtimaan sekä sijoitusten tuoton että sidosryhmien hyvän edistämisestä. Rukouksen luonne velvoittaa ruokaturvakannanotossa ihmisiä toteuttamaan rukoukseen sisältyvää tehtävää. Ilmasto-ohjelmassa Jumalan antama tehtävä viljellä ja varjella velvoittaa vastuullisuuteen.

Tieteen käsitykset mainitaan kuudessa seitsemästä tutkitusta kannanotosta. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa*, ilmasto-ohjelmassa ja ruokaturvakannanotossa perustellaan esitettyjä näkemyksiä vähintään yhdellä yksilöidyllä, nimeltä mainitun tutkijan tai instituution tutkimustuloksella tai

882 Kirkkohallitus 23.11.2010, 4, lainattu alaviitteessä 276. Maahanmuuttajat ja kirkko 1996, 11, lainattu alaviitteessä 462. Kirkko ja pakolaiset kasvokkain 1996, 22, lainattu alaviitteessä 460.

883 Parisuhdemietintö 4/2010, 7, lainattu alaviitteessä 537.

884 Rakkauden lahja 2008, 59, lainattu alaviitteessä 323.

näkemyksellä.⁸⁸⁵ Lisäksi tiede tai tutkimus määrittävät kontekstin, jossa ilmastonmuutoksen torjuminen on ajankohtaista ja jossa hedelmöityshoidot ovat turvallisia tai korkeariskisiä. Parisuhdemietinnössä todetaan, että homoseksuaalisuuden syistä vallitsee erilaisia käsityksiä. *Rakkauden lahjassa* perhe-elämän haasteiden ja lasten ja nuorten kehityksen kuvaus kuulostaa tutkimukseen perustuvalta tiedolta, mutta näyttää siltä, etteivät esitetyt käsitykset ainakaan joka suhteessa edusta tieteen valtavirtaa. Missään tutkitussa kannanotossa tieteellisen tutkimuksen ei esitetä olevan ristiriidassa kirkon opetuksen tai kannanoton sanoman kanssa.

Mielipiteisiin, arvoihin tai käsityksiin viitataan kuudessa kannanotossa. *Rakkauden lahjassa* ja hedelmöityshoitolausunnossa Raamatun ja kirkon opetuksen annetaan ymmärtää olevan yhteiskunnan yhteisten arvojen taustalla. *Rakkauden lahjassa* muistutetaan myös yleisen mielipiteen voivan erehtyä. Hedelmöityshoitolausunnossa todetaan kirkon sisällä olevan erilaisia mielipiteitä luovutettujen sukusolujen käytöstä. Parisuhdemietinnössä todetaan omantunnonvapauden varjelevan kirkon ykseyttä tilanteessa, jossa mielipiteet ovat jakautuneet. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* yleisen mielipiteen kerrotaan tukevan vastuullista sijoittamista. Ruokaturvakannanotossa todetaan globaalin kansanliikkeen ruokaturvan puolesta olevan juuri syntymässä. Ilmasto-ohjelmassa kuvataan ihmisten kasvavaa huolta ilmastokysymyksistä.

Asianosaisten tai sidosryhmien kokemuksiin tai toiveisiin viitataan neljässä kannanotossa seitsemästä. *Rakkauden lahjassa* ihmisten kokemuksia kuvataan paljon. Kuitenkin kokemuksia väritetään *Rakkauden lahjassa* siten, että kuvatut kokemukset ja toiveet ovat sopusoinnussa miehen ja naisen elinikäisen avioliiton ihanteen kanssa. Palautusdirektiivilausunnossa liian pitkää säilöönottoa vastustetaan ennen kaikkea kielteisillä seurauksilla mutta myös asianosaisten kokemuksella: liian pitkä säilöönotto aiheuttaa epätoivoa. Parisuhdemietintö sisältää vain yhden viittauksen asianosaisten kokemuksiin. Kuitenkin mietinnön ja koko prosessin lopputuloksena kirkossa luodaan kirkon päätöksentekomallin puitteissa käytäntö, jolla rekisteröidyn parisuhteen solmineelle parille voidaan rukoilla julkisesti Jumalan siunausta. Tässä mielessä voidaan ajatella, että ihmisten kokemuksilla ja odotuksilla on hyvin suuri painoarvo parisuhdemietinnön laatimisen taustalla.

Kolme kannanottoa asettaa ihmisten toiveet ja kokemukset ainakin jossain määrin vastakkain kirkon opetuksen kanssa. Parisuhdemietinnössä samaa

885 Näiden lisäksi *Rakkauden lahja* 2008, 11–12 viittaa Tilastokeskuksen tilastoihin.

sukupuolta olevan parin kuvataan siunaustoiveellaan toivovan suhteelleen kirkon hyväksyntää. Parisuhdemietinnössä yhtäältä osoitetaan hyväksyntää perustevaliokunnan kunnioittaessa jokaisen ihmisen ja parin oikeutta elää vakaumuksensa mukaan ja ehdottaessa rukouksen mahdollisuutta. Toisaalta piispainkokous ei perustevaliokunnan mietintöä seuranneessa rukoushetki-päätöksessään osoita siunaavansa parisuhdetta vaan ohjeistaa rukoilemaan ihmisten kanssa ja puolesta.⁸⁸⁶ Hedelmöityshoitolausunto perustelee, miksei tahattomasti lapsettomien avoparien ja yksilöiden odotuksia ja toiveita tulisi toteuttaa. *Rakkauden lahjassa* ihmisten vapautta tulee rajoittaa vastuun kantamisen vuoksi.

Kaikissa tutkituissa kannanotoissa johtopäätöksiä perustellaan hyvien seurausten edistämisellä tai kielteisten seurausten minimoinnilla.⁸⁸⁷ Hyvien seurausten edistäminen on kaikissa kannanotoissa linjassa sen kanssa, mitä Raamatun ja kirkon opetus kehottaa. *Rakkauden lahjassa* ja parisuhdemietinnössä avioliiton todetaan edistävän lasten ja perheiden hyvinvointia ja yhteiskunnan vakautta. Vastaavia hyviä vaikutuksia kuvataan olevan jonkin verran avoliitossa, mutta samaa sukupuolta olevan parin parisuhteen hyvää edistäviä vaikutuksia ei mainita. Hedelmöityshoitolausunnossa hedelmöityshoitojen rajaamista aviopareille perustellaan lapsen edulla ja sijaissynnyttäjän käyttöä vastustetaan kielteisten seurausten perusteella. Palautusdirektiivilausunnossa liian pitkällä säilöönnotolla kuvataan olevan kielteisiä, jopa traumatisoivia vaikutuksia. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* arvotetaan eri sijoituskohteita sen perusteella, millaisia vaikutuksia niillä on työntekijöihin, yhteiskuntaan ja ympäristöön. Ruokaturvakannanotossa kuvataan nälänhädän aiheuttamaa kärsimystä ja ilmasto-ohjelmassa ilmastomuutoksen tuhoja luomakunnalle ja ihmiskunnalle.

Kahdessa kannanotossa erilaiset hyvät ovat jossain määrin ristiriidassa keskenään. Palautusdirektiivilausunnossa luovuttamattoman ihmisarvon ja ihmisoikeuksien toteutuminen on hyvää, jonka toteutumista tehokkuuden

886 Piispainkokous 9.2.2011 laati ohjeistuksen rukoushetkestä parisuhteensa rekisteröineiden kanssa ja puolesta. Esittelytekstissä todettiin, ettei ohjeistuksella oteta kantaa rekisteröityyn parisuhteeseen: ”Kirkolliskokouksessa päätös hyväksyttiin yksinkertaisella enemmistöllä. Ratkaisu perustui siihen, että kyseessä ei ole kirkon uskoa ja oppia koskeva tai sitä muuttava päätös, vaan kyseessä on pastoraalisen kohtaamiseen piiriin kuuluvasta asiasta. Kirkolliskokous liittyi piispainkokouksen näkemyksiin kristillisestä avioliitosta ja ihmisarvosta sekä rukouksen mahdollisuudesta rekisteröidyn parisuhteen solmineiden kanssa ja heidän puolestaan. Päätöksellä ei määritellä kirkon kantaa homoseksuaalisiin parisuhteisiin, vaan luodaan myönteinen mahdollisuus kohdata pastoraalisesti seksuaalivähemmistöihin kuuluvia kirkon jäseniä.”

887 Vastaavan havainnon olen tehnyt aiemmin, Hynynen 2015, 54.

ja taloudellisuuden vaatimus uhkaa. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* tasapainoilevat sijoitusten tuoton ja sidosryhmien hyvän toteuttamisen välillä.

Vaikka kannanotot ja kirkon etiikkaa kuvaavat teokset korostavat huolellista harkintaa ja tilannekohtaista toisen asemaan asettumista, juuri missään kannanotossa ei jätetä eettisiä ratkaisuja tilannekohtaisesti harkittaviksi. Ainoastaan abortti tai avioero mainitaan jossain tilanteessa vähemmän huonoiksi ratkaisuiksi kuin raskauden tai avioliiton jatkuminen. Näitä kahta poikkeusta lukuun ottamatta kannanotoissa ei siten anneta ymmärtää, että moraaliset tai eettiset ratkaisut voisivat olla tilannesidonnaisia. Missään kannanotossa eettiset ratkaisut eivät nivoudu ihmisten elämänprojektin tukemiseen luvussa 2.2 kuvatulla tavalla.

Tässä luvussa ja aiemmin luvuissa 10.1 ja 10.2 olen kuvannut, millä tavalla Raamattua, kirkon opetusta ja erilaisia kysymysten jaottelun välineitä ja eettisen harkinnan perusteita on hyödynnetty tutkituissa kannanotoissa. Kannanottojen eettinen harkinta on sekä perustelujensa että menetelmiensä osalta monimuotoista. Osassa kannanotoista toimielimen valitsemaa kantaa perustellaan Raamatulla ja kirkon opetuksilla. Kahdessa kannanotossa Raamatun ja kirkon opetusten avulla torjutaan asianosaisten toiveet, intressit tai kokemukset. Toisissa kannanotoissa valittu kanta perustellaan ihmisoikeuksilla ja hyvillä seurauksilla, ja näillä kuvataan olevan liittymäkohta kirkon uskoon. Missään kannanotossa ei kirjoiteta auki eettisen harkinnan elävää prosessia, joka tapahtuisi eri lähteiden vuorovaikutuksessa perustevaliokunnan kuvaamalla tavalla, vaan kannanotot näyttävät lähinnä perustelevan sitä vaihtoehtoa, jonka kirjoittajat ovat valinneet työskentelyn aikana. Huolellinen harkinta elävässä vuorovaikutteisessa prosessissa jää siis tutkittujen tekstidokumenttien ulkopuolelle.

10.4 Usko tekee etiikasta ymmärrettävää ja kannustaa toimimaan

Kannanottojen tarkasteleminen henkilökohtaisen uskon kannalta tai osallisuuden kautta, joka kristityllä on kirkon yhteiseen uskoon (*fides qua*) avaa niihin näkökulmia, joita pelkkä kirkon opetuksen tarkastelu ei havaitse. Tutkituissa kannanotoissa henkilökohtaisen uskon merkitys näkyy *Rakkauden lahjassa*, parisuhdemietinnössä, ilmasto-ohjelmassa ja ruokaturvakannanotossa, kussakin eri tavalla.

Rakkauden lahjassa kuvataan synnin ja armon todellisuutta ja uuden alun mahdollisuutta. Armon todellisuus ei rajaudu vain Jumala-suhteeseen. Myös ihmissuhteissa on mahdollisuus saada anteeksi ja aloittaa alusta. Muutoksen ja hyvän elämän mahdollisuus ulottuvat myös nykyajan rikkiinäisiin perhesuhteisiin. Tavallinen elämä riittää, mutta tavallisen elämän olennaisena osana kuvataan tiivistä suhdetta seurakunnan toimintaan, Raamattuun, kirkon uskoon ja opetukseen. Avioliittoon, sitoutumiseen ja kriisien läpikäymiseen sisältyy siunaus, jonka merkitystä on vaikea kuvailla. Siunauksen anti ei kuitenkaan täysin tyhjene maalliseen tai eettiseen hyvään. Henkilökohtaisen uskon ja osallisuuden oletus tehnee *Rakkauden lahjan* kielestä ja sisällöstä kirkon sisäpiiriläisille tuttua ja inklusiivista, mutta mahdollisesti vieraannuttaa kirkon toiminnasta ja uskosta jo ennestään etäällä olevia.

Parisuhdemietinnössä tärkeitä asioita ovat Jumalan tahdon seuraaminen, homoseksuaalien syrjimättömyyden velvoite sekä homoseksuaalien oikeus täysivaltaiseen seurakuntalaisuuteen. Uskoa ei tuoda parisuhdemietinnössä erityisesti esille, mutta osallisuudella kirkon yhteydestä ja toiminnasta voi ajatella olevan mietinnössä silti tärkeä merkitys. Usko ja uskollisuus Jumalan tahdolle näyttäytyy oikean opin ja avioliitto-opetuksen vaalimisena ja puolustamisena.

Ruokaturvakannanoton ja ilmasto-ohjelman mukaan uskon tulee ilmentyä käytännön tekoina. Ruokaturvakannanoton mukaan Isä meidän -rukousta rukoileva kristitty ymmärtää rukouksen olemukseen kuuluvan globaalin vastuun veloitteen. Ruokaturvakannanottoa voi lukea kritiikkinä sellaista uskonkäsitystä kohtaan, joka ei johda lähimmäisten globaaliin auttamiseen. Ilmasto-ohjelma osoittaa, että luomakunnan suojeleminen ei ole vain lain piiriin tai järjen alaan kuuluvaa toimintaa vaan Jumalan palvelemista. Pelastus koskettaa koko luomakuntaa, eikä pelastusta tule typistää henkilökohtaiseksi asiaksi. Usko näkyy käytännön elämässä kiitollisuutena, luomakunnan kunnioituksena ja kohtuullisena elämäntapana. Ilmasto-ohjelman ja ruokaturvakannanoton teologiaa voi hyvin kuvata käytäntöön orientoituneena teologiana. Kristitty liittyy yhteiseen rintamaan ruokaturvan puolesta ja ilmastomuutosta vastaan ei-kristityn kanssa samoilla keinoilla, kristitty uskosta ja ei-kristitty omasta maailmankatsomuksestaan nousevin perustein.

Ilmasto-ohjelman ja ruokaturvakannanoton tapa luonnehtia kirkon uskoa on hyvin erilainen kuin perhearvoja ja tavallista elämää kuvaavan *Rakkauden lahjan* tai rukoushetken mahdollisuutta arvioivan parisuhdemietinnön. Lukijan näkökulmasta riippuu, ajatellaanko näiden asiakirjojen kristillistä uskoa ja elämää koskevien luonnehdintojen täydentävän toisiaan vai poikkeavan toisistaan.

Herää kysymys, ovatko eri kannanottojen kuvat uskosta ja uskon harjoittamisesta niin kaukana toisistaan, etteivät ne tosiasiallisesti kohtaa muita kuin ne, joille niiden sisältö ja niissä käytetty ilmaisutapa on jo ennestään tuttu.

Kolmessa muussa tutkimuksessa kannanotossa uskoa ei juurikaan tuoda esille. Palautusdirektiivilausunnossa voi ajatella uskon näkyvän korkeintaan epäsuorasti kirkon toiminnan kuvauksessa ja *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* viittauksissa kohtuullisuuden ihanteeseen ja kirkon olemukseen. Hedelmöityshoitolausunnossa kristinuskon viitekehykseen kuuluu avioliiton ihanne, elämän rajallisuuden ymmärtäminen ja Luojan ja lääketieteen keinojen rajan kunnioitus. Näiden voisi ajatella asiakirjassa muodostavan erityisiä henkilökohtaisesta uskosta nousevia perusteita hyväksyä lapsettomuus ja hedelmöityshoitojen rajaaminen kirkkohallituksen kuvaamalla tavalla. Asiakirjassa ei kuitenkaan esitetä sellaisia kirkon opetuksesta tai uskosta nousevia perusteita luovutettujen sukusolujen käytön torjumiselle, etteikö vastakkaista kantaa voisi yhtä lailla ja enemmän pitää kirkon opetuksen mukaisena. Kirkon opetuksen ja uskon perusteella voisi ennemminkin korostaa oman kutsumuksen toteuttamisen ja huolehtivan vanhemmuuden tukemista ja sitä kautta luovutettujen sukusolujen käytön sallimista.

Neljä tutkittua kannanottoa seitsemästä sisältää siten piirteitä, jotka avautuvat henkilökohtaisen uskon kautta eri tavalla kuin ilman uskoa. Usko asettaa kannanottojen eettisen opetuksen oikeaan viitekehykseen ja tarjoaa motivaation toimia hyvän edistämiseksi luvussa 2.3 esitetyllä tavalla.

10.5 Kirkon opetus, elämän todellisuus ja ihmisen hyvinvointi ovat sopusoinnussa

Kaikki tutkitut kannanotot sisältävät jonkin verran kirkon opetuksen, ihmisen ja luomakunnan hyvän sekä elämän todellisuuden kuvausta. Kannanottojen analyysien osana olen nostanut esille muutamia huomioita kirkon opetuksen, ihmisen ja luomakunnan hyvän sekä elämän todellisuuden kuvausten kysymyksiä herättävistä seikoista. Tutkimusasetelmani vuoksi en voi syventyä arvioimaan, missä määrin nämä kannanottojen todellisuuden kuvaukset vastaavat tieteen valtavirtaa tai ihmisten yleisiä käsityksiä. Tekemäni huomiot johdattavat kuitenkin kysymään, millä tavalla sopusointu kirkon opetuksen, eettisen hyvän ja todellisuuden välillä on saavutettu.

Hedelmöityshoitolausunnossa, parisuhdemietinnössä ja *Rakkauden lahjassa* korostetaan miehen ja naisen välisen elinikäiseksi tarkoitetun avioliiton

ihannetta. Perhe kasvaa miehen ja naisen suhteesta, jonka sanotaan edistävän parhaiten hyvää elämää sillä perusteella, että se on sopusoinnussa ihmisyyden luonteeseen ja Jumalan alkuperäisen luomistahdon kanssa. *Rakkauden lahjassa* miehen ja naisen välisen elinikäisen avioliiton ihanteen kerrotaan vastaavan ihmisten toiveita. Käsitys vastaa luonnollisen moraalilain tulkintaa, jonka perusteella pidetään mahdollisena kuvata Jumalan alkuperäisen luomistahdon mukaista ihmisluontoa.⁸⁸⁸ On kuitenkin vaikeaa perustellusti todeta ihmisten toiveiden vastaavan kirkon avioliittoihannetta vuoden 2008 monikulttuuri-sessa ja moniarvoisessa Suomessa.⁸⁸⁹ Tulevaisuudessa ihmisten arvomaailman muutos, sukupuolisuuden tutkimus ja siihen nivoutuva teologia⁸⁹⁰ haastanevat entistä enemmän kirkon avioliittokäsitystä ja miehen ja naisen välisen avioliiton erityisaseman sitomista osaksi Jumalan alkuperäistä luomistahtoa. Jos kirkko pitää kiinni miehen ja naisen elinikäisestä avioliitosta osana Jumalan säätämää järjestystä, kirkon käsitys avioliitosta tulee todennäköisesti entisestään etääntymään suomalaisten yleisestä arvomaailmasta.⁸⁹¹

Myös *Rakkauden lahjan* kuvaukset sukupuoli-identiteetin kehityksestä herättävät kysymyksen, edustaako esitetty näkemys tieteen valtavirtaa, jonkun koulukunnan näkemystä vai kirjoittajien omaa ihmiskuvaa. Vaikka tähän kysymykseen vastaaminen ei ole mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa, on ilmeistä, että piispat kuvaavat todellisuutta tavalla, joka sopii heidän teoksensa ja opetuksensa kokonaisuuteen.

Hedelmöityshoitolausunnon mukaan elämän rajallisuuteen suostuminen on ihmisille hyväksi. Hedelmöityshoitoja halutaan rajoittaa avioliitossa oleville pareille heidän omilla sulusoluillaan avioliiton erityisaseman suojelemiseksi. Sopusointu kannanoton johtopäätöksen ja eettisen hyvän välillä saavutetaan sillä, että monen tahattomasti lapsettoman parin tai yksin elävän naisen toive

888 Tällainen käsitys luonnollisesta moraalilasta poikkeaa luvussa 2.2 kuvatusta luterilaisen moraalilain mallista. Tällaista käsitys edustaa esimerkiksi Piispainkokous 2/2010, 31: ”Käsitellessään seksuaalisuutta reformaattorit vetosivat sekä Raamatun sanomaan että kaikille ihmisille yhteiseen kokemukseen ihmisluonnosta. Luonnollinen tarkoitti heille ennen muuta sitä, mikä Raamatun tekstien perusteella voidaan ymmärtää Jumalan alkuperäisen luomistahdon mukaiseksi. Tämän ’luonnollisen’ reformaattorit uskoivat ihmisten kykenevän myös jossain määrin havaitsemaan nykyisessä syntiinlankeemuksen turmelemassa tilassaan.”

889 Suomen moniarvoisuutta vuosina 2008–2011 kuvaa esimerkiksi Haastettu kirkko 2012, 27, lainattu alaviitteessä 360.

890 Esimerkiksi Nina Järviö kuvaa queer-teologian haastetta kirkolle pro gradu -tutkielmassaan *Pervo kirkko?* Järviö 2012, 8 mainitsee esimerkiksi Judith Butlerin käsityksen sukupuolen performatiivisuudesta: onko sukupuolisuudessa kyse ihmisen luonteesta vai siitä, että sukupuoli on toistojen ja tekemisen avulla sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä tuotettu järjestys.

891 Hynynen 2019.

saada lapsi hedelmöityshoitojen avulla torjutaan vetoamalla velvoitteeseen suostua elämän rajallisuuteen. Hedelmöityshoitolausunnossa todetaan myös sen enempää asiaa selittämättä, että lainsäädäntö on vuosisatojen ajan pyrkinyt takaamaan isän jokaiselle lapselle. Epäselväksi jää sekä se, mihin lause viittaa, että se, mihin lauseella kannanotossa pyritään.

Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa vastuullinen sijoittaminen kuvataan kannattavaksi, järkeväksi ja yleistyväksi trendiksi. Näkemyksen tueksi esitetään suuri joukko esimerkkejä vastuullisen sijoittamisen edelläkävijöistä ja kehityslinjoista. Näkemystä vastuullisuuden kannattavuudesta perustellaan tutkimuksilla, joita ei kuitenkaan yksilöidä. Vastuullisen sijoittamisen kannattavuutta ei siten kyseenalaisteta. Vaikuttaa siltä, että kirkkohallitus kuvaa sijoitusmaailman luonnetta näkökulmasta, joka sopii yhteen kirkon näkemysten ja kannanoton tavoitteiden kanssa.

Ruokaturvakannanotto saa kysymään, millainen globaali kansanliike ruokaturvan puolesta on ollut syntymässä vuonna 2010, ja oliko ilmasto-kysymyksistä vuonna 2010 todella tullut kirkkojen, ympäristö- ja kehitysjärjestöjen yhteistyön avulla kansainvälisen politiikan keskeinen kysymys.

Luvussa 10.1 olen todennut, että kannanottojen laatijat ovat valinneet hyvin erilaisia lähestymistapoja siihen, mitä Raamatun ja kirkon opetuksia he käyttävät perusteluina näkökannoilleen. Kirkko voi hedelmöityshoitolausunnossa, *Rakkauden lahjassa* ja palautusdirektiivilausunnossa puolustaa loukkaamatonta tai luovuttamatonta ihmisarvoa, mutta vaieta luovuttamattomasta ihmisarvosta *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa*. Kirkko voi luottaa ihmisen kykyyn tehdä vastuullisia ja harkittuja moraalisia päätöksiä, kun on kysymys vastuullisesta sijoittamisesta, ja pitää ihmistä pahana ja itsekkäänä perhe- ja seksuaalietiikan sekä lääketieteen etiikan kysymyksissä. Ihmisten toivetta tulla vanhemmaksi turvautumalla hedelmöityshoitoon luovutetuilla sukusoluilla voidaan kuvata leimaamalla se haluttomuudeksi suostua elämän rajallisuuteen, jotta kirkkohallitus voi puolustaa avioliiton erityisasemaa ja liittyä sisarkirkkojen kantaan. Ilmastokysymyksiä voidaan Raamatun, kirkon opetuksen ja uskon lähtökohdista käsitellä kahdella toisistaan poikkeavalla tavalla, joita olen kuvannut luvussa 9.4.

Perustevaliokunta totesi parisuhdemietinnössä kirkon haasteen ”tulkita Jumalan sanaa uskollisesti mutta kuitenkin aktuaalisesti kulloisessakin historiallisessa tilanteessa”.⁸⁹² Näyttää kuitenkin siltä, että tutkituissa kannanotoissa kirkko saavuttaa sopusoinnun Raamatun, kirkon opetuksen, eettisen

892 Parisuhdemietintö 4/2010, 8.

hyvän ja todellisuuden kuvauksen välillä rakentamalla kompromisseja, joissa jokainen näistä joutuu vuorollaan joustamaan. Suopean lukutavan mukaan kirkko onnistuu tulkitsemaan Jumalan sanaa uskollisesti ja aktuaalisesti ja olemaan sopivan kriittinen vallitsevia käsityksiä ja yhteiskunnallisia rakenteita kohtaan. Kriittinen lukija näkee kirkon tekevän kompromisseja oman opetuksensa ja uskonsa suhteen ja kuvaavan elämän todellisuutta ja eettistä hyvää tavalla, jota on vaikea tunnistaa. Perusteltu tulkinta lieene jossain näiden kahden lukutavan välillä. Oma tulkintani on, että kuvaamani seikat osoittavat tarkoitushakuisuutta kannanoton laatijoiden kuvatessa Raamattua, kirkon opetusta, eettistä hyvää ja elämän todellisuutta tavalla, joka palvelee kunkin kannanoton pyrkimyksiä.

10.6 Kannanotot määrittelevät ja asemoivat kirkkoa

Olen kuvannut tässä tutkimuksessa sitä, millaisina kirkon opetus ja etiikka näyttäytyvät tutkituissa kannanotoissa. Samaa asiaa voi lähestyä myös toisesta näkökulmasta ja kysyä, miten kirkkoa kuvataan ja millaisena kirkko näyttäytyy kannanotoissa.⁸⁹³

Kaikissa tutkituissa kannanotoissa sanalla kirkko viitataan yhteisöön, jota yhdistää yhteiset uskomukset, lähimmäisenrakkaus ja pyrkimys edistää hyvää. *Rakkauden lahjassa*, hedelmöityshoitolausunnossa, parisuhdemietinnössä, ruokaturvakannanotossa ja ilmasto-ohjelmassa kirkko näyttäytyy yhteisönä, jota velvoittaa Raamatun ja kirkon opetus huolehtia toisista ihmisistä ja luomakunnasta. *Rakkauden lahja*, parisuhdemietintö ja hedelmöityshoitolausunto kuvaavat miehen ja naisen elinikäisen avioliiton ihannetta kirkolle luovuttamattomana. Yhdistävien tekijöiden lisäksi kahdessa kannanotossa kuvataan asioita, joista kirkon sisällä voidaan olla eri mieltä. Hedelmöityshoitolausunnon mukaan luovutettujen sukusolujen käytöstä hedelmöityshoidoissa on ollut ja on eri näkemyksiä. Parisuhdemietinnössä ylläpidetään samaan aikaan miehen ja naisen välisen elinikäisen avioliiton ihannetta ja korostetaan ykseyttä eri tavalla ajattelevien kesken. Erilaisille näkemyksille voidaan antaa jonkin verran tilaa käytännön tasolla.

Kirkon olemuksesta tuodaan kannanotoissa esille eri piirteitä. *Rakkauden lahja* kuvaa kirkkoa jumalanpalvelusten ja muun seurakunnallisen toiminnan

893 Luvussa 2.3 olen kuvannut Lindbeckin käsitystä opista ja käytänteistä yhteisöä (kirkkoa) yhdistävinä tekijöinä.

ympärille rakentuneena yhteisönä, joka on läsnä ihmisen elämän arjessa ja käännekohtissa. *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* kuvaavat kirkon olemuksesta nousevaa velvoitetta vastuullisuuteen. Ruokaturvakannanotossa kristityt liittyvät yhteiseen Isä meidän -rukoukseen ja lähtevät rukouksen luonteeseen kuuluvan velvollisuuden vuoksi taisteluun ruokaturvan puolesta. Ilmasto-ohjelmassa mainitaan jumalanpalveluselämä ja hiljentyminen, mutta kannanoton pääpaino on luonnollisesti toimenpiteissä, joilla hillitään ilmastomuutosta. Palautusdirektiivilausunto maalaa kuvan kirkosta aktiivisena toimijana ihmisoikeuskysymyksissä.

Kolmessa tutkitussa kannanotossa näkyy pyrkimys uudistaa kirkkoa ja kirkon opetusta. Ilmasto-ohjelman mukaan vanhan ydinsanoman kohtaaminen uudelleen edellyttää vertauskuvia ja sanamuotoja, jotka saavat etsimään uudenlaista elämäntapaa. Ruokaturvakannanotossa kuvataan rukouksen luonteeseen olennaisesti kuuluvaa velvoitetta toimia ruokaturvan puolesta globaalisti ja kannustetaan kristittyjä ruokaturvataisteluun yhdessä koko ihmiskunnan kanssa. Kummassakin kristittyjä kutsutaan harjoittamaan omaa uskoaan toimimalla aktiivisesti globaalin hyvinvoinnin edistämiseksi sen sijaan, että kristityt keskittyvät oman sisäisen uskonmaailmansa hoitamiseen ja oman hyvinvointinsa varmistelemiseen. Lisäksi *Rakkauden lahjan* kirjoittajat toteavat yhteiskunnallisten muutosten haastavan kirkkoa arvioimaan omaa opetustaan. *Rakkauden lahjasta* on kuitenkin vaikeaa osoittaa yhtään kohtaa, jossa piispojen puheenvuoro tosiasiallisesti olisi muuttanut kirkon opetusta.

Viiden kannanoton voi tulkita asemoivan kirkkoa suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, toisiin kirkkoihin tai globaaliin yhteisöön. *Rakkauden lahjassa* kirkko asettuu samaan rintamaan muiden perheiden ja lasten hyvinvointia yhteiskunnassa tukevien instituutioiden kanssa. Kirkon opetus ja kokemus tarjoavat rakennusaineita suomalaisten yhteisten moraalikäsitteiden pohjaksi. Ruokaturvakannanotossa ja palautusdirektiivilausunnossa kirkko kuvataan osana kansalaisjärjestöjen ja muiden kirkkojen yhteistä rintamaa. Parisuhdemietinnössä kirkkoa asemoidaan lähemmäksi roomalaiskatolista ja ortodoksista kirkkoa kuin esimerkiksi Ruotsin luterilaista kirkkoa, jossa samaa sukupuolta olevien pariin kirkollinen vihkiminen on ollut mahdollista parisuhdemietinnön kirjoitusajankohtana.⁸⁹⁴ Ilmasto-ohjelmassa

894 Esimerkiksi rekisteröidyn parisuhteen siunaamista koskevassa kannassa perustevaliokunta ei liity Ruotsin kirkon ja muiden kirkkojen kantaan, jotka vihkivät samaa sukupuolta olevia pareja, vaan niiden, jotka torjuvat samaa sukupuolta olevien parisuhteiden siunaamisen. Piispainkokous 2/2010, 34–35 kuvaa roomalaiskatolisen kirkon, 35–36 ortodoksisten kirkkojen ja 44–48 Ruotsin kirkon näkemyksiä homoseksuaalisuudesta.

ja ruokaturvakannanotossa kirkot ja kristityt liittyvät globaaliin yhteisöön taistelemaan koko ihmiskunnan kanssa ihmisoikeuksien, ruokaturvan ja ympäristön hyvinvoinnin puolesta.

Kirkko kuvataan viidessä tutkitussa kannanotossa yhteiskunnallisena arvo-keskustelijana. Erityisen selvästi tämä näkyy *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa*, joissa kirkko kuvataan vastuullisena sijoittajana ja keskustelukumppanina vastuullisen sijoittamisen kysymyksissä. *Rakkauden lahjassa* muistutetaan kirkon asiantuntijuudesta kasvatus- ja perheasioissa ja etsitään yhteistä arvopohjaa monikulttuurisessa Suomessa. Hedelmöityshoitolausunnossa todetaan suomalaisten käsitysten oikeasta ja väärästä nousevan paljolti kristillisestä arvopohjasta. Ilmasto-ohjelman mukaan kirkolla on profeettallinen tehtävä korottaa äänensä maapallon ja kaikkein köyhimpien ihmisten tulevaisuuden puolesta. Palautusdirektiivilausunnossa ilmaistaan kirkon toive osallistua enemmän Euroopan unionin keskusteluun maahanmuuttopolitiikasta sekä tehdä enemmän yhteistyötä turvapaikanhakijoiden palauttamistilanteissa.

Vaikuttaa siltä, että kannanotoissa on ollut tarkoitus eettisen asiasisällön, lainvalmisteluun vaikuttamisen tai kirkon oman päätöksenteon ja toiminnan ohjaamisen lisäksi rakentaa kirkon itseymmärrystä ja asemaa eräänlaisena suomalaisen yhteiskunnan omatuntona. Tässä roolissa kirkko näyttäytyy yhtäältä konservatiivisena muutosten jarruna, ja toisaalta suomalaisia hyvien asioiden puolesta liikkeelle innostavana voimana. Perhe- ja seksuaalietiikkaa koskevien kannanottojen jatkumo antaa syyn tulkita, että kirkko kykenee kannanotoillaan korkeintaan hidastamaan suomalaisten arvojen muutosta ja yhteiskunnan kehitystä. Kun kirkon kannanottojen merkitys eropiikkien aiheuttajana on voimistunut vuosina 2010–2011, on myös mahdollista, että erityisesti tutkitun ajanjakson loppupuolella kirkon toimielinten kannanotoilla on ollut suurempi vaikutus suomalaisten näkemyksiin kirkosta ja identiteettiin kirkon jäsenenä tai kirkkoon kuulumattomana kuin suomalaisten näkemyksiin kannanottojen käsittelemistä kysymyksistä.⁸⁹⁵

Tämän tutkimuksen puitteissa on kysyttävä, vaikuttaako pyrkimys asemoida kirkkoa osana yhteiskuntaa tai suhteessa toisiin kirkkoihin siihen, miten kirkon opetusta ja uskoa kuvataan ja miten eettistä harkintaa harjoitetaan. Tällainen vaikutus ei ole suoraan osoitettavissa tämän tutkimuksen menetelmin. Selvää kuitenkin on, että kannanottoihin on valikoitu kuhunkin kontekstiin ja kullekin oletetulle vastaanottajataholle oletettavasti uskottavia argumentteja samalla kun toisista asioista on vaiettu. *Vastuullisen sijoittamisen*

895 Saman tulkinnan olen tehnyt aiemmin, Hynynen 2015, 55, Hynynen 2016, 312.

ohjeet vaikenevat ihmisen itsekkyydestä ja pahuudesta sekä luovuttamattomasta ihmisarvosta ja sanoittavat ainoastaan pyrkimyksen hyvään. Palautusdirektiivilausunto perustelee kantansa ihmisoikeuksilla eikä raamatunteksteillä. Hedelmöityshoitolausunnossa ja parisuhdemietinnössä katolisen ja ortodoksisen kirkon kantaan liittyminen voidaan nähdä joko kannanottojen yhtenä keskeisenä intressinä tai perusteluna, joka sopii luontevasti toimielimen jo aiemmin valitsemaan kantaan. *Rakkauden lahjassa* ja parisuhdemietinnössä kirkko tasapainottelee oman luovuttamattoman ihanteensa ja yhteiskunnan muutoksen välimaastossa. Parisuhdemietintöön ja sitä edeltäneeseen perustevaliokunnan mietintöön 2/2003 jätetyt eriävät mielipiteet osoittavat, että osa valiokunnan jäsenistä näki kirkon luopuvan jostain kirkolle olennaisesta tehdessään homoseksuaaleille tilaa kirkkoon.

Suoepa lukija näkee kirkon mukautumiskykyisenä keskustelukumppanina, joka kykenee mukauttamaan sanomaansa eri vastaanottajille erilaisiin ympäristöihin. Kriittinen lukija voi nähdä kirkon luopuvan jostain luovuttamattoman tärkeästä pyrkiessään säilyttämään oman yhteiskunnallisen asemansa. Oma tulkintani on jossain näiden ääripäiden välillä mutta lähempänä kuvaamaani suoepaa kuin kriittistä lukutapaa. Pidän mahdollisena, että luvussa 2.7 kuvattu huoli kirkon asemasta muuttuvassa yhteiskunnassa ja pyrkimys rakentaa kirkon asemaa yhteiskunnassa heijastuu myös tutkittuihin kannanottoihin. Siksi kirkon opetuksen ja eettisen harkinnan luonteen kuvauksiin tulee suhtautua tietyllä varauksella ja ymmärtää, että konteksti vaikuttaa siihen, miten kirkon opetus ja eettinen harkinta ilmenevät kussakin kannanotossa.

10.7 Kannanotot rajoittavat pahaa ja innostavat hyvään

Tutkitussa aineistossa on keskenään hyvin erilaisia kannanottoja. Nähdäkseni kannanottojen luonne tulee ymmärrettäväksi jaotteleamalla tutkimani aineisto innostaviin ja rajoittaviin kannanottoihin. Seitsemän kannanottoa on sen verran pieni otos, etten voi sanoa osoittaneeni kahden toisistaan poikkeavan kannanottojen ryhmän olemassaoloa. Silti uskon, että jaottelu auttaa ymmärtämään kannanottojen ja kirkon eettisen harkinnan luonnetta. Ilmasto-ohjelma, *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* ja ruokaturvakannanotto ovat tulkintani mukaan luonteeltaan innostavia, hedelmöityshoitolausunto, palautusdirektiivilausunto ja parisuhdemietintö rajoittavia. *Rakkauden lahjassa* on piirteitä molemmista: vanhemmuutta ja parisuhteen hoitamista

kuvataan innostavasti ja avoliittoa, avioeroa, aborttia ja homoseksuaalisuutta rajoittavasti.

Innostavissa kannanotoissa kutsutaan ja motivoidaan ihmisiä mukaan johonkin uuteen tai unohdettuun: vastuulliseen sijoittamiseen, ilmastotalkoisiin, perhe-elämän rakentamiseen tai työhön nälkäongelman ratkaisemiseksi. Kyse on vertaistavasta rakkaudesta, jossa toisia ihmisiä kutsutaan mukaan toimimaan. Heitä kohdellaan tasavertaisina, tai jos heiltä puuttuu edellytyksiä toimijuuteen, heidän toimijuuttaan pyritään vahvistamaan.⁸⁹⁶ Absoluuttisia kieltoja ei tarvita, koska vastuullinen toimija kykenee arvioimaan, mikä on hyvää tai pahaa. Innostusta voidaan hakea mistä tahansa lähteestä, kuten ihmiskunnan yhteisestä viisaudesta, suomalaisten mielipiteistä, tieteen käsityksistä, kristikunnan perinteestä tai syntymässä olevan kansanliikkeen näkemyksistä.

Innostavien kannanottojen laatiminen ei näytä herättävän ristiriitoja, joten myöskään keskustelua päätöksentekomallista tai määräenemmistösäädöksestä ei käydä. Kirkkohallitus voi julkaista yleisen keskustelupuheenvuoron vastuullisesta sijoittamisesta eläkerahaston ohjeiden yhteydessä ilman, että asiakirjoissa arvioidaan, kuuluuko keskustelupuheenvuoron laatiminen kirkkohallituksen toimivaltaan. Kirkkohallitus voi antaa työryhmälle tehtäväksi ”jäsentää ilmastokysymykset kirkon uskoon, oppiin ja käytäntöön”⁸⁹⁷ ilman, että asiaan jätetään eriäviä mielipiteitä. Kaikki virassa olevat piispat voivat allekirjoittaa vapautuksen teologialta kuulostavan kannanoton ruokaturvan puolesta. Julkisuudessa ei käydä keskustelua erilaisista luterilaisista lähestymistavoista globaalin auttamisen tai luomakunnan eheyden kysymyksiin.

Rajoittaviksi arvioimissani kannanotoissa määritellään sen rajaa, minkä pitäisi olla sallittua tai kiellettyä kirkossa tai yhteiskunnassa. Keskeisenä tavoitteena on estää tai rajoittaa ihmisiä tekemästä jotain pahana pidettyä.⁸⁹⁸ Jorma Laulajan kuvaama käsitys ihmisen syntyisyydestä⁸⁹⁹ sopii hyvin näihin kannanottoihin. Ihmisiä ei kuvata vastuullisina moraalisisina toimijoina, jotka itse kykenevät tekemään vastuullisia ratkaisuja kultaista sääntöä soveltaen. Eriytyisen räikeästi tämä näkyy hedelmöityshoitolausunnon, jossa tahattomasti lapsettoman parin edellytetään hyväksyvän elämän rajallisuus silloinkin, kun lapsen saaminen olisi mahdollista luovutettujen sukusolujen avulla.

896 Vrt. Hallamaa 2018, 106–108 kuvaus vertaistavasta yhteiskunnasta.

897 Kirkkohallitus 15.8.2007. Ks. luvun 9 johdanto, alaviite 736.

898 Vrt. Hallamaa 2018, 102 kuvaus varjelevasta yhteiskunnasta.

899 Vrt. *Elämän oikea ja väärä* -teoksen kuva kristillisestä etiikasta luvussa 2.4 (kuvio 2.1), jossa itsensä toteuttaminen nähdään osana ihmisen itsekästä luontoa.

Rajoittavissa kannanotoissa kirkon oppi, opetus tai ihmiskuva esitetään normatiivisena. Vetoamalla kirkon ihmiskuvaan ja elämän rajallisuuteen voidaan tehdä johtopäätöksiä esimerkiksi hedelmöityshoitojen rajoittamisesta tai turvapaikanhakijoiden kohtelusta. Samaa sukupuolta olevien parisuhteita koskevassa prosessissa selvitetään vuosien ajan, mikä on mahdollista kirkon opetuksen, raamatuntulkinnan ja ekumeenisten suhteiden valossa ilman, että homoseksuaalien ja heidän läheistensä omakohtaiset kokemukset ja toiveet juurikaan päätyvät osaksi mietintöjä.

Kun rajoittavissa kannanotoissa arvioidaan kirkon ihmiskuvaa, ollaan tekemisissä myös kirkon opin ja sitä kautta päätöksentekomallin ja määräänemistövaatimuksen kanssa. Parisuhdemietinnössä määräänemistövaatimusta arvioidaan laajasti. Eriävään mielipiteeseen kirjataan eriävä näkemys myös siitä, vaatisiko ehdotettu rukoushetkikäytäntö kirkolliskokouksen määräänemistöpäätöksen. Hedelmöityshoitolausunnosta käyty keskustelu kääntyy pian keskusteluksi siitä, kuka käyttää kirkon ääntä, ja monet toimijat sanoutuvat irti lausunnosta, jota eivät pidä oikeana.

Innostaviksi ja rajoittaviksi kuvaamani kannanotot eivät tutkimusaineiston perusteella olennaisesti eroa toisistaan siinä, millaisia perusteluja niissä käytetään. Raamatusta, kirkon opetuksesta, reformaation teologiasta, kirkon hengellisestä elämästä, ihmisoikeuksista tai hyvien seurausten edistämisestä voidaan yhtä lailla ammentaa perusteluja sekä rajoittaville että innostaville kannanotoille. Vaikuttaa siltä, että erilaisten perustelujen käyttö riippuu kannanottojen oletetusta vastaanottajatahosta eikä siitä, pyritäänkö kannanotolla innostamaan hyvään vai rajoittamaan pahaa.

Kirkon kannanottojen vaikuttavuus tai niiden saama julkisuus olisi toisen tutkimuksen aihe. Arvioin kuitenkin, että innostavat kannanotot jäävät julkisuudessa vähälle huomiolle. Maapallon tulevaisuutta ja globaalia oikeudenmukaisuutta käsitteleviä kannanottoja voinee pitää kirkon opetuksen ja ihmisen tulevaisuuden kannalta hyvin tärkeitä. Kuitenkin yksilöetiikan, erityisesti seksuaalietiikan kannanotot näyttävät herättävän huomattavasti enemmän mielenkiintoa ja saavan palstatilaa sekä kirkollisessa keskustelussa että kirkon ulkopuolella.

10.8 Kannanottojen jatkumo muodostaa kirkon eettisen opetuksen

Luvussa 10.3 totesin, että tutkituissa kannanotoissa sanoitetaan melko vähän kultaiseen sääntöön perustuvaa eettistä harkintaa, jota olen kuvannut

luterilaisen etiikan keskeiseksi piirteeksi luvussa 2.2. Edellä innostaviksi kutsumani kannanotot jättävät käytännön toimenpiteiden arvioimisen lukijoille, kun taas rajoittaviksi kutsumani kannanotot asettavat oikean ja väärän rajan toimielimen näkemyksen mukaan.

Kannanotot näyttävät enimmäkseen perustelevan vaihtoehtoa, jonka toimitelin tai piispojen konsensus on valinnut kannanottonsa johtopäätökseksi. Avoimen kultaiseen sääntöön pohjautuvan eettisen harkinnan lisäksi kirkon eettinen opetus tukeutuu kirkon omien kannanottojen jatkumoon, joka tosin ei edellytä, että uusi kannanotto seuraisi aiemman kannanoton linjauksia. Tutkimusaineiston perusteella on siksi kysyttävä, onko kuva luterilaisesta etiikasta luonnollisen moraalilain etiikkana oikea.

Seitsemästä tutkitusta kannanotosta viidessä referoidaan tai hyödynnetään kirkon aiempia samaa aihepiiriä koskevia kannanottoja tai asiakirjoja. Perhe-elämää ja erityisesti rekisteröityjä parisuhteita koskevat kannanotot muodostavat jatkumon, jossa suhtautuminen homoseksuaalisuuteen muuttuu vähitellen myönteisemmäksi. Hedelmöityshoitolausunnossa perustellaan muutosta aiempien kannanottojen linjaan suhtautumisessa luovutettujen sukusolujen käyttöön. *Rakkauden lahja* referoi vuoden 2005 hedelmöityshoitolausuntoa kuvatessaan kirkon kantaa aiheeseen.⁹⁰⁰ Palautusdirektiivilausunto lainaa aiempaa kirkkohallituksen lausuntoa yhteisen eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän kehittämisestä. Ilmasto-ohjelmassa lainataan toimenpide-ehdotuksia *Kirkon ympäristödiplomin käsikirjasta* ja todetaan, että kirkon sijoitustoiminnan tulee olla *Vastuullisen sijoittamisen ohjeiden* mukaista. Ympäristökysymyksiä käsittelevät kannanotot muodostavat kaksi menetelmiltään ja lähestymistavoiltaan toisistaan poikkeavaa jatkumoa, joita olen kuvannut luvussa 9.4.

Tutkimusaineistoon valitsemistani kannanotoista ainoastaan ruokaturvakannanotossa ja *Vastuullisen sijoittamisen ohjeissa* ei viitata mihinkään tunnistamaani kirkon aiempaan kannanottoon.⁹⁰¹ *Vastuullisen sijoittamisen ohjeet* muodostavat jatkumon vuoden 2007 ohjeita seuranneiden *Kirkon omistajapolitiikan* ja *Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeiden* kanssa.

Kirkon aiemmat kannanotot saavat erityisen suuren painoarvon rekisteröityjä parisuhteita koskevassa keskustelussa. Esimerkiksi perustevaliokunnan parisuhdelausunnon 4/2010 sukupuolineutraalin avioliiton torjuvaa

900 Rakkauden lahja 2008, 91.

901 Vastuullisen sijoittamisen ohjeiden johdanto (2008, 3) mainitsee kuitenkin ohjeiden olevan ”päivitys vuonna 1999 julkaistuihin kirkon sijoitustoiminnan eettisiin periaatteisiin”.

lausetta⁹⁰² käytettiin kuvaamaan kirkon kantaa kirkolliskokouksen yleisvaliokunnan mietinnössä 3/2015⁹⁰³, piispainkokouksen selonteossa 31.8.2016⁹⁰⁴ sekä perustevaliokunnan mietinnön 1/2018 luvussa Luterilaisen avioliittokäsityksen perusteet⁹⁰⁵. Yleisvaliokunnan mietinnön 3/2015 mukaan kirkon avioliittokäsityksen uudelleen arvioinnille ei ole tarvetta, koska kanta on jo ilmaistu useissa mietinnöissä ja lausunnoissa:

Koska kirkon avioliittokäsityksen suuntaviivat on esitetty yhdensuuntaisesti ja useissa lähteissä, asiassa ei näytä olevan tarvetta laajamittaisen teologisen selvitystyön aloittamiselle. Kysymys näyttää olevan enemmänkin siitä, onko kirkon käsitys avioliitosta yleisesti tiedossa sekä siitä, halutaanko siihen yhdessä sitoutua.

*Mikäli asiassa on epäselvyyksiä, ne voivat johtua siitä, että kirkon avioliittokäsitystä kuvaavat lausumat on ilmaistu erilaisissa mietinnöissä ja lausunnoissa, joihin ihmiset, tiedotusvälineiden edustajat tai edes kaikki kirkon työntekijät eivät tavallisesti perehdy.*⁹⁰⁶

Kannanotot tukeutuvat aiempien kannanottojen jatkumoon, ja piispat odottavat kirkon työntekijöiden sitoutuvan kannanottoihin. Avointa ja huolellista eettistä harkintaa julistava kirkko toteuttaa tätä harkintaa omien kannanottojensa ja oman raamatuntulkintansa jatkumossa. Kannanotot kuvaavat esittämänsä kannan yleensä kirkon kantana, vain muutamissa kohdissa kannanoton laatineen toimielimen kantana. Jos siis esimerkiksi hedelmöityshoitolausunto, ilmasto-ohjelma tai ruokaturvakannanotto olisi hyväksytty sellaisenaan

902 Parisuhdemietintö 4/2010, 6, lainattu alaviitteessä 521.

903 Yleisvaliokunta 3/2015, 3 luettelee teoksia, joissa kirkon avioliittokäsitystä on kuvattu, ja toteaa: ”Näistä erityinen painoarvo on Katekismuksella ja Kirkkokäsikirjaan sisältyvällä avioliittoon vihkimisen kaavalla, jotka kirkolliskokous on määränemmistöllä hyväksynyt. Tärkeä asema on myös vuonna 2010 annetuilla piispainkokouksen selvityksellä ja kirkolliskokouksen perustevaliokunnan mietinnöllä uusimpina kannanilmaisuuina. Niissä ilmaistaan kirkon käsitys ihmisestä, avioliitosta ja ihmisarvosta myös suhteessa tuolloin vireillä olleeseen ehdotukseen niin sanotusta sukupuolineutraalista avioliitosta.”

904 Piispainkokous 31.8.2016, 8 lainaa perustevaliokunnan mietintöä 4/2010 luvussa, joka on otsikoitu ”Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nykyinen avioliitto-opetus”. Luku alkaa seuraavalla saatetekstillä, Piispainkokous 31.8.2016, 7: ”Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avioliitto-opetus on seurannut avioliittokäsityksessään reformaatioissa muotoutunutta peruslinjaa. Kirkon opetuksessa ja käytännöissä on tapahtunut muutoksia, esimerkiksi suhtautumisessa avioliiton esteisiin, aviopuolisoiden keskinäiseen asemaan, avioeroon ja eronneiden uudelleen vihkimiseen. Muutoksista huolimatta avioliitto on nähty miehen ja naisen välisenä. Seuraavassa nostetaan esiin muutamia esimerkkejä, miten kirkko on ilmaissut avioliittokäsitystään.”

905 Perustevaliokunta 1/2018, 49.

906 Yleisvaliokunta 3/2015, 9.

kirkolliskokouksessa määränemmistöllä kirkon opillisena dokumenttina tai oppiin pohjautuvana kannanottona, näiden asiakirjojen teksti ei välttämättä eroaisi mitenkään piispojen tai kirkkohallituksen hyväksymästä sanamuodosta. Tulkinta tekstin sitovuustasosta jää siksi lukijalle, ja lukijan on syytä lukea asiakirjoja tietoisena prosessista, jossa kukin teksti on hyväksytty.

Kannanottojen vahva tukeutuminen Raamattuun, kirkon opetukseen ja sisarkirkkojen näkemyksiin merkitsee myös sitä, että erimielisyys eettisestä kysymyksestä näyttäytyy erimielisyytenä raamatuntulkinnasta ja uskonkäsityksestä. Lisäksi epäselvyys Raamatun asemasta, kirkon opista, ihmiskuvasta ja niiden suhteesta avoimeen kultaiseen sääntöön perustuvaan eettiseen harkintaan merkitsee epäselvyyttä kannanottojen sitovuustasosta. Missään tutkitussa kannanotossa ei edellytetä kirkon jäsenten sitoutumista kannanottoihin. Kuitenkin tutkitut kannanotot hahmottelevat kuvaa siitä, millaista elämää kristityn tulisi elää ja millaisia arvoja kannattaa.

Luvussa 2.2 kuvatulla tavalla kirkolla voi olla omia uskoon perustuvia käsityksiä hyvästä luterilaisen luonnollisen moraalilain tulkinnan sisällä. Kuitenkin kannanottojen tukeutuminen kirkon aiempiin kannanottoihin ja sisarkirkkojen kantaan antavat syyn kysyä, toteuttavatko kirkon kannanotot tosiasiallisesti avointa kultaiseen sääntöön perustuvaa eettistä harkintaa. Vaikuttaa ennemmin siltä, että kirkon yhteisten toimielinten ja piispojen yhteiset kannanotot muodostavat jonkinlaisen opetuksellisen tradition, jolla ei ole virallisen opin asemaa mutta silti enemmän painoarvoa kuin yksittäisten kirkon vaikuttajien kannanotoilla tai avoimella tilannekohtaisella eettisellä harkinnalla.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa olen käsitellyt seitsemää kirkkohallituksen, kirkolliskouksen valiokunnan tai piispojen yhteistä kannanottoa. Nämä seitsemän kannanottoa muodostavat perustellun käsitykseni mukaan riittävän aineiston sille, että voin hahmotella kuvaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eettisestä harkinnasta vuosina 2005–2010.

Kaikissa kannanotoissa viitataan vähintään kerran Raamattuun tai kirkon opetukseen. Kannanotot poikkeavat toisistaan siinä, minkä verran niissä kuvataan kirkon opetusta ja uskoa. Kolme ensisijaisesti kirkon sisäisille vastaanottajille laadittua kannanottoa hyödyntää kirkon opetusta laajasti ja monipuolisesti. Lainsäätäjälle, Euroopan unionille ja vastuullisen sijoittamisen ammatillisille suunnatuissa kannanotoissa viitataan kirkon opetukseen ja uskoon vain suppeasti. Ruokaturvakannanotto poikkeaa muista tutkituista kannanotoista siinä, että piispat perustelevat ruokaturvataistelua hyvin uskonnollisin argumentein vastaanottajille, jotka oletettavasti ainakaan kaikki eivät jaa kristillistä arvomaailmaa.

Kirkon eettinen harkinta näyttäytyy tutkimusaineiston perusteella monimuotoisena sekä perustelujensa että menetelmiensä osalta. Perhe-etiikkaa ja homoseksuaalisuutta lukuun ottamatta eettisiä kysymyksiä voidaan kirkossa käsitellä monenlaisten menetelmien ja lähteiden valossa. Sen sijaan, että kannanotoissa arvioitaisiin laajasti, mikä esitetyistä vaihtoehtoista on oikea tai paras asianosaisille, sidosryhmille tai luomakunnalle, kannanotot keskittyvät kuvaamaan toimielimen tai kirjoittajien valitsemaa kantaa. Raamattu tai kirkon opetus ei näytä rajoittavan tai ohjaavan tätä harkintaa muutoin kuin muistuttamalla luomiseen ja Jeesuksen opetuksiin perustuvasta ihmisarvosta, lähimmäisenrakkauden periaatteesta ja miehen ja naisen välisen avioliiton erityisasemasta. Sisarkirkkojen näkemykset ja ekumeeniset suhteet saavat tutkituissa kannanotoissa yllättävän paljon painoarvoa siihen nähden, että luterilaisen etiikan ajatellaan perustuvan kultaisen säännön soveltamiselle.

Katekismus ohjaa ihmisiä elämään uskossa Jumalaan ja rakkaudessa toisiin ihmisiin. Kirkon eettistä opetusta on yritetty kuvata 1990-luvulla suunnitellussa etiikan käsikirjassa ja 2000-luvulla *Kansalaisvastuun katekismuksessa*. Kumpikaan näistä teoksista ei kuitenkaan näytä erityisesti vaikuttaneen kirkon kannanottoihin. Tunnustuskirjoja, Katekismusta tai asioiden jaottelua

maalliseen ja hengelliseen regimenttiin ei juurikaan käytetä tutkituissa kannanotoissa. Missään tutkitussa kannanotossa ei todeta käsiteltävän asian kuuluvan uskon tai rakkauden koriin, keskeisiin tai kehällisiin kysymyksiin, tai *esse-, bene esse-* tai *adiafora*-asioihin.

Asianosaisten kokemuksia ja toiveita kuvataan ja niihin vedotaan *Rakkauden lahjaa* lukuun ottamatta kannanotoissa vain vähän. Parisuhdemietinnössä asianosaisten kokemuksiin ja odotuksiin ei viitata kuin kerran. Silti koko homoseksuaalisuutta koskevan kirkon laajan selvitystyön voidaan nähdä olevan seurausta asianosaisten kokemusten ja kirkon aiemmin sanoittaman opetuksen ristiriidasta. Kirkon kanta homoseksuaalisuuteen näyttää muuttuvan aiempaa myönteisemmäksi yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Näin on mahdollista tulkita, että asianosaisten kokemukset vaikuttavat merkittäväällä tavalla kirkon suhtautumiseen homoseksuaalisuuteen. Hedelmöityshoitolausunnossa asianosaisten toiveita arvioidaan sen mukaan, ovatko ne sopusuhteissa kirkon ihmiskuvaan kuuluvan miehen ja naisen elinikäiseksi tarkoitettun avioliiton erityisaseman kanssa. Muissa kannanotoissa arvioidaan asianosaisten toiveita ja kokemuksia enemmän vaikutuksia sidosryhmiin tai luomakuntaan.

Tutkimusaineiston perusteella on selvää, että miehen ja naisen välisen avioliiton erityisasemaa lukuun ottamatta kirkon opin ja muun opetuksen erotteleminen ei ole merkityksellistä eettisen harkinnan kannalta. Miehen ja naisen välisen avioliiton erityisasema kuuluu kirkon ihmiskuvaan, ja kirkon avioliittokäsityksellä on vähintään liittymäkohta kirkon oppiin. Siksi homoseksuaalisuutta koskevia kysymyksiä ei tutkimusaineiston perusteella voida käsitellä kirkossa ilman, että tarkastellaan kysymyksen opillisia ulottuvuuksia. Avioliittokäsitys muodostaa parisuhdemietinnössä, *Rakkauden lahjassa* ja hedelmöityshoitolausunnossa kirkon uskosta nousevan ja teologisesti perustellun käsityksen hyvästä. Tämä käsitys ohjaa tapaa, jolla kannanotoissa sovelletaan kultaista sääntöä ja kuvataan ihmisten hyvää.

Synnin todellisuutta kuvataan kolmessa kannanotossa, mutta missään tutkitussa kannanotossa ei arvioida, onko jokin yksittäinen asia tai teko syntiä. Kymmeneen käskyyn tai yksittäisiin käskyihin vedotaan vain muuttaman kerran. Kultaiseen sääntöön tai lähimmäisenrakkauden periaatteen vedotaan viidessä kannanotossa seitsemästä. Kaikissa tutkituissa kannanotoissa perustellaan esitettyjä johtopäätöksiä asianosaisille, sidosryhmille tai luomakunnalle koituvilla seurauksilla. Näin tutkimus tukee näkemystä, jonka mukaan kirkon eettisen opetuksen painopiste on siirtynyt käskyjen noudattamisesta seurausten etiikkaan.

Kirkon kannanotoissa ympäristökysymyksiä ja globaalin vastuun kysymyksiä lähestytään kahdesta toisistaan eroavasta näkökulmasta. Osa ympäristökysymyksiä ja globaalin vastuun kysymyksiä tarkastelevista kirkon asiakirjoista lähestyy aihetta lähimmäisenrakkauden velvoitteeseen ja Jumalan antaman viljelemisen ja varjelemisen tehtävään vedoten. Toiset kirkon asiakirjat, joihin ilmasto-ohjelma ja ruokaturvakannanotto kuuluvat, liittyvät eettisen toiminnan uskon ytimeen. Ilmastoteologia nivoutuu kolmiyhteisen Jumalan olemukseen ja Raamatun opetukseen. Ruokaturvakannanoton teologia avautuu parhaiten vapautuksen teologiasta tutun pelastuskäsityksen kautta. Molemmissa teologiset perustelut yhdessä muiden argumenttien kanssa osoittavat käytännön toimenpiteiden oikeellisuuden ja välttämättömyyden. Tässä mielessä näiden kannanottojen teologiaa voi kuvata käytäntöön suuntautuneeksi teologiaksi.

Kirkon usko näyttäytyy kannanotoissa asioille merkityksen antavana tulkintakehyksenä ja liikkeelle saavana voimana. Perhe-elämän haasteet, lapsettomuus, käsitys luovuttamattomista ihmisoikeuksista, nälkäkriisin ja ilmastomuutoksen vaatimat toimet tulkitaan kirkon uskon näkökulmasta. Usko tukee perhe-elämää, antaa elämälle merkityksen ja muistuttaa ihmiselämän ja luomakunnan pyhydestä sekä lääketieteen ja Luojan tehtävään puuttumisen rajasta. Usko vapauttaa kohtuuttomista odotuksista perhe-elämässä, muistuttaa rukoukseen liittyvästä vastavuoroisuuden velvoitteesta ja antaa toivoa taistelussa ilmastomuutoksen hillitsemiseksi.

Tieteellisellä tutkimustiedolla ja alan asiantuntijoiden näkemyksillä perustellaan toimenpiteitä, joiden tavoitteena on vastuullinen sijoittaminen, ihmisoikeuksien toteuttaminen, ruokaturvan edistäminen ja ilmastokriisin hillitseminen. Lisäksi *Rakkauden lahjassa* kuvataan parisuhteita ja lasten kasvatus tavalla, joka kuulostaa tutkimukseen pohjautuvalta tiedolta. Tekstistä ei kuitenkaan ilmene, edustaako kuvaus jotain tieteen koulukuntaa vai kirjoittajien näkemyksiä. Homoseksuaalisuutta ja ihmisen sukupuolisuuutta koskevaa tutkimustietoa ei hyödynnetä tutkituissa kannanotoissa.

Raamatun ja kirkon opetus esitetään kannanotoissa johdonmukaisesti sopusoinnussa ihmisyyden ja luomakunnan todellisuuden kanssa. Raamatun ja kirkon opetus edistävät kultaisen säännön tai lähimmäisenrakkauden periaatteen toteutumista: ihmisten ja luomakunnan hyvää. Tämä sopusointu vaatii joissakin tilanteissa Raamatun ja kirkon opetuksen, eettisen hyvän, ihmisten arvojen ja todellisuuden kuvaamista kunkin kannanoton kokonaisuuteen sopivalla tavalla.

Eri kannanotoissa kuvataan kirkon uskoa tai uskon todeksi elämistä niille kullekin ominaisesta näkökulmasta. *Rakkauden lahjassa* korostetaan

vastuullisuutta perheasioissa ja kuvataan aktiivista osallistumista seurakunnan toimintaan. Parisuhdemietinnössä tärkeitä asioita ovat Jumalan tahdon seuraaminen, homoseksuaalien syrjimättömyys sekä homoseksuaalien oikeus täysivaltaiseen seurakuntalaisuuteen. Ilmasto-ohjelmassa usko on liikkeelle saava voima ympäristövastuun kantamiseen, ja ruokaturvakannanotossa osoitetaan rukouksen luonteeseen sisältyvä globaali vastuu. Kriittinen lukija voi hahmottaa kuvauksista neljä erilaista, toisistaan melko erillistä kuvaa uskosta, suopea lukija näkee näiden muodostavan toisiaan täydentävän kuvan samasta uskosta.

Olen jakanut tutkimani kannanotot kahteen ryhmään, innostaviin ja rajoittaviin. Olen kuvannut kirkon toimielinten kahta erilaista lähestymistapaa eettisiin kysymyksiin sen mukaan, pyritäänkö kannanotoilla rajoittamaan jotain muutosta tai kehitystä vai innostamaan ihmisiä liikkeelle hyvän asian puolesta. Rajoittavissa kannanotoissa toimielin arvioi, mikä on mahdollista kirkon opetuksen rajoissa, kun taas innostavissa kannanotoissa motivaatiota lähteä liikkeelle voidaan ammentaa monista eri lähteistä.

Analyysin pohjalta on perusteltua todeta, että kirkon kanta eettisiin kysymyksiin muodostuu kannanottojen jatkumossa. Näin on huolimatta siitä, että kirkon eri asiakirjat korostavat tilannesidonnaista kultaiseen sääntöön pohjautuvaa huolellista ja monipuolista harkintaa. Monet tutkitut kannanotot viittaavat kirkon aiempiin kannanottoihin, ja joissakin kannanotoissa perustellaan edellisistä kannanotoista poikkeamista. Piispainkokouksen parisuhdeselvityksen ja perustevaliokunnan mietinnön sukupuolineutraalin avioliiton torjuva lause saa kirkon toimielinten myöhemmissä lausunnoissa suuren merkityksen. Samat asiakirjat odottavat kirkon työntekijöiltä sitoutumista kirkon yhteisiin kannanottoihin. Sitoutumisvelvoite vaikuttaa siten laajemmalta ja epämääräisemmältä kuin pappislupauksen velvoite sitoutua kirkon tunnustukseen ja järjestykseen.

Kirkossa on viime vuosikymmeninä toistuvasti pyritty kuvaamaan kirkon sosiaalioppia tai sosiaalieettistä linjaa. Julkisessa keskustelussa kysytään usein kirkon virallista kantaa johonkin käsiteltävään kysymykseen. Tutkimuksen perusteella kirkon sosiaalieettisen linjan määrittelemisen näyttää erittäin haasteelliselta sekä kirjallisuuden kautta että kirkon laatimia kannanottoja tutkimalla. Avioliittokäsitystä, lähimmäisenrakkauden periaatetta ja luomakunnan suojelemisen velvoitetta lukuun ottamatta on hyvin vaikea osoittaa, missä ja miten kirkon virallinen kanta määriteltäisiin yksittäisiä prosesseja yleisemmällä tasolla. Yhtäältä kirkon kannan tulee perustua Raamattuun, ja osa eettisistä kysymyksistä on myös opin, ihmiskuvan tai uskon kysymyksiä. Toisaalta luterilainen etiikka korostaa sitä, ettei kristityillä ole eettisissä

kysymyksissä suurempaa viisautta kuin muillakaan soveltaessaan yleisinhimillistä kultaista sääntöä kulloiseenkin tilanteeseen. Yhtäältä kirkon eettinen opetus muodostuu kannanottojen jatkumossa, toisaalta kannanottojen johtopäätökset poikkeavat toisistaan ja monet kannanotot on laadittu kuvaamaan kirkon kantaa yksittäisessä prosessissa. Yhtäältä piispat sanoittavat kirkon työntekijöille vaatimuksen sitoutua kirkon yhteisten kannanottojen linjaan, toisaalta sitoutumisen vaatimus näyttäytyy määrittelemättömänä sekä sisältönsä että laajuutensa osalta. Yhtäältä kirkko kertoo luottavansa huolelliseen ja avoimeen eettiseen harkintaan kulloisessakin tilanteessa, toisaalta osa tutkituista kannanotoista nojaa vahvasti sisarkirkkojen tai kristittyjen yhteisen rintaman näkemyksiin.

Kirkon eri toimielinten kannanotot ovat monimuotoisia niin kuin elämä itse. Suopea lukija näkee kannanotot johdonmukaisina ja kirkon opetusta aktuaalisesti mutta uskollisesti kussakin ajassa tulkitsevinä asiakirjoina. Kriittinen lukija, joiden joukkoon liitän itseni tutkimukseni perusteella, voi nähdä kirkon kannanottojen määrittävänä piirteenä kunkin toimielimen tai laatijajoukon konsensuksen kullekin kannanotolle asettamat tavoitteet ja intressit. Kannanottojen lukijoiden on siksi syytä ymmärtää kannanottojen jännitteinen asema erilaisten raamatuntulkintojen, uskonkäsitysten, intressien ja odotusten sekä kirkon oman aseman rakentamisen välillä.

12 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

12.1 Lähteet

Hedelmäityshoitolausunto

- 2005 Kirkkohallituksen lausunto 17.8.2005 oikeusministeriölle ja sosiaali- ja terveysministeriölle hedelmäityshoitolaian valmisteluun. [http://evl.fi/EVLMateriaalit.nsf/Documents/9F417F94500694A0C22570BE004E3C8B/\\$File/hedelmäityshoitolausunto.pdf?openElement](http://evl.fi/EVLMateriaalit.nsf/Documents/9F417F94500694A0C22570BE004E3C8B/$File/hedelmäityshoitolausunto.pdf?openElement) (viitattu 18.3.2016).

Ilmasto-ohjelma

- 2008 Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2008: 1. Helsinki: Kirkkohallitus. [http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/B437BBC0F13CD9E5C225747400358D26/\\$FILE/KH_ilmasto-ohjelma_netti.pdf](http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/B437BBC0F13CD9E5C225747400358D26/$FILE/KH_ilmasto-ohjelma_netti.pdf) (viitattu 2.9.2019).

Palautusdirektiivilausunto

- 2008 Kirkkohallituksen lausunto 10.4.2008 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon näkökanta Euroopan unionin maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikkaan, erityisesti palautusdirektiiviin. <http://kappeli.evl.fi/KKHASHA.nsf/f836ac9d0c0de8cac22572b200419e6b/63d9e8c024c72999c225742800343385?OpenDocument> (viitattu 15.5.2019).

Parisuhdemietintö

- 4/2010 Perustevaliokunnan mietintö 4/2010 piispainkokouksen esityksestä 2/2010: Parisuhdelain seuraukset kirkossa; piispainkokouksen selvitys kirkolliskokoukselle 2010. 10.11.2010. [http://kappeli.evl.fi/kkweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/3ebe011f240e3e51c22577d7002d4031/\\$FILE/Perustevkm_10-4.doc](http://kappeli.evl.fi/kkweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/3ebe011f240e3e51c22577d7002d4031/$FILE/Perustevkm_10-4.doc) (viitattu 30.4.2018).

4/ 2010, eriävä mielipide

Eriävä mielipide perustevaliokunnan mietintöön 4/2010 parisuhteiden seurauksista kirkossa. Allekirjoittaneet 10.11.2010 Keijo Rainerma, Henrik Perret, Risto Rasimus, Lasse Marjokorpi, Timo Rämä. [http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/3ebe011f240e3e51c22577d7002d4031/\\$FILE/Eriava%20mielipide%20perustevkm_10-4.doc](http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/3ebe011f240e3e51c22577d7002d4031/$FILE/Eriava%20mielipide%20perustevkm_10-4.doc) (viitattu 30.4.2018).

Rakkauden lahja

2008 Rakkauden lahja – Piispojen puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta. Helsinki: Kirjapaja. https://evl.fi/documents/1327140/36333525/Rakkauden_lahja_piispojen_puheenvuoro_2008/520a9e43-73d9-8647-311b-ad9302bc3cbf (viitattu 29.8.2019).

Ruokaturvakannanotto

2010 Anna meille jokapäiväinen leipämme – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispojen kannanotto maailman ruokaturvan puolesta 15.10.2010. https://evl.fi/documents/1327140/36333501/Ruokaturva_EVL_kannanotto_fi_061010/1c172fa4-e533-594b-047d-1e8d8052384c (viitattu 29.8.2019).

Vastuullisen sijoittamisen ohjeet

2007 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vastuullisen sijoittamisen ohjeet. Hyväksytty Kirkkohallituksen täysistunnossa 24.4.2007. [http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/8055b7c73c38f56dc22571540045bfe2%2Fdae91d06fcf79957c22572cf0026e7d8/\\$FILE/KKHI-07-3-liite.doc](http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/8055b7c73c38f56dc22571540045bfe2%2Fdae91d06fcf79957c22572cf0026e7d8/$FILE/KKHI-07-3-liite.doc) (viitattu 30.4.2018).

12.2 Kirjallisuus

Ahonen, Tiina

2004 Johdanto: Kontekstuaalinen teologia. – Teologian ilmansuuntia. Näkökulmia uskontulkintoihin Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa. Toim. Tiina Ahonen & Jyri Komulainen. Helsinki: Gaudeamus. 11–20. <https://www-elliblibrary-com.libproxy.helsinki.fi/book/951-662-892-3> (viitattu 15.5.2019).

Ajankohtainen asia

1966 Ajankohtainen asia. Helsinki: Kirkkohallitus.

Backman, Nils-Eric

2003 Kirkko vaatii lapsille oikeutta lapsuuteen. – Helsingin sanomat 21.11.2003. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004183557.html> (viitattu 1.8.2019).

Cederberg, Trygve

1994 Homoseksuaalisuus ja etiikka. Eettisten kannanottojen analyysi erityisesti suomalaisen kirkollisen keskustelun valossa. Kirkon tutkimuskeskus, Sarja B Nro 74. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Concordia

4.5.2012

11 teologia luopuu piispoista. Artikkelin on julkaistu alun perin Concordia-lehdessä 1/2011. <http://concordia.fi/second/2012/05/04/11-teologia-luopuu-piispoista/> (viitattu 11.2.2016).

Deigh, John

1995 Ethics. – The Cambridge Dictionary of Philosophy. Ed. by Robert Audi. Cambridge: Cambridge University Press. 284–289. http://web.a.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzU4OTE3Ml9fQU41?sid=31bb7053-4b68-4a64-a028-4932cf98a20a@sessionmgr4009&vid=0&format=EB&lpid=lp_252&rid=0 (viitattu 27.10.2018).

Ekologinen elämäntapa

1991 Ekologinen elämäntapa – Kristillisen uskon haaste ympäristövastuuseen. Toim. Juhani Veikkola. Kirkon yhteiskunnallisen työn keskus. Helsinki: Kirjapaja.

Erilaistuva kirkko

2016 Erilaistuva kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Katsaus kirkon työhön. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 47. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. https://evl.fi/documents/1327140/47692525/Kirkon+nelivuotiskertomus_I+osa_Erilaistuva+kirkko_47.pdf/0e0e91e3-2a99-16dc-1bcc-dc1b15887439 (viitattu 28.6.2019).

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/115/EY
EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON
DIREKTIIVI 2008/115/EY, annettu 16 päivänä joulukuuta
2008, jäsenvaltioissa sovellettavista yhteisistä vaatimuksista
ja menettelyistä laittomasti oleskelevien kolmansien maiden
kansalaisten palauttamiseksi. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/
FI/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0115](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0115) (viitattu 2.5.2018).

Gassmann, Günther & Hendrix, Scott
2005 Johdatus luterilaiseen tunnustukseen. Helsinki: Kirjapaja.

Gill, Robin
2006 (1985)
A Textbook of Christian Ethics, 3rd ed. London: T&T Clark.

Grenholm, Carl-Henric
2003 Bortom humanismen – En studie i kristen etik. Stockholm:
Verbum.
2006 Att förstå religion: Metoder för teologisk forskning. Lund:
Studentlitteratur.

von Gross, Ville
2013 Oppia vai etiikkaa? Homoseksuaalisuus 2000-luvun Suomen
evankelis-luterilaisen kirkon piispojen seksuaalietiikassa ja papin
seksuaalinen autonomia. Teologisen etiikan ja sosiaalietiikan
pro gradu -tutkielma. Systemaattisen teologian laitos, Helsingin
yliopisto.

Haastettu kirkko
2012 Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina
2008–2011. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Tampere:
Kirkon tutkimuskeskus. [http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/F965E68
3D0006D41C2257E2E0012D51C/\\$FILE/Haastettu%20kirkko_
kanner%20mukana.pdf](http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/F965E683D0006D41C2257E2E0012D51C/$FILE/Haastettu%20kirkko_kanner%20mukana.pdf) (viitattu 15.5.2019).

Haikala, Topias
2016 Näin se on. – Kirkko & kaupunki 4.8.2016. [https://issuu.
com/kirkkojakaupunki/docs/k_k_2016_nro_28__4.8_](https://issuu.com/kirkkojakaupunki/docs/k_k_2016_nro_28__4.8_) (viitattu
22.5.2019).

Hallamaa, Jaana

2002 (1998)

Moraalikysymyksiä koskeva väittely. – Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vaikuttamisen taidot. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Tampere: Tammer-Paino. 226–232.

2007 Seksifetisismiä vai aitoa vuoropuhelua. Kommentti Antti Raunion artikkeliin. – Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa. Toim. Antti Saarelma. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 114–125.

2010 Uskontunnustuksen etiikasta synnintunnustuksen etiikkaan. – Minä uskon? Jumala-usko 2010-luvulla. Synodaalikirja 2010. Toim. Maarit Hytönen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 110. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 197–216.

2018 Hyvinvointiyhteiskunta moraalisenä hankkeena – Näkökulmana vastavuoroisuus. – Teologinen aikakauskirja 2, 100–112.

Hallituksen esitys

3/2006

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi hedelmöityshoidoista ja isyylain muuttamisesta. <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060003.pdf> (viitattu 1.4.2016).

75/2015

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kirkkolain muuttamisesta, evankelis-luterilaisen kirkon työmarkkinailaitoksesta annetun lain kumoamisesta sekä evankelis-luterilaisen kirkon virkaehtosopimuksista annetun lain 3 §:n ja evankelis-luterilaisen kirkon työehtosopimuksista annetun lain 1 §:n muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2015/20150075> (viitattu 26.10.2018).

Hauerwas, Stanley

2006 (1997)

On doctrine and ethics. Problematising the relation between doctrine and ethics. – The Cambridge Companion to Christian Doctrine. Ed. by Colin E. Gunton. Cambridge: Cambridge University Press. 21–40. <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.1017/CCOL0521471184> (viitattu 4.1.2019).

Haverinen, Martti

- 2002 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet -asiakirja yhteiskunnallisena puheenvuorona. Teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian pro gradu -tutkielma. Systemaattisen teologian laitos, Helsingin yliopisto.

Hebblethwaite, Brian

- 1992 The varieties of Goodness. – Ethics, Religion and Good Society. New Directions in a Pluralistic World. Ed. by Joseph Runzo. Louisville, Kentucky: Westminster / John Knox Press. 3–16.

Heikka, Mikko

- 2005 Kirkkohallituksen kanta on hämmentävä. – Helsingin Sanomat 3.9.2005. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000004334316.html> (viitattu 7.2.2018).

Heikkinen, Jouko

- 2007 Luterilaisen etiikan teologiset periaatteet ja Raamatun avioliittokäsitys. Kommentti Antti Raunion artikkeliin. – Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa. Toim. Antti Saarelma. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 126–145.

Heinonen, Miikka

- 2013 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon avioliittokäsitys vuosina 1984–2010. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. Teologian osasto/Läntinen teologia, Itä-Suomen yliopisto. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20140028/urn_nbn_fi_uef-20140028.pdf (viitattu 6.2.2017).

Hellqvist, Elina & Vähäkangas, Auli

- 2016 Rekisteröidyn parisuhteen tunnustaminen kirkollisen keskustelun ja asianosaisten näkökulmasta. – Teologinen aikakauskirja 2, 141–155.

Hirvonen, Vesa

- 2003 Samaa sukupuolta olevien parisuhteet ja kirkon oppi. – Synti vai siunaus. Homoseksuaalit, kirkko ja yhteiskunta. Toim. Martti Nissinen & Liisa Tuovinen. Helsinki: Kirjapaja. 41–63.
- 2007 Homoseksuaalisuus, usko ja rakkaus. Kommentti Olli-Pekka Vainion artikkeliin. – Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa. Toim. Antti Saarelma. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 197–215.

Huovinen, Eero

- 2009 Oppi? – Oppi ja maailmankuva. Professori Eeva Martikaisen 60-vuotisjuhlakirja. Toim. Tomi Karttunen. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 261. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura. 15–22.

Hynynen, Tuomas

- 2015 Mitä annettavaa kirkolla on eettiseen keskusteluun? – Kirkko etsii paikkaansa. Kirkon tutkimuskeskuksen seminaari 20.4.2015 Tampere-talossa. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 42. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 48–55. https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Kirkko+etsii+paikkaansa_42.pdf/9895cd30-266d-fd9c-8790-6b01b01898ec (viitattu 1.8.2019).
- 2016 Miten moniääninen kirkko ottaa kantaa? Avioliittolaki kirkon haasteena. – Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko. Toim. Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg & Leena Sorsa. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 124. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 295–315.
- 2018 Katekismus unohtaa olennaisen. – Kotimaa 21.6.2018.
- 2019 Kirkko voi muuttaa avioliittokäsitystään. – Kotimaa 25.7.2019.

Hytönen, Maarit

- 2003 Kirkko ja nykyajan eettiset kysymykset. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 80. Helsinki: Kirjapaja.
- 2018 Kutsumus ja elämäntehtävä. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 128. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Ihmiseksi luomakunnassa

- 1997 Ihmisiksi luomakunnassa – Ihmisoikeudet, kestävä kehitys ja rauha. Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1997:3. Helsinki: Kirkkohallitus.

Jenson, Robert W.

- 2001 (1997) Systematic Theology Volume 1: The Triune God. Oxford: Oxford University Press.

Jolkkonen, Jari

- 2007 Systemaattinen analyysi tutkimusmetodina – Metodiopas. Joensuu: Joensuun yliopistopaino. https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/course-material/4595047/systemaattinen_analyysi_tutkimusmetodina.pdf (viitattu 3.7.2019).

Järvi, Mia

- 2007 Homoseksuaaleista käyty keskustelu Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ihmisoikeuksien näkökulmasta 2000-luvulla. Teologisen etiikan ja sosiaalietiikan pro gradu -tutkielma. Systemaattisen teologian laitos, Helsingin yliopisto.

Järviö, Nina

- 2012 Pervo kirkko? – Queer-teologia Suomen ja Ruotsin evankelis-luterilaisten kirkkojen homoseksuaalisuutta käsittelevissä lausunnoissa vuosina 1951–2010. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Maailman kulttuurien laitos, Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37153/pervokir.pdf> (viitattu 29.3.2017).

Kainulainen, Pauliina

- 2007 Maan pyhyys ja metsämystiikka – Suomalaista ekofeminismiiä. – Pyhän kosketus luonnossa. Johdatus kristilliseen ekoteologiaan. Toim. Pauliina Kainulainen. Helsinki: Kirjapaja. 168–182.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa

2002a (1998)

Kysymys–vastaus-menetelmä analyysin apuna. – Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vaikuttamisen taidot. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Tampere: Tammer-Paino. 34–59.

2002b (1998)

Käsitteenmuodostus. – Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vaikuttamisen taidot. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Tampere: Tammer-Paino. 328–367.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Halonen, Ilpo

2002 (1998)

Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. – Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vaikuttamisen taidot. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Tampere: Tammer-Paino. 60–113.

Kalliomäki, Maija

- 2005 Jumalan kuva etsii itseään. Argumentaatioanalyysi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuosina 1992–2004 käydyistä homoseksuaalisuuskeskustelusta. Teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian pro gradu -tutkielma. Systemaattisen teologian laitos, Helsingin yliopisto.

Kansalaisvastuun katekismus

- 2005 Kansalaisvastuun katekismus. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2005: 3. Helsinki: Kirkkohallitus.
[http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/C84E972E8379F991C2257E2E0012D3A9/\\$FILE/kansalaisvastuun_katekismus_www.pdf](http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/C84E972E8379F991C2257E2E0012D3A9/$FILE/kansalaisvastuun_katekismus_www.pdf) (viitattu 15.5.2019).

Kasvamaan yhdessä

- 1984 Kasvamaan yhdessä – Piispojen puheenvuoro perhe- ja seksuaalietiikan kysymyksistä. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.

Katekismus

- 1999 (2000)
 Katekismus. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi. Hyväksytty kirkolliskokouksessa vuonna 1999. (Helsinki: Edita.)

Kemppainen, Emmi

- 2012 Rippikoulun oppikirjojen seksuaali- ja perhe-etiikka. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma. Käytännöllisen teologian laitos, Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/33749/rippikou.pdf?seque> (viitattu 12.12.2016).

Kettunen, Paavo

- 2007 Homoseksuaalisuus pastoraalisena kysymyksenä. Kommenttipuheenvuoro Olli-Pekka Vainion artikkeliin. – Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa. Toim. Antti Saarelma. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 216–232.

Kirkkohallituksen lausunnot aikajärjestyksessä -internetsivu

<http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/wwwlausunnotaikajarjestys?OpenView&Start=1> (viitattu 2.5.2018).

Kirkkohallitus

11.12.1997

Lausunto oikeusministeriölle hedelmöityshoitotyöryhmän mietinnöstä.

5.10.1999

Lausunto oikeusministeriölle työryhmän ehdotuksesta ”Laki ja samaa sukupuolta olevien parisuhteet”.

15.8.2007

§140: Kirkon ilmasto-ohjelman laatiminen. <http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/0486c97df4a5869d422565df0039b41d/3017dd1b0e1dfa11c225733a003ac11f?OpenDocument> (viitattu 18.3.2016).

23.8.2007

Lausunto sisäasiainministeriön ulkomaalaisosastolle yhteisen eurooppalaisen turvapaikkajärjestelmän kehittämisestä. [http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/f836ac9d0c0de8cac22572b200419e6b/46106d2473e19b0cc2257346002a3616/\\$FILE/Lausunto%20SM-Yhteisen%20eur.%20turvapaikkaj.%20kehitt..doc](http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/f836ac9d0c0de8cac22572b200419e6b/46106d2473e19b0cc2257346002a3616/$FILE/Lausunto%20SM-Yhteisen%20eur.%20turvapaikkaj.%20kehitt..doc) (viitattu 26.5.2018).

24.2.2009

Lausunto oikeusministeriölle työryhmän mietinnöstä Yhteistalouden purkaminen avoliiton päättyessä. [http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/f836ac9d0c0de8cac22572b200419e6b/a0fdd6400e018cbac2257567004d3372/\\$FILE/Lausunto%20OM%20-%20yhteistalouden%20purkaminen%20avoliiton%20p%C3%A4%C3%A4ttyess%C3%A4.pdf](http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/f836ac9d0c0de8cac22572b200419e6b/a0fdd6400e018cbac2257567004d3372/$FILE/Lausunto%20OM%20-%20yhteistalouden%20purkaminen%20avoliiton%20p%C3%A4%C3%A4ttyess%C3%A4.pdf) (viitattu 26.5.2018).

23.11.2010

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lähetystyön ja kansainvälisen diakonian peruslinja vuoteen 2015 (Lähetysstrategian teologinen perusta). Hyväksytty jatkovalmistelun pohjaksi kirkkohallituksen täysistunnossa. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/3213A7BD6C653C4EC2257F0E0031F644/\\$FILE/Kirkon_lahetystyon_ja_kv-diakonian_peruslinja.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/3213A7BD6C653C4EC2257F0E0031F644/$FILE/Kirkon_lahetystyon_ja_kv-diakonian_peruslinja.pdf) (viitattu 2.5.2018).

22.3.2016

Kirkkolainsäädännön kodifioinnin esitysluonnos 2016. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/FF04BB5160743CC8C2257F85002195AE/\\$FILE/Kodifiointiehdotus%202016,%20maaliskuu.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/FF04BB5160743CC8C2257F85002195AE/$FILE/Kodifiointiehdotus%202016,%20maaliskuu.pdf) (viitattu 2.5.2018).

Kirkko ja pakolaiset kasvokkain

1996 Kirkko ja pakolaiset kasvokkain – Kirkon pakolaistyö kansainvälistyvässä Suomessa. Kirkon ulkoasiain neuvoston asettaman työryhmän mietintö 8.10.1996.

Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet

2009 Kirkko ja rekisteröidyt parisuhteet. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen 14.9.2005 asettaman työryhmän mietintö. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinnon julkaisusarja B 2009:1. Helsinki: Kirkkohallitus. [http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/1BA828829A360BDEC2257E2E0012D463/\\$FILE/rek-parisuhteet.pdf](http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/1BA828829A360BDEC2257E2E0012D463/$FILE/rek-parisuhteet.pdf) (viitattu 2.5.2018).

Kirkko ja turvapaikanhakijat

1991 Kirkko ja turvapaikanhakijat. Kirkon ulkomaanasiaain neuvoston asettaman työryhmän mietintö. Suomen ev. lut. kirkon keskushallinto, sarja D 1991:1. Helsinki: Kirkkohallitus.

Kirkkojärjestys 1055/1993

1993 Kirkkojärjestys 1055/1993. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1993/19931055> (viitattu 2.5.2018).

Kirkkolaki 1054/1993

1993 Kirkkolaki 1054/1993. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1993/19931054> (viitattu 2.5.2018).

Kirkkoturvakäytäntö seurakunnissa

2015 Kirkkoturvakäytäntö seurakunnissa 2015. <https://evl.fi/documents/1327140/43526368/Kirkkoturvakäytännöt+seurakunnissa/7005a781-dc8a-ab8d-88c1-12a605ee8291> (viitattu 10.5.2019).

Kirkko turvapaikkana

2007 Kirkko turvapaikkana. Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja LXXXII. Helsinki: Suomen ekumeeninen neuvosto. http://www.ekumenia.fi/data/liitteet/kirkko_turvapaikkana_2007-2.pdf (viitattu 2.5.2018).

2010 Autuaita ne, jotka toisia armahtavat: heidät armahdetaan. Kirkko turvapaikkana - opas seurakunnille. Helsinki: Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön yksikkö. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/21297824E22C9061C22577580028EA55/\\$FILE/Kirkko_turvapaikkana_-opas_seurakunnille.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/21297824E22C9061C22577580028EA55/$FILE/Kirkko_turvapaikkana_-opas_seurakunnille.pdf) (viitattu 15.2.2016).

Kirkolliskokouksen mietinnöt -internetsivu

<http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/Asia%20mietinto?OpenView&Star%20t=1&Count=1000&Collapse=1#1> (viitattu 3.7.2019).

Kirkolliskokous

12.11.2010

Parisuhdelain seuraukset kirkossa; piispainkokouksen selvitys kirkolliskokoukselle, perustevaliokunnan mietintö 4/2010 piispainkokouksen esityksestä 2/2010. <http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/2adbcea86af6c3a3c2256f5c00400228/61f5617b64961470c22577d8004ba03a?OpenDocument> (viitattu 2.5.2018).

Kirkollisten toimitusten kirja

2003 Kirkollisten toimitusten kirja – Kasuaalitoimitukset. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirja III. Hyväksytty kirkolliskokouksessa 8. marraskuuta 2003. http://kirkkokasikirja.fi/toim/04a_aviol_vihk.pdf (viitattu 15.5.2019).

Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeet

2014 Kirkon eläkerahaston vastuullisen sijoittamisen ohjeet. Hyväksytty Kirkon eläkerahaston johtokunnassa 17.6.2014. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BA2E746EBD084035C2257D030034066D/\\$FILE/Kirkon%20el%E4kerahaston%20vastuullisen%20sijoittamisen%20ohjeet.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/BA2E746EBD084035C2257D030034066D/$FILE/Kirkon%20el%E4kerahaston%20vastuullisen%20sijoittamisen%20ohjeet.pdf) (viitattu 2.5.2018).

Kirkon kannanotot -internetsivu, alasisivu ”Yhteiskunta ja talouselämä”

<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/D564C8E8A992528AC22570A60038C447?OpenDocument&lang=FI> (viitattu 18.3.2016).

Kirkon omistajapolitiikka

2009 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon omistajapolitiikka. Hyväksytty Kirkkohallituksen täysistunnossa 19.8.2009. [http://kappeli.evl.fi/KKHAsa.nsf/b493593de4296528c22572980062dd08/c187922ce86f90ecc22573db00243586/\\$FILE/Omistajapolitiikka.pdf](http://kappeli.evl.fi/KKHAsa.nsf/b493593de4296528c22572980062dd08/c187922ce86f90ecc22573db00243586/$FILE/Omistajapolitiikka.pdf) (viitattu 15.5.2019).

Kirkon oppi ja etiikka -internetsivu

<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/DBA1F98474615242C225703C00413C39?OpenDocument&lang=FI> (viitattu 19.3.2016).

Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet

1999 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet. Kirkon talouseettisen työryhmän mietintö. Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 1999: 3. Helsinki: Kirkkohallitus.

Kirkon tiedotuskeskus

12.11.1999

Kirkolliskokous hyväksyi uuden Katekismuksen. <http://www.evl.fi/kkh/kt/uutiset/mar99/turku9.htm> (viitattu 18.3.2016).

Kirkon ulkoasiain neuvosto

26.1.2009

Meidän kirkko – Ykseyttä etsivä yhteisö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ekumeeninen strategia vuoteen 2015.

Hyväksytty kirkon ulkoasiain neuvostossa 26.1.2009. Helsinki: Kirkkohallitus. <http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/F69FF02D2A7239B1C22575A7001D9E49?OpenDocument&lang=FI> (viitattu 11.2.2016).

Kirkon ympäristödiplomin käsikirja

2001 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja. Suomen ev. lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2001:4. Helsinki: Kirkkohallitus.

2005 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2005:5. Helsinki: Kirkkohallitus.

2012 Kirkon ympäristödiplomin käsikirja. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2012:1. Helsinki: Kirkkohallitus. https://evl.fi/documents/1327140/41327370/KH_diplomikäsikirja_taitto_11+3.pdf/a1862247-4739-6b58-1e46-c29aae00787f (viitattu 20.8.2019).

Knuuttila, Simo

1989 Luterilainen teologinen etiikka. – Usko ja Rakkaus. Luterilaisen teologian mahdollisuudet tänään. Toim. Simo Peura. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 165. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura. 103–115.

Kohti yhteistä hyvää

1999 Kohti yhteistä hyvää – piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudesta. Helsinki: SR-Kustannus.

Koikkalainen, Anu

- 2014 ”Jumala astelee reippaasti julkisessa tilassa” – Arkkipiispa Kari Mäkinen ja ihmisoikeudet kirkon viestinnässä ja Helsingin Sanomissa 2010–2013. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö, Tampereen yliopisto. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96088/GRADU-1411123149.pdf?sequence=1> (viitattu 29.3.2017).

Kurtén, Tage

- 2004 Rakkauden laki vai luonnollinen laki? – Raamatun moraalitraditio tänään. – Raamattu ja kirkon usko tänään. Synodaalikirja 2004. Toim. Maarit Hytönen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 178–197. [http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/3FBF773BCB242262C225737E0037E916/\\$FILE/87.pdf](http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/3FBF773BCB242262C225737E0037E916/$FILE/87.pdf) (viitattu 15.5.2019).

Kuula, Kari

- 2004 Hyvä, paha ja synti. Johdatus Raamatun etiikkaan. Helsinki: Kirjapaja.
- 2005 Raamattu ja homoseksuaalisuus – Eksegeettinen ja raamattuteologinen selvitys Raamatun viittauksista homoseksuaaliseen käyttäytymiseen. https://asiakas.kotisivukone.com/files/karikuula.kotisivukone.com/tiedostot/raamattu_ja_homoseksuaalisuus.pdf (viitattu 25.10.2018).
- 2007 Eksegetiikasta hermeneutiikkaan. – Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa. Toim. Antti Saarela. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 9–32.

Kuusiranta, Helena

- 2012 Piispa puhuu – Diskurssianalyysi saarnoista. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma. Teologian osasto/ Läntinen teologia, Itä-Suomen yliopisto. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120676/urn_nbn_fi_uef-20120676.pdf (viitattu 2.5.2018).

Kylätasku, Taneli

- 2005a Kirkon kanta hedelmöityshoitoihin muuttui radikaalisti. – Kotimaa 26.8.2005.
- 2005b Piispat Riekkinen, Heikka ja Pihkala sallisivat luovutettujen sukusolujen käytön: ”Kova linja ei ole luterilainen”. – Kotimaa 9.9.2005.

2007 Kirkko aikoo käyttää omistajan ääntä. – Kotimaa 7.6.2007.

Latvus, Kari

2002 Arjen teologia – Johdatus kontekstuaaliseen raamatuntulkintaan. Helsinki: Kirjapaja.

Laulaja, Jorma

1994 Elämän oikea ja väärä – Eettiset valinnat tänään. Helsinki: Kirjapaja.

Leskelä, Mikko

2007 Miksi kirkko epäonnistuu keskustelussa yritysten yhteiskuntavastuusta? – Kirkko ja usko tämän päivän Suomessa. Toim. Aku Visala. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 253. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura. 228–242.

Lindbeck, George A.

1984 The Nature of Doctrine – Religion and Theology in a Postliberal Age. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press.

Linko, Satu

2007 Avioliitto uskon ja rakkauden leikkauspisteessä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon perhe- ja seksuaalieettisessä keskustelussa. Teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian pro gradu -tutkielma. Systemaattisen teologian laitos, Helsingin yliopisto.

Maahanmuuttajat ja kirkko

1996 Maahanmuuttajat ja kirkko – Mietintö maahanmuuttajien parissa tehtävän seurakuntatyön periaatteista, koordinoinnista ja käytännön järjestelyistä. Helsinki: Kirkon ulkoasiain osasto.

Mannermaa, Tuomo

1992 Paralleleeja. Lutherin teologia ja sen soveltaminen. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 182. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Manninen Tuuli

2010 ”Ankkurinappi”: Heteronormatiivisen seksuaalietiikan rakentuminen ja puolustaminen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Kirkkohistorian laitos, Helsingin yliopisto.

Meidän kirkko

- 2007 Meidän kirkko – Osallisuuden yhteisö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon strategiaa vuoteen 2015 laatineen työryhmän mietintö. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto, Sarja C 2007:10. Helsinki: Kirkkohallitus. [http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/9DCEBA0C6C057920C225744F0045BE93/\\$FILE/Kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf](http://notes.evl.fi/julkaisut.nsf/9DCEBA0C6C057920C225744F0045BE93/$FILE/Kirkon_strategia_2015_mietinto.pdf) (viitattu 2.5.2018).

Monikasvoinen kirkko

- 2008 Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. <https://evl.fi/documents/1327140/47692525/Monikasvoinen+kirkko.pdf/316e8ce9-7dc8-8fe1-d20f-41a332acbe94> (viitattu 28.6.2019).

Niskanen, Heikki

- 2000 Moraali, harkinta, yhteisö. Tutkimus Amerikan evankelis-luterilaisen kirkon eettisistä kannanotoista 1987–94. Helsinki: Helsingin yliopiston verkkojulkaisut. Diss. Helsinki. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/teo/syste/vk/niskanen/moraalih.pdf> (viitattu 15.5.2019).

Pelastus ja yhteiskunta

- 1972 Pelastus ja yhteiskunta. Kaksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen toimeksiannosta laadittua mietintöä. Toim. Maunu Sinnemäki. Helsinki: Kirjapaja.

Peltonen, Kai

- 2007 Homoseksuaalisuus ja raamatullisuus Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. – Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa. Toim. Antti Saarelma. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 55–79.

Perustevaliokunta

- 2/2003 Perustevaliokunnan mietintö nro 2/2003 edustaja-aloitteesta nro 3/2002, joka koskee parisuhteen rekisteröinnin seurauksia kirkossa, ja edustaja-aloitteesta nro 4/2002, joka koskee rekisteröidyn parisuhteen siunaamista ja parisuhteensa virallistaneiden kodin siunaamista.

2/2003, eriävä mielipide

Eriävä mielipide perustevaliokunnan mietintöön 2/2003.
Allekirjoittaneet Lasse Marjokorpi, Eero Nieminen, Eero
Junkkaala, Erkki Puhalainen, Göran Stenlund.

1/2007 Perustevaliokunnan mietintö 1/2007 edustaja-aloitteesta 1/2007,
joka koskee kirkon ilmasto-ohjelman laatimista. [http://notes.evl.
fi/kkoweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/c87c80d935
b526c2c22572d7005910f9/\\$FILE/Perustevkm_07-1.doc](http://notes.evl.fi/kkoweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/c87c80d935b526c2c22572d7005910f9/$FILE/Perustevkm_07-1.doc) (viitattu
2.5.2018).

1/2008 Perustevaliokunnan mietintö 1/2008 edustaja-aloitteesta
2/2008, joka koskee kirkolliskokouksen kehittämistä aktiiviseksi
toimijaksi arvokeskustelussa. [http://notes.evl.fi/kkoweb.nsf/
c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/da38f32314ec199bc22574
4300491d30/\\$FILE/Perustevkm_08-1.doc](http://notes.evl.fi/kkoweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/da38f32314ec199bc225744300491d30/$FILE/Perustevkm_08-1.doc) (viitattu 2.5.2018).

2/2013 Perustevaliokunnan lausunto 2/2013 lakivaliokunnalle
kirkkohallituksen esityksestä 7/2012 Kirkolliskokousta koskevan
määräenemmistösäännöksen muuttaminen. [http://notes.evl.
fi/kkoweb.nsf/703b72117d3cc7cfc2256f5c002c4eb5/0ed16c
84367e3447c2257c070048fe08/\\$FILE/Perustevkl_13-2%20
Määräenemmistösäännökset.doc](http://notes.evl.fi/kkoweb.nsf/703b72117d3cc7cfc2256f5c002c4eb5/0ed16c84367e3447c2257c070048fe08/$FILE/Perustevkl_13-2%20Määräenemmistösäännökset.doc) (viitattu 2.5.2018).

1/2018 Perustevaliokunnan mietintö 1/2018 edustaja-aloitteesta 1/2017
Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen. 1–51. [https://evl.fi/
documents/1327140/36760372/perustevaliokunnan-mietinto_
kirkon-avioliittokasityksen-laajentaminen.pdf](https://evl.fi/documents/1327140/36760372/perustevaliokunnan-mietinto_kirkon-avioliittokasityksen-laajentaminen.pdf) (viitattu 8.5.2019).

1/2018, eriävä mielipide

Perustevaliokunnan mietintö 1/2018 edustaja-aloitteesta 1/2017
Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen, eriävä mielipide.
Allekirjoittaneet Marjaana Toiviainen, Helena Paalanne, Björn
Vikström, Kirsi Hiilamo, Tapani Rantala. 51–54. [https://evl.fi/
documents/1327140/36760372/perustevaliokunnan-mietinto_
kirkon-avioliittokasityksen-laajentaminen.pdf](https://evl.fi/documents/1327140/36760372/perustevaliokunnan-mietinto_kirkon-avioliittokasityksen-laajentaminen.pdf) (viitattu 8.5.2019).

Perustevaliokunta-internetsivu

[https://evl.fi/plus/paatoksenteko/kirkolliskokous/
kirkolliskokouksen-tyoskentely/valiokunnat/perustevaliokunta](https://evl.fi/plus/paatoksenteko/kirkolliskokous/kirkolliskokouksen-tyoskentely/valiokunnat/perustevaliokunta)
(viitattu 1.7.2019).

Pesonen, Heikki

2004 Vihertyvä kirkko. Suomen evankelisluterilainen kirkko ympäristötoimijana. Helsinki: Suomen tiedeseura. Diss. Helsinki.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne

2009 Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino. <https://www-ellibslibrary-com.libproxy.helsinki.fi/fi/book/978-951-768-263-3> (viitattu 15.5.2019).

Pihkala, Juha

2009 Uskoa tiedosta ja tietoa uskosta. Johdatus dogmatiikkaan. Helsinki: Edita.

Pihkala, Panu

2013 Ekoteologian määrittelystä. – Teologinen aikakauskirja 2, 142–154. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/160848/Pihkala_TA_2013_2.pdf (viitattu 2.5.2018).

Piispainkokouksen lausuntoja -internetsivu

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content4984CD> (viitattu 2.5.2018).

Piispainkokouksen työryhmien tuottamat mietinnöt listattuina 1985–2012 -internetsivu

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4954C50B429AADE7C225770300438131/\\$FILE/JULKAISULISTA%20NETTIIN%20SAKASTIIN%20TIEDOKSI.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4954C50B429AADE7C225770300438131/$FILE/JULKAISULISTA%20NETTIIN%20SAKASTIIN%20TIEDOKSI.pdf) (viitattu 2.5.2018).

Piispainkokous

13.2.1985

Opetusministeriön lausuntopyyntö inseminaatiosta.

1/2008 Piispainkokouksen lausunto 1/2008 kirkkohallitukselle: Kirkon keskushallinnon kehittämismietintö. <http://kappeli.evl.fi/KKHASHa.nsf/fb61ff18981701fdc225740e0053afc9/3c4fcf9a00d793a8c225741d00461464?OpenDocument> (viitattu 15.5.2019).

2/2010 Parisuhdelain seuraukset kirkossa. Piispainkokouksen selvitys kirkolliskokoukselle 2010. [http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/8055b7c73c38f56dc22571540045bfe2/eab73dbde4b89ab1c225770e00255f2d/\\$FILE/PARISUHDESELVITYS-10-2-2010.pdf](http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/8055b7c73c38f56dc22571540045bfe2/eab73dbde4b89ab1c225770e00255f2d/$FILE/PARISUHDESELVITYS-10-2-2010.pdf) (viitattu 1.7.2019).

9.2.2011

Rekisteröidyt parisuhteet - pastoraalinen toimintaohje.
<http://kappeli.evl.fi/KKHAsha.nsf/fb61ff18981701fdc225740e0053afc9/d34e45a2226c4039c2257845003412dc?OpenDocument> (viitattu 10.5.2019).

31.8.2016

Piispainkokouksen selonteko avioliittolain muutoksen johdosta.
<http://domus.evl.fi/ktwebbin/ktproxy2.dll?doctype=3&docid=213745&version=1> (viitattu 31.5.2019).

Piispakollegion kannanottoja -internetsivu

<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content4D4D48>
 (viitattu 22.3.2016).

Pirinen, Kauko

1990 Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. Helsinki: Sley-kirjat.
 15–27.

Pitkänen, Anna-Kaisa

2005 Vantaan kirkkoherrat sanoutuvat irti
 hedelmöityshoitokannanotosta. – Kotimaa 16.9.2005.

Pulkkinen, Jari

2005 Huovisen kristinopista kirkon katekismukseksi –
 Katekismusuudistus Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa
 1993–1999. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu
 -tutkielma. Kirkkohistorian laitos, Helsingin yliopisto.

Raunio, Antti

2004 Raamatun eettinen vaatimus – laki, evankeliumi ja armo. –
 Raamattu ja kirkon usko tänään. Synodaalikirja 2004. Toim.
 Maarit Hytönen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 87.
 Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 157–177.

2007a Järki, usko ja lähimmäisen hyvä. – Tutkimus luterilaisen etiikan
 ja diakonian teologisista perusteista. Suomalaisen Teologisen
 Kirjallisuusseuran julkaisuja 252. Helsinki: Suomalainen
 Teologinen Kirjallisuusseura.

2007b Rekisteröity parisuhde luterilaisen teologian ja etiikan
 näkökulmasta. – Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon
 opetuksessa. Toim. Antti Saarelma. Kirkon tutkimuskeskuksen
 julkaisuja 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 93–113.

- 2009 Oppi, etiikka ja praksis Lutherilla ja luterilaisessa teologiassa.
– Oppi ja maailmankuva. Professori Eeva Martikaisen
60-vuotisjuhlakirja. Toim. Tomi Karttunen. Suomalaisen
Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 261. Helsinki:
Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura. 23–36.

Raunu, Jukka

- 2004 Vapautuksen teologiaa ja uskonnon vapaakauppaa Latinalaisessa
Amerikassa. – Teologian ilmansuuntia. Näkökulmia
uskontulkintoihin Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa.
Toim. Tiina Ahonen & Jyri Komulainen. Helsinki: Gaudeamus.
181–215. [https://www-ellibslibrary-com.libproxy.helsinki.fi/
book/951-662-892-3](https://www-ellibslibrary-com.libproxy.helsinki.fi/book/951-662-892-3) (viitattu 15.5.2019).

Reina, Riikka

- 2000 Piispat Lutherin sosiaalietiikan jäljillä: Suomen evankelis-
luterilaisen kirkon piispojen puheenvuoro hyvinvointiyhteiskunnan
tulevaisuudesta Kohti yhteistä hyvää ja sen analyysi. Teologisen
etiikan ynnä uskonnonfilosofian pro gradu -tutkielma.
Systemaattisen teologian laitos, Helsingin yliopisto.

Rilasmaa, Kimmo

- 1998 Kirkko ja pakolaiset – evankelis-luterilaisen kirkon
pakolaispolitiikan sosiaalieettinen perustelu 1990-luvun Suomessa.
Sosiaalietiikan pro gradu -tutkielma. Systemaattisen teologian
laitos, Helsingin yliopisto.

Rippikoulusuunnitelma

- 2001 Elämä – usko – rukous: Rippikoulusuunnitelma 2001.
Piispainkokouksen 11.9.2001 hyväksymä. Helsinki: Kirkkohallitus,
Kirkon kasvatusasiain keskus. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.
nsf/0/85780A9E8154761EC225770A003912B4/\\$FILE/
Rippikoulusuunnitelma%202001.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/85780A9E8154761EC225770A003912B4/$FILE/Rippikoulusuunnitelma%202001.pdf) (viitattu 2.5.2018).

Ruokanen, Miikka

- 2002 (2001)
Lutherin raamattukäsitys. – Johdatus Lutherin teologiaan. Toim.
Pekka Kärkkäinen. Helsinki: Kirjapaja. 92–110.

Saarelma, Antti

- 2007 Lukijalle. – Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa.
Toim. Antti Saarelma. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 101.
Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 5–6.

Saarinen, Risto

- 2009 Johdanto – Reformaation tunnustukset. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 264. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura. 9–19.

Salminen, Esa

- 2010 Piispat vetoavat köyhimpien maiden ruokakriisin ratkaisemiseksi. KEPA uutiset 15.10.2010. <https://www.kepa.fi/uutiset/7927> (viitattu 2.5.2018).

Saraneva, Tapio

- 1991 Oikeudenmukaisuuden nälkä – Vapautuksen teologian haaste meille. Helsinki: Kirjapaja.
- 2001 Miten pitää elää. – Suomen Kuvalehti 20/2001. <https://suomenkuvalehti.fi/digilehti/20-2001.pdf/92-175> (viitattu 29.5.2019).

Seppälä, Olli

- 2005 Kolmipäisen kotkan kuusi suuta – Kuka käyttää kirkon ääntä? – Kotimaa 14.10.2005.

Serkkola, Eira

- 2008 Kirkko keskustelee monella suulla. – Kirkko & kaupunki 9.4.2008.

Sipiläinen, Ilkka

- 2007 Jumala houkuttaa luotujaan iloon – Johdatus prosessiteologiaan. – Pyhän kosketus luonnossa. Johdatus kristilliseen ekoteologiaan. Toim. Pauliina Kainulainen. Helsinki: Kirjapaja. 45–64.

Szarek-Vainikka, Juliana

- 2016 Uskonnollinen hyvä. Sosiaalietiikan pro gradu -tutkielma. Systemaattisen teologian laitos, Helsingin yliopisto.

Tampio, Timo

- 2009 Kansakunnan omanatuntona – Diskurssianalyttinen tutkielma arkkipiispa John Vikströmin puheenvuoroista kansainvälisen vastuun kysymyksissä. Yleisen käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. Käytännöllisen teologian laitos, Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/21687/kansakun.pdf> (viitattu 2.5.2018).

- Titscher, Stefan & Meyer, Michael & Wodak, Ruth & Vetter, Eva
2002 (2000) *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage Publications.
- Torrance, Alan J. & Banner, Michael
2006 Introduction. – *The Doctrine of God and Theological Ethics*. Ed. by Alan J. Torrance & Michael Banner. London: T&T Clark. 1–16.
- Tukkimäki, Paavo
2008 Piispojen puheenvuoro vaatii lapsille kasvurauhaa. – *Helsingin Sanomat* 8.10.2008. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004603811.html> (viitattu 7.2.2018).
- Vainio, Olli-Pekka
2007 Homoseksuaalisuus ja teologia. – *Homoseksuaalisuus Raamatussa ja kirkon opetuksessa*. Toim. Antti Saarelma. *Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja* 101. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 146–196.
- Veikkola, Juhani
2007 Kristillisen ekoteologian kehitys. – *Pyhän kosketus luonnossa. Johdatus kristilliseen ekoteologiaan*. Toim. Pauliina Kainulainen. Helsinki: Kirjapaja. 21–44.
- Williams, Rowan
2001 *Making Moral Decisions*. – *The Cambridge Companion to Christian Ethics*. Ed. by Robin Gill. Cambridge: Cambridge University Press. 3–15.
- von Wright, Georg Henrik
2001 *Hyvän muunnelmat*. Helsinki: Otava.
- Vuola, Elina
1991 *Köyhien Jumala – Johdatus vapautuksen teologiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Yleisvaliokunta
3/2015 Yleisvaliokunnan mietintö 3/2015 edustaja-aloitteesta 2/2015: Uusi avioliittolaki. [http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/ebb03c055ebfeef1c2257ef3004081ca/\\$FILE/Yleisvkm_3-2015%20Uusi%20avioliittolaki.doc](http://kappeli.evl.fi/kkoweb.nsf/c7f32a5129224528c2256dba002d78f0/ebb03c055ebfeef1c2257ef3004081ca/$FILE/Yleisvkm_3-2015%20Uusi%20avioliittolaki.doc) (viitattu 26.5.2018).

Yle uutiset

12.11.2010

Homoparien puolesta voidaan rukoilla. http://yle.fi/uutiset/homoparien_puolesta_voidaan_rukoilla/5668850 (viitattu 2.5.2018).

Yli-Opas, Antti

2010 Avioliiton teologia Englannin kirkossa ja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa vuosina 1963–2006. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 112. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. Diss. Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/21638/avioliit.pdf?sequence=2> (viitattu 15.5.2019).

Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja

- 129** Matti-Pekka Virtaniemi
Elämän tarkoitus ja vakava sairaus. ALS-tautiin sairastuneen eksistentiaalinen prosessi.
2018, 377 s.
- 128** Maarit Hytönen
Kutsumus ja elämäntehtävä.
2018, 243 s.
- 127** Maarit Hytönen (toim.)
Perhe ja avioliitto muutoksessa.
2018, 375 s.
- 126** Luthersk delaktighet.
Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland 2012–2015: En undersökning om kyrkan och finländarna.
2017, 378 s.
- 125** Osallistuva luterilaisuus.
Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. 2016, 388 s.
- 124** Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg & Leena Sorsa (toim.)
Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko.
2016, 317 s.
- 123** Jarmo Kokkonen
Sukupuoli ja yhteisöllisyys rippikoulun rituaaleissa.
2016, 363 s.
- 122** Anneli Vartiainen
Messu, yhteisö ja muistaminen. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon messu yhteisöllisen muistamisen tilana.
2015, 191 s.
- 121** Maarit Hytönen
Maaksi sinun pitää jälleen tulla. Kuolema ja siihen valmistautuminen sekä kuolemanjälkeinen elämä Osmo Tiililän, Irja Kilpeläisen ja Martti Lindqvistin ajattelussa.
2015, 166 s.
- 120** Tapani Innanen & Veli-Matti Salminen (toim.)
Virsi ja laulu Suomessa. Tekstit, kokemus ja kasvatus.
2014, 468 s.
- 119** Hilikka Niemistö
Seurakuntien yhdistymisen vaikutukset asiakaslähtöisyyteen. Helsingin ydinkeskustan seurakuntien muutosprosessi keskijohdon näkökulmasta.
2013, 263 s.
- 118** Kati Niemelä & Veli-Matti Salminen (toim.)
Teologiksi kasvamassa. Koulutusalan valinta, opiskeluprosessi ja ammattiin suuntautuminen.
2013, 341 s.
- 117** Utmanad kyrka.
Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland åren 2008–2011.
2013, 415 s.
- 116** Hanna Ranssi-Matikainen
Yhdessä sittenkin. Kokemukset erokriisistä, vertaistuesta ja muutoksesta parisuhteessa.
2012, 411 s.
- 115** Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011.
2011, 416 s.

Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja
sakasti.evl.fi/ktkjulkaisut

- 61** Mikko Malkavaara ja Minna Valtonen (toim.)
Uusi elämisen kulttuuri –
muutos Tampereella.
2019, 229 s.
- 60** Laura Kallatsa ja Jouko Kiiski
Vihkiäkö vai ei? Suomen
evankelis-luterilaisen kirkon
pappien käsitykset samaa
sukupuolta olevien oikeudesta
kirkolliseen avioliittoon.
2019, 88 s.
- 59** Katarina Engström, Veli-Matti Salminen ja Teija Tuukkanen
Muusikkona kirkon
palveluksessa. Kanttoreiden
osaamiskartoituskysely 2017.
2018, 85 s.
- 58** Kati Tervo-Niemelä
Kutsumuksen imu ja työn
todellisuus. Pappien,
teologien ja kanttoreiden
suhde työhön, työhyvinvointi
ja suhtautuminen
ajankohtaisiin kysymyksiin
Kirkon akateemisten
jäsentutkimuksessa 2018.
2018, 152 s.
- 57** Päivi Isomäki, Johanna Lehmusmies, Päivi Salojärvi
and Veera Wallenius
Diaconia Barometer 2018.
The many faces of loneliness.
2018, 46 s.
- 56** Päivi Isomäki, Johanna Lehmusmies, Päivi Salojärvi ja Veera Wallenius
Diakoniabarometri 2018.
Yksinäisyyden monet kasvot.
2018, 211 s.
- 55** Leena Sorsa
Uskonnolliset tavat ja julkinen
tila Suomessa.
2018, 102 s.
- 54** Kirsi Pohjola
Matkalla kirkon
lastenohjaajaksi.
2018, 100 s.
- 53** Kari Latvus
Diaconia as Care for the
Poor? Critical Perspectives
on the Development of
Caritative Diaconia.
2017, 108 s.
- 52** Heikki Salomaa ja Visa Tuominen
Ihanteet uusiksi. Kahden papin
työuran muutos.
2017, 76 s.
- 51** Ruth Illman, Kimmo Ketola,
Riitta Latvio och Jussi Sohlberg (red.)
De många religionernas och
åskådningarnas Finland.
2017, 275 s.
- 50** En kyrka med ökade olikheter.
Evangelisk-lutherska kyrkan
i Finland åren 2012–2015: En
översikt över kyrkans arbete.
2017, 143 s.

Kirkon tutkimuskeskus[†]
PL 239, 33101 Tampere
puh. 03 3123 3400
e-mail: ktk@evl.fi
kirkontutkimuskeskus.fi

Millaista on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eettinen opetus? Perustuuko kirkon kanta eettisissä kysymyksissä Raamattuun, kultaisen säännön soveltamiseen tai ihmisoikeuksiin ja ihmisten kokemuksiin? Pyrkii kirkko rakentamaan omaa yhteiskunnallista asemaansa eettisten kannanottojen avulla?

Tutkimus tarkastelee seitsemää kirkon eettistä kannanottoa vuosilta 2005–2010 siitä näkökulmasta, miten Raamattu, kirkon oppi, opetus ja usko ilmenevät kirkon etiikassa. Lisäksi kuvataan kirkon eettisen opetuksen yleistä luonnetta tutkittujen asiakirjojen valossa. Tutkittujen kannanottojen perusteella kirkon eettinen harkinta näyttäytyy monimuotoisena sekä menetelmiensä, perustelujensa että johtopäätöstensä osalta.

Teos tarjoaa lukijalleen mahdollisuuden syventyä kirkon eettiseen opetukseen lääketieteen, parisuhteiden, globaalin vastuun ja ympäristönsuojelun kysymyksissä sekä kirkon opetuksen muutoksiin kullakin alueella viime vuosikymmeninä. Lisäksi se auttaa lukijaansa ymmärtämään kirkon eettisen opetuksen luonnetta aikakautena, jolloin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon asema suomalaisessa moniarvoisessa yhteiskunnassa on murroksessa.

Teos on TM Tuomas Hynysen sosiaalietiikan väitöskirja Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Hynynen on opiskellut teologiaa Cambridgen ja Helsingin yliopistoissa ja toiminut Lopen seurakunnan kirkkoherrana vuodesta 2007.

KIRKON TUTKIMUSKESKUS⁺

ISSN: 1459-2681

ISBN: 978-951-693-390-3

9 789516 933903 >

SUOMEN⁺
EV. LUT.
KIRKKO